లీలా ప్రచురణము
ప్రథమ ముద్రణ
1960

సంపాదకుడు
యం. జగన్నాధరెడ్డి

వెల : రూ. 5—00

ముద్రణ :
లీలా ప్రెస్,
విజయవాడ—2.

ఆంధ్రలో

నేగణింంభుడు

గణి!స్త్ర ఘ

శ్రీధరాడు

గోవాలుడు

జ్యోతిశ్శాస్త్రవధి

దీపకము

ఒక మాట

నేను 'గంధర్వరాజు' అనుపేరుతో నిదిరరకొక నవల వ్రాసియుంటిని. దానిని సంకుచితముగావించి, యీరూపమున ప్రకటించితిని. దీనిని ప్రథమముద్రణ గావించుటకులీలా ప్రకటనాలయమువారి కొసంగితి. వారు దీనిని ముద్రించి ప్రకటించినందులకు నా కృతజ్ఞతలు. అసలునవల కొలదికాలములో ప్రకటింపగలను.

గ్రంధకర్త

ఉ॥ బా॥ ప్రవీణ. శిష్ట్లా లక్ష్మీకాంతశాస్త్రి,

అష్టావధాని.

వేదకుంభుడు

"నాయనా! వేదా! నామాట వినుము. నీ తండ్రి కీ సంగతి తెలిసినచో క్షణమైన నింట నుండనీయడు. రాజె రింగిన నిన్ను తప్పక దండించును. అందు మూలమున నీతండ్రి కపకీర్తియు నీకు కీడును రాగలదు. లేక లేక పుట్టిన యొక్క కుమారుడవు. అల్లారు ముద్దుగా పెంచుకొన్న బిడ్డవు. నీ యగచాట్లుచూచి నేనెట్లు సహింప గలుగుదును. పవిత్రమైన బ్రాహ్మణ వంశమున పుట్టితివి. నీతాత ముత్తాతలు దేశ దేశములందు పేరుపొందిన పెద్ద పండితులు. నీతండ్రి వేద విద్యలు నేర్చిన శాస్త్రవిదుడు. యజ్ఞ యాగాదు లొనరించిన సోమయాజి. మహారాజుల మన్ననలను బొందినవాడు. ఇరువంకలందు వ్రేలువంచి చూపించ తగిన గుణహీను లెవరు లేరు. నీకీ చెడుగుణము లెక్కడనుండి యల వడినవి? దుష్టులతోడి స్నేహమును మానుము. నీతండ్రి మాటటుండనిమ్ము. రాజచండశాసనుడు నీ ప్రవర్తనమును గురించి కొంచెము చెవిసోకిన చాలును నిన్ను రాజ్యమునుండి వెడల నడిపించును. తర తరములనుండి యనుభవించుచున్న యగ్రహారముల నూడపెరికికొని ఘడిసెడునీరైన పుట్టకుండ చేయును. తరువాత మాకు నిలువ నీడలేక మలమలమాడి పోవలసి వచ్చును. నీయొక్కని మూలమున మనవంశములోని వారికందరకు చేటు మూడును. నీవు సకల శాస్త్రములు నేర్చుకొని రాజాది రాజుల సన్మానములను బొందగలవని మీతండ్రి గంపెడాసపెట్టుకొనెను. ఆయన యాశలన్నియు

గాలిలో గట్టిన మేడలవలె నేల, నేలపాలుగావించెదవు? తండ్రి! యీడువచ్చిన బిడ్డడవు. చేతి కక్కరకు రాగలవని యెన్నో కలలు కనుచుంటిమి. అవి నిష్ఫలము కానీయకుము. ఇంత కును మించిపోయిన దేమియు లేదు. సకల పాపములను హరించు గంగాభవాని యున్నది. ప్రతి నిత్యమూ భాగీరథియందు తెల్లవారక మునుపు స్నానమొనరింపుము. విశ్వేశ్వరుని దర్శింపుము, గురుకులమున కరిగి వేదవిద్యలను జరుపుము. హరిహరసోమయాజి కుమారుడు తండ్రిని మించిన మహా పండితుడు. పరమ నిష్ఠాపరుడు. బుద్ధిమంతుడను కీర్తి సంపాదింపుము. నా కుమారుడు వేదకుంభుడు సకల వేదశాస్త్ర విద్యావేత్త కాగలడు. వాదోపవాదములందు కాశీపండితులను జయించును. సోమయాగము గావించును. సత్రయాగము లొనరించును. తన కీర్తి నలుదిక్కులందున్న పర్వతములపై చెక్కించును. సిలాశాసనములు వేయించును. దాన ధర్మములొనరించునని చుట్టపక్కములతో నే నెప్పుడు చెప్పుకొని యుప్పొంగుచుందును. నామాట నిరర్థకము చేయకుము. నీతల్లి కోరిక తీర్పుము. తోడివారలలో మెప్పు సంపాదింపుము. ఇరుగు పొరుగువారల పొగడ్తలను బొందుము. కులకీర్తులను నిలువబెట్టుము'' అని తల్లి బహువిధముల బోధించినది.

హరిహర సోమయాజి మహాపండితుడు. నాలుగు వేదములు మొదటినుండి చివరివరకు నక్షరములు బీరుపోకుండ నభ్యసించెను. ఆరుశాస్త్రములు షడంగములు నాలుక చివర నాట్యమాడుచుండును. ఆయని విద్యాసరస్వతి యనియు

బ్రహ్మాశయే హరిహరసోమయాజిగా జన్మించెననియు జను లలో వాడుకకలదు. ఆయన యిరువదియైదేండ్ల ప్రాయము నందు కాశ్మీర, కాంభోజ, గాంధార, దేశములందు దిగ్గంతుల వంటి పండితులతో శాస్త్రవాదము లొనరించెను. వారి నోడించి బిరుదులు వాల్పించెను. మహారాజులాయన పాండి త్యమునకు బేలుపోయిరి. ఛత్రములు చామరములు నాందోళి కలు నొసంగి గౌరవించిరి. అప్పటికి కాశీరాజు శిలాదిత్యుడు, ఆయన మంచి సాహితీనేత్త. నీతి కోవిదుడు పరాక్రమశాలి, శాస్త్రపండితుడు. హరిహరసోమయాజిని స్వయముగా తన సభకు పిలిపించెను. అప్పటికి మూడుతరములనుండియు నాయన తాతముత్తాతలు శిలాదిత్యుని పూర్వీకుల మన్ననలను బొందిరి. అగ్రహారమును గైకొనిరి. శిలాదిత్యుడు హరిహర సోమయాజికి కనకాభిషేకము చేయించెను. అడిగినంతమాత్రము లోనే యజ్ఞయాగాదులు జరిపించెను. తన యాస్థానము నందు ప్రధాన పండితునిగా నియమించెను. హరిహర సోమ యాజిపేరు, ప్రతిష్ఠలు దిశదిశలందు వ్యాపించెను. అనేక రాజ్యములనుండి పండితు లాయనకడకువచ్చి దర్శించి పోవు చుందురు. వివిధ శాస్త్రములందలి సందేహములను తీర్చి కొందురు.

హరిహర సోమయాజ పరమ నైష్ఠికుడు. మూడువేళల యందు నగ్నిహోత్రములు నిత్య నైమిత్తికర్మలు, క్షణము తీరికలేదు. మధ్య మధ్య మహారాజు వర్ధమాన మంపు చుండును. ఆయన ధర్మసందేహములు తీర్పవలయును. శిలా దిత్యునకు హరిహర సోమయాజి మాట వేదములోనిమాట.

ఆయన చెప్పినగాని మహారాజునకు నచ్చదు. ఇవి యిట్లుండఁగ పండితులతోటి వాదములు. శిష్యులకుపాఠములు, క్షణముతీరిక యుండదు కుమారునిగురించి ప్రశ్నించుటకైనను తెరిపి లేదు. తెలివియున్న ఛాత్రులయందు కుమారుఁడు నిద్రపోవుచుండును. లేపి పరామర్శ చేయుటకు నిష్టముండదు. తల్లియే కుమారుని మంచిచెడ్డ లరయుచుండెను. ఐదవయేటనుండియు నాయిల్లాలు అమరకోశము - నానార్థ రత్నమాల - ఏకాక్షర నిఘంటువు వల్లె వేయించినది. పంచకావ్యములు నాటకత్రయము వ్యాఖ్యానములతో నోటికి వచ్చినటుల చెప్పినది. కౌముది సంత చెప్పినది. అప్పటికి వేదకుంభునకు పదేండ్లు వచ్చినవి. తండ్రి వాని కుపనయనము గావించెను. వేదాధ్యయనమునకు గురుకులమున ప్రవేశపెట్టెను. అప్పటినుండి వేదకుంభుని పరివర్తనము మారిపోయినది. చెడు స్నేహములు పట్టెను. పెడదారులు త్రొక్కెను. జూదగాండ్రాతని స్నేహితులైరి.

ప్రతిదినము తెల్లవారుజామున లేచును. గురువుల యొద్ద కరుగుచుంటినని తల్లితో చెప్పును. ఇల్లు వెడలి జూదరులవెంట తిరుగును. క్రమక్రమముగా దొంగతనము లలవడినవి. ఇంట వెండి బంగారములను దొంగిలించుకొనిపోయి జూద మాడనారంభించెను. గాలిలో పెట్టిన హారతి కర్పూరమువలె పెట్టెలోని వస్తువులు పెట్టెలోనే మాయమగుచుండెను. తల్లి వేదవతి మహాయిల్లాలు. భర్తమనసువెంట సంచరించు పరమ పతివ్రత. కుమారునిగుణములుపసికట్టినది. సత్యము జాడతీసినది. బహువిధముల నీతులు గరపినది. కాని ప్రయోజనము లేకపోయినది. ఒకవంక కన్నకడుపు ఇంకొక

వంక భర్త. ఎవరికేది తటస్థించినను తనకే కీడునూడును. భర్తకు చెప్పవలయునని తలంచినది. కాని కుమారునిమీద ప్రేమ నోరురానిచ్చినదికాదు. పోరాటాడక యూరకున్నది. తండ్రి హరిహర సోమయాజి యవినీతి సహించువాడుకాడు. కుమారుని నింటినుండి వెడలకొట్టును. తల్లి యా యెడబాటు సహింపలేదు. మరల మరల చెప్పిచూచినది. కుక్కతోక వంకర తీర్ప నెవరిసాధ్యమగును. కుమారుని చెడుప్రవర్తనము ముదిరిపోయినది. ఒకనాడు తల్లి మెడలోని హారములను దొంగిలింప యత్నించెను. తల్లి యదిచూచినది. చివరిసారి చెప్పవలయునని తలంచినది. ఆమె ప్రబోధమునకు వాని మనస్సు కరగినది. నదీతరంగములవలె పొంగినది. కనుల వెంట నీరుదిగజారినది. అదే వేదకుంభుని పాపపంకమునుగిడిగినది. అతడు పశ్చాత్తాపము పొందినాడు. తల్లి పాదములపై బడినాడు. నాతప్పు క్షమింపుమని ప్రార్థించినాడు. ఇంక నిటువంటి పాపములను చేయనని ప్రమాణము చేసినాడు.

తండ్రికి తెలియనీయవలదని ప్రతిమాలినాడు. వేదవతి యమాయకురాలు. తెల్లనివన్నియు పాలు నల్లనివన్నియు నీరునని తలంచునది. కుమారుని మనసు మార్పునకు సంతోషించినది. కన్నీటితో కుమారు నభిషేకించినది. వానిని దీవనెత్తి.

"నాయనా! చిరకీర్తివికమ్ము"

అని యాశీర్వదించినది.

ఆనాటినుండియు వేదకుంభుడు తొలిజాము కోడి కూతతో లేచును. తల్లి తండ్రుల పాదములకు నమస్క-

రించును. గంగ కేగి స్నానమొనరించును. సంధ్యావందనము గావించుకొని యింటికి వచ్చును. పితృసన్నిధిని కూర్చుండి వేద పాఠములు సంథ చెప్పుకొనును. మరచి పోయిన శ్లోకములను జ్ఞాపకము చేసికొనును. సందేహములను తల్లినడిగి తెలిసికొనును. కుమారుని వివేకమునకు ప్రజ్ఞ నకు తల్లి లోలోన నుప్పొంగి పోయినది. వాని నిత్య నియమములకు సంతోషించినది. ఇంటిపనులన్నియు వేదకుంభుని కప్పగించినది. తాను భర్తకు సేవగావించు చుండెను.

నెలరోజులు గడచినవి. దేవీ నవరాత్రిపండుగ దినములు వచ్చినవి. రాజసౌధము మహావైభవముగా నలంకరింప బడినది. ఆయావేళల మంగళవాద్యములు, పండితుల వేద ఘోషలు, వందిమాగధుల స్తుతి పాఠములు, నలుదిశలందు మారు మ్రోగుచుండెను. ఒకవైపున దేవీపూజలు, ఒకవైపున బ్రాహ్మణులకు సమారాధనలు, ఒకవైపున పురాణ కాలక్షేపములు, హరికథలు నెడతెరిపి లేకుండెను. నానాదిశలనుండి మహాపండితులు సభాభవనమునకు వచ్చిరి. మహారాజు శిలాదిత్యుడు సింహాసనమున కూర్చుండెను. శంఖారావములు మ్రోగినవి. విజయదుందుభులు ధ్వనించినవి. ఆటకత్తెలు నాట్యముచేసిరి. పాటకత్తెలు పాడిరి. వైణికులు వీణవాయించిరి. పిమ్మట మహామంత్రి శిలాదిత్యుని యానతి ననుసరించి యిట్లనెను.

శ్రీ రాజరాజాది రాజరాజ సార్వభౌమ పరరాజమత్త మాతంగకంఠీరవ శ్రీ శ్రీ శ్రీ శిలాదిత్యసార్వభౌములు సెలవిడిన

మున శాస్త్రవాదమునందు గెలుపొందిన వారికి నీ విజయహారము స్వయముగా బహూకరింతును.

విజయహారము వజ్రనిర్మితము. దాని కాంతులు పండితుల కనులకు మిఱుమిట్లు కలిగించినవి. దానిని పొంద వలయునని యువ్విళ్లూరిరి. సన్నకారు మొదటిలోనే చాలించుకొనిరి. మధ్యకారు నోటాడలేక మరలిపోయిరి. మహాపండితులు వాద ప్రతివాదములకు పూనుకొనిరి. ఒకని వెంట నొకనినిగా హరిహరసోమయాజి వచ్చిన పండితులనందరిని నెదుర్కొనెను. వారిని తొలివాదమ్ములోననే జయించెను. అందరు జితోస్మియని దోసిలియొగ్గి నిలిచిరి. మహారాజు పరమానంద భరితుడైనాడు. రత్నసింహాసనమునుండి దిగివచ్చి హరిహర సోమయాజి కంఠమును విజయహారముతో నలంకరించినాడు. 'విజయీభవ, దిగ్విజయీభవ' అని హరిహరశాస్త్రి శిలాదిత్య సార్వభౌము నాశీర్వదించినాడు. సభ ముగిసినది. హరిహర సోమయాజి యింటికి వచ్చెను. నాటి విజయమును గురించి భార్యతో ముచ్చటించుచు నావజ్రహారముచూపెను. వేదవతి మహానందమును పొందినది. 'నా కుమారుడుకూడ యింతటివాడు కావలయు'నని లోలోన నాశించినది.

'నాయనా! విజయా! చూచితివా నీతండ్రిగారిపాండిత్యము.'

అని వాని కా వజ్రహారము చూపినది. వేదగర్భుడు మురిసిపోయినాడు. ఇంతలో నెవరోవచ్చి హరిహర సోమయాజిని పిలిచిరి.

ఆయన 'దేవీ! నే నిప్పుడే వత్తును. హారము భద్రము చేయుము.' అని చెప్పుచు వెడలిపోయెను.

౨

వేదకుంభుడు మంచముపైన పరుండెను. వాని కా రాత్రి నిద్రపట్టలేదు. ఇటు నటు పొరలనారంభించెను. కాని కంటికి కునుకురాలేదు. వచ్చినను తటాలున మెలుకువవచ్చును. వచ్చినంతనే కన్నులనుఁబుప్పుకొని యిటు నిటు చూచును. ఆ చూపులలో వానికి విజయహారమే కనిపించు చుండెను. దాని కాంతులు వాని మనస్సును త బ్బి బ్బు చేయుచుండెను. తుపాను గాలులవలె నాలోచనలు పొడమినవి. అవి యంతకంతకు విజృంభించి పోయినవి. ఆఘాటికి వానిశ్రేతమస్సాగలేకపోయినది. చిగురాకు రెమ్మవలె రెప రెప లాడినది. అతడు గట్టిగా కన్నులు మూసికొనెను. అది లోపలినుండి వచ్చిన యారాటము. కన్నులు మూసికొన్నంత మాత్రముచే సడలునదికాదు. అది వానికి తెలియలేదు. దుప్పటి నాపాదమస్తకముముసుగు పెట్టుకొనెను. ఐనను నాతని యావేదన యణగలేదు. మరల మరలముసుగుతీసిచూచెను. దీపము వెలుగులో గోడకు తగిలించిన తాళపుచేతులు ధగ ధగ మెరయుచుండెను. అది పిలుచుచున్నటుల వానికి తోచినది. వాని గుండె దడదడ కొట్టుకొనినది. తాను తల్లికిచ్చిన మాట చెవులలో ప్రతి ధ్వనించినది. 'తల్లి దేవత' యను మాటలుస్ఫుటముగా వాని నోట వెడలినది. వెంటనే కనులు మూసుకొని పరుండెను. 'వేదకుంభా!' వాని మనస్సే వాని నట్లు ప్రబోధించినది.

'వేదకుంభా! లే'

వేదకుంభునకు కాళ్లు చేతులాడకపోయెను, గుండెలు వణక నారంభించినది.

'ఊహూ. మాతృదేవత'

అనుచు మరల కనులు మూసికొనెను.

'నీతల్లి యిక్కడలేదు'

'లేదు. ఇచ్చినమాట? చేసిన ప్రమాణము?'

'మాటలు ప్రమాణములు గాలికిపోవును. డబ్బు మాత్రము నిలుచును. ఇటువంటి ప్రమాణములు నీ కెన్ని చేయలేదు. జూదరులకు త్రాగుబోతులకు మాటనిలకడయా.'

'నా మనస్సు మారినది'

'మార్పెంతసేపులో రావలయును. అట్లే మరల మార్చుకొనుము'.

'మా తండ్రి యింటినుండి గెంటివేయును'

'గెంటివేసినచో విశాలమగు ప్రపంచమున్నది'

'ఎందుకు?'

'జీవించుటకు'

'మరి తిండి?'

'నారుపోసినవాడు నీరు పోయడా?'

'ఆ కష్టము నేను పడలేను'

'వేదకుంభుడు కనులుమూసికొనెను. వానికనులయెదుట మిలమిల మెరయుచు విజయహారము పకపక నవ్వినది. ఆ నవ్వునకు వేదకుంభుడు లేచినాడు.

పిచ్చినాడా! తిండికుండదని భయపడుచుంటివా? ఒక్కసారి యిటుచూడుము! నా విలువ నీకు తెలియదు. పది

లక్షలు. జీవితాంతము వరకు ఆనందముగా జీవించవచ్చును. నీకేమి కొరత? ఆ. ఇంకను సందేహమా? మాకు నాలో పాటింకెన్ని నగలున్నవో. నిత్య సంతోషమున్నగాదు). వగునులని సంధ్యలని యీదరిద్రపు గుడుల యొత్తిడిలోపడి స్వాతంత్ర్యముగా లేకుండ బ్రతుకుట నరకమనుభవించుటయనుటయే. స్వేచ్ఛగా జీవించుటయే మానవుని పరమావధి. అది నీకు లభించకలేదు. అంతకంటె కావలసినదేమున్నది. వచ్చిన సానకాశను పడ గొట్టుకొనకుము. సిరి రా మోకాలడ్డువారుందురా. లేదు. సాహసించినచో లక్ష్మి లభించును. లేనిచో నీ జీవితమింతే.

'మరి రాజదండన?'

'అనుగుణముగున కనుసానలుండుము. అదిపట్టుకొని నవ్వుదు కదా?'

'అవును మహా. రాజభటులు యమదూతలు'

'ఎంత యమదూతలైనను డబ్బులో దైవమున్నను'

'ఆ. నిజము'

వేదకుంభుడు పక్కమీదనుండి లేచెను. మెల్లగా పాదములు నేలమీద మోపెను. సద్దుకాకుండా నడచెను. విజయహారము వానికి దారిచూపినది. కన్నువాల్పక దానిసంక చూచుచు నల్లనల్లన అడుగులు వేయుచు గోడదరికేగెను. తాళపుచేతులను తీసి తండ్రి పడకటి గదిలోని కరిగెను. హరిహర సోమయాజి గురకపెట్టి నిద్రించుచుండెను. పగలంతయు పని చేసిన బడలికచేత వేదవతి యొడలు తెలియక పడియుండెను. వేదకుంభుడు వారి స్థితిగతులను దూరమునుండి కనిపెట్టెను. మెల్లగా పెట్టెదాపునకుపోయి తాళముతీసెను. పెట్టెలోని

పోగులవలె తళతళ మెరయుచున్న యజ్ఞోపవీతము లొకదాని తెంపివాని నొకటిగా తీసెను. వాని నత్రికయందు కొంగున మూటకట్టుకొని తాళము యథారీతిగా పురం బిగించెను. తాళముచేతులను గోడకుతగిలించి ద్వారములు తెరిచికొని యింటినుండి వెడలిపోయెను.

తెల్లవారినది. వెలుగులు ప్రాకసాగినవి. రాత్రంతయు ప్రాణములు బిగపట్టుకొని కలతనిద్దురపోయిన పక్షిసంతానములు రెక్కలు విదిలించి ముక్కులు సాగించుకొనుచు కలకల సాగయారంభించినవి. తల్లిపొదుగులనుండి దూరముగా లాగి కట్టివేయబడిన దూడలు పాలకై యంబాయని యరచుచుండెను. హరిహరసోమయాజి హరినామస్మరణముగావించుకొనుచు లేచెను. కాలకృత్యములు తీర్చుకొని గంగాస్నానమునకరిగెను. సోమిదేవియు తనపనులందు నిమగ్నురాలై యుండెను. ఎవరికి వేదకుంభునిమాట పట్టలేదు. అతడు యథారీతిగా నిత్యకృత్యములు తీర్చుకొనుటకరిగి యుండునని వారూహించిరి. తలుపులు తెరచియున్న సంగతి వారంతగా పట్టించుకొనలేదు. సోమయాజి తెరచియుండునని సోమిదేవియు, సోమిదేవి తెరచియుండునని సోమయాజియు తలంచిరి.

ఆనాడు విజయదశమి. మహోత్తరమైన దినము. పండితులకందరకు శిలాదిత్య సార్వభౌముడు ప్రత్యేక సన్మానములు గావించును. నాటి కార్యకలాపమంతయు హరిహరసోమయాజి చేతులమీదుగా జరుగవలయును. ఆయన పరీక్షాధికారి. బహుమానములు నిర్ణయించవలసినవారు. రాజూరక చూచుచుండును. సోమయాజి పెండలకడనే కార్యకలాపములు

ముగించుకొనెను. సభాలంకారములకొరకు పెట్టె తెరచెను. అందాభరణము లేమియు లేవు. ఇటునటు తడవెను. విజయ హారము కానరాలేదు. ఆయనకొడలుజల్లుమనినది. గుండెదడ దడ కొట్టుకొనినది. వరుసగా పెట్టెలన్నియు పరిశీలించెను. ఎచ్చటను గానరాలేదు. అంగులు తడబడినవి.

"సోమిదేవి! సోమిదేవి!" అని పిలిచినాడు.

ఆమె దొడ్డిలోనిపనులన్నియు విడిచి భర్తపిలుపుతో పరుగెత్తుకొని వచ్చినది.

"వేసిన తాళములు వేసినట్లేయున్నవి. నా విజయ హారము కనబడుటలేదు. గండపెండెరములు గానరావు. రాజు గారు పారితోషికముగా నిచ్చిన యుంగరము లగుపించవు. ఏమైనవి? దొంగలెవరైన యపహరించిరా? వేదకుంభుడేడి ఏమయినాడు. కానరాడేమి?"

యని తడవుచు ప్రశ్నించెను. సోమిదేవికి సర్వ మవ గతమైనది. ఆమెయొడలు కంపించినది. ఆవేదన తలకెక్క గుండె ఆగిపోయినది. మొదలునరికిన యంటివలె కెవ్వున కేక పెట్టి నిలువున కూలిపోయినది. ఆమె యింక లేవలేదు. సోమ యాజికేమియు నర్థముకాలేదు. రాతిబొమ్మవలె కదలక నిల బడిపోయెను. తెరిచినకనులు మూతపడలేదు. ధారాపాతముగా నశ్రుధారలు దిగజారినవి. అంతలో నొక దివ్య తేజము సోమిదేవి శరీరమునుండి వెలువడినది. అతి సుందరాకార ముతో సోమయాజిముందు నిలిచినది. హరిహరుడా దివ్య రూపమునుగాంచి యాశ్చర్యము నొందెను. అదిస్వప్నమేమో యని తలంచెను. ఆ దివ్యమూర్తి సోమయాజితో నిట్లనెను.

ఆర్యా! విచారింపకుము. కాలకర్మము లెవరికిని తప్పింప నలవికాదు. మానవుడు తాను సకలమునకు కర్తయని యూహించుచుండును. కాని వానినాడించు నొక దివ్యశక్తి వెనుకనున్నదని తలంపడు. మానవుడొక పాత్రధారి. కర్మానుగతముగా తనపాత్ర నభినయించి పోవుచుండును. స్వామీ! నేనొక గంధర్వాంగనను. నాపేరు చిత్రప్రభ. నాతండ్రి నన్నతి గారాబముగా పెంచెను. సకలవిద్యలు నేర్పించెను. నాకు భరత శాస్త్రము నేర్చుకొనవలయునను నభిలాష కలిగినది. దానిని రచించినవాడు భరతాచార్యుడు. ఆ శాస్త్రమునందు భారతీయులు మిగుల ప్రవీణులు. దేవనాట్యమునకును భరతనాట్యమునకును తారతమ్యమున్నది. భరతాచార్యుని శిష్యపరంపరలోనివాడు నందయోగీంద్రుడు. అత డభినయశాస్త్రము నామూలాగ్రము నెరిగినవాడు. శిష్యులకు నిరంతర మభినయము నేర్పుచుండును. వానిని మించిన భరతశాస్త్రవిదు డింకొకడులేడు. ఆయన బ్రాహ్మణులకు తప్ప యితరులకా విద్యనేర్పకూడదని నియమము చేసికొనెను. నేను దేవతాంగనను, నేనా యోగీంద్రునొద్ద భరతవిద్య నేర్చుకొనవలయునని తలంపు పుట్టినది. నాకోరిక నాతండ్రి కెరిగించితిని.

ఒకనాడు నేను బ్రాహ్మణ కన్యారూపమున నందయోగీంద్రుని యాశ్రమమున కేగితి. ఆ మునివరుని దర్శించి నాకు భరతవిద్య చెప్పుమని ప్రార్థించితిని. ఆ ముని చంద్రుడందుల కంగీకరించెను. నేనాయనకు సపర్య లొనరించుచు భరతనాట్యమును నేర్చుకొనుచుంటిని. అంతలో వసంతకాలమరుదెంచినది. చెట్లు చిగిరించి పూవులను దాల్చినవి. వన

మంతయు విచిత్ర వింత వాసనలతో పరిమళించుచుండెను. అప్రాకృత సౌందర్యము నామనస్సు నాకర్షించినది. నేనా యుద్యానవనంబుల నరయుచు, నందనము స్వేచ్ఛగా విహరించితిని సాయంకాలమైనది. ఒడలంతయు చెమటలుపట్టినది. గంగాతీరమున కరుదెంచితిని. అచట పొంగి పొరలి ప్రవహించు నీటిప్రవాహమును పరికించుచు నన్ను నేనుమరచిపోయితిని. ఆసమయమున నొక పురుషమూర్తి నా కనులయెదుట నగుపించెను. అతను రూపముదాల్చిన వేదాగ్నివలె వెలుగొందుచుండెను. మొదటి చూపుతో శివుని తపస్సు భంగము గావించినపాపము తొలగించుకొనుటకై గంగాస్నాన మొనరింపవచ్చిన మన్మథుడేమో యని తలంచితిని మరల మరల వీక్షించితిని భూలోకమునకరుదెంచినజయంతుడని భ్రమించితిని. ఆ నవమోహన మూర్తి యల్లనల్లన గంగాజలంబులందు దిగి స్నాన మొనరించెను. సూర్యునకర్ఘ్య మొసంగి తీరమునకు వచ్చెను. అచ్చట దర్భాసనమునుపరచి పద్మాసనాసీనుడయ్యెను. కనులు మూసికొని దైవధ్యానముగావించుకొనుచుండెను. నాహృదయము నాతనికై యువ్విళ్లూరినది. వానిని పరిణయమాడి సంసారసుఖమనుభవింపవలయునని యాశ కలిగినది.

ఒక గంటకాలము గడచినది. ఆ సుందరమూర్తి లేచి యింటిదారిని బట్టెను. నేనేమిచేయుచున్నది, నాకు తెలియదు. నాపాదము వాని పాదచ్ఛాయలందడుగులిడినవి. నేను వాని వెంట నడచితిని ఆయన యిల్లు చేరెను. అంతలో నింట నుండి గొల్లుమని యొక్కపెట్టునశోకము వినిపించినది. ఆయన త్వరత్వరగా లోనికరిగెను. నురుగులు నోటనుండి వెడలు

చుండ నాయనభార్య స్మృతితప్పి పడియుండెను. ఆ యువతి నొక పాము కాటువేసినది మరుక్షణమామె మరణించెను.

నేనా దృశ్యము కన్నార చూచితిని. ఆ యువకుడు భార్యమీదపడి పరిపరి విధముల విలపింప నారంభించెను. ఆయన విలాపములు నా మనస్సును కలంచినవి. నాకనులనుండి తలవని తలంపుగా దిగజారినవి. ఇట్టి దయా మయుని భార్యనగుటకంటె నదృష్టమేముండునని యోచించి తిని. నాకు పరకాయప్రవేశ విద్యవచ్చును. నేను నాయింటికి కరిగితిని. నాతల్లితో సకలము నివేదించితిని. నాశరీర భద్రత లకు నియామకములు గావించితిని. మరుక్షణమునే యామృత శరీరమునందు ప్రవేశించితిని. అచటివారందరు వేదవతి బ్రతికి నది. వేదవతి బ్రతికినదని "సంతోషించిరి. నాథా! యా నాటినుండి యీనాటివరకు నీతో సుఖము లనుభవించితిని. వేదకుంభుడు నాతనయుడు కాకపోయినను మీకై వానిని ప్రేమించితిని. విద్యాబుద్ధులను నేర్పితిని. నేటితో నాశాపము తీరిపోయినది. ఇంక నాకు సెలవు."

చిత్రప్రభ యదృశ్యరాలయ్యెను. హరిహర సోమ యాజి శిలావిగ్రహమువలె నిలిచిపోయెను. తన వృత్తాంత మంతయు కలయైనట్లు కనిపించినట్లైనది. ఆ కళేబరముపై బడి విలపింప మొదలుపెట్టెను.

హరిహర సోమయాజిగారింట నున్నారా ?

ఎవరది ?

రాజభటులము

ఏమిపని ?

శిలాదిత్య సార్వభౌములు తమరిని వెంటగొనిరమ్మని యానతిచ్చిరి.

ఇప్పుడే వచ్చుచుంటిని.

రాజాజ్ఞ యముని యానతికంటె కఠినమైనది. బ్రతుక తలంచిన వారెవరు దానిని మీరరెంచరు. హరిహర సోమ యాజి భార్యశవమును పదిలపరచి భటులవెంట రాజునుదర్శింప నరిగెను. శిలాదిత్యుడు కొలువుతీర్చి సింహాసనముమీద కూర్చునియుండెను. హరిహర సోమయాజిని చూచినంతనే వానికనులలో నిరాదరము పొడచూపినది. సోమయాజి శిలా దిత్యునివంక చూచెను. వాని కనులికలలో తొల్లింటి గౌర వాదరములుకనిపించలేదు. అది వానికివింతగాతోచినది. మహా రాజు నాచారము చొప్పున విజయోస్తుఅనియాశీర్వదించెను. రాజా యాశీర్వమునువిననటులుగానిగ్రహించినటులగానితోచ లేదు. హరిహర సోమయాజికి రాజునెడనిరసనభావముకలిగినది. పండితులభిమానవంతులు దైనమైనవారినగౌరవించినసహింపరు ఇంక రాజులమాట చెప్పవలసిన పనిలేదు. శిలాదిత్యుడు హరి హర సోమయాజిని తీవ్రముగా చూచెను. సోమయాజి వానిని నిర్లక్ష్యముగా చూచెను.

సోమయాజిగారూ! మేము గౌరవ పూర్వకముగా మిమ్ము సన్మానించిన విజయహారము మీ కంఠమున కానరాదు. అదేమైనది? పదవికి తగిన యలంకారములు ధరింపక కొలువున కరుదెంచుట మర్యాద నతిక్రమించుట కాదా? యని మహారాజు ప్రశ్నించెను.

సోమయాజి యిట్లుసమాధానము చెప్పెను.

మహాప్రభూ! మర్యాద నతిక్రమించుట యని నాకు తెలియును. కాని ప్రమాదమునకు నేనేమి చేయగలను. ధర్మము నాల్గుపాదముల నడిపించు సార్వభౌముల సీటనే దొంగలుందురని నేను తలంపలేదు. నిన్న రేయి యెవరో మాయింట ప్రవేశించి నాసర్వాభరణములు దొంగిలించుకొని పోయిరి. ప్రభువులు సమర్పించిన విజయహారముకూడ కానరాలేదు.

'దొంగలు పట్టుబడిరా?'

'లేదు ప్రభూ పట్టుబడలేదు!'

'ఔను. ఇంటిదొంగ నెవరు పట్టగలరు?'

సోమయాజి విభ్రాంతి నొందెను. రాజు దాని కర్థము కాలేదు. ఆశ్చర్యపోయి వానివంక చూచుచుండెను.

'ఈ గండపెండేరము లెవరవి?'

సోమయాజి వానిని పరిశీలించెను. అందు శిలాదిత్యుని ముద్రలున్నవి. అవి కాశ్మీరపండితుని జయించిననాడు రాజు వానిచేతికి తొడిగెను. హరిహరసోమయాజి వానినిగుర్తించెను.

'ఇవి నావే ప్రభూ! తమరే నా కిచ్చితిరి. అని సమాధానము చెప్పెను.

'ఈ యుంగరములు?'

'ప్రభువు లుధారపూర్వకముగా దానము చేసినవి'

'ఈ హారములు?'

'తమ రొసంగినవే?'

'మీ కుమారుడెక్కడ?'

'గంగాస్నానమున కరిగి యుండవచ్చును'

ఔను జూదమాడుటవలనకలుగు మహాపాపమును తొలగించుకొనుటకు గంగాస్నానములు, రాజదండనము తప్పించుకొనుటకు కొంగజపములు.

'మహాప్రభువులు పొరపడుచున్నారు. నాకుమారుడట్టివాడు కాడు'

'అద్దమున్నది. ముఖము చూచుకొనవచ్చును.' ఎవరక్కడ? ఆజూదరుల నిటుతీసికొనిరండు'

అని రాజాజ్ఞాపించెను. రాజభటులు నలుగురు జూదరులను గొలువులోనికి కొనివచ్చిరి. శిలాదిత్యుని యానతి వెంబడి వారిట్లు వచించిరి.

'మహాప్రభూ మేము దొంగలముకాము. ఈనగరమునకు వెలపలనున్న పాఠశాలలో జూదమాడుచుందుము. మాకిది నిత్యవృత్తి. మాయాజూదమునందు నేర్పరులము. ఆశాలయందు ప్రొగవచ్చినవారితో జూదమాడి వారిధనమును గెలుచుకొని కట్టుబట్టతో పంపివేయుచుందుము. హరిహర సోమయాజిగారి కుమారుడు వేదకుంభుడు ప్రతినిత్యము గురుకులమునకు పోవుచుంటినని యింటచెప్పి యాపాఠశాలకు వచ్చుచుండును. ఇంటదొంగిలించి తెచ్చిన ధనాభరణము

లతో మాతోడ జూదమాడును. తెచ్చినదంతయు నోడిపోయి యుంటికరుగును. ఈనమను వరుసగా కొన్నిదినములు వేద కుంభు డగుపించ లేదు. మాతో జూదమాడువారు లేకపోయిరి. మేము వేదకుంభునికై వెదకుచువచ్చితిమి. అతడు స్నానము నకై గంగకువచ్చెను. మేము వానిని కలుసుకొంటిమి. జూదపు కొలువునకు రమ్మని యడిగితిమి. తానే కారణముననో వచ్చు టకంగీకరించ లేదు. మేము బలవంతముచేసితిమి ఐననాతడిష్ట పడ లేదు. తల్లికి తానుమాటయిచ్చితిననియు, జూదమాడన నియు, వేదాధ్యయనమునకుపోవలయుననియుమాతో చెప్పి వెడలి పోయెను. మేము నిరాశచేసికొని మరలితిమి. ఆరేయి నడు జామున నీనగలతో పాకశాలకు వచ్చెను. మాతో జూదమాడి వీనిని నూరుమాడలకు మాకువిక్రయించెను. సకలమునోడి పోయెను. అంతలో రాజభటులువచ్చి మమ్ముబంధించిరి. రాజదండనకువెరచి వేదకుంభుడు తప్పించుకొని పారిపోయెను'

అమాయికుడైన హరిహర సోమయాజికి తలతీసినట్లై నది. ఆ యగౌరవము భరించుటకంటె మరణించుట మేలని తలంచెను. రాజు సోమయాజివంక చూచియిట్లనెను.

'ఆర్యా! దీనికి మీ రేమందురు?'

'ప్రత్యక్ష ప్రమాణమున కపవాదమా ప్రభూ!'

అని సోమయాజి కన్నీరుకార్చుచు తలవంచుకొనెను. ఒకవంక భార్య మరణము, నింకొకవైపున కుమారుని దుష్ట ప్రవర్తనము వానిహృదయమున కాల్చివేయుచుండెను. అది కమిలిపోగలురాజెను.

'కుమారుని తగు కట్టుదిట్టములో నుంచుకొనుటే పొరుట మీతప్పుకాదా?' అనిరాజు ప్రశ్నించెను.

'అదినాపూర్వకర్మము'

అదియసమర్థుల సమాధానము

'పొరపాటు. కర్మ దైవప్రేరితము. దానినతిక్రమింప గలవారులేరు. ఇంకనాకు సెలవు.'

అనిసోమయాజి వెనుకకుతిరిగెను.

'మీరు రాజతిస్కారము గావించుచున్నారు'

'అది మాయింటను ఒంటనులేదు. మీయుప్పుతూడును దిని మిమ్ముతిరస్కరించు నవివేకినికాదు'

'కాదనిన పుత్రముచే లోకమునమ్మునా?'

కానికకన్న సంతానంబని వేదకుంభు నల్లారుముద్దుగా పెంచితిని. తలపైనెక్కించుకొంటిని. మూపులపైమోసితి. గారాబమున నెత్తిముద్దాడితిని. విద్యాబుద్ధులు నేర్పించితిని మహాపండితుడై నా కులగౌరవము కాపాడునని యాసలు పెట్టుకొంటిని. నాయంతవాడయి నన్నుమరపించునని యువ్విళ్ళూరితిని. నాయనంతరము నాకు తిలోదకము లొసంగి పరలోకమునకు దారిచూపించునని యోచించితిని. అట్టినాకు మారుచే దుర్మార్గులతో గలసి నాకుకానివాడయ్యెను. ఏ మహాసాధ్వి యందచందములకు లోలోన మురిసిముప్పందమై చరించితినో. ఏపతివ్రతావతంస నాకు తోడయివర్తింపునిత్య కర్మలకు విఘాతము కలుగకుండజీవితమింతవరకు నానందంగా గడిపితినో' ఏయిల్లాలి నాదారముగా చేసికొని యీసంసార సముద్రమున దాటనూహించితినో యట్టినాసర్వస్వమే నన్ను

పడిపోయినది. ఇంకనాకీ ప్రపంచముతో నేమి సంబంధము గలదుమహారాజా! నేను సన్యాసిని. సర్వమువిడి నిరాధారమై యున్నవాడను. మీరునాకు ప్రీతి పూర్వకముగా నొసంగిన యీయగ్రహారములు హారములు నలంకారములు మీరే గ్రహింపుడు. ఇవినాతో వచ్చునవి కావు. ప్రభూ! నేనింతవరకు నొకరిని తిరస్కరించిగాని నిందించిగాని యెరుగను. అబద్ధమాడియెరుగను. అపకారమొనరించినైన నెరుగను. ఇది నా పూర్వకర్మానుభవము'

అని హరిహర సోమయాజి యింకనేదో చెప్పబోవు చుండెను. అంతలో నిరువురు బ్రహ్మచారులు రాజుకొలువు నందు ప్రవేశించిరి. సోమయాజి పాదములపైబడి వెక్కి-వెక్కి యేడ్చుచు,

'గురుదేవా! మీరిచటికి వచ్చిన యనంతరము సోమి దేవిగారి కళేబరము నెవరో దివిజుడొకడువచ్చి తీసుకొనిపోయి నాడు' అని మనవిచేసెను. సోమయాజి వారిని ప్రియముగా లేవదీసి యిట్లనెను.

'నాయనలారా! దుఃఖింపకుడు. మానవుడు జన్మించి నప్పుడే మృత్యువు వెన్నంటి తిరుగుచుండును. దాని తప్పించుకొనగలవారు భూమియందొకరైనను లేరు. మృత్యువునకు దయా దాక్షిణ్యములు లేవు. దానికోరలు వాడియైనవి. నాయనలారా! మీగురుపత్ని ధన్యురాలు. కావుననే యీ పరాభవాగ్నియందుపడి పరితపించకుండ మరణించినది. పాపపంకిలమైన యీ నాశరీరమూ ఇల్లాలిదేహము నంటకూడదని దేవతల యభిప్రాయము. అందుచేనే దివిజులామె శరీరమును దేవ

లోకమునకు గొనిపోయిరి. పాపుడనగు జీవములతోడి శవంబునై నేనింకను జీవించియుంటిని. ఆపరమపవిత్రమైన దహనసంస్కారములైన చేయనోచుకొనని పరమ దరిద్రుడను. ఈ పరాభవ మనెడు మండుటెండలో మాడి మాడి మసిపాతనై దిక్కు-లేక త్రిమ్మరుటకే నేనింకను జీవించితిని. రాజా మీయాశ్రయమునందు చిరకాలము జీవించితిని. మీకు సదా నేను కృతజ్ఞుడను. సర్వసంగ పరిత్యాగినగు నా కీబిగువములతో బనిలేదు. రక్తము, మాంసము, ఎముకలు, చర్మముతో జనించితిని. వానితోడనే యినటనుండి యుండుచుంటిని. నాహృదయమున రేగుచున్న సంతాపాగ్ని యెక్కడమండి నన్నగ్ని పర్వతమువలె దహించి వేయునో నాకు తెలియదు. మహారాజా నాకింక శెలవు.'

హరిహరసోమయాజి వెనుకకు తిరిగెను. శిలాదిత్యుని కన్నులవెంట నీరు వెడలెను. అచ్చటివారందరు విలపింప నారంభించిరి. అప్పటికిరువది సంవత్సరములు గడచినవి. హరిహరసోమయాజి శిలాదిత్యున కొకవిధముగా గురువును, మంత్రియు, పురోహితుడును ధర్మబోధకుడుగాపనిచేయుచుండెను. మహారాణియు హరిహరసోమయాజివలన పురాణేతి హాసము లను నీతి శాస్త్రములను వినుచుండును. హరిహరసోమయాజి దేవాంశ సంభూతుడనియే యామె యభిప్రాయము. ఆమాటయే మహారాజుతో నప్పుడప్పుడు చెప్పుచుండెడిది. అట్లే యాయనకు తోచుచుండెను. లేనిచో నన్ని శాస్త్రములు, వేదములు, పురాణములు, నీతి ధర్మములెవరు చదువగలరు. చదివి జ్ఞప్తియందుంచుకొన గలవారెవరు ?

రాజునకు మతి విభ్రమము కలిగినది కనులయెదుటనే సోమయాజి సభాభవనము వెడలి దాటిపోయెను.

౪

పరమేశ్వరా! నన్నేలయిట్లుపుట్టించితివితండ్రీ! పుట్టించితివిపో దురాచారులగు జూదరులతోడ స్నేహమునా కేలకూర్చితివి. కూర్చిన కూర్చితివిగాకనాకుదొంగబుద్ధేల యలవరించితివి. ఇంటదినిఇంటివాసములు లెక్కపెట్టినట్లు నాక్షేమమునుగోరి నాయభివృద్ధికి పాటుపడుచు నేనే సర్వమని నమ్మకొనియున్న నా తలిదండ్రులకే ద్రోహము తలంపవలయునా? నేను విశ్వాస ఘాతకుడను. నాకు సుఖమెట్లు చేకూరగలదు. తల్లి వలదని నెత్తిన నోరుపెట్టుకొని యెంతచెప్పిన నామె మాటవిననైతిని. పరమసాధుస్వభావయగు నా జననిమనస్సు నొప్పించితిని. తెల్లవారకమునుపు లేచి నాకంటె ముందుగా నా యాకలిదప్పులెరింగి నలయు భోజన పదార్థములవండి యొడ్డించు నాతల్లిని వీడితిని. ఇంక నాకు దిక్కెవరు? నావంశోన్నతికి నిలబెట్టగల నాతనయుడే వేదకుంభుడని యెల్లవారితోచెప్పి మురియుచుండు నా తండ్రికి భరింపరాని తలవంపు ఘటించితిని. ఇప్పుడు నన్నింక రక్షించు వారెవరు నాకష్టములనరసి రక్షించువారెవరు? సరిలేని సిరిసంపదలతో తులతూగితిని. రాజభోగము లనుభవించితిని. కష్టమనిన నేమోయెరుగక దాదిరొమ్మునను దూదిపరుపులను బెరిగితిని. చివరకు తినకూటికి లోటయి కారాకులు మేయవలసివచ్చినది. తల్లితండ్రులమాట విననివారిగతి యింతకంటె మరేమగును.

ఇది మహారణ్యము. పర్వతగుహాలు మారుమ్రోగ భయంకరముగా గర్జించు సింహములు; సింహములకు భయపడి పారు మదగజంబులు; మదగజంబు కాలిక్రింద నలుగుడు పడి నడువలేక నడువలేక కుయ్యోయని మేడ్చు నక్కలుగాని మరేమియు గానరావు. ఇంక నాగోడు వినువారెవరు. నా కడుపుమంట తీర్చువారెవరు? అయ్యో తల్లిదండ్రులారా! పాలసముద్రమువంటి మీకులమున కాలకూట విషమువలె జన్మించితిని. మీకు కళంకము కలిగించితిని.! ముందు ఏమి కేమి. దారి. విద్యావంతుడని జీవింతునంటి నాపొట్ట పొడిచిన నక్షరము కానరాదు. కత్తిచేబట్టి బ్రతుకుదునందునా పిరికి తనమూదారి నరుగనీయదు. బిచ్చమెత్తుకొని కాలము గడుపుదునందునా పరులకు పెట్టుటయే కాని యడుగి పెట్టించుకొనుట యెన్నడెరుగను నేనేమిచేయను? ఎక్కడికిపోవుదును?

అని వేదకుంభుడు నానావిధముల దుఃఖించుచుండెను. కాశీనగరము విడిచి నాల్గుదినములైనది. తిండిలేదు. శాంతి నిద్రలులేవు. దుఃఖముచేత మనస్సు వికలమగుచుండెను. ఎడతెగని ప్రయాణములచో నొడలుబడలిక చెందినది. ముందు తనగతి యేమియను తలంపులు రేగినవి. అవి తుపాను గాలులవలె వానిని ముందువెనుకల కూచివేయుచుండెను. అతడొకపిచ్చివానివలె పోవుచుండెను. అతడుపోవునదెక్కడికో వానికే తెలియదు. కాలుముందునకు సాగుచున్నది. మనస్సాలోచించుచున్నది. పరితపించుచున్నది. దారి తెన్ను లగుపించుటలేదు. తనజీవిత మందకారమని తోచినది. అట్లే యాయడవియందు కొంతదూరముపోయెను. ఆకలిభరింపరాని

దైనది.* కాళ్ళు తేలిపోవుచున్నవి. అడుగు సాగించుటకైన శక్తి చాలకుండెను. మధ్యాహ్నమున కాతడొక సెలయేటి దరిని చేరెను. దానిని చూచినంతనే వానికి ప్రాణములు లేచి వచ్చినవి. వేదకుంభుడచట కొంతసేపు కూర్చుండెను. చల్లని పిల్లవాయువులకు వానియొడలి చెమటలారినవి. అతడు సెలయేటియందు స్నానముచేసెను. అచ్చటచ్చట కోసికొని వచ్చిన చెట్లఫలముల నారగించెను. అంతలో నిద్రావేశము వానినావరించినది ఆవులింతలు కనుకూర్కులు కలిగినవి. అతడటునిటు పరికించెను. ఆసమీపమునందొక మఱ్ఱిచెట్టు కలదు. చల్లనిదానినీడ నుత్తరీయము పరచుకొని పరుండెను, అంతలో నిద్రపట్టినది.

సాయంకాలమైనది. సూర్యుడు పడమటి కొండ చాటునకరిగెను చీకటులావరించినవి. వనమంతయు మసిపూసినటులైనది. వేదకుంభునకు నిద్రమెలుకవరాలేదు. గాఢనిద్రలో గురకలు పెట్టుచుండెను. రాత్రి నడిజాముకావచ్చినది. అడవిజంతువుల యరపులు విరివిగావినిపించినవి. వేదకుంభుడు లికిపడిలేచెను. కన్నులు నులుపుకొనెను. ఇటునటు చూచెను. చుట్టుపట్టునందంతటను గారుచీకటులు జీరాడుచుండెను. ఇది చెట్టు నిదిపుట్టయని వివరింప రాకుండెను. వేదకుంభునకు భయమువేసినది. ఒడలుకంపించినది. గుండెదడదడ కొట్టుకొనినది. చెడ్డచేనునకు మూడుమంచలేమిటికి 'భయపడి లాభమేమి? కానున్నది కాకమానద' దని కొంతధైర్యమవలంబించెను ప్రాణములను గాపాడుకొనుటకై యామఱ్ఱిచెట్టు నెక్కవలయునని తలంచెను. అంతలో వానికొక యేడ్పువిని

పించినది. అది స్త్రీ కంఠధ్వని. వేదకుంభుడు చెవియొగ్గి యాలించెను.

'అయ్యో! నన్నీ క్రూరుడు చంపదలంచు చున్నాడు. నన్ను కాపాడువారు లేరా? మహాదేవా నీకైనను దయరాదా?

అనుమాటలు వినిపించినవి. వేదకుంభుని కొడలం తయు చెమటలుపోసినవి. కాళ్ళు కదలింపలేక పోయెను.' పాపమామెయెవరో? నావంటియభాగ్యురాలు కావలయును. దుఃఖమునందున్నవారికి దుఃఖమునందున్నవారే తోడుపడ వలయును. నేనేమిసాహాయము చేయగలను. నేనుచిన్నవాడను వాడెవడో రాక్షసుడై యుండవలయును. వానితో నే నెట్లు పోరాడగలను? ఆమె నెట్లు విడిపింపగలను ? నావలన నామెకు మరింత కీడుకలుగవచ్చును. అయిననుపోయిచూచెదను' అని యోచించెను. ఆ ధ్వనివచ్చిన వైపునకు బయలుదేరెను. అతికష్టముమీఁద వేదకుంభు డొకపాడుపడిన దేవాలయమును డాపురించెను.

ఆ దేవాలయము చాల పురాతనమైనది. దాని ప్రాకా రములు పడిపోయినవి. ద్వారములు కూలిపోయినవి. తలుపులులేవు. వేదకుంభుడు ప్రాకారమునుదాటెను. ముఖమంట పము చేరెను. దానికొలదిదూరములో గర్భాలయమున్నది. అందుండి వెలుగు కనిపించెను. వేదకుంభుడు మెల్లమెల్లగా నడుగులు వేయుచు నా గర్భాలయము దరికరిగెను. ప్రక్కన నిలుచుండి లోనికి తొంగిచూచెను. ఎదుట నిలువెత్తున మహాకాళుని విగ్రహము కనిపించినది. అది మహాభయంకర ముగా నుండెను. మెడలో కపాలమాలికలు, నెముకల పేరులు

మోకాలివరకు వ్రేలాడుచుండెను. ఒకచేత గండ్రకత్తి యుం కొకచేత పుఱ్ఱె, శూలాంకుశములు మిగిలిన చేతులందు తాల్చెను. నడుమునకు పులిచర్మము కట్టబడెను. కన్నులు బండిచక్రములవలె గుండ్రనై వెలుగొని వచ్చుచుండెను. మొదట వేదకుంభుడు విగ్రహముకూడ, నొక రాక్షసుడనియే తలంచెను. వాని జీవితములో నెన్నడు నట్టి విగ్రహము చూచి యుండలేదు. దానిముందు హోమకుండము. దానినుండి నిప్పు మంటలు ఛటఛట ధ్వనులతో పైకిలేచి కప్పునంటుకొను చుండెను. ఆగుండమునకొకవైపున నెండఛారిన రెండుపుఱ్ఱెలు గలవు. అవి తెల్లగా మెరయుచుండెను. చుట్టు మాంసములు నెముకలు చెల్లాచెదరుగా పడియుండెను. దానిముందు భయం కరమగు నాకారముగల రాక్షసుడు కూర్చుండెను. వానిశరీ రము తుమ్మబొగ్గుకంటె నల్లనై నిగనిగలాడుచుండెను. వాని మెడలో లావైన రుద్రాక్షపేరులుగలవు. తలవెండ్రుకలు జడలుకట్టి క్రిందివరకు వ్రేలాడుచుండెను. ఎఱ్ఱనిగడ్డము నెఱ్ఱని మీసము. అతడొక కొండశిఖరమువలె ద్వారమున కడ్డ ముగాకూర్చుండెను. మాటిమాటికి మంత్రములు చదువుచు తెడ్డువంటి యెముకను పుఱ్ఱెలోముంచి క్రొవ్వును మంటల యందు పోయుచుండెను. దానికామంటలు నిలువెత్తున లేచు చుండెను. ఆవెలుగులో వేదకుంభుడు గుండమునకు నెడమ ప్రక్కన నొకయువతిని గాంచెను.

ఆమె యిరువదియేండ్ల వయస్సుగల యౌవనవతి. ఆమె యొడలంతయు జేగురురంగు పూయబడినది. తలవెండ్రు కలు ముఖమున వ్రేలాడుచుండెను. నుదుట గంగసిందూరపు

బొట్టుకలదు. కనులందు పెట్టినకాటుక సగముచెరిగిపోయినది. మెలకొక పులిదస్త్రముకలదు. పైనొక పులిచర్మము కప్ప బడినది. ఆమె యొక స్తంభమునకు కట్టివేయ బడియుండెను. ఆమె మెడనిండ యెఱ్ఱని యడవి పూలమాలికలు వ్రేలాడు చుండెను. దండలకు, నడుమునకు, పూలదండలు కట్టబడి యుండెను వేదకుంభుడు నిప్పుమంటల వెలుగులో నామెను పరికించిచూచెను. ఆయువతి ప్రాణాలమీద నాసవిడిచినది. విచారముచేత కన్నీరుకార్చుచు మెడవేలగిలవైచెను. ఆమెను సగముప్రాణము లేచిపోయినది. మిగిలినసగము కన్నుకొలకు లలో నాగిపోయినది. అది వెడలిపోకుండ కన్నులుమూసికొని కడసారి పరమేశ్వరుని ధ్యానించుచుండెను.

వేదకుంభుడా యింతిని తేరిపారజూచెను. వానికి మన స్సులో దయారసముబికి యుప్పొంగినది. ఆమె నెట్లయినను రక్షింపవలయునని నిశ్చయించుకొనెను. వానిప్రాణములకు లక్ష్యముచేయలేదు. వేదకుంభుడిటునటు పరిశీలించెను. లోపలి వైపొకమూల త్రిశూల మొకటి వానికి కనిపించినది. చేయి చాచి యాశూలమును నెమ్మదిగా తీసికొనెను. అది యా రాక్షసుడు హోమముచేయుటకు ముందచ్చట పదిలముగా నుంచెను. వేదకుంభుడా శూలమును గట్టిగాపట్టుకొనెను. అతడు పిన్నవయస్సువాడు. శూలముబరువైనది. వానిచేతులు గడగడవణకినవి. వానియదృష్ట మారాక్షసుని చంపుటపై నాధారపడియున్నది. మరణమో, ప్రాణరక్షణమో రెండి టిలో నేదోయొకటి తేలవయును. అతనిజీవములపైనాసనెన్నడో వదలుకొనెను. అయినను బాలికామణి రక్షించుటకు తన

జీవితాశను విడవరాదు వేదకుంభుడు ధైర్యమవలంభించెను. రాక్షసుని పుత్తెకు దిగువభాగమున మెడకుసరిగా గురిచూచెను. తనబలమంతయు కూడ తెచ్చుకొని తీవ్రముగా పొడిచెను. దానితో నాశూలముకొన మెడలోలోతుగా గ్రుచ్చుకొనినది. కనులు మిఱుమిట్లుకొలుపుచు నిప్పుమంటలు రేగినవి. క్షణము శిరము తెగి యగ్నిగుండమున పడినది. ఆరాక్షసుని శరీరము నిప్పులలో బొరలినది. అతడు కెవ్వున కేక వేయుచు ప్రాణములు విడిచెను. ఆ కేకకు యువతి కనులు తెరచి చూచెను. రక్కసుని శరీరమునుండి రక్తము ప్రవాహమువలె పొంగిపొరలి వచ్చుచుండెను. వానితల తెగిపోయినది. ఎదుట వేదకుంభుడగుపించెను. ఆమెకానందము నాశ్చర్యము దుఃఖము నొక్కసారిగా వచ్చినవి. వేదకుంభుడా యువతిని కన్నీళ్ళతో చూచెను. ఒకవైపున నామెను రక్షింపగలిగితిననిఆనందము; ఇంకొక ఒకవైపున తన ఘనకార్యమునకు గర్వము; పొడమినది. తనలోతాను పరమేశ్వరునకు కృతజ్ఞతలు తెలుపుకొనెను. అతడుకనులు విశాలముగా తెరిచిచూచెను. వానికి ముందువంక నొక పురుషుడు కనిపించెను. వేదకుంభుడు మరలమరల వానివంక చూచెను. అటువంటి రూపమును తానదివరకెన్నడు చూడలేదు. అతడు మానవుడు కాడు. తలపై కిరీటము, చెవులకు రత్నకుండలములు, చేతులకు సింహతలాటపు మురుగులు, మెడలో నవరత్నహారములు, చీకటిలో ధగధగ మెరయుచుండెను. వానిముఖమునుండి తళతళ కాంతులు వెడలుచుండెను వానివస్త్రములు బంగారు మయములు. వేదకుంభుడు వానివంక నెగాదిగ చూచెను. ఆయువతియు

వానిని తేరిపారచూచినది. కొంచెముసేపు సందేహించినది,
మరలచూచినది.

తనకట్టుత్రాళ్ళ త్రెంచుకొని. 'తండ్రీ' యని వచ్చి కౌగలించుకొనినది. ఆపురుషుడామెను వక్షమున చేర్చుకొని కన్నీటితో యామెతలను తడిపెను. వేదకుంభుడు వారిని చూచుచు నట్టేనిలబడిపోయెను. కొంతసేపయినది. వేదకుంభుడు వారినేమని మాట్లాడింపవలయునో తోచలేదు. అతడతిబాలుడు అట్టివారితో నెన్నడు మాట్లాడలేదు. మాట్లాడునవకాశము కలుగలేదు. ఆయువతి తండ్రికౌగిటిలో నుండి వేదకుంభుని వెనుకకు చూచినది. ఆమె తొల్లిటివలె లేదు అమృతము పంచవచ్చిన మోహిని భూలోకమున నిలిచిపోయినదేమోయని తలంచెను. అప్సరసలను గురించి వినియుండెను. వారిలోనొకతె కావచ్చునని యూహించెను. వారుచాల యందకత్తెలు. వేదకుంభునకు వింతతోచినది. ముందునకడుగు పెట్టెను.

'అయ్యా! మీచరిత్ర నాకెంతయు వింతగానున్నది. మీరెవరు? ఈమెనీకూతురెట్లగునది. ఈమెను ఎవరేల బంధించితెచ్చితిరి' అని ప్రశ్నించెను. ఆ దివ్యపురుషుడు తన కథ యిట్లు చెప్పమొదలుపెట్టెను.

కైలాసపర్వతమున కుత్తరదిశగా నరువదిక్రోసుల దూరమున రత్నకూటమను నొక మహాపర్వతము కలదు. అది నూరుయోజనముల పొడవును నంతియ వెడల్పును, కలిగి

యుండును. దానిశిఖరములు గురువెందకెంపులతో ధగధగ మెరయుచుండును. అందుచేత దానికి రత్నకూటమను పేరు వచ్చినది ఆపర్వతమునందు చాల గుహాలుకలవు. అవియన్నియు రత్నములు పొదగబడియుండును. అందుమూలమున రేయిం బవళ్లాగుహాలు వెలుగుల నీనుచుండును. ఆ పర్వతమునందు విద్యాధరులు నివసించుచుందురు. ఆ పర్వతముమీాద వజ్ర కటకమను నొక పురముకలదు. ఆ పట్టణమునందలి మేడలు వజ్రమణులతో నిర్మింపబడియుండును. అవి యాకాశమండలము నంటుకొనుచుండును. వానికాంతులు మహాప్రవాహము వలె నంతటను వ్యాపించి యుండుటచేత, రాత్రులు సైతము దేవతలరాకపోకలకు దారులుచూపుచుండును. ఆపురములోని పూదోటలుప్రతికాలమునందునుచిగుళ్లతోనుపూవులతోడను వింతవింత సువాసనలను వెల్లిగొలుపుచుండును. ఆనగరమున వృక్షములు చేతనంటినచో రసములూరు పండ్లతో నిండి యుండును. అందలి సరస్సులు బంగారు కమలములతో కనులపండువు గావించును. అచటి పూదీనెల యందములు చెప్పనలవికాదు.

ఆ పట్టణమును చిత్రధ్వజుడను విద్యాధరుడు పరిపాలించెను. అతడు చిన్నతనమునుండియు బృహస్పతిని సేవించి వానివలన సకల శాస్త్రములు, నీతివిద్యలు నభ్యసించెను. తుంబురునకుపరిచర్యలుగావించి గానమునలవరచుకొనెను. కాని వానికి తృప్తికలుగలేదు. సర్వవిద్యలను సాధించు తత్వభేదియనువిద్యను సంపాదింపవలయునని తలంచెను. అందుమూలమున చిత్రధ్వజుడు దేవలోకములన్నియు తిరిగెను. భూలోక

మునకు వచ్చెను. పాతాళమునకేగెను. మహామునులను సందర్శించెను. పండితులతో ప్రశంసించెను. తత్త్వభేది విద్య మహాప్రభావము కలది. మంత్రశాస్త్రములందు దానిని గురించి యున్నది. దానికి సరస్వతి యధిష్ఠానదేవత. ఋషి యు నామెయేయని పొగడినవారేగాని యా మంత్ర ముపదేశించిన వారు లేరు. చిత్రధ్వజుడొక నిశ్చయమునకు వచ్చెను. సరస్వతివలన దానిని పొందవలయును. అది తపస్సుచేతనేగాని యింకొక విధముగా సాధ్యముకాదు. అని నిర్ధారము చేసికొనెను. పదిసంవత్సరములన్న పానములు మానెను. అఖండమగు తపము గావించెను. వానికి సరస్వతి ప్రత్యక్షమైనది. 'వత్సా! నీ తపమునకు మెచ్చితిని. నీకుగల కోరికయేది?' యని ప్రశ్నించెను. చిత్రధ్వజుడు భక్తి వినయములతో నమస్కరించి 'అమ్మా! విద్యాపిపాసినగు నాకు తత్త్వభేది విద్యను ప్రసాదింపు' మని వేడెను. ఆమె సంతోషించి యా విద్య నాచిత్రధ్వజునకు ప్రసాదించినది.

చిత్రధ్వజుడు సకల విద్యలెరిగినవాడయ్యెను. తండ్రి తరువాత యతడు వజ్రకటకమునకు రాజయ్యెను. అతడు నీతి తప్పక రాజ్యమేలుచుండెను. ఆకాలమున రాక్షసరాజ్యమును జ్వాలాజిహ్వుడను వాడు పరిపాలించుచుండెను. అతడు చాల పరాక్రమవంతుడు. ధైర్యసాహసముకలవాడు. అతి భయంకరాకారుడు. వాడు గర్జించునప్పుడగ్నిమంటలు వానినాలుక వెంబడి బయలు వెడలును. అవి దావాగ్నికంటె భయంకరములై యెదుటనున్నవారిని దగ్ధముచేయును. జ్వాలాజిహ్వుడు వజ్రకటక మందమగు పురమనియు, ధనవంతమైనదనియు తన

పరివారకులవలన వినెను. దానిని స్వాధీనము చేసికొనవలయు నని యూహించెను. దాని ప్రాకారములు దృఢములైనవి. వానిని భేదించుట యసాధ్యము. చిత్రధ్వజుడు మహావీరుడు. ఒక మాత్రముచేత లోబడువాడు కాడు. వానిసేనలు నంత మాత్రపువే. స్వామిని మించిన వీరాధివీరులా సైనికులు యుద్ధమనిన వెనుతీయరు. ప్రాణములమీద నాశలునూని పోరాటమునకు సిద్ధమగుచుందురు. చిత్రధ్వజుడనిన వారి బహుప్రాణము. వారిబొందెలో జీవములుండగా వానికేయపా యము రానీయరు. ఆసంగతి జ్వాలాజిహ్వునకు తెలిసినది. అయినను తనకోర్కె నెరవేరవలయునని నిశ్చయించుకొనెను. కాని విజయమునుగురించి వానికి నమ్మకము లేకపోయినది.

జ్వాలాజిహ్వునకు రక్తాక్షుడనునొకసహోదరుడు కలడు అతడు కన్నులురిమిచూచినచో రక్తముకురియును. అదిదుర్గం ధముకలదయి యెదుటివానినుక్కిరిబిక్కిరి చేయును. వాని ప్రాణములను దీయును. జ్వాలాజిహ్వుడు తనసహోదరున కీవార్త చెప్పిపంపెను. రక్తాక్షుడమితమగు సేనలతో జ్వాలాజి హ్వునకు సహాయము చేయనచ్చెను. జ్వాలాజిహ్వు డమితోత్సాహముతో నంతులేని సేనలను సమకూర్చు కొని వజ్రకటకము మీదకు దండునెడలెను. ఆసంగతి చిత్రధ్వజుడు చారులవలనవినెను. అతడు యుద్ధప్రయ త్నములన్నియు గావించి జ్వాలాజిహ్వునిరాకకై యెదురు చూచుచుండెను. ఒకనాటి యర్ధరాత్రి సమయమున జ్వాలాజిహ్వుడు వజ్రకటకమును ముట్టడించెను. రాత్రు లందు రాక్షసులకు బలము పెరుగుచుండెను. చిత్రధ్వజు

డాసంగతి నెరింగి తెల్లవారువరకు కాలము గడిపెను. కాని యుద్ధమునకు వచ్చినవారు కూర్చుండి చూడరుకదా! రాక్షసులు మాయావులు తెల్లవారులోపున కోటలో ప్రవేశింపవలయునని విశ్వప్రయత్నములు గావించిరి. మాయా విద్యచేత నెవరికి కానరాకుండ ఆకాశమార్గమున కేగిరి, విద్యాధర సేనలమీద వివిధాస్త్రములను నాయుధములను ప్రయోగించిరి. విద్యాధరులు సకలవిద్యలయందారి తేరిన నేర్పరులు. అందు చిత్రధ్వజుడు కనుదిట్ట. రాక్షసుల మాయ లన్నియు నరయుచుండెను. వానికి ప్రతిక్రియ కావించుచుండెను.

అంతలో తెల్లవారినది. రక్కసుల బలము తగ్గినది. చిత్రధ్వజుడు తనసేనలతో జ్వాలాజిహ్వుని సేనలమీదపడెను. ఇరుతెగలవారికి భయంకరమైన యుద్ధము జరిగినది. అందొక సారి రాక్షసులకు, నొకసారి విద్యాధరులకు విజయచిహ్నములు కనిపించినవి. కాని చివరికి నిజముగా జయమెవరికి కలుగలేదు. ఇట్లురాత్రులందు రాక్షసులు పగటివేళలందు విద్యాధరులు గెలుపులను బొందుచు నెలదినములు యుద్ధము చేసిరి. చివరినాటి యుద్ధ మతిభయంకరముగా జరిగినది. జయాపజయము లానాటితో తేల్చుకొనవలయుననియుభయ పక్షములవారు తలంచుకొనిరి. చిత్రధ్వజుడు జ్వాలాజిహ్వుని తాకెను. విద్యాధర సేనాపతి విశ్వధముడు రక్షోరునితో పోరసాగించెను. విద్యాధరులకే విజయము కలుగునని తలంచిరి. రాక్షసబలములు క్షీణించినవి. వానికి నిరాశకలిగినది. అది జ్వాలాజిహ్వ రక్తాక్షులకు గుండెపోటయినది. కానివారు ధైర్యమును విడువలేదు. వారికత్తులలో కరకుతనముతగ్గలేదు.

వారియట్టహాసములు సహింపలేము. ఆసమయమున నొకవింత జరిగినది.

చిత్రధ్వజునకు హేలావతియను కూతురుగలదు. ఆమె యందాలబరిణె. తండ్రియొద్ద నన్నివిద్యలు నభ్యసించినది. యుద్ధవిద్యలందారితేరిన దిట్టయైనది. రాజనీతి, దండనీతి పరిపూర్ణముగా నేర్చుకొనినది. తండ్రికి రాజ్యపరిపాలనము నందు చేదోడువాదోడుగా వర్తించుచుండెను. ఆమెతండ్రికి మిగులగారాబములబిడ్డ. రక్కసులతోడ యుద్ధమారంభమైనప్పటినుండియు తండ్రిని తన్ను యుద్ధమునకు గొనిపొమ్మని బ్రతిమాలుచుండెను. ఎటుపోయి యెటువచ్చునో యనియు, నాడుదానిని రణరంగమునకు గొనిపోవుట యుచితముకాదనియు నందులకు సమ్మతించలేదు. ఆనాడుకోట సంరక్షణార్థమై యామెను నియమించి మూలబలములతో యుద్ధమునకు తరలివచ్చెను. రణావేశమున రాక్షసులను తరుముచు ముందునకు చొచ్చుకొనిపోయెను. జ్వాలాజిహ్వుడు చిత్రధ్వజునడ్డగించి యుద్ధమున నిలువరించెను. అప్పటికిసాయంకాలమైనది. అంతట వెనుకనుండి హేలావతి హేలావతియను నరపులు వినవచ్చెను. చిత్రధ్వజుడు తలయెత్తిచూచెను. కొంచెము దూరములో హేలావతి నెవరో రాక్షసులు చుట్టుముట్టి బంధింప యత్నించుచుండిరి. చిత్రధ్వజుడదికాంచి మనస్సు చెదిరినవాడయ్యెను. జ్వాలాజిహ్వునితోడ యుద్ధమునుమాని హేలావతి వైపునకు తనరథమును మరలించెను. విద్యాధరసైన్యములన్నియు వానిని వెంబడించినవి.

ఆ వ్యవధి చూచుకొని జ్వాలాజిహ్వుడు రాక్షస సేన లతో త్వరత్వరగా వజ్రకటకమును ప్రవేశించెను. చిత్రధ్వజుడు పోయి చూచునప్పటికి హేలావతి యచ్చట లేదు. అందరు రాక్షసులే. అది రాక్షసులు గెలువలేక పన్నిన మాయయని చిత్రధ్వజుడు గ్రహించెను. విద్యాధర సేనలతో వెనుకకు మరలెను. కాని రాక్షసుల జయజయ ఘోషలు నలుమూలల వ్యాపించి అప్పటికిచీకటిపడినది. ఇంక తన ప్రయత్నము లాభములేదని యూహించెను. భార్యబిడ్డలను గాచుకొను నుపాయమాలోచించెను. ధృతవేగుడను నొక మాయావిని రహస్యముగా బురములోనికి పంపి వారిని తన దగ్గరకు పిలిపించుకొనెను. అసలుసంగతి యిది. శైలాంగుడను రాక్షస సేనాపతి జ్వాలాసింహునితో నాలోచించి మాయా నాటకము నాడించెను. రాక్షసులు కామరూపులు. ఎవరి రూపమైన ధరింపగలరు. అతడు హేలావతి రూపమున్ను దాల్చెను. మిగిలిన రాక్షసులు వానిని బంధించుచున్నటుల నటించిరి.

చిత్రధ్వజుడు భార్యబిడ్డలతో నరణ్యముల దారిపట్టెను. వానిమనస్సునందు రాక్షసులను సర్వనాశనముగావింప వల యునని తలంపుకలదు. అది త్వరలోజరుగవలయును. లేనిచో జ్వాలాజిహ్వుని సేనలుచెలరేగి విద్యాధరలోకమును సర్వనాశ నము గావించును. అందుమూలమున దేవలోకమునకు కీడు వాటిల్లును. వానికొక యూహపొడమినది. గురువరుడగుబృహ స్పతి కలడు, ఆయనయుపాయశాలి. దీనికిప్రతిక్రియ బోధింప గలడు. ఆయనను దర్శించెదనని తలంచెను బృహస్పతిని

చూడ వెడలెను. తనస్థితిగతులు నాయనకు వివరించెను. బృహస్పతికి చిత్రధ్వజునిమీద జాలికలిగినది. వానిచేత సర్వజితి యను యాగమును చేయించెను. దానిమూలమున నతడు మహా తేజస్వియు, పరాక్రమశాలియునయ్యెను. చెదరిపోయిన విద్యాధరసైన్యములను కూర్చుకొని జ్వాలాజిహ్వుని మీదకిదండు వెడలెను. వానిని యుద్ధమునందెదిరించి యోడించెను. జ్వాలాజిహ్వుడు చిత్రధ్వజునకు భయపడి తమ్మునితో కూడ పాతాళలోకమునకు పారిపోయెను. చిత్రధ్వజుడును వానిని వెంబడించిపోయెను. ఆరక్కసి యన్నదమ్ములు ప్రాణభయముచేత బలిచక్రవర్తి మరుగుచొచ్చిరి. చిత్రధ్వజుడు చేయునదిలేక తిరిగివచ్చుచు, కపిలమహర్షి యాశ్రమమును జేరెను. అచట సమీపవనమునందొక యువతిని చూచెను. ఆమె యతిలోకసుందరి. చిత్రధ్వజుడామె యందమునుగాంచి మతిభ్రమచెందెను.

ఆ యందకత్తె సుధాంశుడను గంధర్వరాజు భార్య సువర్ణప్రభ. ఆమెశరీరముపచ్చనిబంగారమువన్నెకలది. ఆమె కాలుమోపినచోటు లందెల్లెడల పసిడికాంతులు మిసమిసలలముకొనుచుండును. కావున ఆమెకు సువర్ణప్రభయను పేరు వచ్చెను. ఒకకారణముచేత నామె కపిలమహర్షి యాశ్రమమునందున్నది. ఆమె యంటరానియగ్ని. తెంపుచేసి దరి చేరినచో మాడి భస్మమగుదురు. అమె పరమపతివ్రత. ఆసంగతి చిత్రధ్వజునకు తెలియదు. చిత్రధ్వజుడామెను సమీపించెను. ఆమె యాదర గౌరవములు చూపించెనుఆతిథ్యమియ మొసగెను. అదియంతయు నాతనిమీద ప్రేమయే. చిత్రని

ధ్వజుడూహించెను. అవివేకియై తనకోరికయామె కెరిగించెను. మహాముని యప్పుడింటలేను. ఆమెకుకోపముభరింపరానిదైనది. ఐనను దానిని లోలోన నణచుకొనెను. తనవృత్తాంతమాతని కెరిగించెను. కాని చిత్రధ్వజుడు విద్యావంతుడయ్యును మూర్ఖునివలె నామెను బలాత్కరింప బోయెను.

'ఓరీ! యింటికివచ్చినవాని నాదరించుట నాధర్మము. విజయగర్వమున నొడలుమరచితివి. అవినీతిగా ప్రవర్తించితివి రాక్షసుండవగుము' అని యామె చిత్రధ్వజుని శపించినది. ఆశాపమునకు భయపడినాడు చిత్రధ్వజుడు. శాపము మరలింపమని ప్రార్థించినాడు. ఆమె కనికరించినది.

'నాయనా! పశ్చాత్తాపము పాపములను పటాపంచలు చేయును. నీవురక్కసుండవైయుండి నీకూతురును బలికై కొని పోవుదువు. అచట నొక బ్రాహ్మణబాలునిచేత శూలముతో బొడువబడి మరణింతువు. అప్పుడుమరల నీరూపము నీకు వచ్చును' అనిపలికినది. ఆ చిత్రధ్వజుడనే నేను ఆమాటలు చెప్పుచుండగనె నారూపము మార మొదలుపెట్టినది తెల్లని నాశరీరము నీలమేఘములవలె నల్లనైనది. నేను క్రమక్రమ ముగా పెరిగి యాకాశము నంటుకొనునట్లయితిని. నానోటి నుండి కోరలు పొడుచుకొనివచ్చినవి. కడుకొండ శిఖరముల వలె లావును నెత్తును గలదయ్యెను. చింపిరితలయు కొంకిబికి గడ్డము పొడమినది. నావికృతాకారము సమీపమునందున్న తటాకములో ప్రతిబింబించినది. దానిని చూచికొని నాలోనేనే భయపడితిని. నావిజ్ఞానమునశించినది. ఆకలి దప్పులు మితిమీరినవి. అచటి యాశ్రమవాసుల నందరిని

విసుచుకొని తినవలయునన్నంత కోరికకలిగినది. మొదట నాయెదుటనున్న స్త్రీపై బడబోయితిని. ఆమె తనచేతిలోనికి కొంతజలముతీసికొని వానిని మంత్రించి, నాపైవిసరినది. ఆజలముల ప్రభావమేమో నాకుతెలియదు. వెంటనే నే ను నూరుయోజనముల దూరమెగిరి భూలోకము నందొక మహా గణ్యమునందు పడితిని.

౬

కుసూరా! తరువాత సంగతి వినుము. నేను లేచి చూచునంతకు సర్వము నంధకారముగా నుండెను. నాకనులు జ్యోతులవలె వెగిలినవి. ఆ వెలుగుతో నేనొక మహాపర్వతశిఖరము మీదనున్నటుల కనిపించినది. చుట్టూ మహారణ్యము. ఆకలికి కడుపు దహించుకొని పోవుచుండెను. నేను భయంకరముగా నరచితిని. ఆయరపునకు వనమృగము లడలినవి. ఇటునటు నాల్గువైపుల పరుగెత్త మొదలిడినవి. నేనువానిని తరిమికొవలసి నన్ని జంతువులను బట్టుకొని భుజించితిని. నేనిప్పుడామాట తలంచుకొనినచో నాకే విషాదము జుగుప్సయు గలుగు చున్నవి. కావలకొలందిగా వాని రక్తమును ద్రావితిని. నా యాకలితీరినది. ఆ యడవియంతయు రొదచేయుచు తిరిగితిని.

ఇట్లుకొన్ని సంవత్సరములు సంచరించితిని. లెక్కలేనన్ని జంతువులనుభక్షించితినిమానవమాంసమునుబుజించితినిశవము లనుతింటిని. చేయరాని నన్నిపాపములను చేసితిని. పడరానన్ని యగచాట్లుపడితిని. చివరకు వింధ్యపర్వతములకుత్తరదిశ యం దున్నయడవినిచేరుకొంటినిఒకయర్థరాత్రిసమయమునకేసుసార

మాంసమునుతిని నెత్తురు త్రావి, యొకమఱ్ఱిచెట్టుక్రిందకూర్చుం టిని. ఆనాడమావాస్య. పిశాచముల కానందదినము. నాతోడి వారందరు గుమికూడి వికటాట్టహాసములతో విందుకావించు కొనుచుండిరి. ఆసమయమున నిరువురు రాక్షసులొక శవ మును మోసుకొనివచ్చిరి. దానిని భుజించుటకు వారిలో వారికి భాగములు తెగలేదు. ఒకరితోనొకరు పోరాడుకొనుచు నాశవము నీకునటు గుంజుకొనుచుండిరి. ఆ గుంజులాట పోట్లా టగా పెరిగినది. మాటలవెంబడి చేతులు కలసినవి. వారిరు వురు కొట్టుకొనుచు తిట్టుకొనుచు నాశవము నచ్చటవిడిచి యొకరిమీదనొకరు కలయబడిరి. వారికాశవము మాటయే గుర్తులేదు. నేనా శవమును మెల్లగా దొంగిలించుకొని పోతిని. వారు నన్ను చూడలేదు. ఆ చీకటిమరుగులో నెవ రికి గానరాకుండ యొకగుహలో ప్రవేశించితిని. దానిని సావకాశముగా తినుచుంటిని. ఆసమయమున నెవరో యొక మహానుభావు డాకాశమార్గమున నచటకు దిగివచ్చినాడు.

'ఓరీ గుహ్యకా! నీవు తినతలచిన మాంసమంతయు తినుము. నాకా కపాలమునిమ్ము. నీకీ శూలమునిచ్చెదను. ఇది చేతధరించినవాడు వానికంటె మహావీరునొక్కని చంపి మాయమగును. దీనివలననీకు మహోపకారముకాగలదు' అని నుడివెను, నేనట్లే యా శవకపాలము వానికిచ్చి యా శూల మును దీసికొంటిని. దీనితోడనే నీవు నన్ను పొడిచితివి. కావున నే నారాక్షసశరీరము నశించినది. ఆశూలము మాయ మైనది. ఆశూలమును చేతపట్టుకొని నిర్భయముగా దిరుగు చుంటిని. ఆశూలము ధరించిన నాటినుండియు నాలో

నొకమార్పు వచ్చినది. తొల్లింటి యజ్ఞానము నంతరించినది. ఆ శూలము నిచ్చినవాడు రుద్రుడనియు, ఆ శివునియొక్క మహా పండితుడను సత్తముజ్ఞానిదనియు నా పుర్రెమాలలో ధరింప నానుండి గ్రహించెననియు తెలిసికొంటిని. ఆ రుద్రుని వశ పరచుకోవలయునని యోచించితిని. అది యెట్లుచేకూరకలదు అను నాలోచన కలిగినది.

ఒకనాడు నేను సిద్ధేశ్వరమను మహాక్షేత్రమున రుద్రో త్సవముచూడ చరిగితిని. అచ్చటకు నానాదేశములనుండి ప్రజలు ప్రవాహములవలె వచ్చిరి. ఆ మహాక్షేత్రమంతయు నరాటవి యైనది. మహాపండితులు, యోగులు, మునులు, తార్కికులు, వేదాంతులు పెక్కుమంది వచ్చిరి. వారందరు రుద్రమహి మనుగురించి బహువిధముల పొగడిరి. ఆయన రూపాదులను బహుముఖముల వర్ణించిరి. నామోదలు పొంగిపోయినది. నేనదృశ్యరూపమున వారివారి వాదోపవాదములు వింటిని. నన్నువారు చూచిన భయపడుదురు. నేనువారిని దర్శించి తత్త్వమును తెలిసికొనుటకు నాకువీలులేదు. నే నిట్లుల జన్మించితిని. నాకీ రాక్షసత్వమెందుకు రావలయును. నేనారుద్రుని చూచుభాగ్యము లేదా? వీరందరు ప్రత్యక్షముగా చూచినట్లే వర్ణించినారే. ఆరుద్రుడు నాకేల కానరాడు. నేనేల యా భగ వంతునితో మాట్లాడరాదు. నేను రక్కసుడను. వారు మిగుల పవిత్రులు. వారికి దర్శనమిచ్చి యుండవచ్చును. నేను మహా పాపుడను. మాంసము తిందును, రక్తము, క్రొవ్వు, కల్లు త్రాగుదును. రుద్రుడు నాకేల కనబడును. ఆయనయు నావలె స్మశానములందు తిరుగును. కపాలమాలికలు ధరించును.

ఎముకల పేరులు దాల్చును. శివజాగారము చేయును. కల్లు రక్తము, మాంసము తినునేమో. తినకుండిన పీరిపశుబలులేల సమర్పింతురు. ఈ కల్లుకుండలెందుకు నివేదన చేయుదురు. ఛీ! మహాదేవుడు భూతమయుడు. దయాస్వరూపుడు. సర్వ ప్రపంచ మాయనసృష్టించెను. జీవులను పుట్టించెను. తాను పుట్టించిన జీవులను తాను బలికోరునా? కోరడు. ఇది అంతయు మానవుల మోసము. మానవులు మోసగాండ్రు. తమ లాభముకొరకు నెంతటి ఘోరములైన చేయుదురు. వారు నరరూపముననున్న రాక్షస పిశాచములు.'

రుద్రుడు రుద్రభూమియందుండునని కదా యోగపండితులు చెప్పినది. నేనాయన నచ్చట వెదకెదను. గాలించెదను నాకేల కనిపించడు. పాపులకు కనపడడని యోగీశ్వరులమాట. నేను నరహంతకుడను. మహాపాపుడను. నన్నేలయిట్లాయన పుట్టింపవలయును. అది నా తప్పుకాదు. ఒకవేళ తప్పైన నాయన నన్ను మన్నించగలడు. కనిపించినచో నన్నియు నడిగెదను' అనియాలోచించితిని. స్మశానములు పరిశీలించుటకు బయలుదేరితిని. ఒకటివెంట నొకటిగాలించితిని. రుద్రుడుకనబడలేదు. గంగాతీరమునందు హరిశ్చంద్ర ఘట్టమున్నది. అదిగొప్ప స్మశానప్రదేశము. అచ్చటచూడవలయుననునూహ పుట్టినది. హరిశ్చంద్ర ఘట్టమున కరిగితిని. అచటనొక జువ్వి చెట్టుకలదు. అదిచాల పురాతనమైనది. దానికొమ్మలు నలుదిశలకువ్యాపించి దట్టముగానుండెను. దానియాకులు బంగారు వన్నెకలిగి చూపరులకు వింతకలిగించు చుండెను. దానిలో నొకకొమ్మ మాత్రమాకుపచ్చని వర్ణములు కలిగియుండెను.

దానినీడయందొక బ్రహ్మరాక్షసుడుండెను. వాని చుట్టు భూతములు, ప్రేతములు, పిశాచములు, రాక్షసులు కూర్చునియుండిరి. బ్రహ్మరాక్షసుడు పైశాచిభాషలో నిట్లు ఉపన్యసించెను.

'నాయనలారా! రుద్రుడు సర్వాంతర్యామియైనను. ఎక్కువ చూచినచో గలడు. పెక్కురూపులతో పెక్కుచోట్ల యందు కనిపించును. ఆయనదయ్యాల్వరూపుడు. సర్వప్రపంచము మన సుఖముకై విడిచిపెట్టి తాను స్మశానములో నివాసముచేసి కొనెను. నేనొకప్పుడు కుంజని యేటియొడ్డున నివసించియుంటిని. దానికి కొలదిదూరములో మహాకాళమను నగరముకలదు. దానియందు మహాకాళుడను రుద్రునియాలయ మొకటున్నది. ఆదేవుని పేరునుబట్టి యానగరమున కానామమువచ్చినది. నేను నాగురుపునుపదేశమును బొంది యామహాకాళునకు సర్వలక్షణములుగల యొక రాజకన్యకను బలియిచ్చితిని. ఆమహాకాళుడు నాకు ప్రత్యక్షమయ్యెను. ఆయననాతో 'ఓరీ! దానవా! నీవు కాశికరుగుము.

అచట హరిశ్చంద్ర ఘట్టమున నొక రావిచెట్టుగలదు. దానిమూలమున నివసింపుము. ప్రతిదినము గంగలో స్నానమొనరించి భూతప్రేతపిశాచములకు రాక్షసులకు నామహిమను బోధించుచుండుము. ఆ రావిచెట్టు కొమ్మలలో సంవత్సరమున కొక్కటి వొప్పున బంగారువన్నెగా మారిపోవును. కొమ్మలన్నియుబంగారు వర్ణము కలవైనప్పుడు నీ రాక్షసరూపము పోవును. దేవత్వము నీకు కలుగును'.

అనిపలికి యంతర్ధానమొందెను. అప్పటినుండియు నేనిచ్చటనుండి యా ప్రసంగమాసను బోధించుచుంటిని. సంవత్స రమునకొక కొమ్మ సువర్ణపత్రము కలదగుచుండెను. ఇంకొక కొమ్మకలదు. అదియు బంగారువర్ణము కలదికాగానే నేను దేవత్వము నొందుదును.'

బ్రహ్మరాక్షసుని యుపన్యాసమువిని పిశాచములెనరి దానిని పారదెగిరి. నేను నావకాశముగ నా బ్రహ్మరాక్షసుని తెలిసికొంటిని. నాసందేహములనుగూర్చి ప్రశ్నించితిని. ఆయన నాకు రుద్రమంత్రము నుపదేశించెను. దానిని జపించువిధమును బోధించెను. అక్షరమునకొక లక్ష జపముచేసి హోమముగావింపుము. పిమ్మటనొక విద్యాధ రాజకన్యకను బలియిమ్ము. నీకు రుద్రుడు ప్రత్యక్షమగునని చెప్పెను. నేను మహాకాళుని యాలయమున నిష్ఠతో జపము గావించితిని. అక్షరలక్షపూర్తియైనది. ఒకరిని కోరిరు వెదకుచు గౌరీశంకర శిఖరమున కరిగితిని. అచట నంబి కాలయమున కాషాయవస్త్రములను ధరించి దండకమండలములను రుద్రాక్ష పేరులను దాల్చి వచ్చుచున్న యీ బాలను జూచితిని. ఈమె సకల సల్లక్షణములుగల యువతిగా కనిపించినది. ఈమె రాజ కూతురైన నాపనితీరునని తలంచితిని. ఐనను చూడవలయు నని యీమెను వెంబడించిపోతిని. ఈ మెతనదండకమండలము లను నేలమీద నుంచినది. ఆదేవికి చాగిలబడి నమస్కరించి నది. ప్రక్కనున్న వీణెను చేతపట్టుకొని యపూర్వ గాన మొనరించినది. ఆ గానము నా యొడలు మరపించినది. నా కనులనుండి నీరుస్రవించినది పిమ్మట నీమె చెలికత్తెలువచ్చిరి.

'అమ్మా! విద్యాధర రాజకుమార్తెవైనను నీ కీపాట్లు తప్పునవి కావు. కాలకర్మములు తెలిసి దాటగలము. నా మాట వినుము. నీ మునివృత్తిని మానుము'' అని ప్రార్థించిరి. ఈమె నెక్కి నెక్కి యేడవనారంభించెను. నా సందేహము తీరినది. వెంటనే యీమె నెత్తుకొని యాకాశమార్గమున నిచ్చటకు వచ్చితిని. నీవలన శాపవిముక్తిని పొందితిని. నేను నీకు కృతజ్ఞుడను కుమారా! తత్త్వభేదియను మంత్రము నీ కుపదేశించెదను. అందుమూలమున నీకు సకలశాస్త్రములు విద్యలు కళలు నాల్కతుదియం దాడుచుండును. నీవు ధన్యుడవు కాగల'వని చిత్రధ్వజుడు తన కథను చెప్పి చాలించెను. పిమ్మట విద్యాధర రాజకుమారిని తనవృత్తాంతము నిట్లు చెప్పెను.

అయ్యా! మా తండ్రి మమ్ము వజ్రకటకనగరమున దించెను. నా తల్లియు నేనును మహానందముగా నుంటిమి. నా చెలికత్తెలు నన్ను యథారీతిగా కలుసుకొనిరి. రాక్షసుల పరిపాలనమున పాడుపడిన సరోవరములను బాగుచేయించితిమి. ధ్వంసములైన పూదోటలను నాటించితిమి. వజ్రకటకము తొల్లింటివలె కళకళలాడుచుండెను. పారిపోయిన విద్యాధరులు మరల నగరమును చేరుకొనిరి. నాతండ్రి యూర లేనప్పుడు నేనే రాజకార్యములను నడిపితిని. కొంతకాల మట్లు గడచినది. మేము సుఖులమైయుంటిమి. మా తండ్రి యెన్ని దినములకు తిరిగి మాయింటికి రాలేదు. కారణమేమైయుండునాయనువిచార మంతకంతకు కెక్కువైనది. పరివారజనములనుబంపి సకలదిశల వెదికించితిమి. వానిజాడ నెరింగినవారు లేరు. సంవత్సరములు

గడచినవి. మాయమ్మ యింటికి రాలేదు. రాక్షసుల చేతిలో ఆయన మరణించియుండునని తలంచితిమి. అట్లయిన విద్యాధరసేనలతేమైనది. వారిలో నొక్కడైనను మిగలలేదా యను తలంపుకలిగినది. దీనిలో నేదో యొకమాయ యుండి యుండవచ్చునని నిశ్చయించితిమి. కాలము గడచినది. మాతల్లి వియోగమును సహింపలేకపోయినది. అన్నపానీయములను మానినది. దిన క్రమముగ చిక్కి శల్యమైనది. మంచముపట్టినది. లేవలేని స్థితికివచ్చినది.

మనోవ్యాధికి మందు లేదందురు. ఎక్కడెక్కడి వైద్యులను పిలిపించితిని. దివ్యౌషధములను తెప్పించి పోయించితిని. ఆమె రోగము తిరుగుముఖము పట్టలేదు. నాతండ్రి కొరకామె కలవరించుచు పలవరించుచుండెను. అది మనోవ్యాధియనియు దానికి చికిత్సలేదనియు వైద్యులు నుడివిరి. నాకేమియుతోచలేదు. చివరకు నాజనని మందుకూడ విసర్జించినది. ఆమె మరణింపవలయునని నిశ్చయించుకొనినది. ఆమెకు జీవితము భారమైతోచినది. ప్రాణములమీద రోతపుట్టినది. నాకెవరికి తెలియకుండ యర్ధరాత్రి సమయమున నంతఃపురము విడిచిపోయినది. పర్వతశిఖరమునుండి క్రిందికిపడి ప్రాణములను తీసికొనవలయునని రత్నకూటము చివరికొన కెక్కినది. ఆమె దుముకబోవుచుండగా నాకాశవాణి యిట్లు వినిపించినది.

ఈ సాహసమువలదు. నీభర్త కొలదికాలములో నిన్ను కలుసుకొనగలదు.

నాతల్లి తిరిగివచ్చి నాకాసంగతి చెప్పినది. ఆమె కాళ్లు చిగిరించినవి. కొంచెము ధైర్యమువచ్చినది మన శాంతికై యామె గౌరీశంకర శిఖరము నంబి కాలమున తన భర్తవచ్చునంతవరకు గడపదలంచినది. ఆమెతో పాటు నేను నాచెలులు బయలుదేరితిమి. యోగినీవేషములతో నామెను సేవించుచుంటిమి. ఒకనాడామె నాకలలోకనిపించి నాల్గుదినములలో నీతండ్రి నిన్ను కలిసికొనునని చెప్పినది. అది యట్లే జరిగినది.

వేదకుంభుడీ కథలను చెవినిచ్చుకొనివినెను. చిత్రధ్వజుడు వేదకుంభుని సెలయేటియందు స్నానముచేయించి తత్త్వబోధ మంత్రము నుపదేశించెను. దాని పునశ్చరణ విధానముబోధించి పుత్రికతో నాకాశమార్గమున గౌరీశంకరమున కరిగెను. వేదకుంభుడు మంత్రముజపించుచు నచట నేయుండెను.

మంచికాని చెడుపుగాని మానవునకు వంశమునుబట్టియే వచ్చుచుండును. మధ్యవచ్చిన గుణములు మాయమగుచుండును. ఇది లోకప్రసిద్ధము. సత్యమునుదెలిసికొనలేక పరులు వానిని తెగడుటయు పొగడుటయు కలుగుచుండును. కాలము గడచినకొలందియు వానినైజగుణము బైటపడుచుండును. కావున కాలపురుషుడే మానవుని గుణాగుణములు వెల్లడింపగలతీర్పరి. వానితీర్పు వగతమగు నంతవరకు నెవడెట్టివాడో గుర్తించుట యసాధ్యము.

దినములు గడచినవి. వారములు తీరినవి. నెలలుదాటినవి. వేదకుంభున కింకొకయాలోచనలేదు. తల్లిమాటకాని తండ్రిమాటకాని వానికి స్ఫురించలేదు. మహారణ్య మధ్య

మని వానికి శోచనీయము క్రూరసర్పములు భయానకకారాగారములుగాని పిశాచములు యక్షరాక్షసులుగాని వానికి పట్టలేదు. వానికి రేయింబగలు ధ్యాననిష్ఠగానే గడచినది. వానికి విద్యకానిలయము. విద్యావిజ్ఞానములకు కారణమని గ్రహించెను. ఆ వెలుగు ముందు సూర్యకాంతులు నిరుపయోగములు అది యెంతటి కారుచీకటినైన మాయమొనరించి దానిమాపించగలదు. ఆ వెలుగే భూలోకమునందును పరలోకమునందును కీర్తి సంపాదించుటకును సుఖమును పొందుటకును రాచబాట. అంతకుమించిన దేదియు ప్రపంచమునందింకొకటిలేదు.

ఋతువుల వెంట ఋతువులు వచ్చినవి, పోయినవి. వర్షములు ధారాపాతముగా కురిసినవి. ఎండలు మెండుగా కాచినవి. చలి వణకెత్తించినది. కాని వేదకుంభుడు తనపట్టుదలను విడువలేదు. విడువకుండుటయేకాదు. అది పెరిగి పెద్దదయినది కొమ్మలు రెమ్మలు వైచి యలముకొన్నది. వేదకుంభుడు కూర్చున్న చోటునుండి కదలలేదు. పాములు బుసకొట్టినవి. వానికి వినిపించలేదు. బెబ్బులులు గాండ్రించినవి. వాని చెవులలో పడలేదు. భూతములు ప్రేతములు పిశాచములు చుట్టు రోదకావించినవి. వేదకుంభునిలో చలనముకలుగలేదు. వానిధ్యానమునందు ప్రపంచమేమాయమైనది. మనస్సునందు శరీరమునందు పలుకులందు వానికా మహాదేవి సరస్వతియే యగుపించినది. ఆమె నిజరూపదర్శనమునకై మనస్సు తహతహలాడినది. సంవత్సరముల కొలంది వేదకుంభుడచే తపమొనరించెను. పొదలు చుట్టు పెరిగినవి. తీగెలలముకొన్నవి. పుట్టలు పట్టినవి. ఇప్పుడు వేదకుంభుని రూపుజాడయే కనిపించుటలేదు.

౭

హరిహర సోమయాజి శిలాదిత్యుని కొలువునుండి వెడలిపోయెను. వానిహృదయము దుఃఖావేశముచేత పెల్లుబికినది. అవమానాగ్నియందు కుమిలిపోయినది. ఆ బాధనతడు భరింపలేకపోయెను. అతడు స్వయముగా అభిమానవంతుడు. ఆత్మగౌరవము కలవాడు పరులొనరించు పరాభవమును కాతడుసహించువాడు కాడు. వాడు మహారాజైనను పరమేశ్వరుడైనను వానికొక్కటియే. తగిన సమాధానము చెప్పితీరును. అభిమానముపోయిన తరువాత ప్రాణములతో నేమిపనియని వానిసిద్ధాంతము. శిలాదిత్యునకు హరిహర సోమయాజిసంగతి బాగుగా తెలియును. కావుననే యాయనను ప్రత్యేకముగా నొకకంట గౌరవమర్యాదలతో కనిపెట్టుచుండెను. శిలాదిత్యుడు రాజాధిరాజు. ధర్మమునకు హాని వాటిల్లినప్పుడు సహించడు. న్యాయము చేయవలసినవాడు రాజు. పక్షపాతము రాజులకుండరాదు. తప్పుచేసినవాడు బంధువుకాని. పరాయివాడుకాని వానిని న్యాయశాస్త్ర ప్రకారము దండింపవలసినదే. శిలాదిత్యుడు హరిహర సోమయాజి వెడలిపోవుట చూచెను. తనయాస్థానమునుండి సరస్వతియే కదలిపోవుచున్నదని తలంచెను. అతడట్లు జరుగునని కలయందైన నూహించలేదు. హరిహర సోమయాజివంక నిర్ఘాంతపోయి చూచుచుండెను. ఆ తేజోమూర్తి వెడలిపోవుచున్న కొలందియు రాజునకు విషాదము పొంగులువారినది. ఆగుమనుటకు నోరురాలేదు. ఊరకుండుటకు మనస్సురాలేదు. కన్నులనొప్పగించి రాతిప్రతిమవలె చూచుచుండెను. ఆచూపులలో వేలకొలంది భావములు స్ఫురించినవి.

హరిహర సోమయాజి యొకవిధముగా శిలాదిత్యునకు సహాధ్యాయిమిత్రుడు, విద్యాగురువు. ఇరువురు హరిహర సోమయాజి తండ్రియొద్ద చదువుకొనిరి. ఆకాలమునందిరు వురి శరీరములు, ప్రాణములు నొక్కటిగానుండెను. వారిరు వురిది యొక్కటేమాట ఒక్కటేమాట. హరిహరునితో పాటు శిలాదిత్యుడు హరిహరునింటనే పెరిగెను. రాజమందిరముక నంటె గురువునింట వానికి సుఖము, స్వాతంత్ర్యముకలదు. కావున తనబాల్యమంతయు హరిహర సోమయాజి తోడనే గడచిపోయినది. హరిహర సోమయాజి శిలాదిత్యునకు రాజ నీతి, దండనీత, ధర్మశాస్త్రము బోధించెను. తరువాత శిలా దిత్యుని రాజ్యకాలమున ప్రధానయాస్థాన పండితుడయ్యెను. నాటినుండియు శిలాదిత్యుడు హరిహర సోమయాజిని మిగుల గౌరవముతో మన్నించుచుండెను. వాని విద్యాపాండిత్య ములుకూడ నంతపాటివే.

హరిహర సోమయాజి సంచినతలయెత్తలేదు. చూపు లలో మార్పుకలుగలేదు. భావములలో నుద్రేకము తగ్గలేదు. నడకలపోకడలో వేగము తగ్గుపడలేదు గంగదారినిపట్టెను. తీరమువెంబడి నడువనారంభించెను. వానికన్నులకు మానవ రూపముల గమనికలేదు. మిట్టపల్లముల వైనములేదు, కాలు సాగుచుండెను. కన్నులు చూచుచుండెను. రాత్రిలేదు పగలు లేదు, తిండిలేదు, నీరువట్టులేదు. కాశిపొలిమేర దాటెను. గయ ప్రయాగలు తరించెను. త్రివేణి సంగమస్థానమునకు నచ్చెను గంగా సరస్వతీయమున లక్కడకలియును.యాత్రికు లందరు నచటస్నానముచేయుదురు. అందుమూలమునక్షయ పుణ్యలోకములు కలుగునని వారినమ్మకము. మరణించిన

వారికి తిలోదకములు విడుతురు. పిండములు వేయుదురు. అది మహాపుణ్యక్షేత్రము. ప్రయాగలోని త్రివేణీసంగమమును పడి మరణించినవారు తలంచిన కోరికలన్నియు మరల జన్మ యందు తప్పక నెరవేరునని శాస్త్రములు సిద్ధాంతము చేసినవి. అట్లు మరణించి కృతార్థులైనవారి చరిత్రలు లెక్కలేనన్ని యున్నవి. హరిహర సోమయాజి కన్నెత్తి యాపవిత్రసంగమ స్థానమును చూచెను. రెండు చేతులెత్తి నమస్కరించెను. వేద శాస్త్రులతో నుతించెను. నడుమునకు ఉత్తరీయము బిగించెను. 'హరహర మహాదేవశంభో' యని ముందుకొక యడుగు వేసెను.

హరిహరా! ఆగు

హరిహరుడు వెనుకకు చూచెను. ఎవరు కనిపించలేదు. అటు చూచెను. అచట నెవరు లేరు. మరల ముందునకొక యడుగు వేసెను. మరల దగ్గరగా నీవు కాదు చెప్పుచున్నది. ఆగు.

హరిహర సోమయాజి యాగెను.

ఎవరు మీరు? అని విసుగుకొనుచు ప్రశ్నించెను.

ఎవరా? నేను నేనే

అనగా

నీ యాత్మను.

నాతో నీ కేమి పని

నీవు నాతో పని లేకపోవచ్చును. నాకు నీతో పనియున్నది.

నాతో కనా ?

అవును

ఏమిటా పని

నీ యవివేకమును విమర్శించుట

అవివేకమా

అవివేకము కాకేమిటి ? నీవు చేయుచున్నపని

ఆత్మహత్య

ఎందుకు ?

విరక్తివలన.

ఎవరిమీద విరక్తి

శరీరముమీద.

సన్నేమి చేయుదువు ? పాప దావానలమున వేసి దహింతువా ?

పాపమా ?

కాక మరేమిటి ? మహాపండితుడనని దేశదేశములందు చంకలుకొట్టుకొని తిరిగితివే? శాస్త్రవాదములు గావించి పండితుల నోరు మూయించితివే. ఆత్మహత్య మహాపాపమని నీకు తెలియదా ? ఎవరిని సాధించుటకీయాత్మహత్య. నిన్ను నీవు వంచించుకొని యారని నరకమహాగ్నిలో నన్నుకూల్చుటకేనా ? ఇదియా నీ పాండిత్యము, ఇదియా నీ శాస్త్రజ్ఞానము. వేదములు శాస్త్రములు తలక్రిందుగా చదివితినందువే! దానికిదియేనా ఫలము.

'అవును. ఇదియే ఫలము.

ఇదియేనా నీవు నేర్చినది

అవును.

అయిన మూర్ఖునకు నీకునుగల తారతమ్యము.

నాస్తి.

హరిహరసోమయాజి గుభేలున సంగమస్థానమునందు దూకెను. అచట సుడిగుండమున్నది. హరిహరుడు పడుటతోడనే గుండములో మునిగెను. మరల లేచెనుం 'హరహర

మహాదేవ' యని శివనామము లుచ్చరించెను. మరల లోనికి గుంజుకొనిపోయెను. గంగతరంగహస్తములతో లేవనెత్తినది. యమున తోడైనది. సరస్వతి సహాయమొనరించినది. హరిహరసోమయాజి యూవలియొడ్డున సుఖముగా చేరెను. అతడు కనులు తెరచి చూచెను. ముగ్గురు దివ్యాంగనలు వానిని మోసుకొని వచ్చుచున్నటుల గ్రహించెను. ఆ ముగ్గురితలల యందు మాణిక్య కిరీటములున్నవి. మెడలో రత్నహారములు తూగాడుచుండెను. ఒక యువతి నీలిచీరె ధరించెను. మిగిలిన యిరువురు తెల్లని వలిపెములను దాల్చిరి. హరిహరసోమయాజి వారిని పరిశీలించెను. వారెవరో దేవతలని గ్రహించెను. వారికి నమస్కరించి-

అమ్మా! మీరెవరు? అని యడిగెను.

కుమారా! నేను గంగాదేవిని. నేను యమునను. నేను సరస్వతిని అని వారుముగ్గురు వేరువేరుగా సమాధానములు చెప్పిరి.

అమ్మా! మీరు నన్నేల రక్షించితిరి?

అది మా విధి.

ఏమీ? పాపాత్ములను రక్షించుట మీ విధియా?

నీవు పాపుడవు కావు.

కానిచో నాకీ శిక్షయేల విధింపబడవలయును?

శిక్షయా!

అవును.

శిక్ష కాదునాయనా కర్మానుభవము.

నే నేపాపకర్మము నెరుంగనే

అది యీ జన్మలోనిది కాదు.

ఎప్పటిది ?

పూర్వ జన్మలోనిది

అదేదో నాకు తెలియకుండెనా ?

ఆ నదీసుందరులిట్లు ఎగతాళిసలిపిరి. హరిహరుడు వారి పరిహాసమునకు మరింత నొచ్చుకొనెను. మానవులకేకాక దేవతలకుకూడ నాజీవితము వేళాకోళమైనది. నేనింక జీవించి ప్రయోజనమేమి కలదు పరమేశ్వరా నన్నిట్లు ఎగతాళి పాలు గావించితివా ? నేనొనరించిన పూజ వ్యర్థమైనది. నా నిత్యకర్మలే యేటిలో కలిసినవి. ప్రాణప్రదమైన భార్య మరణించునట. ఆమె కగ్నిసంస్కారమునైన చేయుటకు నోచుకొననైతిని. కన్నకుమారుడు జూదరియై యడవులపాలయ్యెను. నాకు పిండోదకములు లభించునాశపోయినది. నన్ను మన్నించి తలపై దాల్చిన శిలాదిత్యుడు సభాంతరమున నగౌరవపరచెను. ఇంక నే నేమొగము పెట్టుకొని జీవింపవలయును. అని లోలోన విలపించెను. ఏదో యడుగవలయునని హరిహరుడు తలయెత్తి చూచెను. ఆ దివ్యనదీసుందరులు కానరాలేదు.

అప్పటికి సాయంకాలమైనది. సూర్యుడు హిమవత్పర్వతములమీదుగా బడమటికొండ శిఖరమునకు చేరుకొనెను. వాని యరుణకిరణములు నదీజలతరంగములమీదపడి తెలుపు నలుపు వన్నెలుగల నీటినేకరూపముగా జేయుచుండెను. జలపక్షుల కిలకిల ధ్వనులు మిన్నులుముట్టుచుండెను. మలయమారుతము మరింత శీతలమై వీవనారంభించెను. ఆకాశమున సన్నని నులిమబ్బులలముకొనుచుండెను. అవిసూర్యునికాంతులలో రంగులుమారి వింతవింతరూపములను వహించు చుండెను. వానిలో ముప్పదిమూడుకోట్ల జీవరాసుల ప్రతిమలు

గోచరించుచుండెను. కొంచెము సేపుసింహముకొంచెము సేపులో పులి, మేక యాకారములందులో నిమిడియుండెను. అవి కాల పురుషుడు చిత్రించిన బొమ్మలు. అవి కామరూపధరములు క్షణములో నాకారములు మారిపోవుచుండెను. ఆ ప్రకృతి చిత్రస్వభావమునకు పరవశమునొంది కాబోలు నదీజలము లుప్పొంగి తీరములకంటగదుముకొని వచ్చుచుండెను. ఆ రాకలో మర్మరగానము లారంభమైనవి. అవి ఎదుట స్ఫుట ముగా వినిపింపకపోయినను క్రమక్రమముగా స్థాయి హెచ్చి శ్రుతులుమారినవి. వానిలో మకరందరసము తొణికిసలాడి నది. అది చెవులకు చైతన్యము కలిగించినది.

హరిహర సోమయాజి కన్నులు తెరచి మెల్లగా తల యెత్తెను. అది శ్రీకృష్ణుని మురళీనాదముకంటె మిగుల సున్ని తముగా వినిపించినది. అందు సప్తస్వరములు వినిపించినవి. అవిరాగసరళిని వినిపించినవి. హరిహర సోమయాజికూర్చున్న చోటునుండిలేచెను. అది నదీగానముకాదు. మానవగానము కాదు. అది యాకాశమార్గమునుండి వచ్చుచున్నటుల హరిహరుడు గ్రహించెను. తలయెత్తిచూచెను. ఆ బంగారు వన్నెమబ్బుల నడుమనుండి యదిప్రేలెంచి గాలితరంగములలో తూగాడి యొయ్యారముగా హరిహరుని చెవులకుసోకుచుండెను. దానిని హరిహరుడు చెవులార నాలించెను. దానితో వాని మనస్సునందు కదలికగలిగినది. అతడు లేచెను. భావతరంగము లుయ్యాలలూగినవి.

"ఎక్కడిదీగానము, ఎక్కడో వినినట్లున్నది"

అని యాలోచించెను. మెల్లగా నడుగులుసాగించెను. అతడు ముందునకు పోయినకొలందియు నదిదాపునకు వచ్చి

నట్లు తోచినది.

శీతసమీరము చివికిశోమించ
మధురవనంతము మంఱపులు తిరిగె
గడచినకాలము గతమయిపోయె
తడవికేల మిళింద తరలిరావోయి

హరిహరుడాపాటను వింబసించెను. అదిపోయిన కొలంది మరింతదూర మగుచున్నట్లు తోచినది. అది దేవతాగానము. దానిపిలుపునకు సుమ్మోహనలె నెగిరిపోవ నారంభించెను. దానిని వినినకొలందియు నాతనికేదో తహతహ పుట్టినది. దానికి కారణమతనికి తెలియలేదు ఊహించుట కైనను నావకాశము లభింపలేదు. అదిపాటలోని తియ్యతనమో లేక తనలోనిమార్పో హరిహరుడు గ్రహించుకొనలేకపోయెను. అతడట్లే ఎంతదూరమరిగెనో. అదేపాట మరల మరల వినిపించినది. అదివిన్నకొలందియు నాతనియందాశాతరంగములు పొంగి కొండంతలుగా రేగినవి వాని నడకలో శరవేగమావేశించినది. అతడు క్షణములో పర్వతశిఖరముల వరకు నెక్కిపోయెను. గానమాగలేదు అతడెంత దూరము వచ్చినదియు వెనుకకు తిరిగిచూడలేదు. జ్యోతిర్లతలు వెన్నెల వెలుగులను ప్రసరించుచుండెను. అంతలో నా గాన మరింత మధురముగా వినిపించినది. హరిహరున కా వేగము హెచ్చినది. చూపంతయు మింటిపైనె యున్నుండెను మనస్సు పాటయందు విలీనమయ్యెను. అతడెటు పోవుచున్నది వానికి తెలియదు. అతడొక యగాధమగు కొండచీలిక నడమమాయమయ్యెను. అంతటితో కొండ చీలికలు కలుసుకుపోయెను. గాన మాగిపోయెను.

రత్న ప్రభ

దేవీ!

ఆ

అమ్మాయి నడిగితివా?

అడిగితిని

ఏమన్నది?

వివాహమే వద్దన్నది

వద్దని యేమిచేయును

ఆజన్మాంతము బ్రహ్మచారిణిగా నుండునట

కారణము

చెప్పలేదు

ఇప్పుడేమి చేయవలయును

మనకు లేక లేక వార్ధక్యములో కలిగిన సంతానము

అయిన

దానికోరికయే కానిండు

అట్లయిన లోకమేమనుకొనును?

లోకమునుతలంచి కన్నకూతురును నిర్బంధింతుమా!

ఇందు నిర్బంధమేమున్నది. తనకిష్టమువచ్చిన రాజకుమారుని వరింపమంటిమి కదా.

ఆమెకెవరు నచ్చకపోవచ్చును

ఇందరు రాజకుమారులలో నొక్కరైననచ్చకుంటిరా! అది నమ్మదగినమాటకాదు. ఇందేదో రహస్యమున్నది.

రాణి మాటాడలేదు. వైద్యుతి కొంచెము సేపాలోచించెను. ఒకసేవకునిబిలిచి రాజకుమారిని బిలుచుకురమ్మని యానతిచ్చెను. అతడు తొందరగాబోయి యావార్త రాజకుమారి కెరిగించెను. రాజకుమారి తండ్రియానతిని గౌరవించి వచ్చినది. వైద్యుతి కూతు నందచందములనట్లే చూచుచు లోలోన పొంగిపోయెను. ఆపొంగు కన్నీరయి బైటికిదారులు కట్టి పొరలినది. మహారాజు మాటాడలేక క్షణముసేపు ముగ్ధుడయ్యెను. రాజకుమారి తండ్రికి నమస్కరించినది. అదిమనోహర కళ్యాణమూర్తి. రూపముతాల్చిన యందాలరాసి. ఆమెలో వినయము విధేయత రాజసము విజ్ఞానము విద్య యద్దమునందువలె ప్రతిఫలించుచుండెను. మహారాజు కన్నీరు తుడుచుకొని యాముగ్ధమూర్తిని మరల చూచినాడు. ఆ కుమారి తనయింట పెరుగుచున్న లక్ష్మియను తలంపుకలిగినది. మరల వానికన్నులవెంట నీరోడిగలు కట్టినది.

'ఈ మహాతల్లిని విడిచిపెట్టుటయా. నా యింటిదేవత నొరులకప్పగించుట నా సర్వస్వమునిచ్చుట. నా ప్రాణములే వానిచేతపెట్టుట. అది నేనెట్లు చేయగలను. నా మనస్సెట్లు సమ్మతించును. నా ముద్దుకూన నా యింటనే యుండవలయును. ఎంతకాలము. ఏమో ఆమె కోరినంతకాలము. నా యదృష్టమున్నంతకాలము. అప్పుడైన నొరులయింటికి పంపవలసినదేకదా. నే నేలపంపవలయును వివాహమే చేయను. చేయనిచో లోక మూరకుండునా. లోకముతో నాకు సంబంధమేమి ? నేను మహారాజును. నన్నుకాదన గలవారెవరు. నా రత్నరాసి నాతో నుండును. అనుకూలతురు తల్లిదండ్రులకు

బ్రహ్మచే నిర్ణయింపబడిన కన్య. పెంచి పెద్దదానిని చేసి తగు వరున కొసంగవలయును.

అది లోకాచారము అను తలంపులు వైద్యుతిమనము నందుపాడమునవి. అంతసేపు వైద్యుతికి తనయమీదనేచూపు. అతడు రెప్పవాల్పలేదు. కన్ను త్రిప్పలేదు. కన్నీరుతుడవలేదు. కూతురాయనవంక చూచినది. తండ్రిచూపులకామె కే యర్థము గ్రహించుకొనలేకపోయినది. విషాదమా? కాదు. కోపమా? అంతకంటేకాదు. మరేమి? ఏదో యూవేదన. అది భరింప రానిది. ఆడపిల్లలను కనిన తల్లిదండ్రుల కంటరయున్నదే. రాజ కుమారి తల్లిప్రక్కన నిలుచుండెను.

కూర్చుండుము తల్లీ! అన్నద యామె.

ఆమె కంఠములో వణకును గోచరించినది. దీని కంతకు తానే కారణము కాబోలునని గ్రహించుకొన గలిగినది. క్రిందటిరాత్రి తల్లి రాజకుమారితో వివాహ విషయమై ప్రసంగించినది. మహారాజు మనోనిశ్చయమెరి గించినది. వందలకొలంది రాజకుమారుల చిత్తరవులు చూపించినది. వారిలో నొక్కరిని గురించి తానెరిగినది విన్నది, కన్నది, చెప్పమన్నది పూసగ్రుచ్చినట్లు బోధించి నది. వివాహముకన్యలకు తప్పనిబంధమని యెరిగించినది. ఆరాజకుమారులలో నొక్కరినివరించి సుఖింపుమనియు తన కోరికవ్యర్థపుచ్చవలదనియు తెలిపినది. కాని యూరాణిమాట రాజకుమారి చెవికెక్కలేదు. నిరాదరముగా పటములన్నియు నవలత్రోసినది. చిన్నతనంపు చిలిపిమాటలతో 'నాకు పెండ్లి వలదు' అని సమాధానము చెప్పినది.

ఆమె కారణమడిగినది. రాజకుమారి చెప్పెను విరిచినది.

'రండే యాడుకొందము' అని చెలికత్తెలను పిలుచుకొని పోయినది.

ఆమె యిరువదేండ్లకన్య. పెండ్లియీడునచ్చినది. ఆమె మహావిద్వాంసురాలు. సంగీతము, సాహిత్యము నృత్యము, చిత్రలేఖనము సకలకళలునభ్యసించినది మహాపండితులయొద్దతర్కము వ్యాకరణము, వేదాంతాదిశాస్త్రము మొదటినుండి చివరి వరకు చదివినది. వాదోపవాదములు, పూర్వపక్ష సిద్ధాంతములు చక్కగా నలవరచుకొన్నది. ఆమె విజ్ఞానమునకు మేధాసంపత్తికి గురువులు మహాశ్చర్యపడుచుండిరి. ఆమె యసమానపాండిత్యము సంపాదించినది సంగీత సాహిత్యములందు సరస్వతిని, నాట్యమునందు రంభను, శాస్త్రవాదము నందు బృహస్పతిని మరపించినది. చెలికత్తెలామెను వాణి యని పిలుతురు. గురువులు విద్యా యనిసంబోధింతురు. తల్లి తండ్రులు ప్రభా యని యందురు. అసలామె పేరు రత్నప్రభ ఆమె స్త్రీజాతికి తలలోనిరత్నము. అందచందములందు మూలక్ష్మీ సరస్వతీ పార్వతులామెసరస నిలుచుండుటకు సిగ్గుపడి యొకతె మగనిరొమ్మునను నొకతె నోటియందు, నొకతె శరీరములోను, దూరి దాగియుండిరి. అందమునకు చదువునకు నామెగుణములు మెరుగుపెట్టుచుండును. ఆమెనుచూచి తల్లి తండ్రులు మురిసి మున్పందుమగుచుందురు. ఆమెను కదిలించి తల్లి బెదరించితండ్రి యదలించి చెలులు, చదివించిగురువులు నోటిమాటలను విననెంతురు. అప్పుడామె పలుకులలో ముత్యములు రాలును.

రత్నప్రభ తనదారి నరిగినది. తల్లినిరాశతో కన్యాంతఃపురము వెడలివచ్చినది. మరునాడా సంగతి మహారాజు ప్రస్తావించెను. రాణి జరిగినదంతయు చెప్పినది. రాజకుమారి తల్లితండ్రుల యావేదనకు తానే కారణమని గ్రహించుశోకలిగినది. మహారాజు కుమార్తెను దగ్గరకు పిలిచెను ప్రక్కన కూర్చుండపెట్టుకొనెను.

'ప్రభా! యాడుబిడ్డలను కన్న తల్లి తండ్రులభాగ్యులు తల్లీ! అనెను. అంతటితో నాయనకు మరల కళ్ళనీరుక్రమ్మినది. ప్రభ తండ్రివంక చూచినది.

'కాదు నాయనగారు! వారు మహాభాగ్యశాలులు. పరులవంశాభివృద్ధికి దేశాభివృద్ధికి తోడుపడుచున్నారు' అన్నది రత్నప్రభ.

మొదటిలోనే ప్రత్యాఖ్యానము. సంపూర్ణవిద్యావంతురాలైన యాడదానితో పరమేశ్వరుడైన మాటాడలేడు. అసలు స్త్రీలకూహాపోహలెక్కువ. ఆలోచనలెక్కువ క్షణములో పరులమనస్సు గ్రహింతురు. ముందరి కాళ్ళకు బంధము వేయుదురు. ఇటువంటి వారిసంగతి మరి వేరె చెప్పనక్కరలేదు. తండ్రి లోలోననవ్వుకొనెను.

'అదికాదమ్మా! ప్రభా! యింటనున్న రత్నము నితరుల కర్పింపవలయుటచే యభాగ్యులంటిని.'

'ఇతరులకు లేనిదానిని దానముచేయుట యభాగ్యమందురా? సకలదానములలో కన్యాదానముత్తమమనియు నదియదృష్టవంతులకు లభించుననియు శాస్త్రములు చెప్పు

చున్నవి. అంతయిష్టములేనిచో నింటచేయుంచుకొనవచ్చును కదా?'

అవును. నిజమే. ఎంతకాలమది సాగివచ్చును
జీవితాంతము
లోకము నిందింపదా
లోకమున కేమిపట్టినది.

'మానవుడు సంఘజీవి. తాను చేయు ప్రతికార్యము సంఘమునకు సంబంధించియుండును. సంఘమేలోకము, లోకమే సంఘము దానిని విడిచిమానవుడు జీవింపలేడు'

నన్నేమి చేయమందురు?

నచ్చిన రాజకుమారుని వివాహమాడమందును
పరులకు దాసినైన నాసుఖము కోలు పోవ్వుదును రా ?
దాసివగుటకాదు
మరి
కులవర్ధనులగు కుమారులను గని కీర్తిని పొందమని
నచ్చినవాడు లేనిచో

అది నాకు తెలియును. నీ విద్యా సౌందర్యములకు తగినవాడు లభించుట యసాధ్యము. ఐన తప్పనిది.

రత్నప్రభ క్షణమాలోచించినది. తండ్రి ముఖము చూచినది. తల్లి కన్నులతో కన్నులిడి పరిశీలించినది. వాని యందు విషాదరేఖలు గోచరించినవి. ఆమె యేమి సమాధానము చెప్పునో యని వారు తొందరపడుచుండిరి.

రత్నప్రభ 'సరే' యన్నది. రాజదంపతుల ప్రాణములు లేచివచ్చినవి నారి ముఖములు విప్పారినవి. నవ్వు తెర లలమినవి.

మరల రత్నప్రభ కానియనినది

తండ్రి కాని యేమిటి? అని ప్రశ్నించెను

'నేను పెండ్లియాడు వానిని స్వయముగా నేనే పరీక్షింపవలయును. అతడేకులము వాడైనను సరే'

'స్వయంవరము చాటింపమందువా?'

'అవును, దేశదేశములందు చాటింపుము'

'ఏమని?'

'విద్యావిజ్ఞానవంతులగు వారిని రాజకుమారి వరింప గలదని'

మహారాజునకు బరువంతయు దింపినట్లయినది. రాణికి విషాదమంతరించినది. రత్నప్రభ చెలికత్తియలతో తిరిగి పోయెను. తల్లిదండ్రు లామెను వెనువంకచూచుచు నానందించిరి. మహారాజునకు నవ్వువచ్చినది.

రాణి మహారాజుతో 'రాజులచూపునకు రాళ్ళుపగులు నందురు' అని నవ్వుచు సన్నగా పలికినది. 'రాజకుమారి రాయికాదు, రప్పకాదు విద్యా సౌందర్యములకు సముద్రము. గుణరత్నములకు తరగనిగని'

ప్రభువుల కేదివచ్చినను పట్టపగ్గములుండవు' అందుకనే రాజులను కట్టివేయుటకు రాణులను నియమించినారు మహారాణి ముసిముసినవ్వులు నవ్వినది. ఓరకంట రాజవంక చూచినది. వైద్యుతి యన్న మాటసత్యము. మహారాజు

విజృంభణమే యొక కట్టుత్రాడు. ఆమె మాటలో నాయన వర్తించును. ఆయన మనోభావములను వెన్నెలలో నామె సంచరించును. రత్నప్రభను మహారాణిమాట ననుసరించి సకలవిద్యలయందారి తేరిన దిట్టను గావించినాడు. రాజా మెను మహావీరాంగనను గావించి తనరాజ్య మామె కొప్పగింపవలయుననియు నాయన యూహించెను. దానికి మహారాణి యడ్డు చెప్పలేదు. మహారాణికి సహోదరుడు కలడు. అతడు కుంతలరాజ్యమున కధిపతి. అతని పేరు ప్రరోచనుడు. వానికి రత్నప్రభనిచ్చి పరిణయము గావింపవలయుననియు కాంభోజ కుంతలరాజ్యము లేకము చేయవలయునని వైద్యుతి యభిప్రాయము. ప్రరోచనుడు మహావీరుడే విద్యావాసన లేదు. పొట్టపొడిచిన నొక్క యక్షరముపుట్టదు. దానికామె యంగీకరింపలేదు. రాజు రాణిమాట త్రోసిపుచ్చలేదు. వారిరువు రిట్లడుగులలో మడుగుల నిడుకొనుచుందురు. మంచిచెడ్డలను కలసి యాలోచింతురు. ఆమె రాజునకు మేలుతలచు విజ్ఞానవంతురాలైన మంత్రి. సమంజసమని తోచిన వానిని తలదాల్చును.

౨

వైద్యుతిమహారాజు రత్నప్రభ చెప్పినటుల ప్రతి గ్రామమునందును పట్టణమునందు నగరమునందు భటులను పంపి చాటింపు వేయించెను. రాజులకు ప్రత్యేకముగా నుత్తరములను వ్రాయించెను. రత్నప్రభ విద్యావిజ్ఞాన సుందరు డేకులమువాడైన పరీక్షించి పెండ్లాడునను వార్త దేశదేశము

లంను వ్యాపించినది. రత్నప్రభాదేవి యందచందములను గురించి యెరుగని వారాకాలమునందెవరు లేరు. రాజకుమారు లెందరో యామెను వివాహమాడవలయునని యువ్విళ్లూరిరి. పండితులామెను పరిణయమాడవలయునని కలలు కనిరి. పెండ్లిమాట యెట్లున్నను చూడనైనచూడనచ్చునని కొందరు తలంచిరి. ఎంత మహారాజులైన సేనలతో రాకూడదు. ఒంటరిగా నామెను దర్శింపవలయును. అది నియమము. పరీక్షకొరకొక మేడ నిర్మింపబడినది. దానికి వేయిమంది మహావీరులు కాపుంచబడెను. మేడకు ముందొకగంట కట్టబడెను. రాజకుమారిని దర్శింపకోరువారాగంట ప్రమోగించవలయును. రాజభటులు వానిని లోనికి గొనిపోవుదురు. ఎవరైనను మర్యాద నతిక్రమింపరాదు. అతిక్రమించినవారితల తెగి పోవును. ఈ నిబంధనలన్నియు ముందే ప్రకటింపబడినవి.

వైద్యుతి మహాపరాక్రమశాలి. యుద్ధమునట్ల దేవతలనైన లెక్కచేయడు. అతని కంగవంగ కళింగ సింధు రాజులరికాపులు. మగధచక్రవర్తి ప్రాణమిత్రుడు. కాశీరాజుతో వియ్యమందెను. ఇరుగుపొరుగు వారాతని మాట మన్నింతురు. నదురుబెదురులు లేక వానిసేన లెక్కడికైన నిరాటంకముగా పోవును. వానికి తలవంచువారేకాని తలఎత్తి చూచువారు లేరు. కావున వైద్యుతి నిబంధనలక్కాల జరిగి నవి. పలుదేశములనుండి రాజకుమారులు, పండితులు, తత్త్వవేత్తలు, ధర్మశాస్త్రజ్ఞులు వచ్చుచుండిరి. వారిహోదాలనుబట్టి విడుదులు నియమింపబడుచుండెను. రాజకుమారి పరిక్షా సౌధమున నొక విశాలమగు ఛావిడియుండు సర్వా

లంకారములుధరించి కూర్చుండును. ఆమె కానరాకుండ యొక తెర యమర్చబడెను. అది చాల విచిత్రమైనది. వరింపవచ్చిన వారికామె కనబడదు. వారామెకు కనబడుదురు. పరీక్ష ప్రొద్దు నను సాయంకాలమందు జరుగును. అందును కాలనియమము చేయబడినది.

కాలము గడిచిపోవుచున్నది. పరీక్ష నిరాటంకముగా సాగుచున్నది. రాజకుమారులు వచ్చుచుండిరి పోవుచుండిరి. రాజకుమారి వచ్చినవారి గుణగణాదులనుగురించి ప్రశ్నించును. విద్యాపరాక్రమాదుల నడుగును. రాజకుమారులను శాస్త్రములనుండి ప్రశ్నించును. పండితులను యుద్ధవిషయముల నడుగును. వారు సమాధానము చెప్పలేక నెడలుచుండిరి. మహారాజకుమారుడై శాస్త్రవేత్తయైనవానిని స్త్రీపురుషుల లక్షణములనుగురించి యడుగును. ఆమె హృదయము విచ్చిచూచినట్లు లెదుటవానికిరానివిషయములనెరిగి ప్రశ్నించును. వాడు నోరు వెళ్ళబెట్టును. దాసీజనులాతనిని తరిమి వేయుదురు. మొరకుతనము చూపినచో రాజభటులచేతికి పనివచ్చును.

ఒక సంవత్సరము గడిచినది. రెండేసులు తీరినవి. రత్నప్రభ పరీక్షకు తాళినవారుగాని, యామెకు నచ్చినవారుగాని లేకపోయిరి. నచ్చినవారిలో గుసగుసలు బయలుదేరినవి. అసంతృప్తియు నిరాదరము ప్రబలినది. 'అసలు రాజకుమారి కానరాదు. ఆమె యున్నదో లేదో యెవరికి తెలియదు. ఆ ప్రశ్నించునది యేమహా పండితుడో కానచ్చును. ఆమువారి కంత పాండిత్యముండునా, మహాపండితులనునోరుమూయించి

నది. కాంభోజరాజు నాటకమాడుచున్నాడు. పరులను పరా భవించుచున్నాడు. ఎంత మహాచక్రవర్తియైన వానికిట్లు తగదు.' అని వారిలో వారు అనుకొనుచుండిరి. ఆమాటలు రాజభటులు ఆలకించి మహారాజున కెరిగించిరి రాజయిన దానికి కాని దానికి కోపించువాడు కాదు. వెంటనే రత్నప్రభ సలహా తీసుకొని మహాశిల్పులను రావించెను. బంగారముతో తన కుమార్తెయెత్తున కీలుబొమ్మను చేయుడని యానతిచ్చెను. వారు సరిగా రాజకుమార్తెను బోలిన యంత్రపు బొమ్మను నిర్మించి తెచ్చిరి. దానిని వస్త్రములతోడను నగలతోడను నలంకరించెను. తెరకీవల్లవైపున కుర్చీయందు కూర్చుండచేసెను. ఆ విగ్రహమునుచూచి యంతఃపుర పరిచారికలే రాజకుమారి యని భ్రమించిరి.

ఒకనాడు రత్నప్రభ యథారీతిగా పరీక్షాభవనమున కూర్చుండెను. వాకిటగంట మ్రోగినది. మరుక్షణమున యిరువురు రాజభటు లొకపురుషుని లోనికిగొనివచ్చిరి. రాజకుమారి తెరచాటునుండి వానినితలనుండి పాదములవరకు దేరి పారచూచినది. వానిరూప మామెకు వింతగొలిపినది. తల నున్నకిరీటము దట్టమగు నీలకాంతులనీనుచుండెను. అది నలు దిశల వ్యాపించి గోడలన్నియు నీలాలతో కట్టినట్లునవి. కిరీటమునందెచ్చట బంగారము కనిపించలేదు. అదంతయు నొక్క నీలమణి. దానినితొలిచి కిరీటముగా చేసినట్లున్నది. అదివానితలనంటుకొని పెకలించినను వచ్చునట్లులేదు. వాని నుదురు చాలచిన్నది. పాటూత్తుగా చూచినచో చవితినాటి చంద్రరేఖయనుకొందురు. దానిమీద తెనుగు పడంకె లెదురు

బొదురులుగా నిలిపినట్టుల బొమ్మలలేను. వాని కనులందరి కనులవలె లేవు గుండ్రనైనవి. కన్నులంతయును నల్లని గ్రుడ్లే కాని తెల్లతనమెచ్చటలేదు. వానిముక్కు సన్ననయి చివర ముద్దతీరియుండెను. నోరుచాలచిన్నది. పెదిమెలు నిష్కళంకణములం తెల్లగా నుండెను. బనిరిగడ్డము. వానిముఖము తెల్లనయి వెండివెలుగులు ప్రసరించుచుండెను. అతడు బలిష్ఠమైన శరీరముకలవాడు. కాని లావరికాడు. పొడుగరియగుటచేత కొంచెముసన్నగా నున్నట్టుల కనిపించును. అతడు తెల్లని పాముకుబుసమువంటి వస్త్రములనుదాల్చెను. అవి పట్టువికావు. వెండి జరీపోగులతో నేయబడినట్లున్నవి. వానిపాదములు విచిత్రములుగా నున్నవి. మానవుని పాదములందువలె వ్రేళ్ళు లేవు. అతడు నడిచివచ్చునపుడు తెల్లనివెన్నెలవంటిసిగనిగలు ప్రాకుచున్నటుల తోచినది.

రాజకుమారి మరల మరల వానిని చూచినది. ఆమెముఖమున వింతమార్పులు కనిపించినవి. ప్రశాంత భావములు కలగుండు పడినది. మనస్సు నుద్రేకముకలిగినది. అది ప్రేమవలన కాదు. ఆ వచ్చినపురుషుడు బంగారువిగ్రహమును గాంచెను. అతడు చిరునగవుచిలికించెను. అదియు నవ్వినటులనే యగుపించినది. అతడేదో గొణుగుకొనుచు పెదిమెకదిలించెను. ఆ విగ్రహమట్లే కదలించినటులతోచినది. చల్లనిపిల్లగాలులను నామెతలవెంట్రుకలు కదలినవి. అతడావిగ్రమునట్లేచూచుచు నేదో పలుకరింపబోయెను.

అంతలో నావిగ్రహమే కాబోలు. 'ఆర్యా!' అనిపిలిచినటుల తోచినది.

'ఆ' అని యాత్రికుడు పలికెను.

'మీరెవరు?'

'కనబడుచుండుట లేదా'

'కనబడకుండుటకు భూతము కాదుకదా?'

'నేను మానవుడను.'

'కాదన్నవారెవరు?'

'అనలేదు నేనే చెప్పుచున్నాను'

'మీ రాజ్యము'

'కుతలము'

'రసాతలము కాదా?'

పురుషుడు తబ్బిబ్బులాడ మొదలుపెట్టెను. ముఖమున చెమటలుపోసినవి. 'కాదు' అని సమాధానము చెప్పెను.

'పోనిండు. మీరే దేశమును పాలింతురు?'

'పర్వత దేశము'

'వల్మీకము కాదా? మీరే యేవిద్యలు నేర్చితిరి'

'కౌటిల్యము'

'అవును. అది మీ కవళికలే చెప్పుచున్నవి'

పురుషునకు రోషోద్రేకములు హెచ్చినవి. కన్నులెఱ్ఱబారినవి. ఒడలు కంపించినది. పెదిమెలు వణకినవి. కోపము రగిలినది. కాని యతడేమి చేయగలడు. ఒంటరివాడు. పరాక్రమించిన ప్రాణములమీదికి వచ్చును. కొంతవరకు మనస్సును శాంతిపరచుకొనెను. రత్నప్రభ యింతవరకెవరితో నట్లు మాట్లాడలేదు. చెలులామె సంభాషణవిని వింతపడుచుండిరి. వానిరూపముమీద కలరోతచే నామె యట్లుమాట్లాడుచుండె

నని వారుతలంచిరి. ఎటుపోయి యేటునచ్చునో యని వారా మెను వారించుచుండిరి. కాని యామె లక్ష్యపెట్టలేదు. ఆమెకు కోపమెక్కువైనది.

'మీరు వచ్చిన కారణము' అని రత్నప్రభ ప్రశ్నించినది.

నిన్ను వరించుటకు అని యాతడు సమాధానముచెప్పెను.

'ఛీ మూర్ఖుడా వేయిజన్మలెత్తినను నన్ను నీవుపక్కించు కొనలేవు. నేను రెండు నాలుకల బానను కాను. ఇప్పటికైన నెరుంగుము'.

ఆ పురుషునకు కోపము రౌద్రముగామారినది. కనుల నుండి నిప్పుకణములు రాలినవి. అతడొకసర్పముగా మారెను. బుసలుకొట్టుచు నా విగ్రహమును తీవ్రముగా కాటువేసెను. దానితో నాసర్పముకోర లందుదగబడినవి. మరల వెనుకకు లాగునప్పుడు చీరె యడ్డుపడినది. కోరలను వెడలించుకొన లేకపోయెను. అచటి వారందరు భయపడిరి. ఆ విగ్రహమే రాజకుమారియని సర్పరాజు కోపోద్రేకమున భావించి దానిని కాటువైచెను. రాజకుమారి తెరవెనుకనుండి బైటికివచ్చెను. ఆమె కత్తినిచేతపట్టుకొని కరాళకాళివలెదానిమీదికిపోయినది. ఆ సర్పము కోరల నెట్లో తెమలించుకొని పారిపోవ యత్నించెను.

'ఆగు. ఒక్కడుగు కదలించితివా నీ తల తుంచెదను లెసును'. అని రత్నప్రభ యా సర్పమునకెదురుపోయెను.

అది భయంకరాకారముతో బుసలుకొట్టుచు పడగవిప్పి లేచి పైకి లేచెను.

'ఓరీ! నీ యొంటలింకసాగవు. నీ విషజ్వాలలు నన్ను మియు చేయలేవు. నీ పాపమునకు ప్రాయశ్చిత్త మిప్పుడే చేయించెదను'

అని రత్నప్రభ యా సర్పముపై కత్తినివిసరబోయెను. ఆ సర్పరాజు భయమున గడగడవణంకుచు తలవాల్చెను. ప్రభ దానిని భటులచేతపట్టించియొకసంచియందు బంధించెను. అచటి వారందరూ నాటి సంఘటనమునకు వింతపడిరి. రాజ కుమారి యానాడింకెవరితోడను మాట్లాడలేదు. ఈకథ మహా రాజు చెవులబడెను. ఆయన తబ్బిబ్బుపడుచు కుమార్తెను జూడవచ్చెను. రత్నప్రభ యావేశముతో రోజుచుండెను. ఆమె యాకారము తొల్లింటివలెలేదు. చిరునవ్వులు చిలికించు మొగమెర్రబారినది. తెల్లకలువలవంటి కనులలో నెత్తురు క్రమ్మినది శరీరము గగుర్పొడిచినది. ఎడతెరిపిలేక నిట్టూ ర్పులు నిగిడించుచుండెను. పెదవులు కంపించుచుండెను. చెలి కత్తెలుసైత మామెను పలుకరించుటకు వెరచుచుండిరి. ఎవరి నేమి చేయునోయని లోలోన నారు భయపడుచుండిరి. కాని యామె నెవరిని దండించునది కాదు. తప్పు కనిపించినను కోపిం చదు. శాంతముతప్పయామెముఖమునందెన్నడు వారుకోపము చూడలేదు. వైద్యుతి రత్నప్రభనుగాంచెను. ఆమె తండ్రి కెదురుపోయినది.

తండ్రి యిట్లు ప్రశ్నించెను. అమ్మా! ప్రభా! ఏమి జరిగినది. ప్రభ మాటలాడలేదు. ఆమె కోపము శోకముగా మారినది. కన్నీరుకార్చుచు తలవంచినది. తండ్రి యామె ముఖమునంక చూచెను. ఆయనకుపట్టరాని దుఃఖముకలిగినది.

ప్రభయందాయన ప్రేమయెట్టువంటిది. ఆమె కన్నీరుపెట్టిన వాని హృదయము తహతహలాడును. ఆమె సంతోషించిన నాయన యానందించును. ప్రభ గడ్డమును పట్టుకొని ముఖమును పైకెత్తెను. 'ఈకన్నీరేమిటి?' అని మరల ప్రశ్నించెను. ఆమె దుఃఖముమితిమీరినది. తండ్రిని కౌగలించుకొని వెక్కి-వెక్కి యేడ్చెను. జరిగినదేమో చెప్పుమతల్లీ! చెలికత్తెలు మహారాజునకు సర్వము చెప్పిరి.

'ఆపామేది?' అని రాజు ప్రశ్నించెను.

రాజకుమారి బంగించి పదిలపరచినది. అని వారు సమాధానము చెప్పిరి. రాజు ప్రభనేమో యడిగెను. ఆమె దేనికీ సమాధానము చెప్పలేదు.

౩

'అవ్వా!'

'ఏమినాయనా!'

'ఆమె యంత యందకత్తెనందువా?'

'కాకేమి నాయనా!'

'నీ వామెను చూచితివా?'

'లేదు. నేనేకాదు. ఈ యూరివారిలో నెవరూ చూడలేదు.'

'మరి నీ నెట్లెరిగితివి?

'ఆమె పరిచారిక చెప్పినది. ఆమెకు చదువునందేకాక యందమునందుకూడ దేవతలైనను చాలరట.'

'అట్టి మహూర్తమునగన్న తల్లిదండ్రులు ధన్యులు'

'ఆమె దేవాంశయని తల్లిదండ్రుల యభిప్రాయము'

'దానికి నిదర్శనము'

'విను. మహారాజునకు చాలాకాలము సంతానములేదు. ఆయన జ్యోతిష్కులను రావించి ప్రశ్నించెను. వారు మహారాజా! మీకొక పుత్రిక జన్మించునని పలికిరి. మహారాజు చాలాకాలము మరల నిరీక్షించెను. ఒకనాడు దేవాభుడను మహాముని నానుశాస్త్రవ్యాఖ్యలు గనుపుటకు రాజమందిరమునకువచ్చెను. మహారాజు మునివరున కెదురుపోయి తీసికొని వచ్చెను. ఆయనను బూజించి గౌరవించెను. ముని తనకోరిక రాజునకెరిగించెను. రాజు దానికితగిన యేర్పాటులు గావించెను. రాజు, రాజుభార్యయు దేవాభుని వర్షాకాలము నాలుగునెలలు సేవించిరి. ముని యమితానందము నొందెను. అతడు వెడలిపోవుచు నొకకొక మహాశేషుఫలము నిచ్చెను. అందేమున్నదో చూడవలయునని దానిని పగుల గొట్టిచూచిరి. అందొక స్ఫటికశివలింగము కలదు. వారు దానిని భక్తివిశ్వాసములతో బూజించిరి. సంవత్సరము గడిచినది.

ఒకనాటిరేయి తెల్లవారుజామున శివుడు రాజునకు స్వప్నమునందు కనిపించెను. రాజా! నీ కోరిక నాకు తెలియును. కొలది మాసములలో నీ రాణి యొక యాడశిశువును గాంచును. ఆమెమూలమున నీ కులగౌరవములు వృద్ధి పొందునని నచించెను. రాజు మహానందభరితుడై లేచెను. ఆ సమయముననే రాణి యొకకల గాంచెను. అందాకాశము

నుండి యొక పారిజాతపుష్పము నేల వ్రాలినది. దాని వాసనకు దిశదిశలనుండి తుమ్మెదలు ముసురుకొన్నవి. కాని అవి దానిచెంతకు పోలేదు. అందుండి యొక చిన్నవెలుగు గోళాకారముతో బైటికి వచ్చినది. అంతటితో నా పుష్పము సువాసనవీడినది. ఒడిలిపోయినది. తుమ్మెదలు చెల్లాచెదరైనవి. ఆ వెలుగు రాణి నాశికలోనుండి లోనికరిగినది. ఆమెకు మెలకువ వచ్చెను. ఉలిక్కిపడి లేచెను. రాజామె ప్రక్కన కూర్చుండి యుండెను. మహారాజామెతో తనకలసంగతి వివరించిచెప్పెను. ఆమెయు దనసంగతి భర్తతో చెప్పెను. వారు తమకోరిక నెరవేరినదని సంతోషించిరి. రాణి గర్భవతి యయ్యెను. పదిమాసములు నిండినవి. ఒక శుభసమయమున నామె యొకదామరమొగ్గను బోలిన యండమును గనెను. పురిటింటిలోని వారందరు వింతపడి చూచుచుండగా నా యండముపూరేకులవలెవిచ్చినది. అందు సర్వాలంకారములు గలయొక శిశువుకనిపించెను. అది యాడశిశువు. రాజీవార్త వినిచాల యాశ్చర్యమునొందెను. పిమ్మట జాతకర్మాదుల జరిపించి రత్నప్రభ యని పేరుపెట్టెను.

రత్నప్రభ దినదిన మొక్కచాయగా పెరిగినది. పదియారు నెలలలో పదియారేండ్ల బాలికయైనది. గురువులు సూచించినంత మాత్రముచేతనే సకలశాస్త్రములు, విద్యలు కళలు నలవరచుకొన్నది. ఈ కారణములచే నామె దేవతల యంశతో బుట్టినదని లోకులు,తల్లిదండ్రులు భావించిరి. ఆమె యందము మానవలోకములోనిది కాదని యామెదాసి చెప్పినది.

అట్టి యందాలరాసి నాకు లభించు సందునా ?
తప్పక లభింపగలదు
ఎందుకని ?

నాయనా వినుము. ఇప్పటికే వేలకొలంది రాజకుమారులను చూచితిని నీ యంద మెవరియందు చూడలేదు.

అవ్వా! యొక్క యందముతో నేమగును. విద్యాధనములుండవలయును. ఆమె రాజకుమారిరు. పరాక్రమవంతుని వరించును.

వేదకుంభుడన్నమతిని వేచెను. చేయికడుగుకొనుటకు వాకిటిలోని కరిగెను. వానితో తెల్లనివెన్నెలలు నడిచివచ్చుచుండెను. చూచినవారందరు చందమామ మానవరూపముతో నచటకు వచ్చెనని యూహించిరి. దారివెంబడి వచ్చిపోవు వారందరాయువకునిచూచి యట్లైనిలబడిపోయిరి. క్రమక్రమముగా జనులుగుంపులుకూడిరి. వేదకుంభునకు వారెందుకు నిలిచిరో యేమిచూచుచుండిరో యర్థముకాలేదు. అతడు చేయికడుగుకొనిలోనికరిగెను. క్షణములుండిమరలబైటికివచ్చెను. మూగినజనము వీగిపోలేదు. వేదకుంభుడు యరుగుమీద కూర్చుండెను.

'ఎంతసుందరుడు. చూచుటకు వేయికన్నులు కావలయును' అనివారిలో నారనుకొనుచుండిరి. అవ్వయామాటలు వినెను. 'నాయనా వేదకుంభా! లోనికిరమ్ము' అనపిలిచినది.

ఆమె రాజకుమార్తెను గురించి యింకేమైన చెప్పనేమోయని లోనికరిగెను.

'దిష్టిచేటు లోనగునాళ్ళింపుము' అనిగామొగము చేసు వాల్చినది.

అప్పుడు వానికర్థమైనది. సేనంతి ముంపగానా యన్యా!

'ఎపరియందము వానికి తెలియుచు. నీసౌందర్యము నే మహారాజు సుతుడనుభవించి యానందింపనున్నదో' అనుచు నవ్వ దొడ్డిలోనికరిగెను. వేదకుంభుడు క్రమక్రమముగా నిద్రలో మునిగెను.

వేదకుంభుడు తత్త్వభేదమంత్రములు పట్టుదలతో నడవియందుండి పదేడులు జపించెను. ఆహారము తినకుండుటచే శరీరము కృశించుటకుమారు నా నాటపుష్టికలదయ్యెను. సంవత్సరముల వెంట నాతని ముఖకాంతి యభివృద్ధి యగుచుండెను. వేదకుంభుడు తనలోనీ మార్పునకు వింత పడచొచ్చెను. వానికి తేజము హెచ్చినకొలందియు పట్టుదల హెచ్చినది. వేదకుంభుడప్పటి కిరువదైదేండ్ల వాడయ్యెను. వాని శాంతస్వరూపమునుగాంచి యడవిమృగములు తమ ప్రవర్తనమును మార్చుకొన్నవి. సింహ శరభ, శార్దూలాదులు జీవహింసను మానివేసినవి. కోతులుతిని రాల్చినకాయలు ఫలములుభుజించి యాకలితీర్చుకొనినవి. నక్కలు వంచన మునుమాని ఋజువుగా వర్తించినవి. ఫలవృక్షములు సైతము వేదకుంభుడు దరికివచ్చినంతనే కొమ్మలువంచి పూలతో పూజించి పండ్లనొసంగినవి. తన తపశ్శక్తిచేత ప్రకృతిలో కలిగినమార్పునకు వేదకుంభుడాశ్చర్యము నొందెను. అతడు

మరింత స్త్రీశలభావమయి ఘోరముగా రెండేండ్లు తపము గావించెను.

వేదకుంభుడొకనాడు యోగసమాధియందుండెను. వానినెవరో గట్టిగా వీపుమీద తట్టినటుల తోచెను. అతడు వెంటనే కనులు తెరచెను. వానియెదుట నొక స్త్రీ కనిపించినది. ఆమెకు నలుబది యేబదియేండ్లుండవచ్చును. ఆమె సగము నెరిసిన తలవెండ్రుకలను ముడిచి కుడిప్రక్కన కోరగా కొప్పు పెట్టినది. అర్థచంద్రునివంటి నుదుట సింధూరముతో బొట్టు పెట్టినది. ముక్కున వజ్రబేసరియు బులాకియుకలదు. చెవులకు దుద్దులు తాల్చెను. ఆమె తెల్లనిచీరెకట్టుకొని బంగారు పేటంచుజరీరైక తొడిగినది. చేతులకు బంగారుగాజులు గలవు. పాదముల నందెలు కడియములుగలవు. మెడలో ముత్యాల హారములు బంగారుసరములు తళతళ మెరయుచుండెను.

ఆమె వేదకుంభునిచూచి నాయనా! నాది యీ సమీపమునందొక గ్రామము. నే నాకొంచవెనుకనున్న గ్రామమునకు పోవలయును. నేనుబయలుదేరునప్పటికి చాలాప్రొద్దెక్కినది. ఇక్కడికి వచ్చునప్పటికి నడిజామయినది. ఎండ తీవ్రముగానున్నది. ఇంకవచ్చినంతదూరము పోవలయును. కొంచెమలసటతీర్చుకొని పోయెదను. కాసేపు నీతో జూద మాడవలయునని యున్నది రమ్ము' అని తనచేతనున్న పాచికలనుచూపి గలగలమ్రోయించెను.

వేదకుంభుడు 'అమ్మా! చెడినదిచాలక మరలజూదమా నాకిష్టములేదు' అని బదులుచెప్పెను.

ఆ పెద్దముత్తైదువ పలువిధముల ప్రలోభించినది. అయినను లోబడ లేదు కనులుమూసికొని తపమాచరించుచుండెను. అంతనా ముత్తైదువ పకపకనవ్వెను. వేదసంభవుడు చలింపలేదు. అతడు నిశ్చలమగు హృదయముతో మంత్రము జపించుచుండెను. వానికాసమయమున దివ్యమగు వీణానాదము వినిపించినది. అతడు పరమానందభరితుడై 'అమ్మా'యనికనులు తెరచెను. అచట ముసలియువతి లేదు. సరస్వతి వీణాపుస్తకపాణియై కనిపించినది. వేదసంభుడామెకు ప్రదక్షిణ నమస్కారము లాచరించెను.

సరస్వతి యుపరిమితానందము నొందెను. కాని యామె కనులలో విషాదరేఖలలుముకొన్నది. వేదసంభుడు దేవిని కన్నార్పక చూచెను. వానిమనస్సులో సంతోషతరంగములు తాండవించినవి.

ఆమహాదేవి కుమారా! నీవు బాలుడవు సమస్తసుఖము లనుభవించవలసిన వాడవు. ఈ ప్రాయమున నిట్టి ఘోరమగు తపమేల కావించెదవు? ఈ విరక్తి నీకేల కలిగినది నాయనా!

విరక్తికాదు తల్లీ యనురక్తి

దేనియందు?

విద్యయందు

విద్యవలన నీకు కలుగులాభము

విజ్ఞానము

విజ్ఞానము నీకేమి సుఖము నొసంగగలదు? భోగమో, భాగ్యమో, రాజ్యసంపదలో కోరుకొందురుగాని కొరమాలిన విద్యకొరకిట్లు శరీరమును కష్టపెట్టుదురా?

విద్యయున్నచో సకలసుఖములు కలుగుచున్నవి. విద్య యిహ పరసాధనము. అదిలేని మానవు డెన్ని భోగ భాగ్యములు రాజ్యసంపదలున్నను రాణింపనేరడు ఈ భోగములన్నియు విద్యలేనిచో కొండముచ్చునకు నగలలంక రించినట్లుండును.

తల్లీ! నాకు విద్య దయచేయుము.

నాయనా! నీబుద్ధి మెచ్చుకోతగినది. నీ కేవిద్యలు కావ లయును?

అమ్మా! నాకు సకల విద్యలు కావలయును. నే నెరు గని విద్యలు ప్రపంచమునందేది యుండరాదు.

కుమారా! నీ కోరిక నిరుపేదవాని యాశవలెనున్నది.

అవును నేను నిరుపేదను. నా యజ్ఞానముచేత తల్లి దండ్రులకు దూరమైతిని. గృహసౌఖ్యములకు దూరమైతిని. రాజదండనకు గురినైతిని. అడవులపాలయి కాయకసరులను భుజించితిని. చలివానలకు తలయొగ్గితిని. కఠినశిలాతల మున శయనించితిని. నేను నిరుపేదను కాకమేమగుదును తల్లీ! దీని కంతకు నావిద్యాహీనతయే కారణము.

వేదకుంభుని హృదయము దుఃఖముతో మునిగిపోయిన కన్నీరు కడవలతో పోసినటుల ప్రవహించినది. అతని పూర్వ చరిత్రయంతయు నొక్కసారి జ్ఞాపకమునకు వచ్చినది. అది వానిని పిసికించి పిప్పిచేసినది. అతడు నిలువలేక సరస్వతి పాద ములమీదపడెను. ఆమెకు కన్నులలో నీరుతిరిగినది. వేద కుంభుని సాదరముగా లేవదీసినది. అతడా మహాదేవి ప్రసా

దమునకై తలయెత్తి ముఖమువంకజూచెను. కన్నీరు కనుల కొలకులవెంట చెక్కిలమీఁద జారుచుండెను.

ఏమీ? నాకు విద్యాదానము చేయుటకు నీకు విషాదముగా నున్నదా తల్లీ! అవును సరమశిరోమణిను పాపులను పవిత్రులను విద్యలు నానోటబడి యపవిత్రములగును. సత్యము కాని నీవు తప్పనిది. దానితో నేను మరణింతును.

లేదు నాయనా! నాకు విషాదము గాలేదు. నా కన్నీటి కొక కారణమున్నది.

ఏమది ?

అది యొక పెద్ద విషాదగాథ

నాకు చెప్పకూడనిదియా?

ముందు ముందు నీకే తెలియగలదు.

అమ్మా! నీవే చెప్పకూడదా?

కూడదు నాయనా! కూడదు.

ఎందుకని ?

ఇది సమయముకాదు

వేదకుంభుడు సరస్వతివంక తేరిచూచెను.

ఆమెహృదయము విషాదాకులమైనది. వేదకుంభుని చేతులతో దగ్గరకుతీసికొన్నది. 'కుమారా! వేదకుంభా! నీవు సకలశాస్త్ర విద్యాపండితుడనైతివి. ఏదీ నీకన్నులు తెరువుము. నీకుసమానమగు విద్యావేత్తలు చతుర్దశభువనములందు నుండరు'.

వేదకుంభుడొడలెరుగని యానందమునొందెను.

సరస్వతి మాయమయ్యెను.

వేదకుంభునకు మనోభారము తీరిపోయినది. అతడరణ్యమునుండి వెడలి నలందా విశ్వవిద్యాలయము దర్శింపవచ్చెను. అచట నిర్వేదాచార్యుడను మహాపండితుడుగలడు. అతడు సకలశాస్త్రములను, విద్యలను, కళలనునేర్చిన మహాపండితుడు. సరస్వతి పురుషరూపము నా మహాపండితుడై జన్మించినదని వాడుక. వేదకుంభుడాయనవద్ద నొకనెలదినములు శుశ్రూష గావించెను. దేవతావరమున విద్యలు లభించినను గురుసేవగావించుట లోకాచారము. ఆకాలమున నలందా విశ్వవిద్యాలయము లోకవిఖ్యాతిపొందెను. నానాదేశములనుండి విద్యార్థులువచ్చి యచట శాస్త్రము లభ్యసించుచుండిరి. అందలి విద్యాగురువు లొకొక్క రొకొక్క శాస్త్రమునందు పారగనిసిధులు. శాస్త్రములకు శాస్త్రములునిర్మింపగల సమర్థులు. దేవతాప్రసాదములు బడసినవారు. వారిలో నిర్వేదభట్టాచార్యుడు ప్రధానగురువు. ఆయన వేదకుంభుని ప్రతిభావిశేషములను బరిశీలించెను సర్వతంత్ర స్వతంత్ర భట్టాచార్యుడను బిరుదునొసంగెను.

కాశ్మీరదేశము మహాపండితులకు నివాసస్థానము. ఆకాలమున నెంతపండితుడైనను కాశీకాశ్మీరదేశ పండితులను జయించినగాని తనపాండిత్యము రాణింపకుండెను. కావున విద్యపరిపూర్తియైన తరువాత పండితులందరు, కాశి చేరుకొందురు. అచట సభలయందు పండితులతో వాదోపవాదములు గావింతురు. తనపాండిత్యము వెల్లడింతురు. బిరుదులను సంపాదింతురు. పిమ్మట దేశసంచారము

గావింతురు ఆకాలమున గాశ్మీరదేశమును నరేంద్రదమను డనురాజు పరిపాలించుచుండెను. అతడు నాల్గుశాస్త్రములు నాల్గువేదములు నాముఖాగ్రముగా చదివెను వానికొలువు నందు దిగ్గంతులవంటి మహాపండితులుగలరు. వారినిజయించిన వారెవరులేరు. ఆయనకొలువునకు సరస్వతీపీఠమని పేరు.

సరస్వతీపీఠమందమైన మందిరము. దానియగ్రభాగమున శారదేవి విగ్రహము స్థాపింపబడెను. అది మహిమగల విగ్రహము. సరస్వతియే యీరూపమున నచట నెలసినదని వదంతి కలదు. ఎప్పుడు నెలసినదో! ఎవరాభవనమును నిర్మించిరో కథలు; గాథలు చెప్పుకొనుటయేగాని సత్యమెరిగినవారు లేరు. నరేంద్రదమునకు పదితరములక్రిందట బ్రహ్మదమనుండను రాజు కాశ్మీరదేశమును పరిపాలించెననియు; అతడు బ్రహ్మదేవుని ప్రార్థించి సరస్వతిని తనకొలువున నుండునటుల నను మతి బడసెననియు; నాటినుండియు నామె యీరూపముతో నచట వెలసెననియు చెప్పుదురు. దానికారాజవరుడొక దివ్యభవనము కట్టించి యేటేటనుత్సవములు కావించెను. ఆసందర్భమున పండితులను సన్మానించెను.

సరస్వతీ పీఠమునందు శారదాదేవికి ముందుభాగమున విశాలమగు చలువరాతి చప్పరముగలదు. దాని స్తంభములకు బంగారుమొలాము చేయబడెను. పైభాగము చంద్రకాంత శిలలచేత నిర్మింపబడెను. దానికి నాలుగుద్వారములు నలు వైపుల నమర్చబడెను. ఆద్వారములకు ముందువైపుగా నలు ప్రక్కల నాల్గుఎత్తైన బంగారుపీఠములు గలవు. వాని కొక వైపుగా సింహాసనమున్నది. ఆచప్పరమునకుముందుభాగము

పండితులకు వరుసగా నాసనములమర్చబడియుండెను. లోపలి భాగమునందు స్త్రీలు కూర్చుండుటకు మేడకలదు మహారాజునకు సరస్వతీ విగ్రహమునకు కుడిప్రక్కన నున్నతమగు రత్నసింహాసనమమర్చ బడెను. ఆభవనమునకు ముందొక గంటగలదు. నూతనముగా వచ్చిన పండితుడాగంటను మ్రోయింపవలయును. రాజు నానతిబడసి భటులు వానిని లోపలికి గొనివత్తురు. పిమ్మట నా పండితుడు దేదశయందుండి వచ్చిన యాద్వారమునుగుండ చలువవేదిక యందు ప్రవేశింప వలయును ఆవైపు పీఠముపై గూర్చుండవలయును, ఇది నియమము.

వేదకుంభుడు వివిధదేశములందు చరించెను. పేరు గాంచిన పెద్దపెద్ద పండితుల నందరిని శాస్త్రవాదమున జయించెను. కాశ్మీరదేశమునకు వచ్చెను. యథారీతిగా సరస్వతీ భవనమునందు ప్రవేశించెను. అవి దేవియుత్సవదినములు. నానాదేశములనుండి మహాపండితులు వచ్చిరి. సభ కిటకిటలాడుచుండెను మహారాజు సింహాసనము నలంకరించెను. సభలోని వారందరు నొక్కసారిగా వేదకుంభునివంక చూచిరి. అతడు బ్రహ్మచారి ఒంటిపేటజందెము, నడుమునకు మోకాలు మోవచుట్టిన నీరుకాలిబట్ట, వ్రేళ్ళకు దర్భయుంగరములు చేతిలో మోదుగుకఱ్ఱ వెలసిన వామనమూర్తివలె నుండెను. చెవులందు వ్రేలాడుచున్న రత్నకుండలములకాంతి మిసిమి చెక్కిళులయందు వింతవన్నెలు గొలుపుచుండెను. ముంజేతి బంగారు సింహతలాటపుమురుగులు పాండితీ ప్రతిభలనుచాటుచుండెను. పాదములకుతొడిగిన పావుకోడు నాజూకుతనమును

వెల్లడించుచుండెను. పురమునిూపున గల ఆగాపురీపర్ణము పచ్చనిసాలువ మేనిమిసమికి పసిమినిచల్లించుచుండెను. చుక్క మతిమనోహరము. దానినుండి సాయంకాలపు లేతయెండ వంటి కాంతులు వెడలుచుండెను. ఆ బ్రహ్మచారి చిరునవ్వు వెన్నెలనిగ్గులో సభాభవనమంతయు నిర్ఘాంతపోయినది. అతడు రూపముతాల్చిన బ్రహ్మతేజము. దానిని పండితులు రాజు కనువాల్పక పరయుచుండిరి.

'బ్రహ్మతేజస్వులగు బ్రహ్మచారులకు నా ప్రణామము' అనుచు మహారాజు నరేంద్రుడు సింహాసనము మీాద నుండి లేచెను. ఆయన యెందుకు లేచెనో యేమనెనో యూయ నకు తెలియదు. వానితోపాటు పండితులందరు లేచిరి. ప్రణామము గావించిరి. అది వారికి తలవనితలంపుగా వచ్చినమాట బ్రహ్మచారి బంగారుతీగెలవంటి వ్రేళులతో కంకణఘంటిక మ్రోయుచుండ చేయెత్తి 'విజయోస్తుతే రాజన్' అనియాశీర్వ దించెను. రాజు సభాసదులుకూర్చుండిరి. బ్రహ్మచారియు కూర్చుండెనునరేంద్రదమనుఁ నియాస్థానపండితుడుగ హరిభట్టా చార్యుడు. అతడుచతుశ్శాస్త్రవేత్త. ప్రాయమున ముసలివాడు పాండిత్యమున పడుచువాడు. అతడు పండిత పరిషాధికారి. ఆసనముమీాదనుండి సాలువుసర్దుకొనుచు నిట్లు ప్రశ్నించెను.

బ్రహ్మచారీ! నీవే శాస్త్రమునందు పరీక్షింపబడ వలయును?

విద్యావేత్తల కిష్టమువచ్చిన శాస్త్రమునందు.

సమాధాన మతిప్రౌఢముగా నున్నది. కంఠస్వరము మేఘధ్వనివలె నున్నది. బ్రహ్మచారి చిన్నవాడు. పాతికేం

స్తుంచును. పండితుడు నిరుత్తరుడాయెను. మరల నిట్లనెను. 'నీవు నాల్గు శాస్త్రములు నేర్చితివా?'

చాల తక్కువగా సెలవిచ్చినారు?

రాజునకు నవ్వు వచ్చినది. వాదము ప్రారంభమైనది. వ్యాకరణశాస్త్రముతో ప్రారంభించిన చనాల్గు శాస్త్రములను తిరిగినది. గౌహాతిభట్టాచార్యులకు నుక్కు తిరగలేదు. పండితులవెంట పండితులు ప్రశ్నలు వాదములు సాగించిరి. వారి వాదము లాపోశనపట్టెను.

'ఇతడు మానవ బ్రహ్మచారి కాడు' అని యందరు నోరులు మూసికొనిరి. ఇంక వాదించువారు లేరు. రాజువానికి కనకాభిషేకము చేసెను. లక్ష సువర్ణములు బహుమాన మిచ్చెను

'రాజా! నేను బ్రహ్మచారిని. నాకీ ధనమెందులకు? బీదలకు దానముచేయు' మని వచించెను. తన యాసనము మీాదనుండి లేచెను.

నరేంద్రదేవమనుజుడు వానికి నమస్కరించి 'ఆర్యా! మా యాస్థానమున మీారు ప్రధానస్థానమలంకరింప వలయునని నా కోరిక,' అని ప్రార్థించెను.

అందులకు వేదకుంభు డిట్లనెను. మహారాజా! నాకు పదవులపై యాసలేదు.

పోనిండు మా రాజ్యమున సుఖముగా వసింపుడు.

బ్రహ్మచారికి సుఖోపభోగములు చెల్లవు రాజా!

చెల్లనిచో మావీట భిక్ష గావింపుడు

'అది నాకు గిట్టదు'

రాజేమియు మాటాడలేదు. వేదకుంభుడు సభనుండి లేచెను.

పునర్దర్శనము!

ఈశ్వరేచ్ఛ.

వేదకుంభుడు బయలుదేరెను. వాకిటికి వచ్చెను. బంగారు పల్లకి సిద్ధముగా నుండెను. వేదకుంభుడు పల్లకి నెక్కెను. తన సిబ్బందితో ప్రయాణము సాగించెను. కాంభోజమునకు దారితీయుడని శిష్యుల కాజ్ఞాపించెను. నరేంద్రదమనుడు తన సైనికులలో మహాసేనులను నాశ్వికులను నూర్గురను పిలిచి వేదకుంభ భట్టాచార్యులు కాంభోజ రాజ్యమున కరుగుచున్నారు. వారి కే యాపద మార్గమునందు కలుగకుండ రక్షించుచుండుడు. వారికి వలయు సౌకర్యములను కల్పించుచుండుడు, అనియమితముగా ధనమిచ్చి వేదకుంభుని వెంట పంపెను. వేదకుంభుడు గ్రామములను నగరములను వనములను గడచి కొన్ని దినములకు కాంభోజ రాజ్యమునందు ప్రవేశించెను. అచ్చటి జనులవలన రత్నప్రభాదేవి వృత్తాంతమును వినెను. ఆమెతో శాస్త్రవాదము కావింపవలయునని తలంచెను. ప్రభాస నగరమునకు వచ్చెను. ఆ యూర నొక వృద్ధురాలియింట బస చేసెను. తన రాకనుగురించి తెలుపుచు వైద్యుతిమహారాజునకు వర్తమాన మంపెను.

వేదకుంభుడు నిద్రనుండి లేచెను. రాజు కొలువునుండి భటుడొకడు వచ్చి ద్వారముకడ వేచియున్నాడని శిష్యులు మనవి చేసికొనిరి. వేదకుంభుని యనుమతిప్రకారము రాజభటుని శిష్యులు లోనికి తెచ్చిరి. అతడు వేదకుంభునకు నమ

స్కరించి యొకయుత్తరము చేతికందించెను. అది యనుమతి పత్రము. వేదకుంభుడు దానిని చదువుకొనెను. అందిట్లున్నది.

బ్రహ్మశ్రీ రాజ రాజాధిరాజ మాన్యులును సర్వతంత్ర స్వతంత్ర భట్టాచార్య బిరుదాంకితులును ఘంటాకంకణ చ్ఛత్రచామరాందోళికాది రాజలాంఛనులునగు వేదకుంభ పండితశేఖరులకు

శ్రీ శ్రీ మహారాజ రాజాధిరాజ, రాజేంద్ర మత్త వేదండ కంఠీరవ, రాజాలంకార, శ్రీ శ్రీ శ్రీ కాంభోజ సామ్రాజ్యచక్రవర్తుం వైద్యుతిసార్వభౌములు పురుషపుర సింహాసనాధిష్ఠితులై వ్రాయించి పంపినయనుమతిపత్రము

మీ రాకవలన మాకు మహానందమైనది. ఈ వైశాఖ బహుళ దశమీ సోమవారము సభ చేయించుటకు మేమును మా యాస్థాన విద్వాంసులును నిర్ణయించుకొంటిమి. అంత వరకు మీరు మీ పరివారముతో మా కోటయందు మీకై ప్రత్యేకముగా నియమింపబడిన విడిదియందుండ కోరుచున్నాము.

ఇట్లు
కాంబోజరాజ్య చక్రవర్తి
వైద్యుతిమహారాజు.

వేదకుంభుడు తలయెత్తి చూచెను. రాజభటుడు వేదకుంభునకు నమస్కరించి 'స్వామీ! మీకొరకు రాజపురోహితుల వారు మేనా కొనివచ్చిరి. తమ రాకకై చూచుచున్నారు' అని వచించెను.

వేదకుంభుడు లేచి శిష్యులతో బయలుదేరి పోయెను. కోటలో మహారాజు నియమించిన విడిదియందు దిగెను. రాజు నియమించినదినమునకై యెదురు చూచుచుండెను.

వేదకుంభుని శాస్త్రపాండిత్యమును గురించియు సౌందర్యమును గురించియు నగరమునందలి జనులు కథలుగా గాథలుగా జెప్పుకొన నారంభించిరి. అతడు దేవతాంశమున జన్మించె ననియు, మానవులందంతటి యందము గలవారెందును లేడనియు రాజకుమారి యదృష్టము మంచిది కావుననే, యాతడీ నగరమునకు వచ్చెననియు ననుకొనుచుండిరి. నగరమునందెక్కడ విన్నను వేదకుంభుని మాటలే వినవచ్చుచుండెను. ఆస్థానపండితులు గాయకులు కళోపాసకులు నటీనటులు వానిని దర్శించి పోవుచుండిరి. చూడవచ్చిన వారందరి కొకటేమాట. రాజకుమారికి తగినవరుడు వేదకుంభుడు. దైవము వారిద్దరను దాపునకు చేర్చినాడు. వివాహము తప్పక చేయును'

వేదకుంభుడు వచ్చినవారందరితోడను సాదరముగ మాట్లాడును, చర్చించును. ఏ శాస్త్రమునందు విషయ మందించిన నామూలాగ్రముగా వివరించును. ప్రతిపక్షపు వాదనలను ఖండించి తన వాదము నిలబెట్టుకొనును. వాని మాటలలో తేనెలు సోనలై ప్రవహించును. వినువారు దానిని కుత్తుక వరకు త్రావి యానందింతురు. గాయకులు విషయములగు తాళల యా స్వరములనుగురించి ప్రశ్నించుచుండును. వాని నన్నిటినిపాడి యొండొంటితో పొందుపరచి చూపును. వాని కంఠస్వరమునందు వీణాకలాపము లాలాపముచేయును. వారు చెవులు విచ్చి విందురు నాటకులతో నాట్యాభినయములను

గురించియు, రసభావములను గురించియు చర్చించును. 'వేదకుం భునకు రానిశాస్త్రములేదు, విద్యలేదు కళలు లేవు. అతడు సర్వజ్ఞుడు అని యందరు ననుకొనిరి. మహారాజ వానిని పర మేశ్వరుడే యారూపమున రాజకుమారినివరింప వచ్చెనని యూహించెను. కాని వేదకుంభుడు బ్రాహ్మణుడు రాజకుమా రుడైన యెంత బాగుండెడిది' యని తలంచెను. క్రమక్రమ ముగా వేదకుంభుని సంగతి రత్నప్రభ చెవులలోపడినది.

౨౪

అది మండువేసవికాలము. రోహిణీకార్తె రెండుపాద ములు గడచినది. మూడవపాద మారంభమైనది. ఆనాడు సూర్యుడగ్నివర్షము కురిపించినాడు. ఆమంటలకు భూదేవి యొడలుమండిపోయినది. సూర్యునిమీద చేటలతో సుడులు త్రిప్పి దుమ్మెత్తిపోసినది. పోరాడుచున్న యాలపోతులమధ్య పడి లేగలకాళ్ళువిరిగినట్లు నడుమవీథివెంట పోవువారి యొడ లంతయు మలమలమాడినది. దుమ్ము కన్నులనిండ పడినది. ఇంక చెప్పవలసినదేమున్నది. చల్లచెట్లనీడలకై పరుగులెత్త నారంభించిరి. ఇంటిలోనివారు తలుపులుమూసికొని నాలుగు గోడలమధ్య తెకతెకలాడిపోయిరి. ధనవంతులు వట్టివేళ్ళ తడికెలు చలువపానీయము లుపయోగించుచు దినమెల్లగడిపిరి. సాయంకాలమైనది. కాని వడగాలితగ్గలేదు. పిల్లకక్కటిల్లి పోవుచుండిరి. తల్లిదండ్రులు వారిని భుజములమీద వేసికొని వీథివాకిళులవెంట తిరుగుచుండిరి. అప్పుడప్పుడే యుదయించిన

చంద్రుడు పురజనముల శరీరములు చల్లని తన కరములతో నిమురుచుండెను.

రత్నప్రభ పగలంతయు శీతలోపచారముల ననుభవించినది. ఆమెకు విసుగుపుట్టినది. కొంచెము వెన్నెల సుఖమనుభవింపవలయునని మేడముందు వసారాలోనికి వచ్చినది. అక్కడ గాలియాడుటలేదు.

నేనుపుట్టి బుద్ధెరిగినతరువాత యింత యొండతీవ్రత నే నెరుగను 'అనివిసుగుకొన్నది. అవునమ్మా! యసలే లేతతమలపాకువంటి శరీరము. ఉడుకెత్తి కమిలిపోయినట్లయినది. చంద్రశాలలోనైనా చల్లగానుండునేమో' అని యందిచ్చినది యొకచెలికత్తె. రత్నప్రభ 'అవును'ననుచు మేడచివరియంతస్తు మీదకిపోయినది. చంద్రశాల యామెను పిలుచుచున్నటులున్నది. చెలికత్తెలు ముందుగా కావలసినసౌకర్యములుచేసిరి. రత్నప్రభ యొక చలువరాతి యరుగుమీద కూర్చుండెను. చుట్టు క్రింద చెలికత్తెలుకూర్చుండిరి. క్షణముసేపెవరుమాట్లాడలేదు. అందరు నిశ్శబ్దముగానుండిరి. చెలికత్తెలుచిలిపికత్తెలు· రాజకుమారిని నుడికించుటయో యూరించుటయో వారిపని·

వారిలోనొకతె 'అమ్మా! మహారాజుగారు సభ నెప్పుడు నిర్ణయించిరి?' అని ప్రశ్నించెను.

రాజకుమారి నీకావిమర్శ యెందుకేయన్నది. నవ్వుచు.

కొంచెముగడసరిది, రెండవచెలికత్తె ఆమెయామాట యందుకొన్నది. ఇట్లుసమాధానముచెప్పినది. అట్లనెదవేమి? మీకుపెండ్లియైనచో చూడవలయునని.

చూడటమేనా, పెండ్లికానుకలు వచ్చునని యన్నది మూడవది.

కాదమ్మగారు. మీకొకనలుసుపుడితే చూడవలయు ననిఅన్నది నాల్గవది. ఆమె కొంచెమీడుముదిరినప్రౌఢురాలు.

చూచుటయేమిటి ? యెత్తిముద్దాడవలయునని అన్న దింకొకతె. వారిసంభాషణఅసలుచెట్టులేదుచిగిరించి, పూవులు పూచి కాయలదాకావచ్చినది. రాజకుమారియొక్క యద లింపదలించినది. అందరినోరులు కట్టుబడినవి ఒకఘడియ కాలము గడచినది. రెండుఘడియలైనది. అందరి మనస్సు లేకమైనవి. మొగములెత్తుకొని చెవులువిచ్చి వినుచుండిరి.

'ఏమిటది?' అని రాజకుమారి ప్రశ్నించినది

'గానము' అని యెవరో యెదటున సమాధానము చెప్పిరి.

'గానమా?'

అవును.

అబ్బా! ఏమామాధుర్యము. ఏమాకోమలత్వము. ఎవరాపాడునది.

ఏమో! దేవతలై యుండవచ్చు!

రత్నప్రభ ముఖము వికసించినది. చిరునవ్వు మొల కలు మోసులెత్తినవి. వ్రేళ్లుతాళసరళికి దారిచూచినవి. ఆమె హృదయముప్పొంగినది. అస్పుటముగా వినిపించిన యాగా నము క్రమక్రమముగా స్ఫుటమైనది. అది యమృతప్రవా హామువలె నామెమనస్సునకు విచిత్రమగు కదలిక కలిగించి నది. ఆ గానమును రత్నప్రభ చెవులువిచ్చుకొని వినినది.

'మలయ మారుతమా, నిజముగా మలయమారుతమే వల్లీ! ఏదీనా వీణ నిటుతీసికొనిరా' యనినది రత్నప్రభ యానందపరవశములో. వల్లి పరుగుపరుగునపోయి వీణ తెచ్చినది.

రత్నప్రభ వీణాశ్రుతులు మేళవించినది. తీగెలను మీటినది. ఆ గీతముతో వీణావాదనమును జతపరచినది. వాయిద్యముసందు తన నేర్పంతయు చూపినది. మంద్రము, మధ్యము, పంచమము, షడ్జమము. ఆ గానముతో నీ వాద్యము సరి రాలేదు. 'ఛీ! యీ వీణె యెక్కడి దొరికినదే. బాలసరస్వతి లేదా?' యనినది రత్నప్రభ. బాలసరస్వతి మిక్కిలి యందమైన వీణ. దాని తీగెలు వేరు. శ్రుతుల సరళి వేరు, మెట్లు వేరు, సరికట్లు వేరు. ఆ స్వరపేటికలో వచ్చునాదమును నెలకొనునట్లు స్వయముగా చేయించినదావీణ. అది నిజముగా బాలసరస్వతియే ఆమెకానందము కలిగినప్పుడెల్ల దానిపై గానమాలపించును. వల్లి దానిని తెచ్చినది.

రత్నప్రభ శ్రుతులు సవరించినది. గానమాలపించినది. బాలసరస్వతి వీణావాదన మా రాగాలాపముతో సరి రాలేదు. ఆమె వింతపడినది. మరల వాయించినది. ఆ కంఠ మాధుర్యమునకు సరికాలేదు. మరల మరల నా గానముతో కలిపి వాయించవలయునని యత్నించెను. ఆమె ప్రయత్నము విఫలమైనది. వీణె నవతల పెట్టినది గడ్డముక్రింద చేయిచేర్చి మోచేయి ముందానించి చెవులు విచ్చుకొని విన్నది. అది గంధర్వగానము. మానవులెవరు పాడుచున్నది కాదు ఎక్కడ నుండి వచ్చుచున్నదో? ఆ పాట యొకవైపునుండివచ్చుచున్న

ములు లేదు. అప్పుడు దేవతాగాన మట్లే యుండును. ఈ తోటలో దేవతలెవరైన గలరు. యుండిన యుండవచ్చును. నేనీపాట నెడనెడను వినలేదు. నూతనముగా నేగంధర్వ రాజు కూతురో సంచారముకొరకు వచ్చియుండునేమో. ఇందలి పూదోట చాల యందమైనది. ఇట్టి యుద్యానవనము భూలోకమునందెచ్చట లేదనిపించును. దాని సౌందర్యమున కామె మొదలుప్పొంగినది కాబోలు. అందందు తిరుగాడుచు నీ మలయమారుత రాగమాలపించుచున్నది. కావుననే బాలసరస్వతి చిన్నపోయినది. ఆ దేవతను చూడవలయును. ఆమెతో మాట్లాడవలయును.' అని రత్నప్రభ యాలోచించినది. ఆమె కూర్చుచున్నది కూడుచున్నయెడనే లేచినది. ఆమెకు మరల నాలోచనలు పొడమినవి. ఆమె దేవతాస్త్రీ. నన్ను చూచినంతనే మాయమైపోవును గానమున కాటంకము కలుగును. అప్పుడు నాతలంపులు వ్యర్థములగును.

మరల రత్నప్రభ వేదికమీద కూర్చుండెను. ఆమె మొదలంతయు చల్లపడినది. కొంచెము కొంచెముగా చలివేసినది. చల్లనిపిల్లవాయువులు మల్లెపూల వాసనలను తాల్చి వీవనములతో విసరినట్లనిపించుచుండెను. 'అప్పుడుమలయమారుతరావమున కాశక్తి యున్నది. వేడివాయువులలో మంచిగంధపు చలువతనమును పరపించును. దుమారములయావిరిలో మల్లెవాసనలు వెదజల్లును. దాని గానసరళియట్టిది. పాడువారిలో నాప్రతిభ యుండవలయును. దేవాంగ కావుననే యారాగాలాపమునకు వడగాలిమలయమారుతమైనది. ఆశక్తి మానవులకు కలదా? కలిగినను కలగవచ్చును. మా గురు

వులు మలయమారుత రాగమహిమను వేనోళ్ల పొగడిరి. నాచేత సాధనచేయించిరి. అప్పుడప్పుడు నాకీయూహ తోచు చుండును. నేను దానిలోని సత్యమును పరిశీలించితిని. కాని యీ చలువతనము నీసుగంధమురాలేదు. వచ్చినను వచ్చి యుండవచ్చును. నేనంతపరీక్షింపలేదు. తాపజ్వరము మలయ మారుత రాగముచేత నుపశమించును. నారదబ్రహ్మలోని మహిమ యటువంటిది. వసంతరాగమునకు చెట్లు చిగిరించును, పూవులు పూయును. పున్నాగరాగమునకు నాగులు పడగ విప్పి యాడును. ఇవన్నియు నెప్పటిమాటలోయని కొందరందురు. అది నాకు 'ప్రత్యక్ష ప్రమాణము' అని యేమేమో యూహలు, తలంపులు నామె మనస్సునందు దాటులు పెట్టినవి. ఆమె మెల్లగా లేచినది. పూదోట దారిపట్టినది. చెలికత్తెలామెను వెంబడించిరి. ఆ చందమామ చలువవెన్నెలలో నల్లనల్లన నడుగులిడుచు ముందునకేగినది. ఆయడుగుల చప్పుడులకు దేవాంగన పారిపోవునేమోయని యామె భ్రమ. చూపులటునిటు పరకించినది. పోయినంతదూర మామెకెవరు కానరాలేదు. ముందు మల్లెపూబొదరిండ్లు. వెనుక మాధవి తీగెలమండపములు పిదప సన్నజాజివిరజాజిగుబురులు. అమీాపి ద్రాక్షతీగెల పందిరులు. ఒకటివెంట నొకటిగా వెదకినవి. ఏ గంధర్వరాజు కూతురు కనపడలేదు. కాని పాట యంతి కంతకు దాపుగా వినిపించినది రత్నప్రభ కాశలు మోసులెత్తినవి. అంతలో చెలికత్తెలామె నాగుమని సంజ్ఞచేసిరి. ఆమె నిలపడిపోయెను. పాట యాగిపోయెను. వారికి మాటలు వినిపించెను. వానిని చెవియొగ్గి వినిరి.

ఆత్రేయా! నీ తాపమెట్లున్నది?

తగ్గినది.

తలనొప్పి?

పోయినది.

అబ్బా! ఒళ్లంతయు మాడిపోవుచున్నది.

కోహలా! యేదీ మేఘమంజరీ రాగము.

కోహలుడు మేఘమంజరీరాగ మందుకొనెను. వేదకుంభుడాలాపన కారంభించెను. రత్నప్రభ గోడచాటుననుండి వినుచుండెను. వల్లిక వట్టిచిలిపిపిల్ల. మందారవృక్షము మీది కెగప్రాకి గోడమీదనుండి యవలకుచూచెను. చల్లని వెన్నెలలో నాత్రేయుడు కొంచెముకన్నుమూసికొని చంద్రకాంతపుటరుగుమీద పరుండెను. ప్రక్కన వేదకుంభుడు కూర్చుండి రాగమాలపించుచుండెను వెన్నెలవెలుగులో తెల్లబంగారమువలె నొడలు మెరసిపోవుచుండెను ముఖ మగుపించుట లేదు. అట్లే ఒకానొకగడియ కాలము గడచినది. వెన్నెల సన్నగిల్లినది. సన్నని నులిమబ్బులావరించినవి. అవి క్రమక్రమముగా నొకదానితో నొకటి కలిసికొని విడిపడి పోవుచుండెను. రత్నప్రభకు రాగాలాప ధోరణితప్ప మరేమియు పట్టలేదు. మేఘధ్వనిని విన్నమయూరివలె నామెమనస్సు పొంగిపోవుచుండెను. ప్రపంచమునే యామె మరచినది. మరల నొక్కగడియ గడచినది. ఆకాశమున కారుమబ్బు దొంతరలు వ్యాపించినవి. ఉరుములు మెరుపులారంభమైనవి. వేదకుంభున కమితానందముకలిగెను. ఒడలుపొంగి రెండింతలైనది. ఉత్సాహము పెచ్చుపెరిగినది. ఆ రసావేశములో

తన్ను తానుమరచి యాలాపమొనరించుచుండెను. చిటపొట చినుకులురాలినవి. చల్లగాలి యతితీవ్రముగా వీచినది. చినుకులు చిత్తడిజల్లయినది. అది కుంభవర్షముగామారినది. వేదకుంభుడున్నచోటునుండి కదలలేదు. వాని శిష్యులుకూర్చున్న చోటునుండి లేవలేదు.

రత్నప్రభ చెలికత్తెలతో కన్యాంతఃపురమును ప్రవేశించెను.

ఆనాటి యెండతీవ్రత కాత్రేయుఁడాగలేక పోయెను. వడ తాకినది. తాపజ్వరము తగిలినది. ఒడలంత నిప్పులలో పొరలినట్లు కమిలిపోయినది. అగ్నిజ్వాలలవలె పొగలు లేచినవి. ఆయాదర కాత్రేయుడు తెక తెకలాడిపోయెను. దానికితోడు తలనొప్పి వచ్చినది. అది వానికిభరింపరాని దయ్యెను. ప్రాణ భయమున మూల్గుచు నేలపైపొరలుచుండెను. మిగిలిన శిష్యులందరు వానికి పలువిధముల నుపచారములుచేసిరి. ఆ యుపచారములేవియు పనిచేయలేదు. వారు వేదకుంభున కీ సంగతిచెప్పిరి. ఎండతీవ్రత తగ్గగానె తాపమణగిపోవునని వేదకుంభుడు తలంచెను. అట్లుజరుగలేదు. వడగాలితగ్గలేదు. ఆత్రేయుడు బాధ భరింపలేకపోయెను. పెద్దపెట్టున నేడువ నారంభించెను.

ఆత్రేయుడు పసివాడు. పదిపదునాలుగేండ్ల బాలుడు. వేదకుంభునియొద్ద విద్యాభ్యాసమునకై వానితల్లిదండ్రులు విడిచిపెట్టిరి. వానికి చురుకుతనము మెండు. చూపిన నల్లుకు పోవుశక్తి వానిలోనున్నది. అదిచూచియే వానిని వేదకుంభుడు శిష్యునిగా గ్రహించెను. వేదకుంభున కాత్రేయుడని

నచో చాల ప్రేమకలదు. వానికి రెండేండ్లలో పంచకావ్యములు నలంకారశాస్త్రము కొంతవరకు నూరిపోసెను. కౌముది యారంభించెను మిగిలిన శిష్యులతో పాటూనాడు పాఠమును వల్లెవేయుచు గుంపకు ముందు కూర్చుండెను. అంతలో వానికి కొంచెము కన్నులు మూసికొని వచ్చినవి. అచ్చటనే మేను వాల్చి నిద్రించెను. లేచునప్పటికి వానియొడలు వానికి తెలియ లేదు. వేదకుంభుడు వాని యొడలంటిచూచెను. నాడిపరీక్షించెను. అది తాపజ్వరమని గ్రహించెను. బైటియుపచారములు పనిచేయలేదు. ప్రకృతిలో మార్పువచ్చినగాని వానికితాపమణగదు. వేదకుంభుడది యాలోచించెను. ఆత్రేయు నింటిలో నుండి బైటికితీసికొనివచ్చెను. చల్లనిచెట్లనీడ నొకచలవరాతి యరుగుమీాత పరుండబెట్టెను.

గానమునకు ప్రకృతికి సంబంధమున్నది. కాలపురుషునుసహితము తేజాలనిమార్పు గానము సాధింపగలదు. ఆస్వరసంపుటిలో నాప్రభావమున్నది. ఆనాదములో మహిమయున్నది. ప్రకృతికివింత ప్రకృతికి కల్పింపగలదు. అది సాధన సంపత్తిలోనున్నది. వేదకుంభునకాసంపద కలదు. అది దేవతాప్రసాదమువలన సిద్ధించినది. వేదకుంభుడు ఆత్రేయు నొడియందుంచుకొనెను. మలయమారుత రాగాలాపము గావించెను. ప్రకృతి చల్లారినది. కొంత తాపజ్వరముపశమించినది. పిమ్మట మేఘమంజరి రాగమునకు పూనుకొనెను. కుంభవర్షము కురిసినది. ఆవర్షధారలలో నాత్రేయుడు స్వస్థత వహించెను. వేదకుంభుడువానిని లోనికికొనిపోయెనుఆయకాల కుంభవర్షమునకు గ్రామములోనివారి ప్రాణములు తెప్పరిల్లినవి.

౬

నాటికి నెలదినములైనది. వాదోపవాదములు, ప్రతి పక్ష విఖండనములు, నిజపక్ష సిద్ధాంతము సాగిపోయినది. నాల్గువేదములు నారంగము, నారుశాస్త్రములు, రాజనీతి దండనీతి, ధర్మశాస్త్రములు గిరగిరాతిరిగిపోయినవి వేదకుం భుడు రత్నప్రభకు కొరుకుడుపడని కొబ్బరికాయ యయ్యెను. రత్నప్రభ వాదమారంభించును. ఆమె మనస్సునందున్న విషయములన్నియు క్షణములో వేదకుంభుడు కంటితోచూచి నట్లనువదించును. వానియందలి దోషములనుచూపి ఖండిం చును. ఆఖండనవాదములే శాస్త్రములందు నుండవు. పండి తులు నోరు తెరచి చూచుటయేకాని సమాధానము చెప్పగల వారు లేకపోయిరి రత్నప్రభ వేదకుంభుని యంతులేనిపాండి త్యమునకు నిర్ఘాంతపోయినది. ఆమెయుసామాన్యురాలుకాదు ప్రతిభకలది. వేదకుంభుని నొకపట్టున నిలువనీయ లేదు. వాని ఖండనలు నిరర్థకము లొనరించినది. వేదకుంభుడు ప్రశాంత ముగా నాలకించెను. రాబోవు వాదమును తానేయందుకొని తనసిద్ధాంతమును నిలవబెట్టుకొనెను. వారిశాస్త్రములు పండి తులకర్థములు కాలేదు. వారిప్రతిభలు మానవమాత్రములు. వీరిప్రతిభలు దేవతలనుసైతమతిక్రమించినవి. వేదకుంభ కంఠధ్వని మేఘనిర్ఘోషము. రత్నప్రభ యెలుగురావము కోమలి కూత. ఈయరువుల కామెవిజ్ఞానపించమును పూర్తిగా విప్పినది. ప్రతిభావేశమున శాస్త్రివాదమను నాట్యముచేసి నది. వేదకుంభునకది యానందమైనది. కాని యతడు వినికని లోలోన పొంగుపోవునేగాని 'ఔను, సత్యము, వహావ్వా'

యనడు. అది నోటిపెదిమెగరకు వచ్చినను విరిచి వికలములు చేయును. అది వానిలక్ష్యము. కానిచో వానివాదనకు తావే మున్నది. ఎత్తునకు పైయెత్తు. వాదమునకు ప్రతివాదము. అదిచదరంగపుటాట. ఒకరినిమించిన వారింకొకరు. ఒకరుతోసి రాజన్న' నింకొకరు తప్పకొనిరాజందురు. దినము వెంబడి దినములు గడచినవి. ఎవరుకట్టుపడ లేదు.

పండితులకు రత్నప్రభా వేదకుంభుల శాస్త్రవాదము తలపట్టయినది. వారింటికి పోవుదురు. సావకాశముగా వారి వాదములనుగూర్చి యాలోచింపవలయునని కూర్చుందురు. వారికావాదనలే జ్ఞాబకమునకు రావు. వాదనలు జ్ఞాపకమునకు రాకపోయిన పోనిండు సారాంశమైనను గుర్తునకు రాదు. శాస్త్రములన్నియు తిరుగవేయుదురు. ఏ శాస్త్రములోను వాని జాడలు కనపడవు. వారు విశుగున శాస్త్రిములు కట్టకట్టి మూలకు త్రోయుదురు. ఎవరైనా యానాటి సభావిశేషములనుగూర్చి ప్రశ్నించినచో నాధారములేని వాదము దానికొక మొదలేమిటి చివరేమిటి యని, కొందరు పండితుల సమాధానము. అవునవునని ప్రక్కననున్న శిష్యులు చేతులు నలుపుకొనుచు 'తందాన తాన' యందురు. కొందరు బుద్ధిమంతులగు పండితులు వేదకుంభుని దర్శించి తమ యనుమానము తీర్చుకొనవలయునని వచ్చుచుందురు. విరామ కాలమునందు వేదకుంభుడు దేవ ధ్యానమునందుండును. వారికి వాని దర్శనము లభింపక తిరిగిపోవుచుందురు.

ఆనాటి వాక్యార్థవాద మతితీవ్రముగా సాగినది. వేదకుంభునిది పైచేయి యైనది. ప్రత్నప్రభ వాని వాదము

ఖడించలేకపోయినది. అది యూహాకోకవిషయన పరాభవమని తోచినది సగము వాదములోనే నాటిసభయుజించి పోయినది. రత్నప్రభ యంతఃపురమున కరిగినది. వేదకుంభుడు సామాన్య మానవుడు కాడు. అతడు దేవాంశతో పుట్టినవాడు. ఒకవేళ సరస్వతియే ననోన్నడించుట కీరూపమున పుట్టినదేమో, అట్లన రాదు. ఆమె నాకు వరమును ప్రసాదించినదేవత. నాపై నామెకు విరోధమేల కలుగును. వేదకుంభుడు మహాతేజస్వి. బ్రహ్మతేజ మాతనిముఖమున వెలుగొందుచున్నది. వాని సౌందర్యమున కాతేజముకాంతిని ప్రసాదించుచున్నది. ఆ యందము భూలోకవాసు లందెవరిలో గనిపించదు. ఆయన బ్రహ్మవేత్త. విద్యాసంపన్నుడు. ఇంక నాకారమంచుపూం కొంతవరకుసరిపోల్చిచూచితిని ఆలక్షణములన్నియు వేదకుంభుని యందు గోచరించుచున్నవి ఏమో! యొకనినిపోలిన వాడిం కొక డుండకూడదా. ఉండినచుండవచ్చును. మహాదేవి చెప్పి నదికదా. ఒకవేళ నా పురుషుడీత డగునేమో. అయిన కావచ్చును. కాదనుటకు తార్కాణములు కనిపించుటలేదు. అవుననుటకు దృష్టాంతములు తోచుటలేదు. ఇంకను నాలో చింపవలసి యున్నది. శాస్త్రివాదములు ముగిసినవి. అయిన నేమి కళాప్రపంచమింతు లేనిది. దానినికూడ పరీక్షింపవల యును. అప్పుడుగాని నిజము తేలదు. వేదకుంభుడు గాంధర్వ విద్యయందారితేరిన ట్లు. కొంతవరకు పూర్వమే తెలిసినది. కానిచో మేఘమంజరీరాగాలాపమునకు కుంభవర్షము కురి యునా! ఆ దినమున సైతమట్లే జరిగినది. అది వసంతతిలక రాగము, ఇది మేఘమంజరి.

రత్నప్రభ కన్నులనుండి యశ్రుధారలు జాలువారినవి. ఆమె కాసంగతి తెలియదు. అవి ప్రవాహములుకట్టి పక్కంతయుతడిపినది. సైబడిసినవి. ఆ చల్లదనమైన నామె గ్రహించలేదు. ఒకవేళ గ్రహించియు నిర్లక్ష్యముచేసినదేమో! తెలియదు. ఆమె యాలోచన లంతర్లీనముగా రేగినవి. వానిలో నామె లీనమైనది. ఇప్పుడామె కీ ప్రపంచముగొడవయే లేదు. ఆమెకనులు సగమువూసికొని పోయినవి. ఆమె యంతరాత్మ క్రమక్రమముగా నామెకు దూరమైనది 'వల్లికవచ్చి రాజకుమారీ' యనిపిలచినది. ఆమె పలుకలేదు. తల్లి 'ప్రభా' యని దూరమునుండి ప్రబోధించినది. ఆమె కనులు తెరువలేదు. సోనిమ్మ నిద్రపోవుచున్నదికాబోలు. లేపుట యెందుకని తిరిగిపోయినది.

రాజకుమారి యంతరాత్మ ప్రయాణము సాగించినది. దానికి నదురుబెదురులు లేవు. గాలికంటెముందుగా పరిగెత్తినది. హిమాలయము మీదుగా గౌరీశంకర శిఖరమునకు పోయినది. ఆ శిఖరముతో దానికిపని లేదు. దూరమునుండే జగన్మాతకు నమస్కారమన్నది. కైలాసము దానికి విలాసముగా కనిపించలేదు. ఆ మందాకినీజలతరంగాలు చల్లతనము కూర్పలేదు. ఒకవిధముగా విసుగుపుట్టించినది. మరుక్షణమున రత్నకూటము చేరినది. ఆపర్వతమును చూచినంతనే మహానందము కలిగినది. ఆసంతోషమునకు మేరలేదు. అది పొంగిపోయినది. ఇటునటు గంతులువేసినది. రత్నకాంతులతో ధగధగ మెరయుచున్న గుహాలలో తొంగిచూచినది. నీలాలతో మెరపులతో చీకటులుక్రమ్ముచున్న చరియలను పరికించి

నది. జ్యోతిర్లతల వెన్నెలవెలుగులలో హాయి ననుభవించి నది. పోయిపోయి యొక బంగారుకమలములతో నిండిన సరోవరముచేరినది. అచట కొంతసేపలసట తీర్చుకొనినది. దక్షిణ దిశనుండి తరలివచ్చుచున్న చల్లగాలి పిల్లతరంగములు కొలని మీదుగా నీదులాడుకొనుచువచ్చి రత్నప్రభ యంతరాత్మపై వీచినది. అంతతో నది చల్లపడినది.

కన్నులపంకువుగా నీకొలనినిచూచి యెన్నిదినములైనది. ఆహా యేమిదీనిచలువతనము. ఈసరోవరములో పుట్టితిని. ఈసరోవరములో పెరిగితిని. ఇది నాపుట్టినిల్లు ఎంతకాలమిందుంటినో నాకు తెలియదు. ఈబంగారు కమలములు నాతోబుట్టువులు. ఇవి తమరేకులనువిప్పి నన్నుసంతోష పెట్టినవి. ఈతుమ్మెద కుమారులు నాకుజోలపాటలుపాడి నిద్రపుచ్చిరి. నాతల్లి నన్ను రేకుపొత్తులలోనుంచుకొని కాపాడినది. అని యేమోమో తలపోసినది. అంతలో నాయంతరాత్మ చూపుమరలినది. ప్రాణముపరిగెత్తినది. ఆపూదోట నడిదారి వెంబడిపోయి యొకమేడవైపు చూపునిగిడించినది. ఇదినానివాసము. దీనిమీద చంద్రశాలయందుండి యానాడు నేనాయందాలరాసిని చూచితిని. వీణాతుంతువులమీటి నేనాయనచూపు మరలించితిని.

రత్నప్రభ కలకలనవ్వినది. ఆ నవ్వులో వెన్నెల ప్రసరించినది. అది యామెయాత్మ ప్రసాదించిన యానందము. దాని ననుభవించినది రత్నప్రభ. అది యొకమహావనము. అందలితీగెలు చెట్లు నాకులురాలి యొకచిగురుగాని పూవుగాని లేక యుండెను అది యాకురాలుడుకాలము. ఆవనము

నందు సెలయేరొకటిపారుచుండెను. అందలి జలమతిస్వచ్ఛముగా నుండెను. లోపలియిసుకసైతముస్పష్టముగానగుపించుచుండెను. ఒడ్డుననున్న చెట్లుచేమలానీటియందు ప్రతిబింబించుచుండెను. రత్నప్రభ యొక సుందరాకారుడగు యౌవనునితో నాయొడ్డునకు చేరినది. వారిద్దరు నిసుకతిన్నెమీద కూర్చుండిరి. ఇప్పుడామె పేరు విద్యుల్లేఖ.

లేఖా! ఎంతకాలమిది

దాపునకే వచ్చినది

ఎప్పటికప్పుడే యాశలూరించుచుంటివి

లేదు. ఈసారి నిజము

అట్లయిన వెనుకటివన్నియు నబద్ధమేయందువా?

కాదు. అదియు నిజమే

నీమాట నమ్మజాలకున్నాను

నన్నా! ప్రభూ!

అవును. మరెవరనుకొంటివి? క్రిందటివసంతకాలమున మనమిచ్చట మొదటకలసికొంటిమి. మరల వసంతకాలము వచ్చినది. చూడూ, ఆచెట్లే సాక్ష్యము.

ఇంకా చిగిరించలేదుకదా

అది యెంతలో జరుగును

అదియునంతే

విద్యుల్లేఖ సిగ్గుతో తలవంచినది. చిరునవ్వు చిలికించినది. పడిచేతి నడిమివ్రేలుతో వీణలోనొకతీగెను కదలించినది. అది మధురాతిమధురముగా మ్రోగినది. ఆమ్రోతలో సుందరునిహృదయము జలదరించినది. లేఖ ముఖమును తేరి

చూచుచు 'ఏదీ యీపంచమ శ్రుతి నాదము' అని చెక్కిలి కొట్టి బ్రతిమాలినట్లులడిగినా నాయందగాడు.

లేఖమనస్సు పొంగినది. వీణ చేతబట్టుకొని యీశ్రుతిలోనే వసంతతిలక రాగమాలపించినది. దానిలో నమృతము కురిసినది. చెట్లుతలలు నూగించినవి. తీగలు నటించినవి. సుందరకుమారునిచూపామెముఖమున నిలిచినది. చెవులు పాటమీద ప్రసరించినవి. వానికి నమృతము దోసిళ్ళతో త్రాగినట్లయినది. విద్యుల్లేఖకు నావేశము ముంచుకొనివచ్చినది. ఆమె తన పాండిత్యమంతయు ప్రదర్శించినది. సుందరకుమారుడు మహానందమునొందెను. ఆయానందములో తలయెత్తిచూచెను. వనమంతయు చిగిరించి రంగురంగు పూలతో కన్నెముత్తైదువవలె ప్రకాశించినది. పలురకములగు పరిమళములు వ్యాపించినవి. ఆమె రాగాలాపనముమానలేదు. సుందరకుమారుడు ముందువంకచూచెను. విద్యుల్లేఖ ముఖము పరిశీలించెను. ఆమె ముఖమున చెమటబిందువులు ముత్యములవలె వ్యాపించినవి.

శ్రమకుతగిన ఫలమగుపించలేదు! లేఖా! అని యీ సుందరుడు వేళాకోళముగా పెదిమెవిరిచెను.

అది యామెకక్కసు పుట్టించినది. ముఖము ముకుళించుకొనినది. వీణ నవలనుంచినది. అవును. ఎంతమెప్పింప చూచినను పురుషులకు పెదిమెవిరుపుడు సహజము. అనుచు లేఖమూతి త్రిప్పుకొనెను.

నామాటకేమి? అటుచూడరాదా?

విద్యుల్లేఖ యటుచూచినది. ఎదుటకొంచెము దూరములో నొక మోడుమ్రాకున్నది. అది చిగురులుపెట్టలేదు.

పూలుపూయ లేదు. వసంతతిలక రాగాలాపనకు సెండిన మ్రాని చిగిరింప వలయును. కాని యదియట్లే కట్టెవలె నిలబడెను. లేఖ మరలవీణె తాల్చినది. మరల యాలాపమునకు పూనినది. చేతులు కందినవి. వ్రేళ్ళుచీరుకొని పోయినవి. కాని యా మోడుచిగిరించ లేదు.

'లేఖా! అయినదా ప్రయత్నము' అని యాసుందరు డీమారు ముఖముననే వేళాకోళముచేసెను. అది యామెకు పూర్తి పరాభవముగా తోచినది. విద్యుల్లేఖ విద్యాధర సార్వ భౌముని పెంపుడుకూతును. ఆమె చిన్నతనమునుండియు గానాభినయములమీద నభిమానము చూపినది. తండ్రి యామె మనోభావమును గుర్తించి నారదునియొద్ద గానము నేర్పించెను. ఆయన తనవిద్యయంతయు సంపూర్ణముగా నామెకు నేర్పెను. ఆమె యంతటితో తృప్తిపడ లేదు. సరస్వతి సకలవిద్యలకు నధిదేవత. ఆమెను ప్రాతః సంధ్యలయందు నిష్ఠతో పూజించినది. సరస్వతి ప్రత్యక్షమైనది. అమ్మా! నాకు నీశుశ్రూష ప్రసాదింపుమని యడిగినది. దానికామె యంగీక రించినది. విద్యుల్లేఖను తనవెంట కొనిపోయినది, సత్యలోక మునందు పనిపద్దేవతలతో గలిసిసరస్వతికి శుశ్రూషకావించి నది విద్యుల్లేఖ. శారదాదేవి యామెకు స్వయముగా సకల శాస్త్రములు, గాంధర్వము, కవిత్వము, భరతనాట్యాభినయ ముపదేశించినది. పదేండ్లలో నామె సర్వశాస్త్రములందు విద్యలయందు తీర్ణురాలైనది. విద్యుల్లేఖ సరస్వతియొద్ద సెలవు తీసికొని తండ్రియింటికి వచ్చినది. తనప్రియుడు తన్నిప్పుడు వేళాకోళము చేయుట విద్యుల్లేఖకు తలవంపులైనది. ఆమెకు కన్నీరు సుడులుతిరిగినది.

అది పరిశీలించినాడాసుందరుడు. ఆమెచేతివీణెను తాను తీసికొనినాడు. వీణవాయింపమొదలుపెట్టినాడు. ఆవీణ మహాతీకచ్ఛపుల వాద్యమును మించినది. ఆమె హృదయమే చిగిరించినట్లైనది. విద్యుల్లేఖ చూచుచుండగనే యామోహము ప్రమాకు చిగిరించినది. పూలతో వికసించినది. ఆరాగాలాపనకు దేవతలమృతము కురిసించిరేమో యనిపించినది.

అంతలో నొక సర్పము ఆసుందరుని కాటు వేసినది. అతడు మూర్ఛిల్లినాడు.

'హా ప్రాణప్రియా! కళానిధా! అని రోదనపెట్టుచు వానిమీదపడి విలపించినది. రత్నప్రభయాత్మ యథారీతిగా నామెలో ప్రవేశించినది.

'నిలునిలు నాగరాజా! నిలు. ఎక్కడికిపోయెదవు' అని కేకలు పెట్టుచు రత్నప్రభ లేచెను.

ఆధ్వనివిని చెలికత్తెలు చుట్టుచేరిరి. 'ఏమిటమ్మా కల వచ్చినదా?' అని చెలికత్తెలు ప్రశ్నించిరి.

ఆమె తలయూపినది. ఏమిటాకల, నాగరాజెవరు? అని వారడిగిరి. ఆమె సమాధానము చెప్పలేదు. ఆమె వెక్కి వెక్కి యేడ్చుచు కన్నీరుకార్చినది.

౭

రత్నప్రభ తెల్లవారుజామున లేచెను. కాలకృత్యములు తీర్చుకొనెను. స్నానముచేసి పూజాగృహములోనికి నరిగినది. శారదామందిరము పుష్పాదులతో నలంకరింపబడి యుండెను. పూజాద్రవ్యములన్నియు సమకూర్చబడెను. ఆమె శుచియై యాచమనముచేసినది. యథావిధిగా సరస్వతీపూజ గావించి

నది. హారతినిచ్చి నైవేద్యముపెట్టినది. ఒక్కసారి సరస్వతి ముఖము పరిశీలించినది. ఆ మహాదేవి యానాడెందులకోగాని యామెనుచూచి నవ్వుచున్నటులతోచినది. అది పరిహాసమో సంతోషమో యామెకర్థముకాలేదు. ఆమె చాగిలపడి మొక్కెను. లేచినమస్కరించెను. ఆమె నవ్వుతునేయున్నది. 'అమ్మా! ఎంతకాల మీపరీక్ష ? ఉన్నదేమో తేల్చి చెప్పకూడదా. నామనస్సులోని పరితాపము నన్ను దహించి వేయుచున్నది. అది నీకాసందమాతల్లీ! నిరంతరము నిన్నే నమ్ముకొనియుంటిని. నీపాదసేవయే చేయుచుంటిని. నీవలననే నాకోరిక నెరవేరునని నమ్ముకొంటిని. నీభక్తురాలియెడ కనిక రించకుండుట ధర్మమా. ఎంతకాల మీయెడబాటు సహించి యుండ గలుగుదును. ఆవిధికి కనికారములేకపోయిన పోవును గాక నీకైన దయాదాక్షిణ్యము లుండవలదా? ఆపదానను. అధివాసము విడిచివచ్చినదానను. ఎంతకాలము పరపంచ లందు బ్రతుకమందువుతల్లీ! ఈకష్టకాలమున కంతములేదా? ఈజీవికి సుఖమనునది లేదందువా? తల్లీ! నీవు దయాస్వరూపు రాలవనియు భక్తపరాధీనురాలవనియు మనోవాక్కాయకర్మ ములతో నీయారాధన గావించుచుంటిని. నీశిష్యురాలనని యైనను కనికరింపకూడదా. ఈ కఠినశిక్షాపద్ధతికి నేచేసినపాప మేమి? నే నెవ్వరి కేయపకారముచేసియెరుగను. నాకా యీ యెడబాటు. అవునుతల్లీ! అవును. నీ కుమారునినీవే కాచుకొనలేని యసమర్థురాలవు. నీవునన్ను రక్షించువనుకొనుట నా యవి వేకము. దాసులను హింసించుట దైవముల కలవాటు. ఎదిరించెడు వారినేమిచేయుడు. దైవమునునమ్మిన దాసునితప్పు గాని దైవముతప్పేమియు లేదు.

రత్నప్రభకు కన్నుల నీరుక్రమ్మినది. శోకముకెల్లబికినది. మరల ఆ మహాదేవి పాదములపైబడి విలపించినది.

'బిడ్డా! అధైర్యపడకుము. కష్టములు కాపురముండవు' అని యామహాదేవి చెప్పినట్లు తోచినది.

రత్నప్రభ లేచి కన్నులుతుడుచుకొని పూజామందిరము నుండి బైటికివచ్చినది. ఆమె చుట్టు చెలికత్తెలుమూగిరి.

రత్నప్రభ 'ఆనాగరాజెక్కడ' అని ప్రశ్నించెను.

కరండమునందు జాగ్రత్తగా బంధించియుంచితిమి

వాని నిచటకుకొనిరండు.

చెలికత్తెయొకతె పరుగుపరుగున పోయినది. ఆనాటితో వేదకుంభునిపరీక్ష పూర్తికావలెను. దానితోపాటామె కోరిక నెరవేరవలయును. అది యామెపట్టుదల. దానికి తగినయుపాయమాలోచించినది. 'వకుళా! నీవు కపాలుని పిలుచుకొనిరమ్ము'

కపాలుడు పాములవాడు. ఎట్టిపామునైన పాంతముగా బట్టగలడు. దాని విషమునుపిండగలడు. మంత్రతంత్రములచేత విషమును విరువగలడు. అతడు నిత్యము పాములతో చర్లాట. వానిపూర్వీకులందరు నదేపనిని చేసిరి. మహారాజు వైద్యుతి వారిని ప్రత్యేకముగా కొన్ని కారణములచేత తననగరునందు కాపురముంచెను. నాగరాజును కరండముతో చెలికత్తెతీసి కొనివచ్చెను. వకుళ కపాలకుని వెంటపెట్టుకొని వచ్చెను. వారందరు నుద్యానవనములోని కరిగిరి. రత్నప్రభ కపాలకుని కా కరండనుచూపి 'కపాలకా! దీనిలో నాగరాజున్నాడు. ఆయనను బైటికితీయుము.' అని యాజ్ఞాపించెను. కపాలకుడు బుట్టమూతతెరిచెను. అందులో నొకసంచియున్నది. దాని కట్టు విప్పెను.

'నాగరాజా! బైటికి రయచేయుడు' అని రత్నప్రభ యెద్దేవగాననెను. ఆమె చర్యలన్నియు నచ్చటివారికి వింతగా దోచినవి. ఆమె యేమిచేయునో చూడవలయునని కను లనువిచ్చి చూచుచుండిరి నాగరాజు బైటికిరాలేదు. ఆమెకు కొంచెము కోపము, నసూయకలిగినది.

'ఓహో! మహారాజులకు నాగస్వరము పట్టవలయును గాబోలును.' అని తీవ్రముగా కనులెఱ్ఱచేసి పలికినది.

'కపాలికా! కొంచెము నాగస్వరము వేయుము. అట్ల యినగాని శ్రీవారికి నిద్రమేలకువరాదు. వకుళా నీవు పోయి నావీణ తీసికొనిరమ్ము' అని రత్నప్రభ పలికినది. వకుళ త్వరగాపోయి వీణ తెచ్చినది. కపాలకు బుఱ్ఱనోటిలో పెట్టుకొని నాగస్వరము వాయించుచుండెను. అతడు నాగ స్వరము వాయించుటలో చాల ప్రతిభ కలవాడు. పాతాళ మున పడుకొనియున్న నాగులైనా నిద్రలేచి బైటికివచ్చును రత్నప్రభ వీణ చేతపట్టుకొని శ్రుతులుసరిచూచెను. కపాలుని పాటతోగలిపి వాయించుచుండెను. నాగరాజు మహోగ్రుడై బైటికివచ్చెను. వాని ఫూత్కారములకు పూతోట వడిచి పోయినది. చెట్లపూవులు మలమల మాడినవి. నాగరాజు పడగవిప్పి లేచెను. కపాలికుడు నాగరాజును జాగ్రత్తతో పరిశీలించుచుండెను. కన్ను మరలింపలేదు. రత్నప్రభయు నట్టే చూచుచుండెను. నాగరాజు తోకపై లేచెను. వాని చూపులు రత్నప్రభవైపునకు ప్రసరించుచుండెను. ఆ చూపు లతిభయంకరముగా నుండెను. కాని రత్నప్రభ యాచూపు లను లక్ష్యపెట్టలేదు. ఆమె క్రమక్రమముగా శ్రుతిని హెచ్చించి నది. వీణానాద మొకవిధముగా భయమును, నొకవిధముగా

సంతోషమును కలిగించినది. అందరు పరవశులై నాట్యమాడిరి. రత్నప్రభ యేమిచేయుచున్నది యెవరికి తెలియలేదు. ఆమె క్రమక్రమముగా ప్రక్కకు జరిగినది. ఆమెముందు మందార వృక్షము కలదు. రత్నప్రభ కనపడీ కనపడకుండ దానిచాటునకు తప్పుకొనెను. నాగరాజామె ముందే తనచూపుతీక్ష్ణముగా బరపించుచుండెను. రత్నప్రభ కపాలికునకు సన్న చేసినది. స్వరము మూడవకాలమున నడచుచుండెను. నాగరాజు పరవశత్వముచే తూగాడుచుండెను. రత్నప్రభ సమయము చూచినది. అపస్వరము పలికించినది. నాగరాజు భయంకర కోపదృష్టులతో కాటందుకొనెను. నాగరాజుకోరిక తీరలేదు. వానికాటు మందారవృక్షముమీద పడినది. కోరలు మ్రాని లోనికిదిగిపోయినవి. నాగరాజు తన విషమునంతయు వెడల గ్రక్కెను. అందరు చూచుచుండగనే ఆచెట్టు మలమల మాడిపోయినది. ఆకులు పువ్వులు క్షణములో రాలిపోయినవి. రత్నప్రభకోరిక తీరినది. ఆమె వేళాకోళముగా 'శ్రీవారింక దయచేయవచ్చు' అన్నది.

నాగరాజు సిగ్గునతలవంచుకొని కరండములోనికి దూరిగెను. వాని మనసు పరాభవాగ్నిచేత కుమిలిపోయినది. కోపము మండిపోయినది. కాని యేమిచేయగలడు. కాలముతప్పి వచ్చినది. కావున తలవాల్చి చింతాకులితుడై నిదురించెను. వానిమనస్సు వానిని సుఖముండనీయలేదు. మంచి కాలమునకై వెదకుచుండెను.

రాజకుమారి చెలులతో సఖులా! ఈనాగరాజునుజాగ్రత్త అని బోధించి తాను లోనికరిగెను.

ఆనాడు గాంధర్వ విద్యయందు పరీక్షయని వేదకుంభు నకు వర్తమానము పోయినది. ఆయన శిష్యులతో రాజమంది రమునకు వచ్చెను. గాయకులు పండితులు కిటకిటలాడు చుండిరి. అంతలో నొకరాజభటుడువచ్చి 'అయ్యలారా! నేటిసభ రాజోద్యానమున జరుగును. అచటికి దయచేయుడు' అని చాటిచూపెను. పండితులందరు రాజోద్యానమునకు పోయిరి అచట మహారాజు రత్నసింహాసనముమీదకూర్చుం డెను. అచ్చరలవంటి యిరువురు రాజకుమార్తెవింజామరల వీచుచుండిరి. వెనుక నొకపరిచారిక సుత్యాలవెల్లగొడుగు పట్టుకొనియుండెను. ఆయనకొక ప్రక్క మహారాణి పరిచారి కలతో మణివేదికపై నాసీనయయ్యెను. రెండవవైపున రత్న ప్రభ వీణెనుచేతపట్టుకొని కూర్చుండెను. సభాసదులందరు నిర్ఘాంతపోయి రాజకుమారిని కన్నార్పకచూచుచు చిత్రపు బొమ్మలవలె నిలుచుండిరి. ఆమె యింతవరకు నెవరికంటను పడియుండలేదు. పురములోనివారుగాని రాజపురుషులుగాని యామెను చూచినవారులేరు. ప్రభ పెద్దదయినతరువాత తల్లితండ్రులే యామెను సరిగాచూచి యెరుగరు. చెలికత్తెలు సైతమొకొక్కప్పుడు రాజకుమారిముఖమును చూచుచువారు చెప్పతలచుకొనినది మరచిపోయి తబ్బిబ్బగుచుందురు. ఆమె విషయమును తెలిసికొని మందహాసముతో చెప్పతలచు కొన్నదేదో మరల నాలోచించుకొనిరండని పంపివేయు చుండును. ఆమె సౌందర్యమంతటిది. ఆమెపలుకులలోని తియ్య దనము తేనెనైకెన నున్నదోలేదో యనిపించును. నాటి సభకు వచ్చినవారందరు నామె సాక్షాత్తుసరస్వతియనియే భావిం చిరి. ఆమెచెలికత్తెలు పని షత్కన్యలని వారుభ్రమించిరి.

ఒక్కసారిగా నందరు సరస్వతీస్వరూపరాలగు రాజపుత్రికకు నమస్కారమని చేతులెత్తివందనముపెట్టిరి.' ఆహా యేమి యూ యందము! అందమునకు తగినవిద్య, విద్యకుతగిన వినయము వినయముతో పరిఢించు సుగుణములు. మహారాజీ మెకుమూర్తి యగుటచేత ధన్యుడైనాడు. ఇట్టి శారదామూర్తిని చూచుట చేత మనజీవితము పావనమైన' దని యనుకొనిరి

రాకుమారి లేచి మహాపండితులకు నమస్కరించెను. వేదకుంభుడు తనశిష్యులను వెంటపెట్టుకొని యూరాము లోనికి వచ్చెను. అదిరూపముతాల్చిన బ్రహ్మతేజము. మూస కట్టి పోతపోసిన యందాలసముద్రము. పండితులు గాయకులు శిల్పులు వేదకుంభు నొకసారిచూచి, రాజకుమారివంక చూపుపరపించి, తగినదాంపత్యము. దైవనిర్ణయ మెట్లున్నదో యని లోలోనతలంచిరి.

వేదకుంభు డొక్కమారు వైద్యుతి మహారాజువంక కన్నెత్తిచూచెను. 'రాజామీకువిజయమగుగాక' యని కుడి చేతినెత్తి యాశీర్వదించెను. ఆహా యేమి యాకంఠమాధు ర్యము. వర్ధన్యరాజు పలుకుబడిలో వీణాస్వామితంతువుల మృదునాదమును గుచ్చిత్తిపోసినటులున్నది' యని వైద్యుతి యనుకొనెను. మహారాణి మారత్నప్రభకు తగినవరుడితడే యని నిర్ణయించుకొనెను. రాజకుమారి కన్నులు చెమరించి నవి. చేతులువడంకినవి. పెదిమలు చిగురాకులవలె యల్లాడి నవి. లేచి 'విద్యామూర్తులగు బ్రహ్మచారులకు వందనము' అని కూర్చుండెను.

'కళ్యాణమస్తు' అని చిరునగవుతో వేదకుంభుడాశీర్వ దించెను. ఆ నవ్వువెన్నెలలో ప్రభావతికనులు కలువలై విక

సించినవి. వేదకుంభుని హృదయము గంతుమ్మెదవై యా నమ క్రీడించినది. వేదకుంభుడు తనకొరకు నియమించిన గద్దెమీద కూర్చుండెను.

మహామంత్రిలేచి 'సభికులారా! నేటివరకు శాస్త్రపరీక్ష యైనది. ఇంకముందు గాంధర్వ విద్యాప్రదర్శనము వేదకుం భులవారు గావింతురు. అంతటితో రాజకుమారి తననిర్ణ యము తెలుపును' అని కూర్చుండెను.

వెంటనే యొకసేవకుడువచ్చి వీణను వేదకుంభుని ముందుంచెను. రాజకుమారి వీణావాదనము ప్రారంభించినది. వేదకుంభుడు దానితో జతకూర్చి గీతాలాపముగావింప మొదలుపెట్టెను. సభలోనివారందరు తలలనాడింప మొదలు పెట్టిరి. గాయకులు వ్రేళులు లెక్కపెట్టుచు తాళమును వేయుచుండిరి. అరగంటదాటినది. సభికులందరు చిత్రపు బొమ్మలవలె చెవులు నిక్కించి యాలించుచుండిరి, అది మానవుల యూహాపోహాలకందు వాద్యముకాదు. గీతసరళిలో ప్రత్యక్షరము పలికినది; జంత్రమునకేమి యీసామర్థ్యమేమి యని యందరు బేలుపోయిరి; ఒకరినిమించి యొకరు, రాజకు మారియు వేదకుంభుడు తమవాద్యములలోని నేర్పును ప్రద ర్శించిరి; దేవతలసైత మాశ్చర్యముతో నాకాశమునవుండి చెవులువిచ్చికొనివినిరి; ఆనందపరవశమున మేనులుమరచిరి;

గీతవాద్యమయినది స్వరము నందుకొనినది రత్నప్రభ దానితో రాగములయించినది. ఆది గానములో చెట్లు తల లూచినవి. వానికి ప్రాణముకలదు. తమ యానందమును చిగిరించి పుష్పించి వెలికిచూపినవి. అది కాలముకాదు. చేమంతిపూలు పూచినది. మాలతికుసుమముల వాసనలు

చల్లినది. అశోకమెట్టు బారినది. మిగిలినవి చెప్పనక్కరలేదు. ఆకాకునకు చిగురులు చిగురు చిగురునకు పూలగుత్తులు తుమ్మెదలు జుమ్మని తేనెత్రాగి మత్తిల్లినవి. 'ఇది దేవతా గానము మానవులకీ శక్తియెక్కడిది. వీరు నిజంగా గంధర్వు లేమోయని సభయందలివారు తలపోసిరి. కాని మందారము చిగిరించలేదు. రత్నప్రభ యాచెట్టునంక చూచినది. రత్నప్రభ మనోరథము వేదకుంభుడు గ్రహించెను. అతడు రాజకుమారి నంక నోరకంటతో చూచెను. చిరునవ్వు చిలికించెను. ఆమె సిగ్గున తలవంచినది; వారిరువురిచర్యలలో నర్థమున్నది; అది వారికే తెలియును; రత్నప్రభ ఆగిపోయినది; వేదకుంభుడు విజృంభించినాడు; ఆవాద్యములో నమృతము వర్షించినది; అందరిహృదయములు నవీనచైతన్యమును బొందినవి; ఆనంద రసములో తేలియాడినవి; అచేతనములగురాళ్లు కరిగినవి; మందారవృక్షము చిరుగురించి పూవులుపూచినది; సభాసదు లొడలు తెలియని యానందమునుబొందిరి; రత్నప్రభ కనులు మోడ్చి పరవశము నాలించుచుండెను; ఆనాదబ్రహ్మతో నామె విలీనమునొందెను; ఆమె సకలప్రపంచము మరచినది; ఆసమయమున నుద్యానవనమంతయు నల్లనిపొగలు క్రమ్మి నవి: ఆపొగమంచు 'తెరలు తెరలుగా నలముకొనినది; కారు చీకటులుక్రమ్మినవి; ఆచీకటులలో నొకరిమొకములొకరికి కనిపించలేదు; అందరుమతితప్పిచూచుచుండిరి; అంత కెవ్వున కేక వినిపించినది; రాజకుమారి మూర్ఛిల్లి యావేదికమీద పడిపోయినది; 'అమ్మో పాముపామను మాటలువినిపించినవి; అందరికి కన్నులు బైరులుక్రమ్మినది: మరల మాటలేదు;

—: ౦౦ :—

శ్రీధరుడు

స్వామీ!

ఆ.

మీరు కరుణామయులుకదా

అది నీకే తెలియవలయును

నా సంగతి యటుంచుడు

మరి

లోకులనుకొనునది

నాకేమి తెలియును

అబ్బా! మీ రసాధ్యులు. కాలికివేసిన వ్రేలికివేయుదురు. వ్రేలికివేసిన కాలకివేయుదురు.

అవును. ముందరికాళ్ళకు బంధాలువేయుటకూడా నీ వద్దర నేర్చుకొనినదే. ఆరునెలలు సావాసముచేసిన వారువీరగుదురట.

పోనిండు రాతిలోనికప్పను పోషింతురటకదా?

అందుకు లోపమేమికలిగినది ?

మానవులమీద నాదయలేదేమియని?

కప్ప నోరెరుగనిజీవి

మానవుడో

మాయాతంత్రజ్ఞుడు

కావున వానిని తినతిండియుకట్టబట్టయు లేక పీడింతురా?

ఎవరిని పీడించితిని?

అటుచూడుము.

పరమేశ్వరుడు ముందువంకి చూచెను. వడగాలి తీవ్రముగా వీచుచున్నది. దుమారము సుడులుతిరిగి యాకాశము నంటరేగి కన్నులలోను ముక్కులలోను చెరుగుచున్నది. ఒక బ్రాహ్మణుడుజ్జయినిలోని యొక రాచబాటవెంట తూలుచు పోవుచుండెను. అతడరువదేండ్లుపైబడిన వృద్ధుడు. నడుము కొంచెము వంగినది. చిక్కిశల్యమైన పలుచటిశరీరము. ఎముకలు బొమికెలు నెక్కడివక్కడ కన్పడుచుండెను. చర్మము ముడుతలుపడినది. దబ్బపండువంటి మేను మండుటెండలో మిలమిల మెరయుచుండెను. ఆముసలి మోకాలిపై కొక చిరిగిన కొల్లాయి కట్టుకొనెను. వాలికలైన యంగవస్త్ర మొకటి తలమీద నెండకడ్డముగా వేసికొనెను. వానిచేతిలో తెల్లగా తోమిన చెంబొకటి కలదు. చంకన పంచాగపుకట్ట. ఆతడు 'శివా! మహాదేవ! శంకర! శంభో!' యను శివనామము లుచ్చరించుచు నడుమనడుమ నాగి యెండిన పెదిమలను నాలుకతో తడుపుకొనుచు నడుచుచుండెను. ఆవృద్ధుడొక యింటి గుమ్మములోనికరిగెను. వెంటనే వెనుకకు తిరిగెను. ఇంకొక గుమ్మములోని కరిగెను. వెళ్ళి వెళ్ళకమునుపే వెనుకకుమళ్ళెను. ఇట్లావీధి వాకిళులన్నియు త్రొక్కుకొనుచు ముందునకు సాగిపోవుచుండెను. ఎవరు పిడికెడుబిచ్చము పెట్టినవారులేరు. అప్పటికి నడిజామైనది. ఒడలంతయు చెమటలు దిగజారిపోయినవి. కాళ్లు బొబ్బలెక్కినవి. మేను కందబారినది. కన్నుల నీరుక్రమ్మినది. ప్రాణము సొమ్మసిల్లినది. శ్వాస సరిగాయాడుటలేదు. వేసవి మండుటెండతాకునకు

తాళలేక యాయన యొక్క శివాలయములోనికి నరిగెను. అంత వరకు శివాభిషేక మొనరించి వచ్చిన కాసులు, కానుకలు కొంగునదోపుకొని యా వృద్ధుని చూచినవెంటనే తలుపు వారగావేసి యింటిలోనికరిగెను. ఆ ముసలిబ్రాహ్మణుడు శివునకు నమస్కరించి యిట్లు తని గోడు వెడలబుచ్చుకొనెను.

మహాదేవా! శంకరా! శివా! యేమిటీ నిర్దాక్షిణ్యము. ప్రభూ! నీవుదయామయుండవని, కరుణాస్వరూపుండవని, భక్త పరాధీనుండవని, దీనరక్షకుండవని, నిన్నాశ్రయించితిని. నీ నామమే తలంచితిని. నీజపమే చేసితిని. నీవే దిక్కని నమ్మితిని. ఎంతకాలమునకు నీదయ నాపైరాదు. ఇదియా నీదయ. ఇదియా నీ ప్రేమ సర్వజీవులను నీవు రక్షింతువట, కాపాడుచుందువట. ఈ దీనమానవు నొక్కని నాదరింపలేవా ? స్వామీ ! రేయనక పగలనక నిన్నే యారాధించుచుంటిని. నీపాదసేవయే చేయుచుంటిని. నీకే మ్రొక్కుచుంటిని. నీవేదిక్కని నమ్మికొంటిని. దానికిదియా ఫలము. తినదిండియు కట్టబట్టయులేక నల్లాడిపోవుచుంటిమి. ఎంతకాలమీ యాయవారముచేత జీవింపమందువు. శంకరా! పుట్టిబుద్దెరిగి యొక్కనాడైన కడుపారతినియెరుగను. దరిద్రములో బుట్టితిని. దరిద్రములో పెరిగితిని. దరిద్రములోనే యంతమొందుమందువా! మహాదేవా! ఇదియా నీసేవాఫలము. ఇదియా దయ. ఇదియానీసంకల్పము. చెప్పు. ఈముసలితనమున నాయనువారులేక పోషించు పురుషుడైన కానరాక మండు టెండలో మలమలమాడి చావమందువా? ప్రభూ! ఇంటింట తిరస్కారము. నీపాదసేవకున కిదియేనా నీవుచేయవలసినది.

నీవొక రాతిబండవు. నీహృదయము రాతియుక్క-. నిన్నునమ్మి మోసపోయితిని. నీమూలననా దారిద్ర్యము పటాపంచలగునను కొంటిని. నాయింట పచ్చనిపసికందు కనిపించునను కొంటిని. కల్ల. శిలకు దయాదాక్షిణ్యమెక్కడిది స్వామీ! ఎరుగక నా కాలము నీపూజలో గడిపితిని. నాజీవితమువ్యర్థముచేసికొంటిని.

ఏమీ? నా స్వామిని నేనునిందించితినా! నా ప్రభువును నేను దూలనాడితినా! యెంత మహాపరాధము గావించితిని. ఎంతఘోరపాపము చేసితిని ఈమహాపాపము తీరుటెట్లు? శంకరా! శివా! మహాదేవ! యావేశమున నిన్నుతిట్టితిని. నన్నుక్షమించు. క్షమించుమని యా పేదబ్రాహ్మణుడు దుఃఖముతో వడివడిగాలేచెను. ఆశివలింగమును కౌగలించు కొనెను. తలను లింగముమీద టపటపకొట్టుకొన నారంభిం చెను. తలపగిలినది. రక్తమువచ్చినది. అతడు స్పృహలేక పడిపోయెను.

ఆధ్వనివిని పూజారి గుడిలోని పళ్ళెముల నెత్తుకొని పోవుచుండెనేమోయని పరుగుపరుగున వచ్చెను. వృద్ధ బ్రాహ్మణునిగాంచెను. చుట్టుపట్టులనున్నవారిని'రండురండని' కూడబిలిచెను. 'అయ్యలారా! చూచితిరా మనశివుని మహా త్మ్యము. నేను శివాభిషేకముగావించి నైవేద్యమునకు వంట కములు తీసికొనిరావలయునని లోనికరుగుచుంటిని. అంతలో నీముసలి లోనికివచ్చెను. ఎవరోభక్తుడు శివదర్శనము చేసి కొని పోవుననితలంచితి. తలుపులు తెరచియుంచితిని. ఏమిజరి గినదో నాకు తెలియదు. 'టపటప' దెబ్బలుకొట్టినటుల విని పించినది. పరుగెత్తుకొని వచ్చితిని. ఇచటి వెండిపాత్ర

లేవియు లేవు. ఈ ముసలితలకు గాయములు తగిలి నెత్తుటిలో నిచ్చట గర్భాలయమున పడియుండెను. ఈదురాత్ముడా రజతపాత్రలను హరించి యెవరికో యిచ్చి పంపియుండును. శివునకు కోపమువచ్చి తనశూలముతో పొడిచియుండును. చూడుడువానినెత్తి శూలముతో పొడిచినట్లు మూడుగాయము లైనవి. నేనువచ్చుసరికి మహాదేవుడీలింగములోనికి మాయ మయ్యెను. నేను వానిశూలముగాంచితిని. వీడు తెలివితప్పి పడిపోయినాడు. పమేశ్వరు నందపరాధము గావించినాడు. ఇది దేవతలచేత ప్రతిష్ఠింపబడినది దీనిమహత్తు వానికి తెలి యదు. పరమశివుడు సంచారముకొరకు రాత్రులలో నీగుడి నుండి వెడలుచుండుట నేను పలుసార్లుచూచితిని. ఈదురా త్ముడొనరించిన యపరాధమునకు ఫలితమనుభవించినాడు. వీని నూతిబైటపారవేయుడు' అనెను.

వచ్చినవారంద రామాటనమ్మిరి. పరమశివునకు నమ స్కరించి చెంపలువేసికొనిరి. వానిని కొనిపోయి యొకపాడు పడినబావిలో పడవేసిరి.

స్వామీ! మీరు పరమదయాస్వరూపులు. 'మీపేరు చెప్పుకొని బ్రతుకవచ్చును' అని పార్వతి శివునిదెప్పినది.

గౌరీ! యిందు నేచేసిన దేమున్నది. నన్ను నిందింప మంటినా తలబ్రద్దలు కొట్టుకొమ్మంటినా?

'లేదు. తిండిలేనివారిని తలపగులగొట్టి పాడుపడిన నూతిలోపడవేయమంటిరి'

అది నేచేసిన దేయందువా?

కాక మరెవరు?

వానికర్మ

అది చివరి వేదాంతము. మహాదేవికి కోపమువచ్చినది. ఆమె చరచర లోనికరిగినది. పరమశివుడామె కోపముచల్లార్చుటకు వెంటనేగెను. సాయంకాలమైనది. బ్రాహ్మణునకు తెలివివచ్చెను. ఇటునటుచూచెను. మీదువంక నరసెను. తానొకపాడుపడిన సూత్రియందుంటినని గ్రహించెను. తానొనరించిన శివనింద కాపరమేశ్వరుడె తన్నిచ్చట పారవేసి యుండునని తలంచెను. కష్టముమీదలేచి బాటవెలుపలికి వచ్చెను. తనయింటిదారిపట్టెను. చీకటు లావరించినవి. బ్రాహ్మణుని భార్యయింటివాకిట నిలుచుండి దిక్కులుచూచుచుండెను. తెల్లవారకమునుపు లేచి కాలకృత్యములు తీర్చుకొనెను. స్నానముచేసి సంధ్యవార్చుకొనెను. శివార్చన కావించెను. బారెడు ప్రొద్దెక్కునంతవరకు జప తపము లాచరించెను. పిమ్మట శివస్తవము చేయుచు భార్య తెల్లగా తోమియిచ్చిన చెంబు చేతపట్టుకొని యాయవారమునకు బయలు దేరెను. చీకటిబడినను ఇంటికి చేరలేదు. అని యామె లోలోన గుంజాటనపడుచుండెను. అంతలో దూరమునుండి తూలుచు వచ్చుచున్నభర్తను చూచెను. ఎదురుగాబోయి చేయిపట్టుకొని యింటికిగొనివచ్చెను. మంచమువాల్చి పరుండబెట్టెను. తానెచ్చటినుండియో యడిగితెచ్చిన కాసిని బియ్యము కడిగి పొయిమీద పడవేసెను. భర్త జరిగినదంతయు చెప్పుచుండగా వినుచు వాని పాదములొత్తుచుండెను. ఆసమయమున వారికొకపిల్లవాని యేడ్పు వినిపించెను. దానితో 'అయ్యా! లోపల నెవరులేరా?' యను పిలుపు వినిపించెను.

'ఎవరది?' అనుచు నాయవ్వ సమ్ముఖమునకు వచ్చెను. వారిరువురు భార్యాభర్తలు. భార్య చేతిలో నొక మగశిశువు నడ్డముగా బెట్టుకొని యూడించుచుండెను. ఆమె యెంత యూడించినను నాశిశువు గగ్గోలు పెట్టి యేడ్చుచుండెను.

భర్త యా ముసలియవ్వతో 'అమ్మా! మేము పరదేశీయులము. నా భార్య యిక్కడనే ప్రసవించినది. ప్రొద్దున నుండియు మాకన్నములేదు. నడచివచ్చుటచే చాలాబడలితిమి. కొంచెము భోజనము పెట్టింపుడు. ఈరేయి మేమిచట నిద్రించి తెల్లవారిపోయెదము. పరుండుటకు తావొసంగుడు. మీకు మేలుకలుగును. అని దీనముగా వేడుకొనెను.

ముసలియవ్వ పాపని తేరిపారచూచినది. తల్లి చేతులలోనుండి తీసికొని యెత్తి ముద్దాడినది. వారికి సంతానము లేదు. బహుకాలము పిల్లలకొరకామె తపించిపోయినది. 'బీదవారికి సంతతి మెండంచురు. నాకొక్క శిశువైనకలుగ'దనియను కొనుచుండెడిది. ఆశిశువును చూచినంతనే ప్రాణములు లేచినవి. వారితో 'లోపలికి రండు. అన్నముడుకుచున్నది. వార్చి పెట్టెదను' అనెను.

నిజమున కావంటకమొక్కనికి సరిగాతినిన సరిపోదు. ఆమె పరులకష్టములుచూచి సహింపలేనిది. తనకు లేకపోయినను పరులుసుఖించిన చాలును. ఆమె యానందించును. క్రొత్తగా వచ్చిన యతిథిదంపతులు లోనికివచ్చిరి. ముసలియవ్వ లోనికరిగి గంజికాచినది. వచ్చినవారికి తనభర్తకు పెట్టినది. తనకేమియు మిగులలేదు. అతిథులకు సౌకర్యములు

చేసెను. శిశువుతో కొంతసేపు గడపెను. భర్త దగ్గరకు వచ్చెను.

వృద్ధుడు భార్యతో 'రేపు మాతండ్రిగారి యాబ్దికము' అనెను.

'ఏమిచేయుదను. ఇంటనొక్కవస్తువు లేదు.' వృద్ధునకు కంట నీరుకారినది. భార్య వాని వేదనగ్రహించినది. దుఃఖింపకుడు తెల్లవారినగదా? ఏదో యొకటి దొరకకపోదు. అని భర్త నోదార్చెను. వారి సంభాషణ యతిథిదంపతులు వినుచుండిరి. వారికి జాలికలిగినది. బ్రాహ్మణుని భార్య చెంగు నేలపై పరచుకొని నిద్రించెను. రేయి బ్రాహ్మణునకు నిద్ర పట్టలేదు. పగటి సంగతియే మాటిమాటికి జ్ఞాపకమునకువచ్చుచుండెను. మధ్య మధ్య తండ్రి యాబ్దికముసంగతి యాలోచించుచుండెను. తెల్లవారు జామైనది. బిడ్డగుక్కపెట్టి యేడువ నారంభించెను. ఆ ముసలి ముత్తైదునకు నిద్రమెలకువచ్చెను. గూటిలోనుండి యొక గిన్నెతీసికొని పొరిగింటి కరిగెను. కొంచె మాముదము తెచ్చెను. 'అమ్మాయీ! పిల్లగుక్కపెట్టి యేడ్చుచున్నది. ఈ యాముదముగ్గుపెట్టుము' అనుచు లోనికివచ్చెను. అటునిటు చూచెను. అతిథిసంపతులు లేరు. పిల్లరోదపెట్టి యేడ్చుచుండెను. యా శిశువు నెత్తుకొనెను. 'ఎచ్చటికిపోయిరో'యని తలవాకిలికివచ్చెను. వీధినలువంకల చూచెను. మరల యింటిలోనికివచ్చెను. ఆమె చూచుచుండగనే యిల్లంతయు పెద్దమేడగా మారినది. ఆమె కనులఎదుట వింత వింత వస్తువులు కనిపించినవి. ఆమె కాశ్చర్యము కలిగినది. భర్తగదిలోనికి పోయినది. భర్త పట్టుదుస్తులను దాల్చి

యుండెను. అంపమగు హంసతూలికా పాన్పుమీద సుఖముగా నిద్రించుచుండెను. తన వంక చూచుకొనెను. ఆమె యొంటిమీద బంగారు జరీయంచుల సన్నని సున్నితమగు చీర తళతళ మెరయుచుండెను. భర్తను చేతితో తట్టిలేపెను. అతడు నలువైపులజూచి నిర్ఘాంతపోయెను. ఆ వచ్చిన దంపతులు పార్వతీ పరమేశ్వరులనియు, తమమొరవిని యీ కుమారుని, ధనము నైశ్వర్యము ప్రసాదించిరనియు వారూహించిరి.

౨

అమ్మా!
ఏవరది?
బీదవాడనమ్మా!
అయితే యేమిచేయమందువు?
ఒక పట్టెడన్నము పెట్టించుము తల్లీ!
ఎక్కడనుండి తెమ్మందువు పోపో.

రెండుదినములనుండి యన్నములేదు. కన్నులు తిరిగి పోవుచున్నవి. పసిపిల్ల కక్కటిల్లి పోవుచున్నది. ఒక్కపట్టెడు చలిదియన్నము పెట్టించుతల్లీ!

ఓరి మొండిగ్రహమా! నీవుకాక నీకొకపసిపిల్ల కూడనా? బాగున్నది. తానుదూరకంత లేదు. తనకొకబొంతట చాలుచాలు పోపో.

అమ్మా! దేవుడిచ్చిన దాని కెవరేమిచేయగలరుతల్లీ.

దేవుడిచ్చాడా దేవుడు. అయితే యా దేవునేయడుగు. ముందు పోతావాలేదా?

పోకిక్కడేయుందునా తల్లీ!

'ఓరీ ముష్టికివచ్చినవాడిక నీ కెంతపొగరున్నదిరా. ఇందుకనే దేవుడు నిన్నిట్లు చేసినాడు. నలుమూలల నిండా తిన్నగా తెల్లవారలేదు. మూకుడొకటి పుచ్చుకొని యింటి ముందు తయారైనావు. ఇక్కడ తేరగా నన్నెవరు రాసి పోసికొని యుండలేదు. దున్నపోతులవలె ముగ్గురున్నారు. ఏదైనా పనిచేసికొనరాదు. ఉన్నవారికి లేనివారికినొక లేముష్టి. తలుపుతీసినచాలు తయారగుచుందురు' అని యాయిల్లాలొక యుపన్యాసము ప్రారంభించినది.

లోపలడబ్బులెక్కపెట్టుకొనుచు నింటియజమాని యీ సంభాషణవినెను. డబ్బంతయు జాగ్రత్తగా నేలబోషాణము నందు పదిలపరచి గట్టిగా తాళము బిగించెను. ఒకటి రెండు సారులు తాళము లాగిచూచెను. తాళముగట్టిగా పడినదని నిశ్చయముచేసికొనెను. మూలనున్న దుడ్డుకఱ్ఱను చేతపట్టుకొని బైటికివచ్చెను. బిచ్చగాడు వానియాకారముచూచి గడగడ లాడిపోయెను. అతడు ప్రాయమునకు ముసలివాడైనను బలముచేత నడియౌవనమందున్నవానివలె నగుపించెను:

ఎన్నిసారులు చెప్పవలయును. నీకుబుద్ధిలేదా? మనుష్యుడవుకావా, పొమ్మనిచెప్పుచున్నది నీకుకాదా? పగలు బిచ్చమునకు రాత్రిదొంగతనమునకు. నీవు దాచిపెట్టిన ముల్లె యున్నదని బిచ్చముపెట్టవలయునా? పోవేమి? పోకున్న నీ ప్రాణములు తీసెదను, అని యీ యజమాని ముందునకు వచ్చెను. బిచ్చగాడు నిర్ఘాంతపోయి చూచుచుండెను. పాప మాతడేదో చెప్పవలయునని పెదవియాడించెను. ముసలికి

కోపము హెచ్చిపోయినది. చేతి కఱ్ఱతో వానితల చావబాదగ కొట్టెను. వాడు బాబోయనియేడ్చుచు నేలమీదపడి ప్రాణములు విడిచెను. చెంతనున్న వానిభార్య ఘొల్లుఘొల్లున వానిమీదపడి యేడవసాగెను. ఇదంతయు చూచిన పసిపిల్లకు గుండెయుపగిలినది. యీకూన కెవ్వునకేకపెట్టి తల్లితండ్రుల మీదపడిపోయెను. దారినెంబడి పోవువారలనేకులు చుట్టు మూగిరి. ఆపసలియు విభ్రాంతిపోయెను. అతడిట్లుజరుగునని నిజమునకు తలంపలేదు. అగ్రహము మించిపోయినది. దెబ్బ తగలరానిచోట తగిలినది బిచ్చగాడు మరణించెను. రాత్రి యంతయు గస్తితిరిగి యింటికిపోవుచున్న తలారులదిచూచిరి. జరిగినదంతయు తెలిసికొనిరి. ఇంటియజమానుని బంధించికొని పోయిరి. వానిని మహారాజునెదుటపెట్టి జరిగినదంతయు మనవి చేసికొనిరి.

ఉజ్జయిని రాజ్యము ను ప్రద్యోతుడనురాజు పరిపాలించుచుండెను. అతడు చండశాసనుడు. అవినీతిపరులను శిక్షించు పట్ల యమధర్మరాజువలె వర్తించును. వాని మంత్రులు దండనాథులునట్టివారే. వారికి పక్షపాతబుద్ధిలేదు. ఆకారణముచేతనే దుర్మార్గులారాజ్యమునందు నివసింప భయపడుచుందురు. ప్రద్యోతుడుధర్మపరుడు వానిరాజ్యమునందు ధర్మదేవత నాలుగుపాదములమీద చరించుచుండును. ప్రద్యోతుడు రాజభటులు చెప్పినదంతయు నాలకించెను. మంత్రులను పిలిపించి యీవృద్ధునకు తగినదండన విధింపుడని యాజ్ఞాపించెను. మంత్రులు వానిని విచారించి యిట్లు తీర్పుచెప్పిరి. 'ధనమదమున కన్నుకానక యింటికి బిచ్చమునకై వచ్చిన

వానిని చంపినమహాపాతకునకు మరణదండనము తగినశిక్ష. ఈ బ్రాహ్మణుని మూలమున పేదవాని భార్యబిడ్డలు నిరాధారులైరి. అందుమూలమున వారిపోషణకొరకు బ్రాహ్మణుని యాస్తిపాస్తులన్నియు నాపేదవాని భార్యబిడ్డలకు చెంద వలయును.

ప్రద్యోతమహారాజు మంత్రులతీర్పు వినెను. తలారు లను బిలిపించి వారితో నిట్లనెను.

'తలారులారా! వీనిని నాయెదుటనుండి కొనిపొండు. నడిరేయి స్మశానమునందు వీనితల ఖండింపుడు. ఈ హంతకుని యాస్తి సర్వస్వము బిచ్చగాని భార్యవశము కావింపుడు.

తలారులు మహారాజు నానతిని నెరవేర్చిరి. ఆ వార్త విని యా వృద్ధునిభార్య గుండెలవిసి మరణించెను. ఆ హంతకుడే పాడుపాడిన నూతియందు పడవేయబడిన బ్రాహ్మణుడు. అతడు ధనవంతుడయి క్రమక్రమముగా పరమేశ్వరుని మరచి పోయెను. స్నాన సంధ్యా జపతపాదులను విడిచిపెట్టెను. తన సంపదలన్నియు తన తెలివితేటలవలననే లభించినవని తలంచెను. వానికి గర్వము తలకెక్కినది. పేదసాదలయందు నాదరము నశించినది బిచ్చగాండ్రు యాచకులు దొంగలనియు, వారు పగల్లిల్లుతిరిగి రాత్రులయందు దొంగతనమును చేయుదురనియు నూహలు పొడమినవి. తన తొల్లిటి పేదరికమును మరచి పోయెను. ఆ గర్భశ్రీమంతునివలె మెలగుచుండెను. ప్రతి దినము తన ధనమును లెక్కపెట్టుకొనుచుండును. తన భోగ భాగ్యములను చూచుకొని పొంగిపోవును. నానాటికి వానికి ప్రతివానిమీద ననుమానము కలుగ నారంభించినది. ఎవరు

తన యింటికి రాకూడదు. వచ్చినచో లోన నడుగుబెట్ట కూడదు. అడుగుపెట్టినచో నాతడేమైనదొంగిలించుకొని పోవు నేమోయని వేయికన్నులతో కనిపెట్టి యుండును. రాత్రు లందా ముసలి బ్రాహ్మణుడు నిద్రించుటయే మానివేసెను. ఎచ్చటేమూల చప్పుడైనను దొంగలు దొంగలని యరచుచు లేచును. వానికిప్పుడు ధనమే దైవము. వానిభార్యయు వాని తోడిపాటిదై పిల్లికి బిచ్చము పెట్టుటకూడా మానినది.

ఆ బ్రాహ్మణదంపతులకు లభించిన శిశువును నతిగారా బముగా పెంచుకొనుచుండిరి. వానికి శ్రీధరుడని పేరు పెట్టిరి. వాని కైదేండ్లు వచ్చినవి. తల్లిదండ్రులు వానినొక గురువు కొద్ద చదువునకై నియమించిరి. వానికిదల్లిదండ్రులవలెగాక పెద్ద లందు భక్తియు, దైవమునందు భీతియు, పేదలయందు దయయు నలవడెను కావున వానియందు నోడిబాలుర కభి మానము మెండు కాజొచ్చెను. శ్రీధరునకు పదునైదేండ్లు వచ్చినవి. ఈతనకు తగినవిద్య రాకపోయినను నలువురిలో మంచివాడను వాడుకపడినది ఇరుగుపొరుగువారికి వానితల్లి దండ్రులపై ద్వేషమును వానిమీాద నాదరమును కలదు. తల్లి దండ్రులు మరణించిన తరువాత శ్రీధరుని నిరుగుపొరుగు వారు కొంతకాలము పోషించిరి.

ఒకనాడతడు తనలోతానిట్లని యాలోచించెను. ఇంత కాలము నాకేలోటుపాటులు రాకుండ నాతల్లిదండ్రులు నన్ను కాపాడిరి. నేను ఘనుడనై పలువురిలో దలయెత్తి తిరుగగలిగి తిని. ఇప్పుడు నేనెటుచూచినను నాకు 'నా'యన దగినవారు లేరు. తల్లిదండ్రులు మరణించిరి. ధన సంపదలు కోలుపోతిని.

తినతిండియు కట్టుబట్టయు లేక యల్లాడుచుంటిని. పూర్వము నన్ను గౌరవించినవారే నన్నిప్పుడు తూలనాడుచుండిరి. నేను కనబడిన చాలునని నాకొఱకు దారులెదురు చూచువారిప్పుడు నేను కనిపించినంతనే ముఖము తప్పించుకొని పోవుచుండిరి. నాస్థితి పూలు త్రాల్చినచోటనే కట్టెలమ్ముకొని నట్లయినది. ధనవంతుడిదే జగము. ధనము లేనివాడు దేవసమానుడైనను గౌరవింపబడడు. ధనవంతుడే విద్యావంతుడు, రూపవంతుడు అతడెట్టి దుర్గుణములు కలవాడైనను జనులాతని నాశ్రయింతురు. వాని నింద్రుడను చంద్రుడని పొగడుదురు. నేనిప్పుడు నిరుపేదనైతిని. యాచనావృత్తిచేత నిచటనేకాలముగడుపుదునను కొందునా నాముఖము చూచువారెవరు? మీదుమిక్కిలి నిరుపేదయగు బిచ్చగాని జంపినవాని కుమారుడని నాముఖముమీదనే నిందింతురు. ఆ యపకీర్తిని పొందుటకంటె మరణించుటమేలు. ఈ పట్టణమును విడిచి నేనెక్కడికైన పోయెదను. శ్రీధరుడెవరితో నేమియు చెప్పలేదు. ఒక రాత్రిసమయమున బయలుదేరి పరదేశములకు ప్రయాణమయ్యెను. అతడు నగరములను గ్రామములను నదులను దాటి యొక యడవియందు ప్రవేశించెను. అచట నొకయేటియొడ్డున కూర్చుండి తన స్థితిని గురించి యాలోచించుచుండెను. ఆ సమయమున వానికొక దివ్యపురుషుడు కనిపించెను. శ్రీధరుడు వానినిచూచి 'అయ్యా! మీ రెవరు? ఈ యరణ్యమునందు దారి తెన్నులు గానక దుఃఖించుచు నన్ను కాపాడ వచ్చిన దేవతవని తలంతును నావంటి యభాగ్యున కంతటి యదృష్టము కలుగునని తలంపను. ఐనను దేవతలు దయా

స్వభావుడు నీవు నాకు మీ వృత్తాంతము నాకు తెలుపు డని ప్రార్థించెను.

అందులకా దివ్యపురుషుడిట్లు చెప్ప నారంభించెను. 'కుమారా! దుఃఖింపకుము. కష్టసుఖములు కావడికుండల వంటివి. జ్ఞానముకలవారు కష్టమువచ్చినప్పుడు విచారింపరు. సుఖమువచ్చినప్పుడు పొంగిపోరు. దేవతలకైనను కష్టములు రాకతప్పవు. కష్టకాలమున ధైర్యముపూని యుండుటయే పురుషునిలక్షణము. లక్ష్మి చంచలమైనది. అది యొకచోట నిలువదు. నీవు ధనములేదని చింతింపవలదు. వినుము. కైలాస పర్వతమను పేరు వినియుంటివికదా. అది పార్వతీ పరమేశ్వ రులకు నివాసము. అచటి వృక్షములన్నియు కల్పతరువులు. అందు ప్రవహించు సెలయేళ్ళు మందాకినీ నదియందలి నీటి ధారలు. ఆ పర్వతమున యక్షులు తమభార్యలతో సంచ రించుచుందురు. వారికది యాటస్థలము. నేను యక్షుడను. నా పేరట్టహాసకుడు. నాకొక సోదరుడుకలడు. వానిపేరు కళా దుడు. మేమిరువురము నొక గురువునొద్ద గానము నభ్యసించి తిమి. అందు మేము ప్రవీణులమైతిమి. పిమ్మట నాట్యము నేర్చుకొంటిమి. కుబేరుడు మా విద్యాపాండిత్యమును విని మమ్ము పిలిపించెను. మమ్ములను తనకొలువునందు గాయ కులుగా నియమించెను. కొంతకాలము గడచినది. కుబేరునకు సౌదామినియను నొకపెంపుడు కూతురుకలదు. ఆమె యతి సౌందర్యవతి. కుబేరుడు నన్నొకనాడు పిలిచి యామెను గానమునందును నాట్యమునందును ప్రవీణురాలనుగావింపుమని

నియమించెను. నేనందుల కంగీకరించితిని. ఒక శుభదినమున విద్య నారంభించితిని.

ప్రతిదినమూ మెకు స్వరసంపుటులు చెప్పి యభినయము బోధించుచు వచ్చితిని. కాని యామెకావిద్యలలవడ లేదు. ఎంతకాలముచెప్పిన నారంభదశయందే యుండెను. స్త్రీలకు గాన నృత్యములు తేలికగా పట్టుపడును. ఆకళలయందు వారికి బుద్ధిచొరవ మెండు. ఈమెకు నీ విద్యలు పట్టుపడకుండు టకు కారణమేమైయుండునా యనియాలోచించితిని. నాకే మియు కారణమగుపించలేదు. మరునాడు తాధారీతిగా నాట్యశాలకరిగితిని. అచట సౌదామిని చెలికత్తెలతో విచారముగా కూర్చుండెను. వారు సౌదామినినిట్లు ప్రశ్నిం చిరి. 'సౌదామినీ! యెంతయడిగినను నీవిచారమునకు కార ణముచెప్పవు. మేమింకపోయెదము' అందులకు సౌదామిని యిట్లు సమాధానముచెప్పెను. చెలులారా! నాకుచెప్పుటకు భయమగుచున్నది. నాగురువుగారిని చూచినప్పటినుండియు నామనస్సు మనస్సునందుండుటలేదు. విద్యాభ్యాస సమయ మున నాదృష్టియంతయు నాయనమీదనే యుండును. ఆయన బోధించునది నామనస్సున కెక్కుటలేదు. ఆయన యది నాయవివేకమని విసుగుకొనుచుండును. నామనస్సాయనకు తెలియకున్నది. ఆయనమీా ప్రేమ వెల్లడించుటకనిన నాకు ధైర్యముచాలదు.

ఆమాటలు చెప్పునప్పుడామె కనులనుండి నీరుకార నారంభించెను. నిజమునకు నాస్థితియు నట్లేయుండెను. కుబే రునివలన భయముచేత నాయనురాగము లోలోన నణచు

కొనుచుంటిని. స్త్రీలహృదయము తెలిసికొనుట యసాధ్యము. నేను ముందుబైటపడి లోకువకానేలయని యూరకుంటిని. సౌదామినిమాటలు వినిన నామనస్సునకు కొంత ధైర్యము చిక్కినది. ఐననేమి? నేను సేవకుడను. ఆమె స్వామిపుత్రిక. అరటియాకు ముల్లుమీదపడినను, ముల్లరటియాకుమీదపడినను నరిటియాకునకే మోసముకలుగును. కావున నాప్రేమ నా హృదయముననే యుంచుకొంటిని.

ఒకనాడు నేను నాసోదరునితో కైలాసపర్వతము నందలి చరియలలో విహరించుచుంటిని. అచటికి సౌదామిని తనచెలికత్తెలతో వచ్చెను. వారియెదుట వినోదముకొరకు కుబేరునిపాత్రను నేనుధరించి నటించుచుంటిని నాసోదరుడు మంత్రివేషమును దాల్చెను. గగనమార్గమున శివునిసేవింప వలయునని వచ్చుచున్న కుబేరుడు మమ్ముగాంచెను; అధికార మోహమున మేమట్లు వేషములనుదాల్చితిమని కుబేరుడు తలంచెను; మాయొద్దకు దిగివచ్చి 'మూర్ఖులారా! పదవీ వ్యామోహమున మీరిట్లువేషములుతాల్చితిరి; అధోలోకమున జన్మింపు' డని మమ్ముశపించెను; మే మిరువురమాయన పాద ములపైబడి ప్రార్థించితిమి; కుబేరుడు నిజముతెలిసికొనినీవెవరి వినోదముకొరకు నీనాటకమాడితివో యామెనే నీవు భూలో కమున పెండ్లియాడుదువు; ఆమెవలన నీసోదరుడే నీ కుమా రుడుగా నీకుజన్మించును; అంతతో నీశాపముతీరిపోవునునీ సో దరుడు బహుకాలము రాజ్యపరిపాలనచేసి మరలనిన్ను కలిసి కొను'నని శాపాంతమును దెలిపెను; మాశాప మొకవిధముగా వరమైనది;

త్రిగర్తదేశమునందు వత్సేశ్వరమను గ్రామము కలదు. అందు విద్యానాథుడను మహాపండితుఁడు గలడు. వేద వేదాంగములను జదివి యజ్ఞయాగాదు లొనరించెను. ఆ కారణముచేత వానిని విద్యానాథ సోమయాజియని యా గ్రామములోనివారు పిలుచుచుందురు. అతనిభార్యయుత్తము రాలు. ఆదంపతులకు నేను కుమారుడనై జన్మించితిని. నా తండ్రి నాకు వత్సనాభుడని పేరుపెట్టెను. నేను క్రమక్రమముగా నైదేండ్ల బాలుడనైతిని. నాతండ్రి నాకు విద్యాభ్యాసము గావించెను. సకాలమున నుపనయనముచేసెను. నాకు వేదాది విద్యలయందు ప్రవీణునిగాచేసెను. నా కిరువదియేండ్లు వచ్చి నవి. నాకు వివాహము చేయవలయునని తలంచెను. పెక్కు-మంది నాకు పిల్లనిత్తుమని యింటిచుట్టు తిరిగి పోవుచుండిరి. నాతండ్రి నాకుతగిన యందకత్తె లభించినకాని వివాహము చేయరాదని పట్టుపట్టెను. దినములు గడచినవి. నెలలు దాటి నవి. నాతండ్రికి నచ్చినట్టి కన్య లభించలేదు. అంతలో నాతల్లిదండ్రులు మహూచిరోగముచేత మరణించిరి. నే నాశ్ర యములేనివాడనైతిని నావిద్యావివేకములకుతగినటుల నేరాజు నైననాశ్రయించిజీవితముగడపవలయునని తలంచితిని. వత్సేశ్వ రమునుండి బైలుదేరి యంగరాజ్యమునకు వచ్చితిని. ఆరాజ్య మును రుద్రదమనుడనురాజు పరిపాలించుచుండెను. అతడు పండితపక్షపాతి కవిజనాశ్రయుడు. రుద్రదమనుని యాస్థాన మున. పెక్కు-మందిపండితులు, గాయకులు, కవులు, నటీ మణులు నటకులుగలరు. వారిలో విశ్వేశ్వరుడను పండితుడు

కలదు. అతనిని రాజు మిగుల గౌరవించుచుండును. అతడొక విధముగా రాజగురువు. వానితో నాకు నెయ్యము కలిగినది. వాని మూలమున నేను రుద్రదమనుని కొలువునందాస్థాన కవిగా కుదిరితిని. కొలది కాలములో నా ప్రతిభా వివేకములు రాజునాకర్షించినవి. రాజు నన్ను మిగుల గౌరవించుచుండెను. నేనొంటరివాడను. నాకు బంధువులులేరు. బ్రహ్మచారిని. విశ్వేశ్వరుడు నన్నాదరించి వానియింట నాశ్రయమిచ్చెను.

విశ్వేశ్వరునకు మదనసుందరియను కూతురు గలదు. ఆమె నిజముగా మనస్సుందరియే. అందచందములందరి కన్యలనుమించినది. ఆమె నన్నుచూచి నాయందు ప్రేమ కలదయ్యెను. ఆమె తల్లిదండ్రులును నా గుణగణములను గాంచి మదనసుందరిని నాకిచ్చి పెండ్లిచేయవలెనని యూహించిరి. కాని నాకేలనో యామెయందు సహోదరీ భావము కలిగినది. వారు నా మనోభావమును గ్రహింపలేదు. విశ్వేశ్వరుడు తన భార్యతో నాలోచించెను. ఆమె యిష్టమును నెరింగెను. ఒకనాడు నాతో యిట్లనెను. 'నాయనా! నీకు వివాహమునకీడు వచ్చినది. ఇంతకాలము నీవు పెండ్లియాడకుండుటను నాకు విచారమగుచున్నది. ఎంతకాల మిట్లొంటరిగానుందువు. నీకు రాజాశ్రయముకలదు. చక్కని సాహిత్యమున్నది. కావలసినంతపాండిత్యమున్నది. నా కుమార్తెయూ విద్యావంతురాలు. మంచి గుణములుకలది. అన్నిటికంటె నందకత్తె. నీ విష్టపడినచో రాజుతో చెప్పి ముహూర్తము నిర్ణయము చేయింతును. నీ యిష్టమేమో తెలుపుము. పిలిచిపిల్లనిచ్చుచుంటిని. వలదనకుము' వానిమాట నాకంతగా నచ్చలేదు. అతడు రాజునొద్ద

పలుకుబడికలవాడు. వానిని తిరస్కరించినచో కార్యము చెడి పోవును. సమ్మతించుటకు నామనస్సంగీకరింపలేదు. కొంచెము సేపాలోచించి యిట్లు సమాధానము చెప్పితిని. 'అయ్యా మీయాదరమునకు నేను కృతజ్ఞుడను;నా తల్లి దండ్రులు మరణించి యొక సంవత్సరమైనను గాలేదు. ఆవిచారము నన్ను పీడించుచున్నది. మీమాట నేను కాదనలేదు. కొంచెము వ్యవధి యొసంగుడు ఇప్పుడంత తొందరలేదు. కదా? అవకాశమునుబట్టి చూచుకొందము' అని తెల్పితిని. నామాట విశ్వేశ్వరుడు నేనుసమ్మతించినట్టులనేతలంచెను. వానిభార్యయు సంతోషించినది. నాటినుండియు మదనసుందరి నాతో మరింత చనువుకలిగి వర్తించుచుండెను. ఆమెచర్యలను నేను సహింపలేకపోయితిని. ఆయూరనే వేరొకయింట బసకావించితిని. అది విశ్వేశ్వరునకు వాని భార్యకు నంతయిష్టము లేకుండెను. మదనసుందరికి మరింతకష్టముగా తోచినది. రుద్రదమునుని యాస్థానమునందు రత్నావళియను విద్వాంసురాలు కలదు. ఆమె నాట్యకళయందు గొప్పకీర్తిని గణించెను. ఆమెతో నాట్యమునందు రంభాదులైన సరిరారనుటకు సందేహము లేదు. ఆమె ముఖ సౌందర్యమునకు జాబిల్లి మొమ్మోమును దిగ కుడుచు. ఆమె నవ్వునప్పు డమృత సముద్రముపొంగి పొరలి వచ్చుచున్నటనిపించును. వీణచేతపట్టి వాయించెనా సరస్వతియైనను చిన్నపోవును. కంఠమెత్తిగానమొనరించెనా కోయిల పుత్తుకలు కట్టుబడును. భూలోకమున నందమునకు బ్రహ్మ యామెను నిదర్శనముగా సృజించెనేమో యనిపించును. రాజు కొలువునకామె యొక రత్నాలంకారము. ఆమె వేశ్యయైనను

సుగుణములందు కులాంగన లెవరామెయెదుట పనికిరారు. ఆమె కన్యాత్వమామె యందములోనే కనిపించును. ఆమె మీద నాకేలనో మనస్సు కలిగినది. ఆమెయు నాయందు ప్రేమ గలదయ్యెను. ఆమెయప్పుడప్పుడు నాయింటికి వచ్చుచుండెడిది. నేనామెను కలుసుకొనుచుండెడివాడను. ప్రతిదినమామెకు నేను రాజుపై గేయములను వ్రాసి యిచ్చుచుంటిని. ఆమె దానికి స్వరమును రాగమును గూర్చి పాడుచు నాట్యమొనరించు చుండెను. ఇట్లు మాయిరువురకు పొడమిన యనురాగము దట్టమైనది. ఈసంగతి నగరమునందంతటను వ్యాపించెను

విశ్వేశ్వరుడు మాయిరువుర ప్రేమలను గురించి యాలించెను. వానికి నాపై కోపము వచ్చినది. రాజుతో లేనిపోని కొండెములు నాపై చెప్పనారంభించెను. మొదట రుద్రదమనుడు విశ్వేశ్వరుని మాటలు పెడచెవినిబెట్టెను. కాని ప్రతిదినమదేపనిగా చెప్పుచుండుటచేత వానికనుమానము కలిగినది. ఒకదినమున మహారాజు నన్ను పిలిచి నేను మర్యాద నతిక్రమించి ప్రవర్తించుచుంటిననియు, ముందింక నారీతిగా ప్రవర్తించిన రాజదండనకు గురికావలసి యుండుననియు మందలించెను. నేనేమియు మాటలాడలేదు.

రత్నావళి రాజనర్తకి. ఆమె జీవితమంతయు కన్యకగా నుండవలయునని రాజునాజ్ఞ. అందులకై యామెకు సంగీతము సాహిత్యము నృత్యము నేర్పించెను. ఇట్టివారా కొలువునందింక నైదారుగురు కలరు. వారినందరిని రాజొకకంట కనిపెట్టియుండును, రాజనర్తకులలో రత్నావళి మిక్కిలి సౌందర్యవతి. రాజునకామెయందు మనస్సుపారినను తన నియ

మము పాటించుచుండెను. విశ్వేశ్వరుడామెమీద కొండెములు చెప్పిన నాటినుండియు రాజామెను నిర్బంధమునందుంచెను. ఆమె బైటికిపోరాదు. ఎవరితోను మాట్లాడరాదు. రాజును మతిలేనిదే మట్టములను వర్జింపరాదు. అను నియమములను గావించెను. అందుమూలమున నామె జీవితంలో విషాదకథా ఘట్ట ప్రారంభమైనది. ఆమె నన్నికట్టుదిట్టములందుంచుట నాకును భరింపరానిదయ్యెను. నామూలమున నామెకిట్టి యగచాట్లువాటిల్లుట నాకిష్టములేకపోయినది. ఒకనాటి యర్ధరాత్రి సమయమున నే నూరువెడలి పరదేశమునకు ప్రయాణమైతిని.

రత్నావళి దాసీజనులామెకు నా సంగతి వినిపించి నప్పటినుండియు నామె యన్నపానములను మానివేసినది. నన్ను కలిసికొను నుపాయము ఆలోచించినది. ఒకనాడామె పురుషవేషమును ధరించెను. చెలికత్తెలకైనను దెలియ రాకుండ గుఱ్ఱమునెక్కి నన్ను వెదకుచు బయలుదేరెను. నేను పడరానిపాట్లెల్ల పడుచు కాశీనగరము చేరితిని. ఒకనాడు గంగాతీరమున కూర్చుంటిని. అప్పుడే యస్తమించుచున్న సూర్యునికిరణములు నదీతరంగములమీద నుయ్యాల లూగుచుండెను. నేను వానియొయ్యారము నరయుచుంటిని. ఆ సమయమున నా జీవితకథయంతయు నొక్కసారిగా జ్ఞాపకమునకు వచ్చినది. నాలో నేను విచారించితిని. నాతలంపు లెప్పటికప్పుడు వికలమగుచున్నందులకు శోకించితిని. నేను జరాధారుడను. బూమ్యాకాశ మధ్యమునందు నాకు 'నా' యన దగిన వారులేరు దైవము నాకీ పాడుజీవితమేల వ్రాసియుండెనని కన్నీరు కార్చితిని. అంతలో నెవరో నా భుజములమీద

చేయివేసిరి. నాయొడలు జల్లుమనినది. నేను వెనుకకు తిరిగి ఎవరు మీరు? అని ప్రశ్నించితిని.

నన్ను గుర్తుపట్టలేదా ?

లేదు

నేను నీ ప్రియమిత్రుడను. మైత్రేయుడను.

మైత్రేయుడు నా విద్యాభ్యాసకాలమున నొకమిత్రుడు. అతడు నన్ను ప్రాణములవలె ప్రేమించెను. నేను స్వగ్రామమును విడిచివచ్చినప్పుడు నావెంట చాలదూరము వచ్చెను. నన్ను విడువలేక విడువలేక విడిచిపోయెను. ఇప్పటికాతనిని చూచి పదేండ్లయినది. వానిపోలికలు వీనియందేమియు కానరాలేదు. కాని వయస్సు వచ్చినకొలదియు రూపము మారిపోవుచుండును. అట్లే చాలమందిని పోల్చుకొనలేక తబ్బిబ్బులగుచుందుమని యాలోచించితిని. మైత్రేయా! రమ్ము కూర్చుండుము అని వచించితిని. నా మిత్రుడు కొంచెము దూరమున నా ప్రక్కన కూర్చుండెను. నే నిట్లడిగితిని.

మైత్రేయా! నిన్ను చాలకాలమునకు చూచితిని. నీ జననీ జనకులు క్షేమమేగదా.

క్షేమమే

నీవిప్పు డిక్కడి కేలవచ్చితివి

నీకొరకు

నాకొరకా! నే నిచ్చటనుందునని యెట్లు తెలిసినది.

రత్నావళి చెప్పినది

రత్నావళియను పేరు విన్నంత మాత్రముననే నా యొడలు జలదరించినది. కన్నులనుండి నీరుకారినది. ఒక్క

నిట్టూర్పు విడిచితిని. వానితో నిట్లంటిని. ఇంకెక్కడి రత్నా వళి. రత్నావళికి నాకు ఋణము తీరిపోయినది.

అదేమీ మిత్రమా యట్లనెదవు? ఆమె నీకై విలపించి నది. నీజాడ నరయుమని నన్ను వెంబడించివచ్చినది. దాని తోడుగా నీకథలే చెప్పినది. నీమాటలే వచించినది.

ఆమె యెక్కడ నున్నది?

నావెంట రమ్ము నీకామెను చూపెదను.

మైత్రేయుడు నన్ను తనవెంటపెట్టుకొని యొక ధర్మ సత్రమునకు తీసికొనిపోయెను. అచటనొకగది యందు కూర్చుం బెట్టెను. రత్నావళిని గొనివత్తునని లోనికరిగెను. కొలది సేప టిలో రత్నావళి వచ్చెను. నే నామెను కన్నార చూచితిని. మైత్రేయునిపోలిక లామెలో కనిపించినది.

'మైత్రేయు డేడీ'యనినేనామెను ప్రశ్నించితిని.

రత్నావళి 'నేనేమైత్రేయుడను' అని తనవృత్తాంతమంతయు నాతో చెప్పినది' మే మనుపురము శాస్త్రవిధిని వివాహమాడి తిమి. పది సంవత్సరములు స్వతంత్రముగా జీవితము గడిపి తిమి. మాయిరువురకు నొకకుమారుడు జన్మించెను. అంతలో మాయిరువురకు పూర్వజ్ఞానము కలిగినది. మాశాపము తీరి పోయినవి. మేము విద్యాధరులమైతిమి. ఆసమయమున నేను రత్నావళితోనిట్లంటిని. 'ప్రెయసీ! పాపకలుషితమగుభూలోక ముతో మనకు పని తీరిపోయినది. మన మిచ్చటనుండనేల ? మన లోకమునకు మనము పోవుదము. రత్నావళి కనుల నిండ నీరువచ్చినది. కన్నకుమారు నొక్కదినమైన కన్నారచూచి యానందించ లేదు. ఆ బాలకునివంక నదేపనిగా చూచినది.

కుమారుని విడువలేనిపంత యొకవైపున పీడించినది. తనలోతన లోకమునకుపోవలయుననుసంతోషము ఒకవైపున కలిగినది.

ఆమె కేమియు తోచకున్నది. ఆమె నాతో 'వీని గతి యేమి? అని శిశువునుచూపి యన్నది. నే నాకుమారునింక చూచితిని. చంద్రబింబమువంటి ముఖము అందమొలకించు రూపము. నాకును విచారము కలిగినది. కాని యాశిశువు కొఱకెంతకాల మీలోకమున నుండవలయును.

అంతలో నాకాశవాణి యిట్లు వినిపించినది. సౌదామినీ అట్టహాసులారా! మీరీ శిశువుగూర్చి దుఃఖింపకుడు. కుబేరునిమాటలు జ్ఞప్తికి తెచ్చుకొనుడు. వీడు విశాలసామ్రాజ్యము ను పరిపాలించును. ఉజ్జయినీ నగరమున దేవపాదుడను శివభక్తుడు కలడు. వానికి సంతానములేదు. అతడు పరమ దరిద్రుడు. వానియింట నీబాలుని విడిచిపెట్టుడు వానికి సర్వ సంపదలు నే నొసంగుదును.

మామనస్సులు కొంతశాంతించినవి. ఆశిశువును గొని పోయి దేవపాదునింట విడిచితిమి. నాయనా! నీవే యాబాలుడవు నీవు నాకు సోదరుడవు. కుబేరశాపమున నాకుమారుడవై పుట్టితివి. ఈ సంగతి నీకు చెప్పుటకే యిచ్చటికిని వచ్చితిని. నీ వీయడవినిదాటి యుత్తరముగా నరుగుము. నీకు సకలసుఖములు కలుగును. నిన్ను నేనెల్లవేళలందు రక్షించుచుందును. ఇదిగో ఈ ఖడ్గమును గైకొమ్ము. ఇది మహా ప్రభావము కలది. నీతల్లి స్నిగ్ధకై గౌరివలన సంపాదించిపంపింది. ఇది నీ కష్టములందు సహాయకారి కాగలదు. అని యిట్లు పలికి యా ఖడ్గము శ్రీధరునకిచ్చెను. యక్షుడు మాయమయ్యెను.

శ్రీధరుడు ఆ ఖడ్గము చేతపట్టుకొనినంతనే మొక్కవడిలేని ధైర్యమువచ్చినది. అతడొక మహావీరుడయ్యెను. పగలంతయు నాయడవియందు నడచెను. సాయంకాలమున నాతడొక పర్వతముదగ్గరకొచ్చెను. అది చాలయందముగా నుండెను. అందు పలువిధములగు పూలతీగలు,ఫలవృక్షములు గలవు. శ్రీధరుడా కొండనెక్కెను. అందలి రుచికరములైన ఫలములను భుజించెను. తియ్యని బుడగనీటిని త్రాగెను. ఒక పూపొదరింట కూర్చుండి యలసట తీర్చుకొనుచుండెను. ఆ సమయమున వానికి భయంకరమగు నొకధ్వని వినిపించెను. అది వేయిపిడుగులొక్కసారి కురిసినటులుండెను. మరుక్షణముననే వానికొక యడవి వరాహము కనిపించినది. అది యావరాహము ఘుర్ఘురధ్వని. అది పరుగుపరుగున శ్రీధరుని మీదికివచ్చుచుండెను. అది బలసిభయంకరమై యొకగున్న యేనుగును బోలియుండెను. దానికన్నులు మండుచున్న చింతనిప్పులు. చూపులలో మిణుగురులు రాల్చుచుండెను. దానిముట్టెమీద నేనుగుతొండమంతలావు కొమ్ములుకలదు. అది తలవువంచి కొమ్మును నిగిడించి ముందునకు దుమికెను. శ్రీధరుడు కత్తినిదళిపించి గురిచూచెను. అది మీదికిలంఘించినది శ్రీధరుడు తనకత్తినివిసరెను దానితో వరాహము మెడ నరుకుకొని పోయెను. తల నేలమీదపడెను.

శ్రీధరుడు వరాహమునుచూచెను. దానితల మునుపటి వలెనే యుండెను. వానికాశ్చర్యము కలిగినది. వానికాలో

చించుటకు సావకాశములేదు వరాహము వెనుకకుతగ్గిముందు కుదుమికినది. శ్రీధరుడు ప్రక్కకుతప్పుకొని మరలఖడ్గమును విసరెను. అదిముట్టెను సూటిగాతగిలి ముట్టె తెగిపోయినది. కాని మరల ముట్టెమొలిచినది. రెండుమూడు తడవలట్లే జరిగినది. వరాహము మరణింపలేదు. ప్రతితడవ దానికోపము మిక్కుటమగుచుండెను. శ్రీధరున కుపాయముతోచలేదు. మరల నొక్కమోటుతో వరాహము నాల్గుపాదముల నరికెను. అవియథాస్థితి మరలమొలచుకొనివచ్చెను. వానికి మెరుపువలె నొకయాలోచన తోచినది. వెనుకవైపునకువచ్చి దాని వీపుమీద నెక్కికూర్చుండెను. తనకత్తితో పొడువనారంభించెను. కాని గాయములెప్పటికప్పుడు మాయమగుచుండెను. వరాహము తీవ్రమగు వేగముతో నాకొండ గుహయందు దూరినది.

వరాహమాగుహామార్గము వెంట నూరుయోజనములు శ్రీధరుని గొనిపోయెను. మార్గమంతయు కటికచీకటిమయము. అదెచ్చటికి తన్నుకొనిపోవుచున్నదియు వానికి తెలియలేదు. కాని శ్రీధరుడు ధైర్యమువిడువలేదు. తనశక్తికొలంది యా వరాహమును గాయపరచుచుండెను. అది మరణింపలేదు. రక్తముచింది వస్త్రములు తడిసిపోయినవి. తుది ప్రయత్నముగా వరాహము మెడమరల తెగవేసెను. ఉపయోగము లేకపోయినది. శ్రీధరుని వదలించుకొనవలయునని యా వరాహము ప్రయత్నించినది. కాని శ్రీధరుడు పట్టువడువలేదు. చివరికివారొకవిశాలబహిరంగ ప్రదేశమునకువచ్చిరి. అందొక మహోద్యానవనముకలదు. అందు సువాసనలు వెదజల్లుచు

వికసించి వింతవర్ణములతో చూపట్టు పలుపూలతీగలు గలవు.
ఆరముగ్గిన పండ్లబరువుచేవంగి కనులకానందముగావించు ఫల
వృక్షములుగలవు. వానినడుమ తామరకొలనులు. ఆకొలనుల
యందు కలకలధ్వనులు గావించుచు జంట జంటలుగా
విహరించు రాజహంసలు, బలాకములు? బెగ్గురుపక్షులు
చూచుట కింపుగొలుపుచుండెను. ఆప్రాదోటసున్య యందు
ఆకాశమునంటుకొనుచు రతనంపురాళ్ళ వెలుగుచేతవింతవింత
రంగులనీను నొకపెద్ద మేడకలదు.

వరాహము శ్రీధరునా ప్రాదోటలోని యొక సరోవ
రము దాపునకుఁగొనిపోయెను అచట కానరాకుండ మాయ
మయ్యెను. శ్రీధరుడు మిగుల నాశ్చర్యము నొందెను. క్రింద
మీదులరసెను. దిక్కులుపరికించెను. వరాహము కానరా
లేదు. ఆ సరోవరమును కలవరపరచెను. అందున వరాహము
లేదు. వానికి భయము. వింతయు, విభ్రమముకలిగినది. 'ఈ,
వరాహమేమైనది. ఎటుపోయినది. చూచుచుండగనే మాయ
మైనదే. ఇది సామాన్యజంతువుకాదు. అయినచో దీని
కీజవసత్త్వము లెక్కడనుండివచ్చును. ఇదియొక దేవతా
మృగము. కానిచో నన్నికత్తిదెబ్బలుతినియు జీవించియుం
డునా? ఖండించిన తలలు మరలపెరుగునా? అందేదో విచిత్ర
మున్నది. ఇదేలోకము. నేనిప్పుడెక్కడ నున్నాను. ఈవరా
హము నన్నేలయిచ్చటికిగొనివచ్చినది. మరల పైకికిపోవుదారి
యేదీ నాకంతయు మాయగా దోచుచున్నది.వరాహము రాక్ష
సుడు కాడుకదా. ఏమో యైనకావచ్చును. రాక్షసులు
కామరూపులు. వారేయాకారమునైన దాల్చగలరు. ఎంతటి

ఘోరకార్యమునైన చేయగలరు నన్నిచ్చటికి గొనివచ్చింది. చంపదలంచే గాపలయును. ఈకష్టమునుండి తప్పించుకొను. టెట్లు? న న్నీస్థితియందుంచి యా మహాదేవియే కాపాడవల యును, అని లోలోన తలంచెను. వాని కేదైనదారికనిపించు నేమోయని యందందు వెదుకనారంభించెను. వాని కాకలి వేసినది. ఒడలు చమటపట్టినది. ఆయాసము హెచ్చినది. అచట నుద్యానవనములోని తియ్యనిఫలములను గడుపార భుజించెను. కొలనునందలి జలముల ద్రాగెను. అంతలో వానికి నిద్రవచ్చినది. అచట నొకచెట్టునీడ నుత్తరీయము పరచు కొని పరుండెను. చల్లనిగాలి వింజామరం వీచినది. శ్రీధరునకు కన్నులు మూసికొనివచ్చెను. క్షణములో నీ ప్రపంచమును మరచి స్వప్నంలోకమున విహరింపసాగెను.

తెల్లవారుజామయినది. శ్రీధరునకు నిద్ర మెలకువ వచ్చి నది. అతడు కన్నులు తెరచిచూచెను. అతడొక మహాసౌధ మున నున్నటులగ్రహించెను. అతడు వింతపడి కనులు నులు ముకొని మరలచూచెను. తాను చూచినదంతయు నిజము. చుట్టు నిలువుటద్దములు తళతళ మెరయుచుండెను. వాటి యందు తన ప్రతిబింబములు వేలకొలందిగా నగుపించు చుండెను. ఆగదియందు తల్పములుచలువ రాతి వేదికలుయంత్రపు పైడిబొమ్మలు పెక్కు కలవు. అవియన్నియు చాల యంద ముగా నమర్చబడియుండెను. మధ్యమధ్య యగరుధూపములు గుప్పున నాసనలను వెదజల్లుచుండెను. చిత్రవర్ణములుగల రెక్కలను విదలించుచు చిలుకలు చెవులకింపుగా బలుకు చుండెను. శ్రీధరుడు కనులను విశాలముగా తెరచివాటిని పరిశీ

లించెను. అతను స్వర్గమునందుండెనో, లేక మాయాలోకము నందుండెనో, కలకనుచుండెనో వానికి సందేహము కలిగినది. అతడు ప్రక్కవైపునకు చూచెను. అప్సరసవంటి యొక స్త్రీ వానికి వెనువైపుగా నిలుచుండి వీవనతో వీచుచుండెను శ్రీధరుడామెను చూచెను. ఆమె మందహాసముచేసినది. సిగ్గున తలవాల్చినది.

నీ వెవరవు ?

ఆర్యా ! చూచుచుండియు నన్నడిగెద రేల ? నేను స్త్రీని కాదా ?

ఆసంగతి నీవు చెప్పనక్కరలేదు

మరి.

నీ వెవరి కుమార్తెవు ?

నే నెవరికుమార్తె నైననేమి? నీమేలునుకోరియే నిన్నిటకు తెచ్చితిని. ఇది యపాయములేనిచోటు. భయపడవలసిన పనిలేదు.

ఇదేలోకము

పాతాళము

అయిన నీవు నాగకన్యవా!

కాదు

రాక్షస పుత్రికవా ?

ఆమె తలయూపినది. శ్రీధరునకు గుండె చెదరినది. భయము పొడమినది. చెమటలు దిగజారినవి. ఆయువతి వాని వంక తేరిపార చూచినది. అతని యనుమానముగ్రహించినది.

నీ తండ్రి పేరు

సూకరాసురుడు
నన్నిటకు తెచ్చిన దాతడేకదా ?
అవును.
ఇప్పుడాయన యెక్కడున్నాడు
నీకొఱకు వెదకుచున్నాడు.
నే నిక్కడనుంటినని యెఱుగడా ?
ఎఱుగడు
నీవు నన్నిచ్చటికేల తెచ్చితివి ?
నిన్ను కాపాడుటకు
రాక్షసులకంత కరుణయా ?

ఆర్యా ! అట్లనకుడు. శశిరేఖ మాకులమునందు పుట్టలేదా ? ఆమె యనిరుద్ధుని వరించినది.

మరి నీవో ?

నిన్ను వరించి తెచ్చితిని. ఆర్యా! వినుము. నాతండ్రి త్రిలోకభయంకరుడు. దేవతలనైన లక్ష్యముచేయడు. మానవులన్న వానికొక లెక్కకాదు. అతడు దేవేంద్రుని జయించి యమృతకలశమును దిగమింగెను. అది వానిపొట్టయందురడుటచేత నెవరెన్ని యాయుధముల్లను బ్రయోగించినను మంణమునొందడు. కావుననే నీయాయుధము వానియందుపయోగము లేనిదైనది. అతడు కామరూపుడు. అడవిపందియై యాగిరిమీద తిరుగుచుండును. అచ్చటికి వచ్చినవారిని చంపి తినుచుండును. వానిచేత ననేకమందిమానవులు హతులైరి. నిన్నటిదినము నీవాయనకంటపడితివి. నిన్ను చంపవలయునని నీపైకి లంఘించెను. కాని నీవుమహావీరుడవై వాని నెదిరించి

తివి. నీకత్తిపోటుల కాయనశరీరము మిగుల నలిగినది. నీ వాయనపై నెక్కుటయేతడవుగా వాయువేగమున నిన్నీలోకము నకు గొనివచ్చెను. వంటయింట చొచ్చినకుండేలు పీడెందు బోగలడిని తలంచెను. నిన్ను తామరకొలను సమీపమున విడిచి మాయమయ్యెను. ఆయన తనమందిరమునుచేరి సేదతీర్చు కొనుచుండెను.

నేను నాతండ్రిని దర్శింపనేగితిని. ఆయన పాన్పుమీద పరుండి మూల్గుచుండెను. కారణమడిగితిని. జరిగినదంతయు నాతో చెప్పెను. నాతండ్రినంత నొప్పించిన మానవుడు సామాన్యుడుకాడని తలంచితిని. అట్టివీరునొకసారి చూడవల యునను బుద్ధికలిగినది. నాచెలికత్తెలను తండ్రికుపచారములు గావింప నియమించితిని. నిన్ను వెదకుచు నుద్యానవనము నందు ప్రవేశించితిని. తామరకొలను తీరమున మందారవల్లి కలపొంత నిన్నుగాంచితిని. నిద్రయందు సైతము మందహా సము చిందులుత్రొక్క నీ ముఖసౌందర్యమాలోకించితిని. నామనస్సు ప్రేమరసములో మునుకలుపెట్టినది. నిన్నువరించి యిచ్చుటకు గొనివచ్చితిని. నాతండ్రి కొంచెము సేదదేరి నీ జాడలనరయుటకై మందిరము వెలువడెను అందందు వెద కెను. ఎచట నీవుకానరాలేదు. మరల వరాహగిరియొద్దకు పోయియుండునని యచటికరిగెను. ఈసంగతి చెలికత్తెలు నాకుచెప్పిరి.

ఆకథయంతయు విని శ్రీధరుడు 'ఇంతటి యందక త్తె వాతనికెట్లు కుమార్తెవైతివి' అనిప్రశ్నించెను.

అందులకారాక్షసుని కూతురు అయ్యా! నాతండ్రి దేవలోకముమీాద దండెత్తిపోయెను. దేవతలనుహింసించెను. తిలోత్తమయను నప్సరసనుబంధించి తెచ్చెను. ఆమెయందు నాతండ్రికి నేనుజన్మించితిని. నాతల్లి దేవలోకమున కరిగినది. నాతండ్రి నన్ను గారాబమున పెంచుచుండెను. నాకై యీ యపూర్వభవనమునుకట్టించియిచ్చెను. మిగుల నందకత్తెలగు రాజకుమార్తెలనుపట్టుకొనివచ్చి నాకుచెలికత్తెలుగా నియమించెను. వారునన్ను మిగులప్రేమింతురు. నాతోనాడుకొందురు. నన్నుప్రాణపదముగా చూచుకొందురు. వారిజీవితములు నేను సుఖప్రదముగా చేయుచుందును. వారిని నాతండ్రి యేమియు ననడు. నావలెనే వారిని చూచుకొనుచుండును.

'నీపేరు?'

మందారవల్లి

మందారవల్లి నిజముగా నందకత్తె. ఆమెముఖములో దేవతలపోలిక కలదు. ఆ సౌకుమార్యము ప్రతిబింబించుచుండును. ఆమె భూలోకమోహిని యనియే చెప్పవలయును. కాని యీామె త్రాచుపాము తలయందున్నమణి. అది యెంత కాంతులను ప్రసరించినను దానిని గైకొనుటకు సాహసింపరు. సాహసించిన వారి ప్రాణములు పోకతప్పవు. మందారవల్లి స్థితియట్టిది. ఆమె శ్రీధరుని మనస్సాకర్షించినది. ఐన నొక మూల భయరేఖలుపొడమి మనస్సును కంపింపచేయుచుండెను. వారిట్లుమాట్లాడుకొనుచుండగా యెవరో తలుపుతట్టి నటులతోచినది. మందారవల్లి యొడలు భయమునవణకెను కాని కొంచెము ధైర్యమవలంబించినది. శ్రీధరుని తనమంత్ర

ప్రభావముచేత పూలమాలికగా మార్చినది. దాని నొకచలువరాతిహారమ్ము మెడలో వేసినది. తలుపు తెరిచినది. సూకరాసురుడు లోపలికివచ్చెను. మందారవల్లి తండ్రినొకచోట కూర్చుండబెట్టెను.

అమ్మా! మందారా! వానికొరకు రాత్రియంతయు వెదకితిని. ఎచ్చటగానరాలేదు. కనబడినచో నాకసితీర్చుకొనెడివాడను.

నాయనగారు! చేతచిక్కినవానిని విడిచిపెట్టితిరి. అదియేనా పొరపాటు.

సూకరాసురుడు కూతునివిడిచి పోయెను.

౨౩

'మందారవల్లీ! యెంతకాలమీకారాగృహనివాసము?'
ఇంక కొద్దికాలమోపికపట్టుడు
ప్రతిదినము నిట్టె చెప్పుచుంటివి
ఏమిచేయమందురు? ఎంతచెడినను తండ్రికదా

శ్రీధరుడు మందారవల్లికనులలో చూచెను. కన్నీరు సుడులుతిరిగి కొలంకులకు దిగజారుచుండెను. ఆమె ముఖమతి దీనముగా నుండెను. శోకరసముబికి ముఖసరోవరము నిండినది. శ్రీధరుడామె యాందోళనము గ్రహించెను. కాని తాను పాతాళమందిరములోనుండి బైటపడవలయునని కోరిక. అది నెరవేరుట కొక్కటే యుపాయమున్నది. సూకరాసురుని చంపవలయును. అది సామాన్యమగు పనికాదు. దానికి మందారవల్లి సహాయము కావలయును. ఆమెకైన నాతని జీవితరహస్యము తెలియదు. తండ్రినడుగవలయును. అడిగినవాడనుమా

సించును. అందుమూలమున నామెకే కీడుకలుగవచ్చును. రాక్షసులు క్రూరులు. కోపమువచ్చినచో కన్నబిడ్డల ప్రాణము లైనతీయుదురు. భార్యనైన పట్టిపీడింతురు. ఆసంగతి మందారవల్లికి బాగ తెలియును. తండ్రి జీవితరహస్యమును తెలిసికొనుటకు వెనుకముందాడుచుండెను. అనుమానము మాటెట్లున్ననువాని ప్రాణములు తీయవలసినవానిపని పట్టును. తల్లితన్ను విడిచిపోయిననాటినుండి కంటికి రెప్పవలె మందారవల్లిని కాపాడెను. ఎత్తుకొని ముద్దాడెను. ఆమెకు కావలసిన సకల సుఖములను కలిగించుచుండెను. ఆమెసుఖమే తన సుఖముగా భావించుచుండెను. ఆమె కన్నీరువిడిచిన తాను కన్నీరు విడుచును. ఆమె సంతోషించిన తాను సంతోషించును. అట్టి తండ్రిని మోసముచే మృత్యువు ముఖమునకప్పగించుటయెట్లు? అదే ఆమె విచారము.

మందారవల్లి శ్రీధరుని వరించినది. శ్రీధరుడామెభర్త. వానిని మనసార ప్రేమించినది. ప్రేమించుట యేకాదు. శ్రీధరుడే యామె, ఆమెయే శ్రీధరుడు. వానిజాడ యగుపించినచో సూకరాసురుడు బ్రతుకనీయడు. ఒకపంటిక్రింద పెట్టి నొక్కివేయును. వానికేయపాయము కలిగినను మందారవల్లి బ్రతుకలేదు. ఎంతకాలము రహస్యముగా శ్రీధరుని దాచియుంచగలదు. ఎప్పటికైనను నిజము బైటపడకమానదు. అప్పుడిరువురిమరణము తప్పించుకొనరానిది. తండ్రికి తనయను రాగమెరిగించునా తనకంత యపకారము చేసినవానితోడ సూకరాసురుడు పెండ్లికొప్పుకొనడు. ఏ విధమున నాలోచించినను మందారవల్లికి కీడుతప్పనిస్థితి వచ్చి

సది. ఆమె రాత్రియంతయు బాగుగా నాలోచించినది. ఈయనస్వతంత్ర జీవితముకంటె తండ్రిని విడుచుటయే యుత్తమమని తలంచినది. తన ప్రేమకై జనకుని జంపుకొన నిశ్చయించినది.

తెల్లవారినది. సూకరాసురుడు ప్రతి దినమువలెనే మందారవల్లిని చూడవచ్చెను ఆమెగొల్లుగొల్లున యేడ్చుచు తండ్రిని కౌగలించుకొనెను ఆ యేడ్పునకు సూకరాసురిని గుండెలదరినవి. ఆతడెప్పుడామె యంతయధైర్యపడి విలపించి నదిచూడలేదుసూకరాసురుడా మెనుపలువిధములనోదార్చెను కాని యామె దుఃఖమాగలేదు. సూకరాసురుడు మందార వల్లిని మేనునిమురుచు నిట్లడిగెను; 'అమ్మా! మందార! యెందుకమ్మా యీదుఃఖము? ఏమి జరిగినది? నాకు చెప్పుము; నిన్నెవ్వరేమనిరి? బ్రతుకతలంచినవారెవరు నీ జోలికి రాజాలరు. దుఃఖము మానుము జరిగిన దేమో చెప్పుము. మందారవల్లి తనయేడ్పును చాలించినది;

ఆమె ఇట్లు తండ్రితోననెను; తండ్రీ! మీరిచ్చుటకు కొనివచ్చిన యీ మానవుడు సామాన్యునివలె నాకు తోచుట లేదు; అతడు మిగుల మాయావిగానున్నాడు; ఉన్నవాడున్న టులనే మాయమగును, మరల కనిపించును; వానిచేతియందు దేవతా ఖడ్గమున్నది; అది యగ్నిజ్వాలలను గ్రక్కు చుండును; అతడు నిన్నరేయిప్రొద్దుపోయినతరువాత నామేడ లోనికి వచ్చెను; నన్ను నిద్రనుండిలేపి 'ఓసీ మూర్ఖురాలా! నీతండ్రియగు సూకరాసురుడెక్కడున్నాడు. చెప్పుము. చెప్ప వేని నీప్రాణములను తీయుదును; నీతండ్రిని చిత్రవధ కావిం

చుటకే నేనిచ్చటకు వచ్చితిని; వానికొరకు మాయారూప మున కానరాకుండా తిరుగరానిచోట్లెల్లను తిరిగితిని; నాకంటి కగుపించలేదు. నగుపించెనా నా ఖడ్గముతో వానిని తుండె తుండెములుగా ఖండింతును. వాని రక్త మాంసము లను కాకులు గ్రద్దలు తినునట్లు చేయుదును;' అని తనఖడ్గమతిభయంకరముగా జళిపించెను. దానినుండి ప్రళ యమునందువలె నిప్పుమంటలు రేగినవి; నాకనులు మిరుమిట్లు గొలిపినవి; నేనొక కేకవైచి క్రిందపడిపోయితిని;'ఆ మాయావి నాతల వెంట్రుకలనుబట్టి లేవనెత్తి' ఓసిపశువా! నీ నటన లింక చాలింపుము; నీ తండ్రి యెచ్చటనున్నాడు; నేను మహో కాళివరమును బొందివచ్చితిని; వానినెట్లయిన వధింపకతప్ప' నని యదలించెను; నన్నెంత బాధించినను నీజాడవానికి చెప్పనైతిని. వాడుమహోగ్రుడై మండిపడుచు'దూర్తురాలా! నీవుచెప్పకున్న వానినివెదకి యీరాత్రియే వధించెదను. లేదా రేపుతప్పదని' వచించి వెడలిపోయెను. అప్పటినుండియు నాకు నిద్రపట్టలేదు నీసంగతి తలంచుకొనుచు నీరాక కెదురుచూచుచుంటిని. తండ్రీ! నీవు బైటికి వెడలవలదు. నా యొద్దనేయుండుము. నాకు భయమగుచున్నది. ఆదుర్మార్గుడు నిన్నేవేళ నేమిచేయుకో తెలియదు' అని లేనిదుఃఖమును తెచ్చుకొని వెక్కి వెక్కి యేడ్చెను.

సూకరాసురుడు కన్నకూతునోదార్చుచు నిట్లనెను. మందారవల్లీ! దీనికై నీవుదుఃఖింపకుము. ఆమానవాధముడు నాకంటపడెనేని వానిప్రాణములు నిట్టనిలువునతీయుదును. నాకసితీర్చుకొందును. కుమారీ! వాడు నన్నువధించుటకల్ల.

నా ప్రాణములు నా చేతియందే యున్నవి. వానినెవ్వరు హరింప జాలరు. నే నీయాకారమును విడిచి యడవిసూకరమైనపుడు నా ప్రాణములు గిట్టల యడుగునందుండును. ఆసమయము నవిఘనీభవించి నాకుమరింత బలమును కలిగించును. అప్పుడవి యెవరికి భేదింపనలవికాకుండును. నాగర్భగోళమున నమృత కలశమున్నది. ఏ యాయుధము నన్నుగాయపరచలేదు; నా ప్రాణము తీయలేదు. నన్నువధింపదలచువాడు నేనీరూపమున నుండుగా నాకరములను గర్భగోళము నొక్కసారి తెగ వేయవలయును; అది యసాధ్యముకావున నా కేయాపదయు కలుగదు; నీవు సుఖముగానుండుము; నే నామానవుడు కని పించినచో వధించివత్తును.' అనిసూకరాసురుడు వెడలిపోయెను.

వరునియందెంత ప్రేమ యున్నను, కన్న తండ్రిని చంపుట కెవతెయిష్టపడును; తండ్రివలన రహస్యమునెరిగినది. అది శ్రీధరునకు చెప్పవలయుననిన మనస్సురాలేదు;దినములు గడిపినది; శ్రీధరుడామెను బలవంతముచేసెను; ఆమెకు నోరాడలేదు; ఆనాడు మందారవల్లిని మరింత బలవంతపర చెను; లేనిచో నాకు వరాహగిరికిమార్గము చెప్పుమని యడి గెను; ఆమెమనస్సల్లకల్లోలమైనది; తండ్రి మరణమున కొప్పు కొనుటయో' శ్రీధరుని విడుచుటయో రెంటిలోనేదోయొకటి జరుగవలయును శ్రీధరునిచేతులు పట్టుకొని ప్రతిమాలినది. అతడాపాతాళ సౌధమునందుండుటకు సమ్మతింపలేదు;వానిని బెదరించిన లాభములేదు; ఆమెకు కన్నీరు కాల్వలుకట్టినది. ఆమెకు పితృప్రేమకంటె భర్తయందనురాగము ఘనమైనది.

చివరికామె రహస్యము చెప్పివేసినది; చెప్పినట్లే కాం కార్యము నెరవేరునట్లు

సూకరాసురుడు పగలెల్ల గాఢనిద్రయందు మునిగి యుండును. సాయంకాలమునుండి తెల్లవారువరకు వచ్చు టచ్చట దిరుగుచుండును. శ్రీధరుడు, మందారవల్లితో నాలో చించెను; మరునాడు శ్రీధరుడు మందారవల్లి సలహాతీసి కొని సూకరాసురుడు నిద్రించు గదియందు ప్రవేశించెను. అప్పుడాతడు గుర్రుపెట్టి నిద్రపోవుచుండెను; అతడు రెండుచేతులను పొట్టమీద నుంచుకొనెను; శ్రీధరుడాసమ యమును గనిపెట్టి తనఖడ్గముతో నొక్కయేటున వానిచేతులు పొట్ట తెగునటుల వేసెను; దానితో నమృతకలశము దొరలి క్రిందపడెను. సూకరాసురుడు మాటలేక ప్రాణమువిడిచెను. ఇదంతయు ప్రక్కనుండి చూచుచున్న మందారవల్లి పెద్ద పెట్టున నేడువనారంభించెను. చెలికత్తెలామెచుట్టుమూగిరి. శ్రీధరుడు మందారవల్లిని నోదార్చెను.

ఆసమయమున స్వర్గమునుండి దేవేంద్రుడు దిగి వచ్చెను శ్రీధరుడు వానిని విప్పారుకనులతో నాశ్చర్యముగా చూచెను. దేవేంద్రుడు శ్రీధరునితో 'శ్రీధరా! సూకరాసు రుని చంపుటచేత దేవతలకు మిగులసహాయము చేసితివి. అతడు దేవలోకము మీదికి దండెత్తుకొనివచ్చి యమృత భాండము గొనిపోయెను. దానినిమరల దేవతల కొసఁగుము. నీకుశుభముకలుగును. నే నాయమృతభాండము కొరకువచ్చి తిని. నన్ను దేవేంద్రుడందురు.' అని వచించెను. శ్రీధరు నమృత కలశమును, దేవేంద్రునకప్పగించెను. అంతనింద్రుడు 'శ్రీధరా! నీవు మగధదేశమున కధిపతివయి వంద సంవత్సర

ములు రాజ్యమేలుదువు. ఈ మందారవల్లివలన కుమారుని గని సుఖింతువు' అనిపలికి యింద్రుడు దేవలోకమున కరిగెను. శ్రీధరుడు మందారవల్లిని పెండ్లాడెను. ఒకసంవత్సరము వరకు నాపాతాళభవనమున నివసించెను. ఒకనాడు శ్రీధరుడు మందారవల్లితో 'ప్రేయసీ! నేను భూలోకముచూచి చాలకాలమైనది. ఒకసారి యటుపోయి వచ్చెదను. నాకు వరాహగిరికి దారినిచూపుము' అని యడిగెను. ఆమాటలకామె హృదయము దడదడకొట్టుకొనెను.

స్వామీ! మిమ్ము విడచి నేనొక్క క్షణమైననుండజాలను. నాతండ్రి మరణించెను. మిమ్ములను నమ్ముకొనియుంటిని. నన్నొంటిగా విడిచిపోవుట ధర్మముకాదు. మీరు వెళ్ళిన తరువాత నాకీభోగములతో బనియేమి? నేను నీవెంటవచ్చెదను. నన్నుగొనిపొండు. పోకుంటిరేని నాకుమరణంబుకాకమరొకటి శరణంబులేదు'. అని కన్నీరుకార్చుచు సమాధానము చెప్పెను.

శ్రీధరుని మనస్సుకరిగినది. ప్రేయసీ! నన్నిప్పుడేమి చేయమందువు? మీతో కొనిపొమ్మందును.

పురుషులెట్టి కష్టములకైన సహింపగలరు. స్త్రీలుకాలిలో ముల్లిరిగినచో కన్నీరుకార్తురు అందుకని యింతదూరము చెప్పితిని. మీరుండగా నాకేమియు కష్టమురాదు. వచ్చినను దానిని సుఖముగానే తలంతును.

అంతధైర్యముండిన నాకేమి? అని శ్రీధరుడుమందారవల్లిని వెంటబెట్టుకొని పాతాళభవనము వెలుపడెను. వచ్చినదారివెంబడినడిగి వరాహగిరిని చేరుకొనెను.

౨

మగధసామ్రాజ్యమునకు పాటలీపుత్రము ముఖ్యపట్టణము. ఆ రాజ్యమును విశ్వావసుడనురాజు పరిపాలించుచుండెను. వానికి ముసలితనమువచ్చినది. కానిమగసంతానము లేదు. పద్మస్థయను నొక కూతురుకలదు. ఆమె వార్ధక్యమునందు పుట్టినదగుటచేత తండ్రి యీమె నతిగారాబముగా పెంచుకొనుచుండెను. ఆ బాలిక క్షణముకనిపించకున్న విశ్వావసునకు నేదోపోయినటుల ననిపించును. మనస్సు మనస్సులో నుండదు. రాజకార్యములమీద బుద్ధిపోదు. ప్రపంచ తయు నంధకారమున మునిగిపోయినటుల కనిపించును. ఆ బాలికయు నెల్లప్పుడు తండ్రినంటిపెట్టుకొని యుండును. తండ్రి కొలువుకూటమునకు పోవుచున్నను పద్మస్థ దుస్తులను నగలను ధరించి వెంబడించి పోవును. ఆమెకు పన్నెండేండ్లవయస్సు వచ్చినది. విశ్వావసుడు కుమార్తెతో నడవికి వేటకై యరిగెను. అచట పరిచారకులు, రాజభటులు రాజునకు రాణీవాసములోనివారికి ప్రత్యేకములగు గుడారములను నిర్మించెను.

వేట ప్రారంభమైనది. విశ్వావసుడు వేటగాండ్రతో మృగములను తరుముచు నడవిలో బహుదూరమరిగెను. అప్పటికిసాయంకాలమైనది. రాజు వేటరులతో నింటిముఖమయివచ్చుచుండెను. కొందరు రాజభటులు వాని కెదురుగా వచ్చి పెద్ద రొదపెట్టుచు 'మహారాజా! రాజపుత్రిక గుడారము వెలుపల నాడుకొనుచుండెను. మేమందరము తగు జాగ్రత్తతో చూచుచుంటిమి. అచటికొకయడవిపంది వచ్చినది. మేము దానిని చుట్టుముట్టి తరమబోయితిమి. అదిభయంకరముగా ఘుర్జురించుచు మాపయిపడినది. దానిని బల్లెములతో బొడిచి

చితిమి. అది చావలేదు. మాకన్న తనకొమ్ములతో పొడిచి గాయపరచినది. అయినను మేము దానిని వదలలేదు. రాజకుమారి భయమున గుడారములోనికరిగినది. ఆ సూకరము రాజకుమారిని వెంబడించెను. మేము చూచునప్పటికెవరో రక్కసుడు బాలికనెత్తుకొని పోవుచుండెను. మేము వానిని చాలదూరము వెంబడించితిమి. బాణములను ప్రయోగించితిమి. కాని వాడు చావలేదు, ఆకాశమార్గమున కెగిరి పోయెను. మేము పోయిచూచునప్పటికి మహారాణి మరణించి యుండెను.

విశ్వావసుడావార్తవిని పెద్దపెట్టున విలపించెను. మతిపోయినవానివలె ప్రవర్తించెను. మహామంత్రులు బలవంతము మీద విశ్వావసుని పురమునకుగొనివచ్చిరి. రాజు నానాట దుఃఖమునమునిగి యాహారనిద్రలు మానివేసెను. భార్యాపుత్రికలను తలంచుకొనుచు ప్రపంచమును మరచియుండెను. దినములు గడచినవి. మహారాజు చిక్కి శల్యమయ్యెను. రాజవైద్యులు దివ్యౌషధములు వాడిరి. అవియేవియు పనిచేయలేదు. రాజు మంచముపట్టెను. మనోవ్యాధి చివరకు క్షయరోగముక్రిందికి దింపినది. ముసలితనమునకు దుఃఖము తోడైనది. దుఃఖమునకు రోగము సహాయమైనది. రాజు మరణావస్థకు వచ్చెను. మహావైద్యులు తమశక్తికొలది ప్రయత్నించిరి. లాభములేక పోయినది.

ఆ రాజ్యమునందు ధన్వంతరియను నొక వైద్యుడు కలడు. అతడు రాజుపరిస్థితిని గాంచెను. నాకెవరైన ధైర్యసాహసముకలవాడు తోడైనచో రాజుగారిరోగమును నయముచేయగలను' అని మంత్రులతోననెను. మహామంత్రులాలోచించి

యట్టివారికెక్కడ లభించునాయని వెదికించిరి. ఎవరు దొరక లేదు. చివరకు దేశదేశములందుచాటింపువేయించిరి. మేము మేమని వచ్చినవారేగాని చెప్పినపని చేయగలిగినవారు లేరైరి. అప్పటికి నాలుగెండ్లైనది.

శ్రీధరుడు మందారవల్లిని, నామె చెలికత్తెలగు రాజ పుత్రికలను వెంటబెట్టుకొని కొంతపరివారముతో పాటలీ పుత్రమునకు వచ్చెను. ఆ యూరిలోని యొక ధర్మసత్రము నందు దిగెను. అచ్చటివారందరు శ్రీధరుడొక మహారాజ కుమారుడని తలంచిరి. వానిదర్శనముకొరకు పండితులు గాయ కులు కవులు వచ్చిపోవుచుండిరి. శ్రీధరుడు వచ్చినవారికంద రకు బహుమానములిచ్చి పంపుచుండెను. విశ్వావసుని మంత్రులు శ్రీధరునిగురించివినిరి. అతడుమహావీరుడనియుసూక రాసురుని సంహరించెననియు పాటలీపుత్రమునందెల్లడ వ్యాపిం చెను. ఆయనను దర్శింపవలయునని పురజనులు సత్రముచుట్టు మూగుచుండిరి. విశ్వావసుని మంత్రియగు బృహదశ్వుడొక నాడు శ్రీధరునిదర్శింపవచ్చెను. శ్రీధరుడు వానిని సగౌరవ ముగా నెదురుపోయి కొనివచ్చెను. తగినయాసనముమీద కూర్చుండ నియమించెను. బృహదశ్వుడు రాజతంత్రమునందు నిపుణవిద్యావివేకసంపన్నుడు. పరులమనోభావములను గుర్తిం చుటలో చతురుడు. శ్రీధరుని పుట్టుపూర్వోత్తరములను తెలిసి కొనవలయునని ప్రయత్నించెను. శ్రీధరుడు బృహదశ్వుని మించిన తెలివితేటలుగలవాడు. తనసంగతి యావంతయు నాతనికవగతము కానీయలేదు. మంత్రి యాప్రయత్నము నుండి విరమించెను. తమరాజునకొదవిన రోగమునుగురించి ప్రస్తావించె. శ్రీధరునకు జాలిపొడమినది. కాని శ్రీధరుడు తన

మనోభావము వెల్లడించెను. మంత్రి శ్రీధరునియొద్ద సెలవు తీసికొనిపోయెను.

తెల్లవారినది. శ్రీధరుడు విశ్వావసు మహారాజును సందర్శింపనరిగెను. మంత్రులు పరివారజనములు వైద్యులు నాయన చుట్టుచేరి యుండిరి. ఎవరికి తోచినయుపచారములు వారుచేయుచుండిరి. వైద్యులు క్షణక్షణము మహారాజునాడిని పరీక్షించుచుండిరి. మందులునూరి పోయుచుండిరి. ఆస్థాన వైద్యుడు మహామంత్రిని పిలిచి రహస్యముగా నిట్లనెను. 'అయ్యా! మహారాజు జీవించునన్న యాసయింకలేదు. మాయొద్దనున్న మందులన్నియు పోసితిమి. ఇంక భేతాళస్ఫటి యను నౌషధమొక్కటియున్నది. దానికొరకు విశ్వప్రయత్నముచేసితిని. తగిన మహావీరుడున్నగాని యాప్రయత్నము ఫలింపదు. బేతాళుని పట్టి తేగల సాహసవంతుడుండవల యును. ఉపాయము నాకుతెలియును. కాని యాధైర్యము నాకులేదు. దేశమంతయు చాటింపించితిమి. ఎవరుముందునకు వచ్చినవారులేరు. వచ్చినవారు సంగతి యిదియని చెప్పి నంతనే వెనుకకుతిరిగి పోవుచుండిరి. ఎవరిప్రాణములు వారికి తీపుకదా?'

శ్రీధరుడామాటలు వినెను. ఇదిపరోపకారము. పరోప కారముకొరకు శరీరము పోయినను కీర్తినిలుచును. ఈయన మహారాజు. రాజులేనిరాజ్యమరాజకమగు. అందువలనను జనులలో నల్లకల్లోలముకలుగును. పరాయిరాజులా సావ కాశము చూచుకొని దండెత్తి వత్తురు. ఆకారణముచేత జన క్షయము రక్తపాతము వాటిల్లును. ఇన్నికష్టము లొక్కరాజు లేకుండుటచేత చేకూరును. అట్టిరాజును సంరక్షించుటచేత

నిహాపరనులు కలుగును. నేనేలయట్లుచేయకూడదు?' అని యాలోచించెను. మంత్రినిచేరి 'అయ్యా! నావలని మీకేదైన నుపకారము కావలయునన్నచో నడుగుడు. నేను దానిని చేయుటకు సిద్ధముగానున్నాను' అనెను.

మహామంత్రి శ్రీధరుని సాహసమునుగురించి వినెను. వానిసహాయమును బొందవలయునని యేయూయునను సందర్శించెను. కాని శ్రీధరు రాజుపరిస్థితి యూహించియు నేసమాధానము చెప్పలేదు. నోరువిడిచి యడిగినను లాభముండదని మహామంత్రి వెడలిపోయెను. ఇప్పుడు శ్రీధరుడు స్వయముగా నడిగెను. మంత్రికి పంచప్రాణములు లేచివచ్చినవి. ఉన్న విషయమును శ్రీధరున కెరిగించెను.

శ్రీధరుడు 'మహామంత్రులు దీనికై యంతయాలోచింపవలసిన పనిలేదు. నే నా భేతాళుని పట్టితెచ్చెదను. వైద్యులుకోరిన సహాయము చేయుదును' అనెను.

ఆమాటలకు వైద్యుడు సంతోషించెను. 'అయ్యా! నేడు బహుళచతుర్దశి. ఈ నగరమునకు దక్షిణ దిశయందు మహాశ్మశానమున్నది' అందు చీకటిమాకులు దట్టముగా నల్లుకొని యొకతోపుకలదు. ఆచెట్లగుబురులలో సూర్యరశ్మి యైన తగలదు. పగలుసైతము చీకటిగానుండును. నేటి యర్థరాత్రిసమయమున నీవు నన్నచ్చటకలిసికొనుము అనిచెప్పెను.

శ్రీధరుడు సరేయని యింటికి పోయెను. మందారవల్లిని బిలిచి యామెతో జరిగినదంతయు చెప్పెను.

ఆమె భయమున వడంకినది. 'ఆర్యా! మీ రేమిపని చేసితిరి. బేతాళుని పట్టితెచ్చుటయన్న సామాన్యమగు పని కాదు. వానిమాయలు తెలిసికొనుట యసాధ్యము. అతడు

కోపించెనా ప్రళయము వాటిల్లును. వానిముందెవరు నిలువ లేరు. దేవతలుసైతము వానికి భయపడుచుందురు. మన మనగా నెంతవారము. మీప్రయత్నము మానుడు.' అని చేతులుపట్టుకొని బ్రతిమాలెను.

అతడు మొండిపట్టు పట్టెను. పరోపకారమునకై ప్రాణములు పోయినను పోనిమ్మ' అని సమాధానము చెప్పెను.

మందారవల్లి కొంచెముసేపు ఆలోచించి యిట్లనెను. అట్లయినచో నామాట వినుడు. నాయొద్ద యక్షిణీవిద్య యొకటియున్నది. అది యొకప్పుడు నాతండ్రి నాకుపదేశించెను. దానిమహిమచేత సకలభూతములు మీకు స్వాధీనమగును. నేను దానిని మీకుపదేశించెదను. పట్టుదలతో దానిని నడిరేయివరకు జపింపుడు. యక్షిణీదేవత మీకు ప్రత్యక్షమగును. దానిని మీయందావేశించునటుల వరము ప్రసాదింపుమని ప్రార్థింపుడు. ఆశక్తి మీయందు ప్రవేశించును. కత్తిని చేతపట్టుకొని వెనుకకుచూడకుండ శ్మశానమునకు పొండు మీకార్యము నెరవేరును' అని పలికెను. శ్రీధరునకా యక్షిణీమంత్రము నుపదేశించెను. అతడు పట్టుదలతో నా మంత్రమును జపించెను. రాత్రి తొలిజాము దాటినది. రెండవ జామారంభమైనది. యక్షిణీదేవత శ్రీధరునకు సాక్షాత్కరించెను. నల్లని శరీరము, చింతనిప్పులవంటి కనులు, పిగదులనుదాటి జడలుకట్టి వేలాడుచున్న యెఱ్ఱని తలవెంట్రుకలు, పదిచేతులు, నతిభయంకరముగా నుండెను. తలమీాద కిరీటము ధగదగమెరయుచుండెను. మెడలో రత్నాలహారము లగ్నికీలలవలె మెరయుచుండెను. నడుమునకు వజ్రములయొడ్డానము, చేతులకు రత్నములుతాపిన బంగారుగాజులు, పాదములకు

నీలాలయందెలు తళతళ ప్రకాశించుచుండెను. ఆ దేవత నిట్ట నిలువున తాడిప్రమాణముకలదై యట్టహాసము కావించెను. శ్రీధరుడా మెరూపముగాంచి భయపడలేదు. భక్తివినయము లతో నామెకు నమస్కరించెను.

ఆ యక్షిణీదేవత శ్రీధరా! నీకేమికావలయును అని ప్రశ్నించెను. ?

ఆమాట ఉరుములవలె చెవులందుపడినది. 'అమ్మా! నీవు తల్లివి. నేను కుమారుడను. నాయెదుట నింతభయంకర మైనరూపముతో నగుపించిన నేనేమియగుదును. సాత్వికమూర్తివై కనిపింపుముతల్లీ' అని ప్రార్థించెను.

ఆమెకు లోలోన నవ్వువచ్చినది. ఆమె త్రిజగన్మోహన మైన యాకారముతో శ్రీధరునియెదుట నిలిచినది.

ఆ రూపమును శ్రీధరుడు చూచినాడు. 'ఇదేమి పరీక్ష తల్లీ! నీవు మాతృదేవతవని పూజించితిని, జపించితిని. ఈదివ్య మంగళవిగ్రహమును కన్నెత్తి చూడలేను. నాకనులు మిరు మిట్లు కొలుపుచున్నది. నాధ్యానరూపంలో నాకు దర్శన మిమ్ము' అని వినయముగా వేడుకొనెను. యక్షిణీదేవతకు ఆనందము కలిగినది. ఆ వినయమునకు సంతోషించినది.

'నాయనా! శ్రీధరా! యిటుచూడుము' అనినది.

శ్రీధరుడు ముందుచూచెను. నిండారవికసించిన వేయి రేకుల యెఱ్ఱనికమలము. దానినడుమ పద్మాసనాసీనయై యక్షిణీదేవత గోచరించినది. ఎఱుపు పసుపు వన్నెలుకలిసి మెరపుతీగెల పుంజమువలె మెరయుచున్నశరీరము. కళంకము లేని పున్నమినాటి చంద్రునివంటిముఖము, అమృతము చిందించు నందమగు చిరునగవు, తలమీఁద రత్నములుతాపిన

కిరీటము, తొగ సువర్ణములుకల బంగారుపేటంచు పట్టుచేలము; కంఠములో ముత్యాలసరములు, నాల్గుచేతులు, శంఖము చక్రము, అంకుశము, పాశముకల పిడికిళులు, చెవులకు మకర కుండలములు, మహాదేవి దేవతామూర్తితో నగుపించినది. శ్రీధరుడు లేచి నమస్కారము చేసెను.

'నాయనా! నీకేమి కావలయును' అని యామె ప్రశ్నించినది.

నీవు నాయందు లీనముకము తల్లీ! అని శ్రీధరుడు ప్రార్థించెను. దేవి వాని యందావేశించినది. శ్రీధరుడొక దేవతామూర్తివలె ప్రజ్వలించినాడు. ఖడ్గముచేతపట్టుకొని స్మశానమువైపునకు దక్షిణదిశగా పోయినాడు.

౭

చీకిరాత్రియైనది. శ్రీధరుడు కత్తిని చేతపట్టుకొని స్మశానమునందు ప్రవేశించెను. అంతయు నంధకారము. కన్నులు పొడుచుకొన్నను కానవచ్చుటలేదు. వెనుకనుండి పిశాచముల కేకలు వినవచ్చుచుండెను. ముందువైపున కొరివి దెయ్యములు కాగడాలను చేతిలోపుచ్చుకొని గొణగొణ ధ్వనిచేయుచు గుంపులు గుంపులుగా బయలుదేరి పోవు చుండెను. అక్కడక్కడ బ్రహ్మరాక్షసుల వేదఘోషలువిని పించుచుండెను. చుట్టుపట్టులందు కాలుచున్న చితులనుండి యెముకల సంధిబంధములు విడులుచున్న చిటపటధ్వనులు రేగుచుండెను. సగముకాలిన శవములను లాగి రాక్షసులు భుజించుచుండిరి. నక్కలు మోరలుసాచించి కూయుచుండెను. శ్రీధరు డాయారావములను వినుచు బెదరులేక ముందునకు సాగిపోవుచుండెను. కొంతసేపున కాతడు చీకటిత్రోవల త్రోవలలో ప్రవేశించెను.

ఆత్రోపునముపా వైద్యుఁడు పద్మాసనము వైచుకొని యేకాగ్రముగా ధ్యానము చేయుచుండెను. అతని దేహమంతయు తెల్లని చిదాభస్మము పూసికొని యుండెను. మెడలో నెముకల హారములుగలవు. వానికుడిచేతియందొక కత్తియు. నెడమచేతియందు తెల్లని యెముకలకట్టయు గలవు. వానిచుట్టు కొరువులు పాతియుండెను. శ్రీధరుఁడు వానిని గుర్తుపట్టి పలుకరింపక ప్రక్కనఁ గూర్చుండెను. వైద్యుఁడు కొంతసేపటికి కన్నులు తెరిచిచూచెను.

మీరు వచ్చితిరా? ఆ వచ్చితిని.

'నా కెదురుగా నూరుగజముల దూరములో నొకమఱ్ఱి యున్నది. దాని క్రింద నొకశవమున్నది. దానినిచ్చటకు తీసికొనిరమ్ము. వెనుకకు చూడకుము' అని వైద్యుఁడు చెప్పెను. శ్రీధరుఁడు లేచి బయలుదేరెను. ఆమఱ్ఱియొద్దకు పోయెను. అచట నొకశవమునుగాంచెను. శ్రీధరుఁడా శవమును భుజములమీఁద నెత్తుకొనబోయెను. అంతలో నొకరాక్షసుఁడచ్చటికి వచ్చెను. వానితలనుండి యెఱ్ఱని చింపిరి వెండ్రుకలు ముఖముపై బడుచుండెను. గడ్డములు, మీసములు పెరిగి యుండెను. వానినడుమనుండి చింతనిప్పులవంటి యెఱ్ఱని కనులు కనిపించుచుండెను. శరీరమొక పర్వతమువలె నున్నతముగా నుండెను. భుజములేనుగు తొండములను బోలియుండెను. వానికి గోళ్లు పొడవుగా పెరిగి కొనలు దేరె పులిగోళ్లను బోలియుండెను. అతనినుండి నల్లనిచీకటులు వెలువడుచుండెను. ఆరాక్షసుఁడు భయంకరముగా ధ్వని చేయుచు 'ఓరీ వీనిని నీవెచ్చటికి కొనిపోయెదవు. సాయంకాలమునుండియు వీని మరణమునకై యెదురుచూచుచు వీనిని తినవలయునని కాచు

కొనియుంటిని వీనిని విడువు. లేదా నీ ప్రాణములు దక్కవు. అని పలుకుచు నాశవము పాదములు పట్టుకొనిలాగ చొచ్చెను;

శ్రీధరుడు తలవైపున గట్టిగా పట్టుకొని, ఓరీ! రాక్షసాధమా! నాకు వీనితో పనియున్నది; వీనిని విడిచి పెట్టుము. లేదా? యీ కత్తితో నిన్ను తుంటె తుండెములుగా నరికెదను' అని సమాధానము చెప్పెను; వారిరువు రా శవము కొఱకు చాలసేపు పెనుగులాడిరి; ఆసమయమున భేతాళుడాశవము శరీరమునందు ప్రవేశించెను; అది వారిరువురి పెనుగులాటమధ్య నలుగుడుపడి బిగ్గరగా కేకపెట్టెను; ఆ కేకకు దిక్కులువడకినవి; గుహలుకంపించినవి; కొండలు కుదురుతప్పినవి; స్మశానమంతయు ప్రతిఘోషలు పెట్టినది; ఆరాక్షసుడు భయము నదరిపడి నేలకు వ్రాలెను; శ్రీధరు డా శవమును భుజములమీద నెక్కించుకొని నడువనారంభించెను; అంతలో నా రాక్షసుడు తెప్పరిల్లి లేచి శ్రీధరుని కడ్డముపడెను; శ్రీధరు డాశవమును విడువక రాక్షసునితో పోరుసాగించెను; యక్షిణీదేవత శ్రీధరునియందు నావేశించియుండెను. వాని బలము రాక్షసునిబలమును మించిపోయెను. వానిముందు రక్కసునియాటలు సాగలేదు. శ్రీధరుడాలస్యమునకు సహింప లేక తనఖడ్గముతో వానితల నరక యత్నించెను. అంతలో నా రాక్షసుడు భయపడి మాయమయ్యెను.

శ్రీధరుడు శవమును త్వరత్వరగా గొనిపోవుచుండెను. అంతట శవము పెద్దగానరచుచు ఓరీ! ఆగుము. నన్నిచ్చటకు గొనిపోవుదవు. నాకాకలి యగుచున్నది. నాకు నరమాంస మాహారము కావలయును. లేదా నిన్నే బక్షించెదను. ఆగుము అని యదలించెను.

'నీకు కావలసినంత నరమాంసము పెట్టెదను' అనుచు తన శరీరమును కత్తితో కోసి ముక్కముక్క నోటికందించు చుండెను. దానినా శవముతినుచుండెను. శ్రీధరుడా శవమును కొంతదూరము కొనివచ్చెను. వానిశరీరములోని మాంస మంతయునై పోయినది. రక్తము ప్రవాహముగా కారుచుం డెను. శవములేచి శ్రీధరునితో నిట్లనెను. ఓయీ ! నీ ధైర్య సాహసములకు మెచ్చుకొంటిని. నన్నుతీసికొనిపోయి యా వైద్యున కొప్పగింపుము. నీకు సకలశుభములు కలుగును.

శ్రీధరుడు యథారీతిగా నయ్యెను. శవమును మోసు కొనిపోయి వైద్యుని యెదుటపెట్టెను. ఆ వైద్యుడు చిదా భస్మముతో ముగ్గులుపెట్టెను. దానికెనిమిది మూలలయందు పుర్రెలలో క్రొవ్వునుపోసి పెంద్రుకల యొత్తులువేసి దీప ములు వెలిగించెను. రక్తమును తెచ్చి నాల్గువైపుల చల్లెను. తూర్పుగా నగ్నిని వెలిగించెను. ఆశవమును ముగ్గులోనడుమ పరుండబెట్టెను. దానిరొమ్ముమీద కూర్చుండెను. మను ష్యుని యెముకలతో క్రొవ్వును పుర్రెనుండి తీసి శవము నోటిలో హోమముచేయనారంభించెను. గంటకాలము గడచినది. శవమునోటినుండి భయంకరముగా నగ్నిబయలు దేరెను. అది యంతకంతకు పెరిగి నిలువెత్తునలేచెను. వైద్యు డదిచూచి భయముతో త్రుళ్ళిపడిలేచెను. వెంటనే యా శవము నిట్టనిలువునలేచెను. భయంకరముగా నట్టహాసము చేయుచు నా వైద్యునిబట్టుకొని మింగెను. అచట నున్న సకలపదార్థములను మింగివైచెను. శ్రీధరుడదిచూచి మహో గ్రుడై మండిపడుచు కత్తిదూసి వాని నైకరిగెను.

'ఓయీ! వీరుడా! నేను భేతాళుడను. ఇదిగో భేతాళ స్ఫటి నానోటినుండి తీసికొనుము. దీనిని విశ్వావసు చేతిలో నుంచుము. వానికి క్షయరోగము నివారణయగును. సుఖముగా నుండుము' అనెను.

అందులకు శ్రీధరుడు 'ఇదేమిన్యాయము. లోకము నన్నుగురించి యేమనుకొనును. నేను నాస్వలాభమునుగోరి వైద్యుని చంపితిననికొనును. నామాట యెవరు నమ్మెదరు. వైద్యుడులేక నే నెట్లింటికి పోగలను. ఈయపకీర్తి భరించుట కంటె మరణించుటమేలు. నా వైద్యుని నాకిమ్ము. లేదా నన్నుకూడ మింగికొనుము' అనెను.

అందులకు భేతాళుడు మహావీరుడా! భయపడకుము. నీయందు యక్షిణీదేవతయావేశించియున్నది. ఆమహాదేవియే సర్వము సరిచేయగలదు. నీవు మగధసామ్రాజ్య చక్రవర్తివి కాగలవు. భేతాళస్ఫటిని గైకొనుము, అని సమాధానము చెప్పెను. శ్రీధరుడు భేతాళుని నోటినుండి స్ఫటిని గైకొనెను. శ్రీధరుడు విశ్వావసుని సందర్శింప నరిగెను.

అప్పటికి తెల్లవారినది. సూర్యుడు తూర్పు కొండల మీద నెర్రనికాంతులతో వెలుగొందుచుండెను. విశ్వావసుడు కొనయూపిరితో నుండెను. మంత్రులు మిత్రులు ప్రధానోద్యోగులు మహారాజు చుట్టుచేరి వైద్యునికొరకెదురు చూచుచుండిరి. అంతలో శ్రీధరుడు రాజు మందిరమును ప్రవేశించెను. అచటి వారిముఖము సంతోషముతో వికసించినది. కాని వైద్యుడు రాలేదు. అందరు ముఖద్వారము వైపునకు చూపులు నిగిడించిరి. కొందరు ముందు వాకిటికి పోయి చూచిరి. వైద్యుడు వచ్చుచున్నజాడ వారికి కనిపించలేదు.

మహామంత్రి శ్రీధరుని చూచి 'రాజవైద్యులు రాలేదా?' అని ప్రశ్నించెను.

ఆసంగతి తరువాత మనవి చేసికొందును. ముందీమందును రాజు చేతనుంచుడు. అని శ్రీధరుడు సమాధానము చెప్పెను.

అందేదో విశేషమున్నదని మహామంత్రి యూహించెను. శ్రీధరుడు వాని మనోభావమును గ్రహించెను. కాని యాతడేమియు మాటలాడలేదు. అచటనున్న వారినందరిని తోడ్కొనిపోయి మహారాజు మంచముదాపునకు నరిగెను. భేతాళస్ఫటి వానిచేతియందుంచెను. క్షణములో విశ్వావసువునకు తెలివివచ్చినది. రోగము తిరుగుముఖముపట్టినది. మరు క్షణములో మహారాజు లేచి కూర్చుండెను. అందరినిచూచి మాట్లాడనారంభించెను అచటి వారందరు మహానందము నొందిరి. మూడుక్షణములైనది. మహారాజు సంపూర్ణముగా నారోగ్యము కలవాడయ్యెను. మహామంత్రి శ్రీధరునివంక మరల తీవ్రముగాచూచెను. 'మహారాజు వైద్యులేరి' అని ప్రశ్నించెను.

శ్రీధరుడు సావకాశముగా జరిగినదంతయు చెప్పెను.

మహామంత్రి యామాటలు నమ్మలేదు. శ్రీధరుడు రాజు మన్ననలను తానేపొందవలయునని యాస్థానవైద్యుని చంపి యీ భేతాళస్ఫటి తానే ఘనకార్యముచేసినటుల తెచ్చి యుండునని యనుమానించెను.

మంత్రి శ్రీధరునితో 'మహారాజవైద్యులు ధన్వంతరి యంతవారు సర్వతంత్రములు తెలిసినవారు. గుండె నిబ్బరంకల విద్వాంసుడు. భేతాళుని బెదిరింపుల కదరిపడి యుండుటకల్ల. భేతాళుడు వానిని భుజించుటయన్న నంతకంటె నబద్ధము. మీరే స్వలాభమునుకోరి వారినిచంపియుందురు' అనెను.

శ్రీధరునకెక్కుడలేని కోపము వచ్చినది. కాని యా కోపము లోలోన నడచుకొనెను.

మహామంత్రులు పొరబడుచున్నారు. స్వార్థముకొరకు పరులను వంచించుట మాబోటి పరోపకారుల పనికాదు. తలలుమార్చుటకు మేము మంత్రులముకాము' అని శ్రీధరుడు తీవ్రముగా బలికెను. మహామంత్రికి కన్నులెఱ్ఱవారినవి. వెనుక నున్న రాజభటునివంకకు చేయిచాచెను. వాడు ఖడ్గము నందించెను. శ్రీధరుడు మహోగ్రుడై కత్తిదూసెను.

అంతట శ్రీధరునావేశించియున్న యక్షిణీదేవత 'విశ్వావసు మహారాజా! శ్రీధరుడంతయు సత్యమునుబలికెను నేను యక్షిణీ విద్యాధిదేవతను. ఈతనినావేశించి యుండుటచేత నేభేతాళుడు వీనికి వశమయ్యెను' అని యాకాశమునుండి పలికెను. అచ్చట నున్నవారందరు విభ్రాంతులై వినుచుండిరి. రాజమితానందము నొందెను. శ్రీధరుని గౌగలించుకొని 'నాయనా! శ్రీధరా! నా ప్రాణములను రక్షించితివి. నీవు నారాజ్యమునకు కాదగిన భావిమహారాజువు. నాకు ముందుదారి చూపుటకే దైవము నిన్నిచ్చటికి కొనివచ్చెను' అని పలికెను.

శ్రీధరుడు 'మహారాజా! యింతకంటె మీకు నమూల్యమగు కానుక తెచ్చితిని. దానిని స్వీకరింపుడు.

అని పలుకుచు వెనుకవైపునకుచూచెను. అంత దాసీ జనులొకయువతిని మేలిముసుగువైచి యచ్చటకు తీసికొని వచ్చిరి. శ్రీధరుని యానతినిగైకొని యామె మేలిముసుగుతీసిరి. రాజు తనకన్నులను తాను నమ్మలేదు. ఆమె కన్నీరుకార్చుచు తండ్రిపాదములపై బడి నమస్కరించెను. ఆమె రాజకుమార్తె పద్మశ్రీ. రాజు మహానందమునొందెను.

కోహలుడు

ఎవరు నీవు ?

నేనొక క్షత్రియుడను

పేరు

కోహలుడు

దేశము

మధ్యరాష్ట్రము

జీతమెంత కావలయును

నెలకు పదివేల వరహాలు

ఆదిత్యవర్మ యొక్కసారి కోహలుని పాదములనుండి తల వరకు పరిశీలించెను. మరల తలనుండి పాదములవరకు చూచెను. అతడు మహాబలుడు. దృఢమగుశరీరము కలవాడు. చేతులు మోకాలిమీదికి వ్రేలాడుచుండెను. కండలు పెరిగి దండలు మెలితిరిగియుండెను. భుజములు మూపురములవలె పెరిగి చెవులకంటుచుండెను. వానినుండి యొకవైపున నంబుల పొది రెండవవైపున డాలు వ్రేలాడుచుండెను. కుడిచేత విల్లు కలదు. నడుమున కాలసర్పమువలె ఖడ్గము తళతళ మెరయు చుండెను. నడుమునకుబిగించిన కాసెకోకలోనుండి రెండు చురకత్తులు బంగారుపిడులతో నిగిడియుండెను. అతడాజాను బాహువు. ఆరడుగులకు మించియుండెను. వానిది విశాలమైన వక్షము, పర్వతశిఖరమువలె నుబికియుండెను.

నీకు పెండ్లియైనదా

లేదు ప్రభూ

ఒంటివాని కంతజీతమా
పరీక్షించి యుచితమనితోచిన నొసగుడు
లేనిచో
నాదారి నేనుపోయెదను
ఎక్కడకు ?
అది నేనెట్లు చెప్పగలను ప్రభూ

ఆదిత్యవర్మ కోహలునిముఖములో చూపునిగిడించెను. చెంపకు చేరెనుకనులు. ఆకనులలో నెఱ్ఱని నెత్తురురేఖలుబికి యుండెను. మహారాజు తలవంచి యాలోచించెను.

'కోహలా !' అని పిలిచెను

'మహారాజా !' అని కోహలుడు తలయెత్తి రాజువంక నాతురతతో చూచెను. అది మేఘగంభీరధ్వని. దానిలో నురుములు మెరుపులు నెలకొనినవి. ఆకంఠరావమునకు మహారాజు హృదయము నెమలివలె తాండవించినది.

'నీవు మాకంగరక్షకునిగా పనిచేయవలెను' అని రాజనెను.

'మహాప్రసాదము' అని కోహలుడు నమస్కరించెను.

నాటినుండియు కోహలుడు ఆదిత్యవర్మకొలువునందు పని చేయుచుండెను. ఆదిత్యవర్మ మహావీరుడు. వంగరాజ్యమాతని బాహువులనాశ్రయించి రత్నగర్భయైనది కాల సర్పము కోరలలోనివిషమునకైన మంత్రచికిత్సయున్నది, కాని యాతడు విజృంభించినచో బాహుపరాక్రమమునకు నాటంక మనునది లేదు. అది కారుచిచ్చువలె విరోధుల సైనికబలమును చివరివరకు కాల్చివేయవలయును. అప్పుడు కాని దానికి తృప్తి లేదు. ఒకసారి కళింగరాజు తణోత్తుంగుడు వంగదేశము

మీాదికి దండెత్తివచ్చెను. ఆగోపు వీరాధివీరుడు. దక్షిణభారత మంతయు జయించి మహారాజాధిరాజను కీర్తిని పొందెను. అతడు మహేంద్రునిపూజించి వజ్రసారమను విజయఖడ్గమును సాధించెను. దానిబలంచేత విరోధులనందరిని జయించి మహా గర్వియై ప్రవర్తించుచుండెను. అతడు మహాసార్వభౌముడు కావలయుననియు సద్వీపము లను జయింపవలయునని యాశ పుట్టినది. ఆయాశ కంతములేదు. సముద్రమువంటి సేనలు వంగరాజ్యముమీాదికి దండెత్తివచ్చెను. ఆదిత్యవర్మ మహో గ్రుడై మండిపడి సేనలను తగలించుకొనిపోయి రణోత్తుంగు నెదిరించెను. రెండుసేనలకతి భయంకరముగా యుద్ధము సాగి నది. ఎన్నిదినములుగడిచినను విజయమెవ్వరిని వరించలేదు. ఆదిత్యవర్మకు విసుగుపుట్టినది. ఆనాటితో జయమో పరా జయమో తేల్చుకొనవలయునని నిశ్చయము చేసికొనెను. అర్ధరాత్రిసమయమున మారువేషముతో రణోత్తుంగుని గుడా రమునందు ప్రవేశించెను. రణోత్తుంగుడు పగటియుద్ధమునందు తగిలిన గాయములకు చికిత్స చేయించుకొనుచుండెను. యమ ధర్మరాజువలె తనయెదుటనిలువబడిన ఆదిత్యవర్మనుచూచి రణోత్తుంగుడు నిర్ఘాంతపోయెను. ఆపాదమస్తకము గడగడ వణకిపోయెను. అది భయమునలనకాదు. పరాక్రమవంతులగు మహావీరులు సంరక్షించుచున్న సైన్యశిబిరములనుదాటి ఆదిత్యవర్మ యెట్లు తనగుడారమునందు ప్రవేశింపగలిగెనని యనుమానము కలిగినది. ఆదిత్యవర్మ రణోత్తుంగుని తీవ్ర ముగా పరిశీలించినాడు.

'వీరశిరోమణీ! నేనిపుడు నిష్కారణముగా పెంచుకొని యుభయపక్షములందు సేనలను చంపుకొనుట తగినపనికాదు. ఇప్పటికే యుద్ధమున లక్షలకొలది యమాయకులరక్తము నేల పాలుగావించితిమి. మనయిద్దరికొఱకు నైనికులను సేనలను బలియిచ్చుట యెందులకు. మనలో మనమే పగ సాధించు కొందము. నిజ ధైర్యముకల దేవినాతో ముష్టియుద్ధమునకు తయారగుము. నీవు గెలిచిన నా రాజ్యము నీకిచ్చివేసెదను. నేను గెలిచిన నీదారి నీవు వెనుతిరిగిపొమ్ము' అని నిష్ఠూరముగా బలికెను. రణోత్తుంగునకేమి సమాధానము చెప్పవలయునో తోచినది కాదు. వానిచూపులు విజయఖడ్గముమీదికి ప్రసరించినది. ఆదిత్యవర్మ యది గ్రహించెను. విజయఖడ్గము రణోత్తుంగుడందుకొనినచో వానిని జయించుట యసాధ్యము. అది పరమేశ్వరప్రసాదము. దానికి తిరుగుండదు. ఆదిత్యవర్మమనస్సులో మెరపుతీగెవలె నుపాయము పొడమినది.

'మహావీరా! నీవు పరాక్రమశాలివి. బాహుబలము కలవాడవు. పురుషునకు సహజములైన బలదర్పములను దూరముగా విడిచి ప్రాణములేని యొక కత్తిని సాయముగా గొని యుద్ధమునకు చూచుట మగవానిలక్షణముకాదు. నీవంతగా పౌరుషముగల మహారాజువేని ముష్టియుద్ధమునకు సంసిద్ధుడవుకమ్ము.' అని పలికెను.

రణోత్తుంగునకు పౌరుషము రాజమంటలు లేగినది. బాహుయుద్ధమునందు ఆదిత్యవర్మనెదిరించి జయింపవచ్చునని యాతడూహించెను. కాని ఆదిత్యవర్మ బాహుయుద్ధమునందు మహాప్రతిజ్ఞకలవాడు. తండ్రికాలమునందుండియు

నేఁకొంటాని బలశాలులపాని గర్వముతో విజృంభించి వచ్చిన జట్టీలను నిరాఘాటముగా నేలకుతో డపడిచి మాంసపుముద్ద చేసినవాఁడు. అట్టివాని రణోత్తుంగునకు తెలియదు. ఆదిత్యవర్మ యుద్ధమునకు రాఁడని స్పష్టముకాలేదు.

'సరే నీ యభిప్రాయమెట్లో యటులనే కానిమ్ము' అని రణోత్తుంగుఁడు లేచి సమాధానముచెప్పెను. రణోత్తుంగుఁడు ప్రాణముపోయినను అనినమాట తప్పువాఁడుకాఁడు. ఆదిత్యవర్మ యధర్మమునకు పూనుకొనువాఁడుకాఁడు. అట్లుపూనుకొనినచో రణోత్తుంగుని మొదటిచూపుననే తనకత్తి వానికంఠమునకు గురిచూచి యుండెడివాఁడు.

'మహారాజా ! యిది యర్ధరాత్రిసమయము బాహుయుద్ధమునకు సమయముకాదు. రేపటిదినము సూర్యోదయమున కలిసికొందము' అని సమాధానము చెప్పి గుడారమునుండి వెడలిపోయెను. అంగరాజు శిబిరములోనివారందరు తమరాజునుగానక యల్లకల్లోల పడుచుండిరి. మహామంత్రి కోటలోనికి వర్తమానం పంపెను. ఆదిత్యవర్మ యచటలేడని సమాధానము వచ్చినది. 'మరేమయినాఁడు రణోత్తుంగుఁడు కుటిలస్వభావుఁడు. తన యనుచరులనుబంపి బంధించియుండునేమో ? అది యెట్లుజరుగును. మహారావీరులు కడుజాగ్రత్తతో కాచుచుండిరి. సేనాపతియు గానరాడు. బంధించిన నిరువురను పట్టుకొనిపోవుదురా? ఇందరిని కనులుకప్పి తీసికొని పోవుట ఎట్లుజరుగును. మహారాజు సేనాపతితో నెచ్చటికో పోయియుండును. యుద్ధసమయమున నెవరితో చెప్పక నెచ్చటికిపోవును' అని దారులెదురు చూచుచుండిరి. ఆదిత్యవర్మ

యగుచున వాని పరిజనములకేమిటు ప్రజలకు మంత్రులకు సైని కులకు మహాప్రేమ. వారి కష్టసుఖములను తాను స్వయముగా దెలిసికొనుచుండును. తాను మహారాజయ్యును వారిలో తానొకడై వర్తించును. వారితో క్రీడించును. మంతనము లాడును. అట్లని తన రాజసమునను లోటు రానీయడు.

వారిట్లు మాట్లాడుకొనుచుండగా దూరమునందుండి దుమారము లేగుచున్నట్టుల కనిపించినది. వారు పరికించి చూచుచుండిరి. అంతలో గిట్టలచప్పుడు వినిపించెను. వారు వినుచుండగనే గుర్రములు కనిపించినవి. వారందరికి ప్రాణ ములు లేచివచ్చినట్లయినది. 'మహారాజు.మహారాజని కేకలు వేయనారంభించిరి. ఆదిత్యవర్మ సేనాపతితో శిబిరములను జేరుకొనెను ఆరేయి గడచినది. తెల్లవారుజామయినది. తూర్పుదిశయందు నెర్రనికాంతులలముకొనినది. వాని నడుమ సూర్యబింబము పాదమునకు పూసిన పారాణిరేఖలలోనిచుక్క వలె కనిపించుచుండెను. రెండు పక్షములందలి సేనలు పెద్ద కోలాహలముతో రణరంగమునకు బయలుదేరెను. వంగ కళింగసేనలు బారులుతీరి నిలుచుండెను. సేనాపతుల యాజ్ఞ లకై యెదురుచూచుచు కయ్యమునకు కాలుతూగుచుండిరి. ఎంతసేపటికి సేనానాయకుల యానతి కాలేదు. సూర్యుడు నులివెచ్చని కిరణములు ప్రసరించుచుండెను. రెండు పక్షముల నుండి గుర్రములనెక్కి రణోత్తుంగుడు ఆదిత్యవర్మయు సేనా మధ్యమునకువచ్చి నిలిచిరి. సైనికులందరు నేమిజరుగునోయని మెడలు నిగిడించి చూచుచుండిరి. రణోత్తుంగుడు ముందుగా నశ్వమును దిగెను. ఆదిత్యవర్మ వానిననుసరించెను. మహా

రాజు లిసవృస సుష్టియుద్ధమునకు తగిన కవచములను ధరించి యుండిరి.

రణోత్తుంగు డేబదియేండ్లు పైబడిన మహాయోధుడు. రూపమున బలిష్ఠమగు నేనుగువలె గోచరించును. చామన చాయ శరీరము. సమున్నతములగు భుజములు, విశాలమగు వక్షము, కొంచెము గుజ్జురూపము కలవాడై చూపులకు నలు బదియేండ్లవానివలె కనిపించును. ఆదిత్యవర్మ పొడుగరి. కాల్చిన బంగారువన్నె శరీరముకలవాడు. దృఢమైన సంధి బంధములుకలిగి యుబికిన కండరములతో మూర్తి సౌమ్యత వహించియుండును. వాని కనులలో తీక్షణత దోబూచులాడు చుండును. అతడంత సుందరుడు కాకపోయినను కురూపి మాత్రముకాడు. అతని బుద్ధి మిక్కిలి నిశితమైనది. ఏసమయ మున కేదియుచితమో యది సులభముగా గ్రహింపగలశక్తి వానిలోగలదు. రణోత్తుంగుడు అతిభయంకర సింహనాదము గావించెను. ఆధ్వని కచటి గుర్రములొక్క మొగు రెగిరి దూర ముగా బరుగిడిపోయినవి. ఆదిత్యవర్మ రణోత్తుంగునితో చేతులు కలిపెను. రణోత్తుంగుడు ఆదిత్యవర్మకంటె బలవంతు డనుటలో సందేహములేదు. కాని యతనిశరీరము బరువగుట చేత బాహుయుద్ధమున కంతగా ననువుపడియుండలేదు. ఆదిత్య వర్మ తూనీగవలె నెగురుచు రణోత్తుంగునకు పట్టుచిక్కనీయ లేదు అతడు పొడుగరి. రణోత్తుంగుని పిడికిలిపోటులచేత నొప్పించుచుండెను. వాని తాపులకుకండలుచితికినెత్తురు బైటికి వచ్చుచుండెను. రణోత్తుంగునకు రోషము పెరిగిపోయినది. సింహమువలె గర్జించుచు ఆదిత్యవర్మ నడుమును బట్టుకొని

పైకెత్తి విసరివైచెను. కాని యతడు పడియుబడకమునుపు లేచి రణోత్తుంగుని మీదికురికెను. వాని కంఠమును రెండుముంజేతులతో బిగించిపట్టుటచేత నూపిరాడకుండెను. రణోత్తుంగుడు ఉక్కిరిబిక్కిరయ్యెను. వాని నెత్తి కూలవేసెను.

పోరాటము మధ్యాహ్నమువరకు సాగినది. రణోత్తుంగుని యుందుత్సాహము తగ్గినది. ఆయాసము హెచ్చినది. బలము క్షీణించినది. కాని వానికి పట్టుదల నశింపలేదు. ఆదిత్యవర్మ వానిస్థితిని బాగుగా గ్రహించెను. తన బలమంతయు నుపయోగించి పిడికిలితో రొమ్మున మోదనారంభించెను. ఒక్కొక్క మోదున కొక్కొక్క ప్రక్కయెముక విరిగి రణోత్తుంగుని నోటనుండి రక్తముధారలుగా వెడలినది. వానికి స్పృహ లేదు. ఆదిత్యవర్మ వాని యంగబంధములు విరిచి యొక ముద్దగావించెను. వంగసేనా శిబిరములనుండి జయజయ నాదములు రేగినది. కళింగ సేనాముఖములందుండి హాహాకారములు వెడలినది. రెండు ధ్వనులు మిన్నుముట్టి గాలిలో లీనములైనవి. ఆదిత్యవర్మ సేనలతో కళింగబలములమీద పడెను. వారు ప్రాణములకొరకు పెనుగులాడిరి. శిబిరములను విడిచిపారిపోయిరి. ఆదిత్యవర్మ విజయమును, విజయఖడ్గమును సాధించి కోటవైపునకు తరలెను.

ఆదిత్యవర్మ మహోత్సాహముతో నంతఃపురములోని కరిగెను. తల్లికొరకు నిటునటుచూచెను. ఆమె పూజాగృహము నందున్నదని పరిచారిక లెరిగించిరి. ఆదిత్యవర్మ యామెను దర్శించెను. ఆమె పాదములకు నమస్కరించెను.

'వచ్చితివా నాయనా?' అని యామె యావేదన మంతయు వెలిబుచ్చుచు నడిగెను. ఆదిత్యవర్మ జరిగినదంతయు పూసగ్రుచ్చినట్టుల చెప్పెను విషాదపూరామె మనస్సున నలము కొన్నది. జలజలకన్నీరు కార్చినది

౨

ఎందుకమ్మా యీ కన్నీరు
కన్నీరుకా కేమున్నది నాయనా!
ఏ మట్లనెదవు
నే నభాగ్యురాలను
మహావీరుని గన్నతల్లి యభాగ్యురాలెట్లగును?
ఎందరు కుమారులున్న నేమిలాభము. పసుపుకుంకుమతో చాటియగునా
ఇప్పుడేమైనది

రాజమాత యింక మాటలాడలేకపోయెను. ఆమె పెదిమలు వడంకినవి. హృదయము విచారసముద్రములో మునుకలు వేసినది. ఆమె గుక్క త్రిప్పుకొనలేకపోయెను. కన్నీరు కాల్వలు కట్టినది. అది యామె భరించలేకపోయెను. ముఖము రెండుచేతులతో మూసుకొని యేడ్వనారంభించెను. ఆదిత్యవర్మకామె యేడుపర్థముకాలేదు. తెల్లపోయి యామెను నింబువున చూచెను. మనస్సులో నేదో యాలోచించెను. 'అమ్మా' యని పిలిచెను. ఆమె పలుకలేదు. ఆమెయెడ తానేదో యొక మహాపరాధము కావించియుండుననని యూహించెను. ఆ యపరాధమేమో వానికి స్ఫురింపలేదు. తన కార్యములన్నియు

నొకటివెంట నొకటిగా పరిశీలించుకొనెను. తనపై దండెత్తి వచ్చిన విరోధినైనిచంపుట తప్పా? ఎట్లుతప్పగును. కాదేని రణోత్తుంగుని మరణమున కీమె యింత దుఃఖింపవలసిన పని యేమి? వానికి నీమె కేమి సంబంధము కలదు. మాకిట్టి చుట్టరికము కలదని యామె యెన్నడు చెప్పియుండలేదే? అది కాదేమో! పసుపుకుంకుమ పేరెత్తినది. నాతల్లి పసుపుకుంకుమున కేమికీడు వాటిల్లినది నేనప్పుడప్పుడు నాతండ్రినిగురించి ప్రశ్నించితిని. ఆమాట తెచ్చినప్పుడెల్లా నామె కన్నీరునింపుచుండెను. ఆమె మనస్సునకు విచారమేల కలిగింపవలయునని యూరకొంటిని. ఆ నాతండ్రికేమైన యాపదకలిగినదేమో? నాతండ్రియెవరు? వానికేయాపద కలిగినది? అను నాలోచనలు ఆదిత్యవర్మ మనస్సునందు తరంగములవలె పొడమినవి అవి వానికంతకంతకు కల్లోలపెట్టినవి.

ఆదిత్యవర్మ నిజమున కుత్తమగుణము కలవాడు. తండ్రి నాతడెరుగడు, తెలిసికొనవలయునని విశ్వప్రయత్నములు గావించెను తల్లిని పెక్కుసార్లు ప్రశ్నించెను. ఆమె కన్నీరు విడుచుటతప్ప వానికేసమాధానము చెప్పలేదు. మంత్రులనడిగెను. వారడిగినదితప్ప మిగిలినవన్నియు చెప్పుచుండెడివారు. పరిజనులను ప్రశ్నించెను వారు 'అయ్యా! మీ రెరిగినప్పటినుండియు మీరే మహారాజులు' అని వారు సమాధానము చెప్పిరి. ఆదిత్యవర్మ మరి యాసంగతినెవరినడిగినను లాభములేక పోయెను. కాని నిజము నిలకడమీద తెలియునని యూరకుండెను. కాని యెంతకాలమునకు సత్యము బైటపడలేదు. తల్లిని చూచినప్పుడెల్ల వానిగుండె చెరువగుచుండును. ఆమె ముఖ

మునందెన్నడు సంతోషముగా నున్నది కానరాదు. రాజమాత ప్రాతఃకాలమున లేచును. స్నానము లాచరించును. పూజా గృహములోని కరుగును. మరల నామె యెవరికి కనబడదు. ఆమె యెవరితోడను విస్తారముగా మాట్లాడదు. ఒంటిపూట భోజనము. నేలమీద పడుకొనును. రాత్రులు ప్రొద్దుపోవు వరకు పురాణములు వేదాంతగ్రంథములు చదువుచుండును. అది యామెకోరిక కాబోలునని ఆదిత్యవర్మ వానికే యాటంకము రానీయడు. దినమునకొక్కసారి యాతడు తల్లిని దర్శించును. ఆమెపాదములకు నమస్కరించి వచ్చును. తల్లి యనిన ఆదిత్యవర్మదృష్టిలో నొకదేవతయని తలంపు. మహా మంత్రులు ఆదిత్యవర్మను పెంచి పెద్దవానినిగావించిరి. తగిన యీడురాగానే రాజ్యము నొప్పగించిరి. ఆదిత్యవర్మ బాల్య మంతయు ప్రధానమంత్రియింటనే గడచినది. చాలకాలము మంత్రిదంపతులే తల్లిదండ్రులనియతడు భావించెను. అట్లేవారిని పిలుచుచువచ్చెను. రాజ్యాభిషేకమైననాటినుండియు ఆదిత్య వర్మ తనతల్లిని తెలుసుకొనెను. ఆమెయనిన వానికి పంచ ప్రాణములు లేచివచ్చును. ఆమె కన్నీటిధారలు ఆదిత్యవర్మకు మనోవ్యాకులమును కలిగించినవి.

అతడు తల్లిపాదములపైబడి 'అమ్మా! తెలియక నేనే దైన తప్పుచేసిన క్షమించుము' అని కన్నీరు విడుచుచు వేడు కొనెను.

ఆమె కొంతదుఃఖము దిగమ్రింగి నీవేమి తప్పుచేయ లేదు నాయనా! అని సమాధానము చెప్పెను.

'అట్లైన నీ కన్నీరెందులకు

నాకర్మము నాయనా

నీమాటలు నాకర్థముకాలేదమ్మా. ఆకర్మమెట్టిదో నాకు చెప్పకూడదా? అనివిశ్వవర్మ మొండిపట్టు పట్టెను.

రాజమాత యిట్లు చెప్పినది. నాయనా! వినుము. ముప్పదియేండ్లైనది. నాతండ్రి సింహేంద్రవర్మ యీరాజ్యమును పరిపాలించెను. ఆయనధర్మస్వరూపుడు. సత్యసంధుడు. ఎంతశాంతపరుడో యుద్ధమునందంత భయంకరుడు. వంగ దేశమునకు కళింగరాజ్యమునకు చాలకాలము నుండియు సరిహద్దు పోరాటములుగలవు. కళింగరాజు రణోత్తుంగుని తాత తండ్రులు కయ్యమునకు కాలుదూగి సరిహద్దు పల్లెలను కొల్లగొట్టి వానిని తమరాజ్యములో చేర్చుకొనిరి. వారి యాగడములను నివారింపబోయిన నాతాత యుద్ధమునందు మరణించెను నాతండ్రి యావార్తవిని మహోగ్రుడై మండి పడెను. వంగసేనలను సమకూర్చుకొని కళింగరాజు మీదికి యుద్ధమునకుపోయెను. పదిదినములు భయంకరముగాయుద్ధము సాగినది. ఆ యుద్ధమునందు కళింగరాజు మరణించెను. వంగసేనలు విజృంభించి రాజధానిపైబడిరి. నగరమంతయు గొల్లకొట్ట నారంభించిరి. ఆరేయి నాతండ్రి గుడారమునందు నిద్రించుచుండెను. సైనికులందరు యుద్ధపుబడలికచేత గుఱ్ఱు పెట్టి నిద్రించుచుండిరి. రాత్రి రెండుజాములైనది. చిటపట మను చినుకులు రాలుచుండెను. ఆసమయమున నాతండ్రి గుడారమునందు, కొంచెములికిడి వినవచ్చినది. కాపలావారు లేచి యిటునటుచూచిరి. వారికెవరు కానరాలేదు. వారు నిద్రమత్తునందుండుటచేత నెక్కడివారక్కడ మేనువాల్చిరి.

కొంతసేపయినది. నాతండ్రి మంచముకు కుడివైపున నొకవ్యక్తి నిలుచుండెను. ఆవ్యక్తియొక స్త్రీ. త్రిలోక సుందరమగు రూపమున్నది ఆమె హృదయము కోపముచేత నుడికిపోవుచుండెను. కనులనుండి నెత్తురు కక్కుచుండెను. ముఖమెఱ్ఱతామరవలె మెరయుచుండెను. ఊపిరిబిగపట్టుటచేత నుబికి శరీరమామెను రెండింతలుగా పెంచినది. ఆసుందరి యల్లనల్లన మంచముదాపునకువచ్చెను. తన కొండులోనుండి కైజారు నూడబెరికెను. దానిని నాతండ్రి వక్షమునకు గురి చేసి పైకెత్తెను. ఆసమయమున నామె చూపు నాతండ్రి ముఖమున ప్రసరించినది. అది ప్రశాంతమగు సుందరముఖము నిద్రయందును, చిరునవ్వు వెన్నెల కాయుచుండెను. ఆమోము తామరలో మహాలక్ష్మి మురిపెములు కురియు చుండెను. ఆమె యామోముననకన్నార్పక పరికించినది. ఆమె మనస్సు నిలకడతప్పినది. అది క్రమక్రమముగా లేచి నా తండ్రిని హత్తుకొనినది. ఆసుందరి కోపమంతరించినది. ఎఱ్ఱని కనులు తెలతామరల తోరణములు కట్టినది. ఆమెలో నూతనభావము లంకురించినవి, అవియామె నిటునటుచేసినవి. ఆ యలజడిలో చేతిలోని కైజారు క్రిందజారినది. గణిల్లని ధ్వనియైనది. నాతండ్రికి మెలకువ వచ్చినది. పక్కమీద నుండిలేచి యామె చేతినిగట్టిగా పట్టుకొనెను. ఆమె గడగడ లాడిపోయినది. ఒడలంతయు చెమటపట్టినది. కాని యామె చూపు వానిముఖమునందే నిలబడినది.

'ఎవరునీవు?' అని నాతండ్రి యామెను ప్రశ్నించెను. ఆమె యేమియు సమాధానముచెప్పలేదు. ఆమె చూపులు

వానిచూపులలో కలిసిపోయినవి. ఆమె పెదిమ కదిలించినది. కాని మాటవినరాలేదు. 'భయపడకుము. నీవెవరవో చెప్పుము. నిన్నువిడిచిపెట్టెదను' అని నాతండ్రి నుడివెను. ఆమాట లామె చెవివిచ్చివినెను. కాని సమాధానమురాలేదు. 'నిన్ను నీదారిని నీవుపోవచ్చును' అని యామె చేతిని విడచిపెట్టెను.

ఆయౌవనవతి కనులలో నీరుతిరిగినది. నాతండ్రి పాదములమీద వ్రాలినది. 'ప్రభూ! నన్నుక్షమింపుము. నేను ఘాతుకరాలను' అని వెక్కి-వెక్కి యేడ్చినది. యువతీ! నీకు ప్రాణభయములేదు. నీవెవరవో చెప్పుము అని మహారాజు ప్రశ్నించెను.

ఆమెకొంతమనస్సును పదిలపరచుకొని యిట్లుపలికెను. 'మహారాజా! నేను కళింగరాజు కూతురను. త్రిపురాంతక దేవి యనుదానను. నాతండ్రిని నీవు యుద్ధమునందు చంపితివి. నాతల్లి సహగమనము కావించుకొనినది. తల్లిదండ్రుల మరణమునకు నేను పట్టరాని దుఃఖము ననుభవించితిని. నిన్ను చంపవలయునని వచ్చితిని. లోనప్రవేశించితిని. నీవక్షమునకు నాచురకత్తిని గురిచేసితిని. నాచూపు నీముఖమున ప్రసరించి నది. ఏకారణమో నాకు తెలియదు 'మూర్ఖురాలా! మదుని శివుడికంటి మంటలచేత భస్మముగావించెను. ఆకొరత తీర్చు టకు బ్రహ్మ మరల వీనినిపుట్టించెను. నీవు వీనినిప్పుడూరు పేరు లేకుండచేసెదవా? అని నాయంతరాత్మ ప్రభోదించినది. నాచేతి కైజారు నేలజారినది. ఆధ్వనికి మీరులేచితిరి.

మహారా జాయువతితో 'రాజకుమారీ! ఒకవిధముగా నీవు నాకు ప్రాణదాన మొనరించితివి. నీకు నే యుపకారము

చేయగలుగుదును. రత్నాభరణము లిచ్చుచుంటినా అవి నీ యింట కొల్లకొల్లలుగ దిగలవు. నాజీవితాంతము నీకు సేవ కృతజ్ఞుడనై యుందును. నీ యంతఃపురమునకు నీవు తిరిగిపొమ్ము' అనెను. తనపరివారములోనివారను రావించి 'మీకీ రాజకుమారిని కోటలో విడిచిరండు' అని యాజ్ఞ యిచ్చెను త్రిపురాంతక దేవి నిలుచుండిన చోటునుండి కదలలేదు. నాతండ్రి యామెతో 'మీరిచ్చట నిలువతగదు. లోకము కాకులవంటివారు. మీరు మహారాజపుత్రికలు సగౌరవముగా నాసైనికులు మిమ్ము మీకోటలో విడిచెదరు. మీ యుపకారమునకు మీరాజ్యము మీ కొప్పజెప్పితిని. అదియే నే చేయగలిగినది. మీ సోదరునితో సుఖముగా నుండుడు' అనెను.

అంత రాజకుమారి అయ్యా! మీరు నాచేతిని పట్టుకొంటిరి. అప్పుడే నా హృదయము నాకు తెలియకుండ మీ వశమైనది.

అది ప్రాణరక్షణకేగాని, ప్రేమ రక్షణకు కాదు.

గ్రహించిన దానిని విడుచుట రాజధర్మమా? ప్రభూ! రక్షణ శిక్షణములు రాజధర్మములు. మిమ్ము రక్షింపుమని వేడుచుంటిని నన్ను పరిగ్రహింపుడు.

అది నాచేతకాదు.

పోనిండు నన్ను దాసిగా పరిగ్రహింపుడు

సాటి రాజకుమార్తె నగౌరవింపమందువా?

స్వయముగా ఒప్పుకొంటినిగదా

నీ మనస్సు సమ్మతించినను నా మనస్సందుకు నంగీకరింపదు.

అట్లైన నాకు మరణ మొక్కటియే మిగిలినది.

అతిసాహసము కూడదు రాజకుమారీ! మరణించి సాధించున దేమున్నది.

నేను సాధించుటకు ప్రార్థించుటలేదు. ప్రేమభిక్షము పెట్టింపుడని మనసార వేడుకొంటిని. త్రిపురాంతక దేవి కనుల వెంట నీరుకార్చినది. కాని నాతండ్రి మనస్సు కరుగలేదు. ఆయన చిత్తమునందు నా జనని యనంగలేఖ రూపము దృఢముగా నాటుకొనినది. ఆయన యేకపత్నీవ్రతుడు. పరస్త్రీలను మాతృసమానముగా పరిగణించును. నాతండ్రి త్రిపురాంతక దేవిని నిరాకరించినాడు. ఆమె ప్రయత్నము వ్యర్థమైనది. వెనుకకు తిరిగినది. 'మహారాజా!' యని యొక పెట్టున నేల్చుచు క్రిందపడిపోయినది. ఆమె రొమ్మునుండి రక్తము వరదలై పారినది. నాతండ్రి నిర్ఘాంతపోయి యామెవంక చూచెను. ఆమె తనకత్తితో పొడుచుకొని ప్రాణత్యాగము చేసినదని గుర్తించెను. ఆయన కన్నులనుండి నీరుకారినది. ఆయన హృదయము శోకమున మునిగినది.

'మహారాజపుత్రీ! నీవింత ఘోరకార్యము చేతువని తలంపలేదు. నీప్రేమ యంతులేనిది. మనోనిశ్చయము దృఢమైనది. నేను గ్రహింపలేక పోయితిని. గ్రహించినను నా మనస్సునందీ జన్మకు నీకు తావులేదు. నా నియమము నిన్ను బలికొన్నది నేనో మహాపాపుడను' అని యామె నొడియం దుంచుకొని వలవలయేడ్చెను.

మహారాజా! నాకై విలపింపకుడు. నేనీ జన్మయందింత మాత్రమే నోచుకుంటిని నాకదియే చాలును. మీచేతి స్పర్శ

నా మనోవేదనను కొంతశాంతింపజేసినది. మరల జన్మమందైనా మీకు భార్యనయి సేవచేయు నదృష్టము దైవము ప్రసాదించునుగాక, యనుచు త్రిపురాంతక దేవి ప్రాణములు విడిచినది.

నాతండ్రి కంతులేని యావేదనను కలిగినది. మహా పాపమని తోచినది లోలోన చాలవరకు కుమిలిపోయెను. త్రిపురాంతక దేవి శవమును సగౌరవముగా కోటలోనికి పంపించెను. తాను సేనలతో పురమునకు మరలెను. నే నప్పటికి పదేండ్లబాలికను ఈ కథ నాతండ్రి నా తల్లితో చెప్పుచుండగా వినియుంటిని.

3

కళింగచక్రవర్తి కుమారుడే రణోత్తుంగుడు. ఆయన త్రిపురాంతక దేవికి సహోదరుడు. రణోత్తుంగునితో పాటామె రణవిద్యలన్నియు నేర్చుకొనెను. కావున వారిద్దరుశరీరములు రెండైనను ప్రాణములొక్కటిగా మెలగుచుండిరి. వారొకరినొకరెడబాసి యుండరు. ఆడినను పాడినను నొక్కచోటనే భుజింతురు. త్రిపురాంతక దేవి చెలికత్తెలతోకంటె రణోత్తుంగునితోడనేకాలమెక్కువగడుపుచుండును. నాతండ్రి పంపిన పరివారము త్రిపురాంతక దేవి శవమును రణోత్తుంగునకప్పగించిరి. జరిగినదంతయు నివేదించిరి. ఆయనకు దుఃఖముతోపాటు కోపము పొరలుకొనివచ్చినది. నాతండ్రి త్రిపురాంతక దేవిని చేతులారచంపి యీకథ పన్నియుండునని యూహించెను. వచ్చినవారినందరిని బంధింపుడని యాజ్ఞాపిం

చెను. కాని వారాతనికిగాని పరివారమునకుగాని లొంగలేదు. కత్తులనుదూసి వారిపై బడిరి. చిందరవందరగావించి బైటపడిరి.

రణోత్తుంగునకు తల్లిదండ్రుల మరణముకంటె త్రిపురాంతక దేవి మరణము మనస్సునకు రంపపుకోతయైనది. నా తండ్రిపై పగతీర్చుకొనవలయునని నిశ్చయించుకొనెను. నా తండ్రి వీరశిరోమణి. రణరంగమున వానికి నూరుచేతులు వచ్చును. ఆయనయెదుట సామాన్యులు నిలువలేరు. ఆయనకు మనోబలము మెండు. దానికితోడు సేనాబలమంతులేనిది. వానిమీదయుద్ధమునకువచ్చి జయముసాధించుటయసాధ్యము. అదిస్వయముగా రణోత్తుంగుడు కన్నులతోజూచెను. ఆయన మహావీరసింహము. వానిగర్జనలకు దిక్కులు వణకిపోయినవి. క్షత్రియులకు తలలు గుదులుగుదులుగా రాలినవి ఆ శూరుని జయించుటకు మానవబలము చాలదు. దైవబలముండ వలయును. రణోత్తుంగుడు బాగుగానాలోచించెను. తనమంత్రులను రావించెను. వానిపై సకల రాజ్యభారము మోపెను. తాను సిద్ధేశ్వరమునకేగెను. అచట పదిసంవత్సరములు ఘోరముగా తపమాచరించెను. వానికి మహాకాళుడు ప్రత్యక్షమయ్యెను. రణోత్తుంగుడు దేవదేవుని వేనోళ్ల నుతించెను. మహాకాళుడు సంతోషించి రాజా! యిది వజ్రసారమను ఖడ్గము, దీనిని గైకొనుము. నీకు విజయము ప్రసాదింపగలదు. కాని నీవు గర్వము మనస్సులోనుంచుకొని యావేశమున తపముచేసితివి. దానికి ఫలితముగా నీ యాత్మీయులచేతనే యుద్ధమున నీవు మరణింతువు. అని పలికి ఖడ్గమునిచ్చి యంతర్ధానము నొందెను.

రణోత్తుంగునకు పట్టరాని కోపము వచ్చెను. ... పెట్టు కొని యింటికి వచ్చెను. సేనలను సమకూర్చుకొని ... చేయను ప్రజ్వలింపజేసెను. చోళ పాండ్య కేరళ ప్రభృతులైన మహారాష్ట్ర భూపతులు వానికి లోబడిరి. కప్పములిచ్చి వానితో సమాధానము వచ్చియుంటిరి ... తో నింటికి తిరిగివచ్చెను. మగధభూపతి శ్రీధరుడు వానరాక్షమమును విని తనసోదరి యగు పద్మాక్షిని రణోత్తుంగునకిచ్చి వివాహముచేసెను. మగధ కళింగ సేనలొక్కటైనవి. రణోత్తుంగ చక్రవర్తి యీ ప్రకోపమును ... వినెను. ఎప్పటికైన వానితో యుద్ధము తప్పదని నిశ్చయించుకొనెను. తనబలము నపరిమితముగా పెంచెను. ఎప్పటికప్పుడు యుద్ధమునకు సమయము చూచుచుండెను.

రెండేండ్లు గడచినవి. రణోత్తుంగుని దృష్టి వంగ రాజ్యముమీదికి మరలినది. వంగీలతో యుద్ధమునందు తనకు సాయము చేయుమని శ్రీధర సార్వభౌమునకు వర్తమానము పంపెను. శ్రీధరుని తండ్రి విశ్వావసు మహారాజుకి సహోదరుడు. నా తండ్రికి బావమరంది. విశ్వావసు మహారాజు వానప్రస్థాశ్రమునందుండి తపము చేసికొనెను. శ్రీధరుడు విశ్వావసునకు పెంపుడుకుమారుడు. తండ్రికి శ్రీధరుడీవార్త నందజేసెను. విశ్వావసుమహారాజు తొల్లింటిబంధుత్వమును తలంచియు దాక్షిణ్యపూర్వకముగా నుండుట యుక్తమని కుమారునకు బోధ చేసెను. మా తండ్రియు శ్రీధరునకు వర్తమానమంపెను. శ్రీధరుడీమూలకమున నొక సమాధానము చెప్పెను; రణోత్తుంగుడు వంగరాజ్యముమీదికి తన సేనలను తరలించుకొని వచ్చెను.

మనకోట ముట్టడించెను. రెండుమాసములు ముట్టడిసాగినది. రేయింబవళ్లైన తెరిపిలేక యుద్ధము ప్రవర్తిల్లినది. ఎవరికి జయము లభించలేదు; లక్షలకొలంది మహావీరులు రెండుపక్ష ములందు యుద్ధాగ్నిలో తమ ప్రాణములు హోమములుగావించు కొనెను. ఐనను పట్టువిడువక పోరాటముసాగినది; రణోత్తుంగుడు రాత్రులందు రహస్యముగా కంటకమును పూడ్పించి దారికల్పిం చెను ఒకనాడు తెల్లవారునప్పటికి సేనలన్నియు పురముచుట్టు చేరినవి. తూర్పుద్వారములను భేదించి లోనికిప్రవేశింపయత్నిం చిరి. మనసైన్యములు ప్రాణములనుదాచుకొనకవిరోధులనెది రించినవి; మహాసముద్రమువలె కళింగసేనలు కోటలోనప్రవేశిం చెను; మనసేన ఉక్కుగడనునక్షౌ వైరిప్రాణములను బలికొనినవి. నాతండ్రి ప్రాణములకు తెగించి రణరంగమున కురికెను. మహోగ్రుడై ఖండింపుచు నాకల్గిగొన్న బెబ్బులివలె నెదు రుపడినవారినెల్ల నేలమట్టము కావించెను. ఆసమయమున నెత్తురు నదులైపొంగి పారినవి. వీరుల కళేబరములు నావలై ప్రయాణించినవి. అంతలో రణోత్తుంగు డంగరక్షకులతో నాతండ్రిమీదికురికెను. ఆయన చిత్ర విచిత్రగతులను దన గుఱ్ఱమును నడిపించుచు నంగరక్షకులను యమలోకమునకం పెను; రణోత్తుంగుతో క్షత్రియుద్ధమునందెదురు నిలిచెను; అప్పటి కాయన శరీరమునందు పెక్కు గాయములు తగిలినవి. రక్తము కాలువలుకట్టి శరీరమునుండి ప్రవహించుచుండెను. బలముతగ్గిపోయినది; సమయమును గుర్తించి కళింగసేన లొక్కసారి వానిని చుట్టుముట్టినవి; మహారాజును బంధించి నవి. స్వేచ్ఛగా రాజసౌధము ప్రవేశించి నన్ను నాతల్లిని

చుట్టుముట్టి కొనిపోయి తమరాజు నెదుటఁబెట్టిరి: రాజోత్తుంగుఁడు నన్ను తనరాజధానియగు సింహకటకమునకు గొనిపోయెను; అచట కారాగృహమునందుంచెను:

కారా గృహమునందు నాతండ్రిని పెట్టరానిపాట్లన్నియు పెట్టెను; అనరానిమాటలన్నియు ననెను; కొరడాలతో కొట్టించెను: ఆయన ధర్మస్వరూపుఁడు; ఆహింసలన్నియు సహించెను;

'ఓరీదురాత్ముఁడా! మదమున నొడలెరుంగక నా ప్రాణసమమగు సోదరిని మానభంగము గావించితివి; ఆమె ప్రాణములను హరించితివి; దానికి తగినదండన యనుభవింపుము నీకూతును నీకన్నులయెదుటనే యవమాన మొనరింతును; చూడుము' అని లేడిమీఁదికురుకు పెద్దపులివలెనాపైకివచ్చెను నాతల్లిదండ్రులయెదుట నన్నవమానపరుప ప్రయత్నించెను; వారా పరాభవము సహింపలేకపోయిరి; నేనాడుదానను; బంధీకృతను; నిరాధారను; నన్నుముట్టవలదని పలువిధముల ప్రార్థించితిని. పాదములపైబడి మ్రొక్కితిని. కాని నామాటలు వానిచెవికెక్కలేదు దుడుకుతనమున నన్నుపట్టి బలాత్కరించెను. నాగుండెలు చెదిరిపోయినవి నాప్రాణములెగిరిపోయినవి. నొక శవాకారమునైతిని. నేను లేచి చూచునప్పటికి నాతల్లి దండ్రులచ్చట లేరు. వారు మరణించిరనియు, వారిశరీరములు కోటవాకిట పారవేయబడిన వనియు వింటిని ఆరేయియంతయు నాకు నొడలు తెలియని యావేదనము కలిగినది. నాదిక్కులేనితనమునకు లోలోన కుళ్ళి కుమిలిపోతిని. ఒక్కవైపున తల్లిదండ్రుల మరణము నింకొకవైపున మాన

భంగము, నన్నుపట్టి పోగ్లాసించివినవి. ఈనరకబాధ ననుభ వించుటకంటె మరణమే శ్రేయమని తలంచితిని. కారాగృహ మంతయు గాలించితిని. ఉరిపోసికొనుట కొక్క త్రాడైనను లభించినదికాదు. యమదూతలవంటి రాజకింకరులు నన్నును క్షణమదలించి బెదరించి పరిహాసము లొనరించిరి. నాజీవిత మొక మహానరకమైనది

రాజమాత మరిమాటలాడలేక పోయినది. ఆయాసము మితిమీరినది. పైశ్వాసపైన నెగసిపోయినది. ఆ పరితా పము భరింపలేకపోయినది. ఒక్కపెట్టున రోదనము గావించి నది. జరిగినవన్నియు నామె యిప్పుడనుభవించుచున్నటుల తోచినది. అది మరణవేదనమునకంటె మరింత వ్యాకులపెట్టి నది. ఆదిత్యవర్మ తల్లి దుఃఖమును చూడలేకపోయెను. ఎడ తెగని కన్నీటిధారలు నాని నయనములనుండి వర్షించినవి. రాజమాత కొంచెముసేపాగి మరల యిట్లు చెప్పినది.

కుమారా! ఆదిత్యా! నేను కష్టములకై పుట్టితిని. కష్టములకై పెరిగితిని. కష్టములతోడనే నాజీవిత మంతరింప వలసియున్నది. మరునాడు రణోత్తుంగుడునన్ను చూడ వచ్చెను. ప్రాణముండియు లేనిదాననై కన్నీటిప్రవాహములలో మునిగి తేలుచున్న నన్నుచూచెను. నన్ను పరిహాసించి పలువిధముల నిందించెను. మాటలతో హింసించెను. 'నీ జీవి తాంతమువరకు నీతండ్రి యొనరించిన మహాపాపమునకీ కారా గృహ శిక్ష ననుభవింపు' మని వెడలిపోయెను. నాకు దుఃఖమురాలేదు. గుండె రాయి యైనది. అది కరిగి ద్రవిం చుట మానివేసినది. నా కన్నీరంతరించినది. నా కన్యాత్వము

నశించినది. ఈ జీవిత మీాజన్మకింతేయని తోచినది. నాకిష్ట మున్నను లేకున్నను రణోత్తుంగుని చేతిలోనిదానను. ఇది దైవము నిర్ణయించినది. దీనికి వేరుగా నేలజరుగుసను నిశ్చయమునకు వచ్చితిని. ఆయన నన్ను వివాహమాడిన నాడకుండి ననునాకతడు భర్తయెయని యూహించితిని. మనోవాక్కాయ కర్మలచేత నాయనకు శుభమును తలంచితిని. ఆయనపెట్టు బాధలన్నియు సహింపనెంచితిని.

దినములు గడచినవి. ఒకనాడు పద్మశ్రీ నన్ను చూడ వచ్చెను. ఆమెను చూడగానే నాకెక్కడలేని దుఃఖము పొర్లుకొనివచ్చినది. ఆమె తోటిస్త్రీ. రాజపుత్రిక. అందుకావలసిన బంధువురాలు మహారాణి. నాయగశాట్లకామెమనస్సుకరుగును నన్నామె రక్తబంధముచేతనాదరించు ననుకొంటిని. నాగోడంతయూ నామెతో మొరపెట్టుకొంటిని నాయనా! కష్టకాలములందు నాప్తులు సహితము విరోధులగుదురు. ఆమె నాయందు దయకలదానివలె నటించినది. ఆమెవంచన నాకు తెలియలేదు.

'చెల్లీ! మహారాజుతోచెప్పి నే చేయగలిగినదంతయు చేయుదును. నీవు ధైర్యముకలిగియుండుము? అని నాతోచెప్పి వెడలిపోయినది.

మరునాడు 'మహారాజు నిన్ను తీసికొని రమ్మని' రని యొకదాసి వార్తతెచ్చెను. నాప్రాణములు కొంచెములేచి వచ్చినవి. ఆశాంకురములు మొలకలెత్తినవి. పద్మశ్రీ నాకుపకారమొనరించినది. ఆమెను నావగాచేసికొని యీాకష్టసముద్రము దాటవచ్చును. నిజమునిలకడమీాద బైటపడగలదు.

పరమేశ్వరుడు సాయమొనరించు' నని యాలోచించుచు మహారాజును దర్శింపనరిగితిని.

ఆయననన్ను కడకంటచూచుచు ఓసీ! భానిసకూతురా నేటినుండియు నీకీశయ్యాగృహమే కారాగారము. దీనినుండి నీవు బైటికిపోకూడదు. నీచర్యలనన్నియు నిచ్చటివారు కని పెట్టుచుందురని హెచ్చరించికొలువుకూటమునకరిగెను, అదియే మహాప్రసాదము. మండుడెండలో నెడారియందు పయ నించు బాటసారిని. నాకుకొంచెము చలువనీడ లభించినది. దైవమొకదారిచూపించెనని మహారాజు మాటకడుగుదాటక నడుచుకొంటిని. పద్మశ్రద్ధ ప్రతిదినము నన్ను చూచి పోవు చుండెను. నేనామెకు కృతజ్ఞురాలనై యుంటిని. ఆమెయే నా తల్లియుదండ్రియునని భావించితిని. ఇట్లారునెలలు గతించినవి. నేనుగర్భవతినని పద్మశ్రద్ధ గ్రహించినది.

'చెల్లీ! నీవదృష్టవంతురాలవు'అని వేనోళ్ళ పొగడినది. ఆరేయి మహారాజు నన్నుచూడవచ్చెను. నేనాయనకెదురు పోయి తీసికొనివచ్చితిని. అచ్చటి పరిచారకలందరెవరిదారిని వారరిగిరి. ఆగదియందు వేరేయాసనములేదు. పక్కపైననే మహారాజు కూర్చుండెను. ఆయనకేదోగ్రుచ్చుకొని నటుల తోచినది. పక్కను తడిమిచూచెను. మహాకాలసర్పమువలె నైజారుకనిపించినది. అంతటితో నాగుండెలవిసి పోయినవి. నేనుకెవ్వున నరచినేలపైబడితిని.

మహారాజు కాలరుద్రునివలె మండిపడుచు 'ఓసీ! ఘాతకురాలా, నా ప్రాణములకే వెసరుపెట్టితివిగా అవును

బుద్ధితో పుట్టిన గుణములెక్కడికిపోవును.' అని నోంగ్రించుచు నను లంపతావానిని పిలిచెను.

'నేను నిరపరాధిని, నే నేమియు నెరుగను' అనిమహా రాజు పాదములపై బడి వేడుకొంటిని. నన్నొక్కతాపుతో నవలకుపడద్రోసెను. లంపతావాని చేత నన్ను కొరడాలతో కొట్టించెను. నాచర్మముచిట్లి రక్తము కారినది. గీతలు నాతో లుగా నాశరీరమంతయు కమిలిపోయినది. అది యమదండనము. ఆబాధపడలేక పోయితిని పెద్దపెట్టున నేడ్చి గోడుపెట్టితిని. నాపై కనికరించు వారలు లేకపోయిరి. ఒక్కమారుగా నాకత్తితో నన్నుపొడిచి చంపుడని ప్రార్థించితిని. కాని యట్లు చేయలేదు. వారెంతకాలము నన్నట్లుకొట్టిరో నాకు తెలి యదు. నాకు స్మృతితప్పినది. నే నొకరాయినై నేలమీద పడి పోయితిని. ఎన్నిదినములా రీతినుంటినో యదియు తెలియదు.

ఒకనాడునాకు తెలివివచ్చినది. కన్నులు తెరిచిదాహము కొరకు సంజ్ఞచేసితిని సిద్ధామాత్యులు నాకు చల్లనిపానీయము నోటిలోపోసిరి. రాజవైద్యులు నాప్రక్కన కూర్చుండిరి. నాశరీరమందంతయు పసుపుపూతలు పూయబడెను. నేను లేవ యత్నించితిని వారువలదని వారించిరి. రెండుమాసములు గడ చినది. నాశరీరము కొంచెము స్వస్థత చిక్కినది. బలము మాత్రమురాలేదు. నన్ను రణోత్తుంగుడుచావకొట్టించెను నా ముక్కున కొస ప్రాణముండగనే కోటవాకిట పారవేయించెను. నాయోగక్షేమమరయుచు మహావేశమున తిరుగుచున్న సర్వ సేనాపతియగు వీరబలుడు రహస్యముగా నన్ను గొనివచ్చె నని యమాత్యులవారు తెలిపిరి. రణోత్తుంగునివలని భయము

చేత వారినన్ను పాతాళమందిరమునదాచియుంచిరి. నాగర్భవాసమున నీవుజన్మించితివి. నీకొఱకై నేను జీవించితిని. రణోత్తుంగుడునీతండ్రి, భర్తయెంత కఠినుడైనను, దుర్మార్గుడైనను భార్యకాయన ననుసరించుట పతివ్రతాలక్షణము కుమారా! పసుపు కుంకుమయే స్త్రీలకలంకారము. అదిలేక జీవించియు నిరర్థకము. ఇంక నీవేదనభరింపలేను. నాకు సహగమనమునకు ననుజ్ఞనిమ్ము' అని రాజమాత యడిగెను. అందుల కాదిత్యవర్మ అంగీకరింపలేదు కాని రాజమాత పట్టుపట్టినది. ఎవరెన్నివిధముల బోధించినను నామె నిరాదరించినది. చితి పేర్చబడినది. అగ్నిదరికాల్పబడినది. రాజమాత యగ్నికి ప్రదక్షిణము కావించినది 'పరమేశ్వరా కష్టభూయిష్ఠమైన యీ యాత్మకు శాంతి ప్రసాదింపుమని ప్రార్థించినది. ఆమె యగ్నియందు దూకినది. ఆమె శరీరము సోకగానె యగ్ని చల్లారినది చితి పూలపానుపైనది. ఆకాశమునుండి ఏమొక ధ్వని వినిపించినది. అందరు నాశ్చర్యపడి చూచిరి.

'కుమారీ! నీవు పూర్వజన్మయందు నలంబుషయను నప్సరసవు. పద్మస్థ విద్యుల్లతయను విద్యాధరి. మీ రిరువురు భర్తలకొరకు గౌరీశంకరశిఖరమున పార్వతినిపూజింపవచ్చితిరి. ఆసమయమున విజయుడను ప్రమథుడచ్చటికివచ్చెను. మీరిరువురు వానినాకారరేఖలను భ్రమసి వానిపై పూవులను వెదపితిరి వాడును మిమ్ములచూచుచు తాను వచ్చినకార్యమును మరచెను. 'నాసముఖమున క్రమముతప్పి వర్తించితిరి. మీరు భూలోకమునపుట్టుడు. విజయుడుభువియందు విద్యుల్లతను చూచెను. ఆమెవానికి భార్యయగును; అలంబుషను [illegible]

వేళయున పూజాద్రవ్యములను జారవిడిచినది ఆమె విద్యుద్వతికి సవతియై పడరానిపాట్లుపడునని శపించెను. విజయుడు రత్నోత్తుంగుడై జన్మించెను. నీకును ఇంక కొంతపనియున్నది. నేను నిత్యం శ్రీ సింహాద్రివాసుని గౌరీరూపతిని తెలుపుచుంటిని. నీకు కొలదికాలములో శాపమోచనము కలుగును' అను మాటలు వినిపించెను. రాజమంత తన ప్రయత్నమును మానెను.

ఒకనా డాదిత్యవర్మ కోహాలునితో చాలదూరము ప్రయాణముచేసి తిరిగి రాజధానికి వచ్చుచుండెను. వారూరి వెలుపలనున్న స్మశానవాటికకు వచ్చునప్పటికి రాత్రియైనది.

కోహాలుడు 'మహారాజా! స్మశానములందు రాక్షసులు, భూతములు సంచరించుచుందురు. రాజపురుషులను వారూరకుండరు. వారు బహు మాయావులు. ఏదోవిధముగా నపకారము చేయుటకు ప్రయత్నించుచుందురు. త్వరగా నీ స్మశానమును దాటిపోవుట మంచిది. పగ్గములను సడలించి గుర్రము నదలింపుడు. మీరు వెనుకకు చూడవలదు. నేను మిమ్ముల సంరక్షించుచు వెనువెంటనే వచ్చుచుందును' అని యనెను.

ఆదిత్యవర్మ 'కోహాలా! భూతములు గలవను నమ్మకము నీకు కలదా?' యని యడిగెను.

కోహాలుడు 'ప్రభూ! మీకీ యనుమానమేల కలిగినదో నాకు తెలియదు. పరమేశ్వరునియందు దృఢమగు భక్తిగల జీవి మరణమునుపొంది వెంటనే పైలోకముల కరుగును. అందరి కాయదృష్టము లభించదు. చాలమంది మరణకాలమున

మహావేదన యనుభవించుచుందురు. వారు పుత్రమిత్ర కళత్రములమీద ప్రేమ త్రెంచుకొనజాలరు. కావున వారిని కోరికలు పీడించుచుండును. వారు మరణించి ప్రేతరూపమున గాలిలో సంచరించుచుందురు. భూలోకమును విడిచిపెట్టి పోరు. వారి కోరికలుతీరువరకు నక్కడక్కడ పలురూపములతో నుందురు. బహుబాధ లనుభవింతురు. మానవులనుబట్టి బాధింతురు. అని సమాధానము చెప్పెను. వారిట్లు మాట్లాడుకొనుచు కొంత దూరమువచ్చిరి. ఆ సమయమున వెనుకనుండి పెద్ద యేడ్పు వినిపించెను.

మహారాజా రోదనమును వినెను. 'కోహలా! ఆ యేడు పేమిటి?' అని ప్రశ్నించెను.

ప్రభూ! నేను ముందే చెప్పితిని, మనముత్వరగా ఇల్లు చేరుటమంచిది. యని యుత్తరమిచ్చెను. వారు కొంతదూర మట్లే సాగిపోయిరి.

'అయ్యో! దాహము దాహము' అనుమాటలు వినిపించెను. కోహలుడు ఆదిత్యవర్మ నాగనీయలేదు. రాజా మీరు వెనుకకు చూడవలదు. అని హెచ్చరించుచు గుర్రమును సడలించెను. రాజు నట్లేచేసెను. వారు ముందునకు మహా వేగమున పోవుచుండిరి.

'అయ్యో! నే నీ దాహబాధ భరింపలేకుంటిని. నాకు గుక్కెడు మంచినీరుపోసి పుణ్యము కట్టుకొను వారు లేరా!' అని బిగ్గరగా నేడ్పు వినిపించినది. ఆదిత్యవర్మ తన గుర్రమునాపెను. కోహలునకిష్టము లేకున్నను రాజు క్షేమ మునుగోరి యాగెను.

'కోహలా! ఎవరో దాహముచేత బాధపడుచున్నటు లున్నారు. ఆపత్తునందున్న వారిని సంరక్షించుట రాజులవిధి. వారెవరైన కానిమ్ము దాహముతీర్చి వచ్చునంతలో పోవున దేమున్నది. ఇంక కొంచెమాలస్యముగా కోటచేరుదును. అనెను.

ఆదిత్యవర్మ పట్టుదలకలవాడు. ఆరునూరైనను తనకు తోచినపనిని నెరవేర్చకమానడు. దానివలన చెడురానిమ్ము, వానికా పరిశీలనలేదు. ధానికి ముఖ్యకారణ మతడు మహా ధైర్యశాలి, సాహసవంతుడు. మొక్కవోని బలపరాక్రమము కలవాడు. దానికితోడు రణోత్తుంగుని వజ్రసారము వానిని మరింత సాహసవంతుని చేసింది. కాని యధర్మమునకు అన్యాయమునకు మనసునచోటీయడు కోహాలునకు నాదిత్యవర్మ గుణములు పూర్తిగా తెలియును. అతడు కొలువులోచేరిన నాటినుండియు మహారాజు మనోభావములు గమనించుచుండెను. కోహాలునకు నాదిత్యవర్మయందు భక్తి విశ్వాసములు కుదిరినవి. ఆదిత్యవర్మకు కోహాలునియందు నమ్మకము చేకూరినది. కొలది దినములలో కోహాలుని ప్రధానాంగరక్షకునిగా నియమించెను. నాటినుండియు నాదిత్యవర్మను సంరక్షించు భారమంతయు కోహాలునిమీద పడినది.

'ప్రభూ! ఈమాత్రమగు పనికి మీరు పూనుకొనవల యునా! నేనే పోయి తెలిసికొనివచ్చెదను. మీ రిచటనే యుండుడు' అని కోహాలుడు బయలుదేరాడు. అతడా రోధనమునుబట్టి దక్షిణదిశగా కొంతదూరము పోయెను. అచట నొక వికారాకారమంగళయువతిని చూచెను. ఆమె యొడ

లంతయు గాయములతో నిండియుండెను. నాసి నుండి రక్తము ధారాపాతముగా కారుచుండెను. నల్లని ముఖములోనుండి నిప్పు కణికలవలె కన్నులు మెరయుచుండెను. విరబోసు కొనిన తలవెంట్రుకలు గాలిలో తూగాడుచుండెను. నల్లని నీలి చీరె కట్టుకొనెను. ఆమె కోహలునిగాంచి వికృతముగా నవ్వుచు 'దాహము దాహము' అని రెండు చేతులు చేర్చి నోటిదగ్గర పెట్టుకొని సంజ్ఞలుచేసెను. కోహలునకు జాలి పొడమినది. అనుమాన మొకవంక వానిని పీడించుచుండెను. అమ్మా! నీ వెవరవు? అని ప్రశ్నించెను.

ఆమె సమాధానము చెప్పలేకుండెను. దాహము దాహ ముమమాటతప్ప యామె నోట యింకొక మాటరాలేదు. కోహలు డాసమీపమందున్న నూతిలోనికిదిగి కుండతో నీరు ముంచితెచ్చెను. ఆమె చేతికందించెను. కాని యామె త్రాగ లేదు. దాహము దాహమని మరింత పెద్దపెట్టున నరవనారం భించెను. కోహలున కేమియు తోచలేదు. ఆమె నాపాద మస్తకము పరిశీలించెను. వాని కేదో యనుమానము తోచెను. ఒరనుండి కత్తినిదూసి 'ఓసీ! నీ వెవరవో చెప్పుము. లేదా నీ ప్రాణములు తీయుదును' అని యదరించెను. ఆమాటలు కామె బెదరి లేచి పారిపోవయత్నించెను. కాని కోహలు డామెను పోనీయలేదు. చేతినిగట్టిగా పట్టుకొని ముందున కొకసారి లాగెను.

దానితో నామె నేలపైబడి యేడ్చెను. 'అయ్యా! నన్ను బాధింపకుడు. నేనుచేసిన మహాపాపమునకు ఫలితముగా నీవికారసరూపము నాకు కలిగినది. శివికే. నేను కుమిలిపోవు

చుంటివి. ఇంకను నన్ను పట్టి పీడించుట మానుము. నీకు నాయందు దయకలదేని పతివ్రతయు పుత్రవతియునగు కన్యక చేతకొంచెముకాలములో నీవు నానోటిలో పోయింపుము. నీకు పుణ్యముండును. నా కీరూపము పోవును. నేను దేవలోకమున కరుగుదును' అనెను.

కోహలుడాలోచింప మొదలుపెట్టెను. పతివ్రతయు పుత్రవతియు నుండిన నుండవచ్చును. పుత్రవతి కన్య యెట్లగును. కోహలునకు చిక్కుతీరలేదు. ఆమె తన్నేదో మోసము చేయుటకీ పన్నాగము పన్నియుండవచ్చునని యూహించెను

ఆ రాక్షసి 'అయ్యా! నీ కెవరు లభించువారు లేరా ?' అని యడిగెను.

ఓసీ! రాక్షసీ! పుత్రవతి కన్య యెట్లగును. నన్ను మోసగించుట కిట్లనుచుంటివి. నిజము చెప్పుము. నీ వెవరవు? అని మరల గద్దించెను. ఆ రక్కసి యిట్లు చెప్పెను.

అయ్యా! వినుము. నేను కళింగరాజగు రణోత్తుంగుని భార్యను. పద్మస్థయను దానను. నాభర్త వంగరాజ్యాధిపతి యగు నాదిత్యవర్మతో యుద్ధమొనరించెను ఆదిత్యవర్మ నా భర్తను చంపెను. ఆయన చేసిన శపథము ప్రకారము కళింగ రాజ్యము స్వాధీనము చేసుకొనడాయెను రణోత్తుంగుని సర్వ సేనాపతి విజయోత్తుంగుడు. అతడు రణోత్తుంగునకు పినతండ్రి కుమారుడు. మాకు సంతతి కలుగలేదు. విజయోత్తుంగునకు మహారాజు మరణించినంతనే దురాశ జనించినది. నన్ను నిర్బంధించి రాజ్య మపహరింప వలయునని యెంచెను. ఒకనాటిరేయి హఠాత్తుగా నన్ను బంధింపవచ్చెను.

నేను వాని కంటకపడక పారిపోయితిని. వాడు నన్ను వెంబడించెను. చివరి కాతడు నన్ను చివరి యంతస్థుమీది చంద్రశాలవరకు తరిమెను. నేను తొందరలో తబ్బిబ్బయితిని. చీకటిలో కన్ను కానరాలేదు. చంద్రశాలనుండి క్రిందికి రాతి దిబ్బమీద పడితిని. నా యొడలంతయు గాయములైనవి. నా తల పగిలినది. నేను వెంటనే మరణించితిని అయ్యో! నే చేసిన పాపమునకు ఫలితముగా నాకీ రాక్షసిరూపము కలిగినది. వంగ దేశమును సింహేంద్రవర్మ పరిపాలించెను. ఆతనికి గోమతియను కూతురుగలదు. ఆమె గుణములందు గోమతియే. నాభర్త సింహేంద్రవర్మనోడించి యాయనపుత్రికను బలాత్కారముగా తెచ్చెను. ఆమెను బలాత్కరించుటచేత గర్భవతి అయ్యెను. నాటినుండియూ రణోత్తుంగుని త్రికరణశుద్ధిగా దైవము వలె చూచుకొనెను. ఆమెను నమ్మించి నేను ద్రోహము చేసితిని. ఆ కారణముచేతనే నీ రూపము నొందితిని. నేను పూర్వజన్మయందు విద్యాధరకన్యను. శాపముచేత భూలోకమున పుట్టితిని. గోమతి యప్సరకన్య. అప్సరలకు వివాహములేదు. వారు సంతతిపొందినను వారి కన్యాత్వము నశించదు. ఆమె కన్యయు పుత్రవతియు పతివ్రతయు నగును. ఆమె తులసిజలమిచ్చినచో నాకీ రాక్షసిరూప మంత మొందును. నేను నాలోకమున కరుగుదును.

కోహలు డామాటలువిని, నీమాటలు నిజమైనచో నాతోరమ్ము. నే నామెకుమారుడగు నాదిత్యవర్మ కంగరక్షకుడను. మారాజునకు విన్నవించి నీకోరికతీర్తును' అనెను. అందులకా రాక్షసి యంగీకరించెను. వారిరువురు నాదిత్యవర్మ

యున్నచోటునకు వచ్చిరి. కాని యచట నాదిత్యవర్మ లేకుండు వానికై యా స్మశానమునందు వెదుకనారంభించెను. కొంత సేపటికి వానికొక దేవాలయము కనిపించెను. దానిబైట గుఱ్ఱమునిలబడి యుండెను. ఆదిత్యవర్మ యాలోపలకుపోయి యుండుననని తలంచెను కోహలుడు తనగుఱ్ఱము నొకచెట్టు నకుకట్టి దేవాలయము లోనికరిగెను. గర్భాలయము లోనికి తొంగిచూచెను. ఎదుట మహాకాళి విగ్రహ మతిభయంకర రూపముతో కనిపించుచుండెను. ఆమెకంఠమునందు కపాల మాలికలుకలవు. నడుమునకు నెముకలు గ్రుచ్చి వేలాడవేయ బడెను. ఆవిగ్రహామునకు ముందు హోమకుండము వెలుగు చుండెను. దానిచుట్టు పుఱ్ఱెలు, నెముకలు, నెత్తురు, కల్లుకుండ లమర్చబడి యుండెను. ఆదిత్యవర్మ సాష్టాంగపడి యాకాళికి మొక్కుచుండెను. వానికెడమ ప్రక్కన నొకమనుజుడు కత్తి నెత్తి నిలుచుండెను. వానిమెడలో నెముకల పేరులుగలవు. వా డెజ్జనిగోచిని పెట్టుకొనియుండెను. గడ్డములు మీసములు పెరిగి ముఖము కనబడనీయకుండెను.

కోహలు డాదృశ్యమును గాంచి భయపడెను. ఏదో మోసముజరిగినదని తలంచెను అంతలో నా కాపాలికుడు తనచేతిని రాజుమెడకు గురిచూచి విసరపోయెను కోహలుడు తటాలున కత్తిదూసి కాపాలికునితల కస్సునవరికెను. అది బంతివలె నెగిరి కాళిపాదములచెంత పడెను. మొండెమునేలపై కూలెను. ఆదిత్యవర్మ ధ్యానికి కన్నులు తెరిచిచూచెను. కోహలు డాదిత్యవర్మను సమీపించి 'మహారాజా! యిదేమి?' అని యడిగెను.

ఆదిత్యవర్మ యిట్లనుడివెను. కోహలా! నీకొరకెదురు చూచుచు చాలసేపు నిలుచుంటిని. ఎంతసేపునకు నీవురా లేదు. ఇటునటు చూచుచుండగా నీకాపాలికుడు నాయొద్దకు పరుగుపరుగున వచ్చెను. అయ్యా! మీరెవరో వీరులవలె నున్నారు. నేను కాళికి హోమముచేయుచుంటిని. దానివలన నా తపస్సుసిద్ధించును మహాకాళి నాకు ప్రత్యక్షమగును. అట్టి లాభముపొందనీయకుండ యీ స్మశానములోని రాక్షసిమూకలు నాహోమమునుపాడుచేయుచున్నవి. నాయందుకనికరించి దేవాలయమును కాచియుండుడు. నాపనితీర్చుకొందును' అని బ్రతిమాలెను. నేను 'సరే'.యని వానివెంటవచ్చితిని. నన్నుబైటనిలిపి గర్భగుడిలోహోమములుగావించెను. పిమ్మట నన్నుబిలిచి 'అయ్యా! యీదేవత సత్యరూపిణి. ఆమెకు చాగిలపడి మ్రొక్కుడు. ఈప్రసాదముతీసికొనుడు' అని నాతో ననెను. కాపాలికుడొసగిన ప్రసాదము కన్నులకద్దికొని నోటిలో వేసికొంటిని. నేనుభక్తితో కనులుమూసి చాగిలపడి మ్రొక్కితిని. ప్రసాదమునందేమి కలదోకాని నాకొడలు తెలియలేదు. మైకముక్రమ్మినది. అంతలో చప్పుడైనది. నేను లేచితిని. ఒడలుచూచుకొంటిని నామెడలిమీద బట్టలులేవు. రక్త చందనము, కుంకుమ పూయబడినది. అంతలోనీవు సమీపించితివి'.

కోహలుడు మహారాజును కౌగలించుకొని ప్రభూ! నేను మొదటనే చెప్పితిని రాక్షసులు మాయావులని. నా మాట వినకున్నారైరి. ఆ కాపాలికుడు మిమ్ముచంపుటకు కత్తినెత్తెను. నేనువానితలనరికితిని' అని చెప్పెను.

పిమ్మట మహారాజు 'నీవుపోయిన సంగతేమైనని?' యని అడిగెను.

కోహలుడు రాక్షసివృత్తాంత మంతయు వినిపించెను. ఆదిత్యునకామెను చూపెను. ఆదిత్యుడు వారితోకలిసి కోట దారిపట్టెను. ముగ్గురు నంతఃపురములో ప్రవేసించి గోమతికి రాక్షసివృత్తాంతము తెలిపిరి. ఆమె యానందముతో నొకపీట వేసి దానిపై ఆరాక్షసిని కూర్చుండపెట్టెను. తులసిజలమామె నోటపోసెను. వెంటనే యామె విద్యాధరియయ్యెను. ఆమెను దర్శించుటచేత గోమతి శాపముతీరి యప్సరస యయ్యెను. వారు మహారాజునుదీవించి తమలోకములకరిగిరి.

౨౮

గోమతి భూలోకమును విడిచి దేవలోకమున కరిగెను ఆమె శరీరమున కగ్ని సంస్కారములు గావించి యాదిత్య వర్మ మాతృఋణమును తీర్చుకొనెను. ఒకనాడు మంత్రులు సామంతులు, మిత్రులు సేవించుచుండ కొలువుతీర్చెను.

'విజయోత్తుంగుడు రాజ్యమునం దాశగొని నా పెద తల్లిని చంపెను. వానికి తగిన నీతి నేర్పవలయును. రణోత్తుం గునితోడి చేసినయొడంబడిక ప్రకార మింతవరకు నూరుకొం టిని. రణోత్తుంగుడు మడిసెను. వాని భార్యయు మరణించి నది. కళింగరాజ్యము మనచేతిలోనిది. దానిని స్వాధీన మొన రించుకొనుటకు విజయోత్తుంగుదెవడు! కళింగదేశమిుమిాదికి దండెత్తిపోవలయును. దానిని మన యధీనముచేసికొనవల యును. ఇందుకు మీరేమందురు' అని యాదిత్యవర్మ

మంత్రిసామంతుల నడిగెను. వారందరు నేకగ్రీవముగా సమ్మ పడిరి.

అంత కోహాలుడు 'మహారాజా! రణోత్తుంగునితోడి యుద్ధమునందు మన సేనలో చాలాభాగము నష్టపడియున్నది. మరల వానిని వేదపెట్టుట యుక్తము కాదు. నాకు శలవు నొసగుడు. నేనుపోయి విజయోత్తుంగు నోడించి కట్టి తెచ్చెదను' అనెను.

ఆమాటలు విని ఆదిత్యవర్మ యాశ్చర్యపోయెను. సభలోని వారందరు కోహాలుని వేళాకోళము చేసిరి. ఆదిత్య వర్మ 'కోహాలా! నీవు విజయోత్తుంగుని పరాక్రమ మెరుగవు. అతడు రణోత్తుంగుని మించినబలవంతుడు. మహావీరసింహము. వాని పరాక్రమము విరోధుల గుండెలలోని గాలము' అనెను.

కోహాలుడు 'మహారాజా! దైవబలము విపరీతమైనగాని కోహాలుని గెలువగలవారుండరు. ప్రభూ! మీరు సందేహింప వలదు, నా కానతియిండు' అనెను.

రాజు సరేనని సమ్మతించెను.

రాజు లందరు విశ్రాంతులైరి. కోహాలుడు మరునాడు తెల్లవారకమునుపు లేచి సింధూరమను తనయశ్వమునెక్కి కళింగ దేశమునకు రాజధానియగు సింహాకటకమునకు బయలు దేరెను. పిమ్మట నాదిత్యవర్మ తన దండనాథుని బిలిచి కోహాలుని మాటలయందు నాకంత నమ్మకముకలుగుటలేదు. అతని శక్తిసామర్థ్యములు మనకు తెలియవు. రాజభక్తి కల వాడనుటకు సందియములేదు. మనము సేనలతో వెంట పోవుటమంచిది. ఓటమివాటిల్లినచో సగౌరవమగును. కావున

సేనలను సంసిద్ధపరుపుము. రేపే ప్రయాణము కావలయును విజయయాత్ర సాగింపవలయును' అనెను. మరునాడు ఆదిత్యవర్మ సేనలతో సింహకటకేశునకు బయలుదేరెను. రెండు దినములు ప్రయాణముచేసి యాదిత్యవర్మ కళింగరాజ్యము సరిహద్దులచేరెను ఆరేయి యొక్క మైదానమునందు శిబిరముల నెత్తించి సేనలను విడియించెను. ఆదిత్యవర్మ దండనాథులతో ప్రొద్దుపోవునంతవరకు మాటలాడి యప్పుడే పక్కమీద పరుండెను.

అంతలో నొక సేవకుడువచ్చి తగురీతిగా నమస్కరించెను. 'మహాప్రభూ! ప్రధానాంగ రక్షకుడగు కోహాలుడు మిమ్ములను చూడకోరుచున్నాడు' అని మనవి చేసికొనెను.

రాజు జరిగినసంగతి నూహించుకొనలేకపోయెను. కోహాలుడా! లోపలికి కొనిరమ్ము అనిసమాధానము చెప్పెను.

కోహాలుడొకచేతగుఱ్ఱమును నింకొకచేత విజయోత్తుంగుని పట్టుకొని రాజును దర్శింపవచ్చెను. అశ్వమును గుడారము వెలుపలవిడిచి, సంకెలతోనున్న విజయోత్తుంగునితో లోనికివచ్చెను. వాని నొక్కత్రోపుతో రాజు పాదములమీద పడవేసెను. తనచేతనున్న చబుకుతో వానిని మోదుచు 'మహారాజు పాదములు పట్టుకొనుము' అని బలమంతయు నుపయోగించి చేయికొలంది మోదెను.

విజయోత్తుంగుడు రాజుపాదములు పట్టుకొని 'మహారాజా! నన్ను క్షమింపుడు. ఈ కోహాలుడు నన్ను బ్రతుకనీయడు. రక్షింపుడని రోదనము చేసెను.'

కోహలునకు కోపావేశమున నొడలు తెలియలేదు. విజయోత్తుంగుని దేహమంతయు చీకుకొనిపోయెను. రక్తము వరదలు కట్టినది. కోహలుని కసితీరలేదు. మహారాజు కోహలునివంక చూచెను. వాని కనులనుండి నిప్పులు కురియుచుండెను. ముఖమునదయించుచున్న సూర్యబింబమువలె నెత్తురు చిమ్ముచుండెను. కోహలుడు తొల్లింటి కోహలుని వలె లేడు. అతడు ప్రళయరుద్రునివలె కనిపించుచుండెను. అక్కడి వారెవరు వానివంక చూడలేకపోయిరి.

ఆదిత్యవర్మ 'కోహలా! నీ కోపమింకను తీరలేదా ?' అని చిరునవ్వుతో ననెను

'మహాప్రభూ! స్వర్గమందున్న నాతండ్రి'- అని యేదో చెప్పబోయెను. వానికి మాటరాలేదు. కన్నీరు జలజలరాలినది. అతడు రెండుచేతులతో ముఖముమూసికొని యావురుమని యేడ్చెను.

'కోహలా! కోహలా!' అని మహారాజు కోహలుని బుజ్జగించెను. కోహలుని హృదయము పాలిరులు తేరినది. అది యుడుకెత్తి తుకతుకలాడినది. ఊదరలు క్రమ్ముకొని యెడలంతయు సెగలురేగినది. అతడు దుఃఖాగ్నిని చల్లార్చుకొనలేకపోయెను. లోలోన వెక్కి-వెక్కి యేడ్చెను

కోహలు డాటవికజాతికిచెందిన మహావీరుడు. వాని తండ్రి పర్జన్యనాయకుడు. వింధ్యపర్వతారణ్యము నందలి యడవిజాతివారగు నాగులకు నది నాయకుడు. భిల్లజాతివారందరు వానిని పజ్జననాయకుడని పిలుతురు. వింధ్యపర్వతములందు వజ్రాలకొనయను నొక లోయకలదు. వర్షకాలమున.

వింధ్యపర్వతముమీద కురిసినవాన సెలయేళ్లుగాపారి యెక్క-డెక్క-డనున్న జాతివజ్రాలు నా లోయలోనికి కొట్టుకొని వచ్చును. అందువలన దానికి వజ్రాలకోన యను పేరు వచ్చెను. ఆ సమీపమునందు పది పదిహేను గూడెములు గలవు. ఆ పల్లెలలో నాగజాతివారు నివసించుచుండిరి. క్రమక్రమముగా గోండులు, భిల్లులు శబరులు వచ్చి యా పల్లెలచుట్టు నివాసము లేర్పరచుకొనిరి. అందువలన గూడెములు పల్లెలైనవి. ఆ పల్లెల కధిపతి పజ్జననాయకుడు. వాని తాతముత్తాతలు పదితరములనుండి యచటి నాగజాతి వారు కొండవాలులలో వ్యవసాయము చేసుకొని యా వచ్చిన ఫలసాయముతో జీవించుచుండిరి ఎండాకాలములందు వజ్రాల కోనలోనికి దిగి వజ్రములు నేరుకొని తెత్తురు వానిని పగుల గొట్టి లోపలి ముడివజ్రములను తీసి నగరములలో నమ్మి కొనుచుండిరి. సంతసమయములందు వెదురుముక్కలు నేనుగుదంతములు, నెమలి కలపయు నమ్మికొని తెచ్చిన డబ్బుతో బట్టలు పాతలు కొనుచుండిరి. వారికి దొంగ తనములు దారిదోపుడులనిన గిట్టవు. వారందరు నమాయకులు. తెల్లనన్నియు పాలు, నల్లనన్నియు నీరని భావింతురు. వారిలో వారికి వివాదములు పోట్లాటలు లేవు. ఏవైన కలిగినప్పుడు వారి నాయకుడే వానిని పరిష్కరించును. వానిమాట వారికి ప్రమాణము. నాయకులు సైతము పక్షపాతములు లేక తమ పనులు నిర్వహించుచు వచ్చిరి.

పజ్జననాయకుని యేలుబడియందున్న కూటములలో నొక పర్వతముమీద వింధ్యవాసిని యను పార్వతీ దేవాల

యము కలదు. అది చాల పురాతనమైనది. దాని నెవరు నిర్మించిరో, యెప్పుడు నిర్మించిరో యెందుకు నిర్మించిరో యెవరికి తెలియదు. పరమేశ్వరుడైన శివుడు గంగను పరిణయ మాడెననియు, ఆమె నెప్పుడు నెత్తిమీద నెక్కించుకొని గారవించుచుండెననియు, పార్వతి యదిచూచి సహింపలేక శివుడు తనున్న చిన్నచూపు చూచుచున్నాడని యలిగి కైలాసము విడిచి దూరముగానున్న వింధ్యపర్వతారణ్యములకు వచ్చెననియు, ఆ మహాదేవికి నిత్యము నచటి యాటవికులు పండ్లు, దుంపలు పెట్టి పోషించిరనియు చెప్పుకొందురు. కొంతకాలమునకు శివుడు పార్వతిని వెదకుచు వచ్చి యచటచూచెను. ఆమెను బ్రతిమాలి కైలాసమునకు తీసికొని పోయెనట. పార్వతి ఆటవికుల భక్తికి మెచ్చి తనరూపము నచట ప్రతిష్ఠించి, 'భక్తులారా! దీనిని పూజింపుడు. మీరు తలంచిన కోరికలన్నియు నెరవేరును. మీరెప్పుడు పిలిచిన యప్పుడు పలుకుచుందును' అనివరమిచ్చి భర్తతో వెడలి పోయెను. వారు ఆ మహాదేవికి నాలయముకట్టిరి. ఆ దేవికి విధ్యవాసిని అని పేరుపెట్టిరి. నిత్యము వారా దేవతను పూజింతురు. సంవత్సరమున కొకసారి, కొలుపులు, బలులు, వుత్సవములు చేయుదురు. ఆదేవత వారికి పిలిచినపలుకును. ఆమెదయవల్లనే తామంతయభివృద్ధికి వచ్చితిమని వారినమ్మకము.

వజ్ర తాత తండ్రులా దేవికి ప్రాకారములు, మంటపము కట్టించిరి. వజ్రాలకోనలో లభించిన జాతి వజ్రములను సాన పట్టించి విలువగల కంఠహారాదియలంకారములన్నియు చేయించిరి. ఇప్పుడామె యొంటిమీద లక్షల విలువగల నగలు

కలవు. పజ్జన యాజగన్మాత్రకు రత్నకవచము చేయించెను. దానికొక యర్చకుని నియమించెను. దేవీమహోత్సవము లందు నాటవికు లే కాక నాగరకులుకూడ పాల్గొనుచుండిరి.

పజ్జన యేలుబడిలో రెండు సంవత్సరములు వర్షము కురవలేదు. పంటలు పండలేదు.

అడవులందు కార్చిచ్చులు రేగి వనసంపదలను కాల్చివేసినవి. నాగుల స్థితిగతులు తలక్రిందైనవి. కళింగపతికి చెల్లింపవలసిన కప్పము పజ్జన చెల్లింపలేకపోయెను. రణోత్తుంగునితో నాగుల కష్టములను స్వయముగా మనవిచేసికొనెను. కాని రణోత్తుంగుడు వానిమాటలను నమ్మలేదు. విఘ్నవాసిని మీద ప్రమాణముచేసి మొరపెట్టుకొనెను. మహారాజు కప్పము నెగవేయుటకది పన్నినపన్నాగమని యనుమానపడెను. పజనగూడెమునకు తిరిగివచ్చెను.

రణోత్తుంగుడు స్వయముగా కోపస్వభావుడు దానికితోడు విజయోత్తుంగుడు వానికి దూపము వేయుచుండును. దానితో రణోత్తుంగున కావేశముపుట్టును. వెనుకముందాలోచింపడు. తొందరపడి నిర్ణయమునకు వచ్చును ఆపనిని వెనుతీయక చేయుచుండును. పజ్జన నాయకుడు వెళ్ళినతరువాత రణోత్తుంగుడు విజయోత్తుంగుని సలహాయడిగెను. అతడు 'ప్రభూ! ఆటవికులు పజ్జననాయకుని యేలుబడియందు చాల ధనవంతులైరి వారు ధనగర్వముచేత కప్పముకట్టక మానివేసిరి. ఇప్పుడు మనమూరకుంటిమేని గోటితో పోవునది గొడ్డలితో నరకవలసివచ్చును. వారినిప్పుడే లొంగతీయుట మంచిది. మీ యనుమతియైనచో నే నాపనిచేసి ప్రభువులకు

కట్టవలసియున్న ధనము తెచ్చెదను' అనిపలికెను. రణోత్తుంగుడు 'సరే' యనెను. విజయోత్తుంగుడు సేనలు సమకూర్చుకొని యాటవికులమీదికి దండు వెడలెను. వారిగూడెములను నానా బీభత్సగావించెను. ఇల్లిల్లుశోధించి యున్నదంతయు దోచియించెను. చేతికందిన వారినెల్ల నానా హింసలుపెట్టెను. పజ్జవనాయకుడు విజయోత్తుంగుని కాళ్ళ్రువేళ్ళపడి బహువిధముల బ్రతిమాలెను. విజయోత్తుంగునువినలేదు. ప్రభూ! 'నాయింటి నున్న సకలము కొనిపొండు. నాప్రజలను హింసింపకుడు. మీకుపుణ్యముండును' అని యడ్డుపడెను. విజయోత్తుంగుడు వానిని కొరడాలతో కొట్టించెను.

విజయోత్తుంగుడెంత చేసినను వానికేమియు లభించలేదు. ఆటవికులు తిండికిలేక నానా బాధలుపడుచుండిరి. అదివరకు దాచికొనిన దేమైనయున్న దానినంతయు నీ కరువు దినములలో ఖర్చుచేసికొనిరి చివరికి చేరెడు గంజికైనను లేనిదినములువచ్చినవి. విజయోత్తుంగుని యత్నము విఫలమైనది. తిరిగి యుట్టిచేతులతో పోరాదు. పోయిన నగౌరవము రాజువలనతప్పదు. వానికి వింధ్యవాసినిమీద కన్నుపడినది. ఆమె నిత్యకళ్యాణియై సువర్ణాభరణములతో రత్నహారములతో మెరసిపోవుచుండెను. విజయోత్తుంగుడు మహాదేవి యాలయమునందు ప్రవేసించెను. ఆ దేవతయలంకారము లన్నియు నొలిచివేయుడని సైనికులకాజ్ఞాపించెను. అంతటితో నాటవికుల కావేశముపుట్టినది. అందరు స్త్రీ పురుషు లొక్కటై పెట్టున నాయుధములను నెత్తిరి. విజయోత్తుంగుని సేనమీద 'వింధ్యవాసినీ దేవికిజై' యనిపడిరి. రెండువైపుల

వారికి కొంతసేపు యుద్ధము జరిగినది. విజయోత్తుంగుని సైనికు లాటవిక జనులను చిత్రవధ కావించిరి. ఆలయముచుట్టు రక్త ము ప్రవహించినది. పీనుగులు దొప్పతోగినది. పజ్జవ నాయ కుడు దేవిగర్భాలయమునద్వారమునకు రెండు చేతులడ్డముపెట్టి నిలిచెను. విజయోత్తుంగుడు వాని రెండుచేతులు నరికెను. కాళ్లు డ్డము పెట్టెను. విజయోత్తుంగుడు రెండు కాళ్ళను నరికెను. నాతల్లి యలంకారము తీయనీయను' అని ద్వారమున కడ్డము గాపడెను. విజయోత్తుంగుడు వానితల నరికెను. లోనికరిగి యాలోకజనని యలంకారములన్నియు గోతములకెత్తించి పట్టుకుపోయెను. కోహలుడా సమయమున గాయములు తగిలి యొడలు తెలియని స్థితియందుండెను. లేచి చూచునప్పటికి తండ్రి చిత్రవధ చేయబడియుండెను. కోహలుడు పెద్దపెట్టున యేడ్చెను. కన్నీటిధారలతో నా తుండెమునకు స్నానము చేయించెను. తండ్రికి నంత్యక్రియలు జరిపించెను. మరల వచ్చి వింధ్యవాసినీదేవి పాదములచెంత కూర్చుండెను. పట్టు దలతో నామె నన్నపానములువిడిచి ధ్యానముచేయ నారం భించెను. నెలలు గడిచినవి. దేవి ప్రత్యక్షముకాలేదు. వానికి మొండిపట్టుదల హెచ్చినది. ఆమె తనకోర్కె నెరవేర్చ నిచో నచటనే మరణింతునని నిశ్చయముచేసికొనెను. ఒక దినమున వానికి మూర్ఖత మరింత హెచ్చినది. 'తల్లీ! మహా దేవీ! నీవు నాకుదర్శనమీయ తలంచలేదు. నా ప్రాణములు నీకర్పించుచున్నాను' అనుచు నామె పాదపీఠముమీద తలను మోదుకొన నారంభించెను. రక్తము గాయములనుండి పొరలి పారినది. వింధ్యవాసిని దేదీప్యమానమగు కాంతులతో

కోహలుని యెదుటకనిపించినది. 'కోహలా! లెమ్ము. నీకోరిక కొలదికాలములలో నెరవేరకలదు. ఇది సింహసత్త్వమను గుఱ్ఱము. ఆకాశమునందు చరింపగలదు. ఇది వజ్రధారయను గండ్రకత్తి. ఈరెంటిని నీవుతీసికొనుము. వంగదేశమున కరిగి యాదిత్యవర్మ నాశ్రయించి యుండుము. సమయము వచ్చి నప్పుడు నేను నీ యందావేశింతును. నీపగతీర్చుకొనుము. అంతవరకు దినమునకు నూర్గురు బ్రాహ్మణుల కన్నవస్త్ర ములిచ్చి పోషింపుము. ఆపుణ్యము నీకుతోడగును. అందు మూలమున నీకునైశ్వర్యము చేకూరకలదని వచించెను. కోహ డట్లే యాదిత్యవర్మ నాశ్రయించి దేవిచెప్పినటులుచేసెను. సమయమునకు మహాదేవి కోహలుని యందావేశించినది. విజయోత్తుంగుని సేనలను పరిమార్చి వానిని బంధించి తెచ్చెను. కోహలునకు కోపముతీరలేదు. తండ్రిమాట తలం పునకు వచ్చినది. వానికి పట్టరాని దుఃఖముకలిగినది. విజయో త్తుంగుని తన గుఱ్ఱమునకు బంధించెను.

"మహాప్రభూ! వీనిని మహాదేవికి బలియిచ్చునంత వరకు నాకు కోపముతీరదు.' అని యాగుఱ్ఱము నెక్కి- యాకా శమున కెగిరిపోయెను.

౬

కోహలుడు విజయోత్తుంగుని వీరధ్యాచలము నందలి తనపల్లెకు తీసికొనిపోయెను. ఆటవికులందరు కోహలుని చుట్టు మహోత్సాహముతో చేరిరి. వారికి తనపల్లెను విడిచి పోయిననాటినుండి యానాటివరకు జరిగిన విషయములన్నియు

పూసగ్రుచ్చినట్లు చెప్పెను. విజయోత్తుంగుని వారికిచూపించెను.

'ఆటవిక జనులారా! నాతండ్రిని కారణములేక వధించిన యీ విజయోత్తుంగుని మన వింధ్యవాసినీదేవికి బలియీయవలయును. అప్పుడుగాని నాతండ్రి యాత్మకు నాకును శాంతిలేదు. బలికిసర్వము సిద్ధముచేయుడు' అని పలికెను.

పజ్జన నాయకుడనిన నాటవికుల కందరకు ప్రేమకలదు. వానియందు భక్తి విశ్వాసములు గలవారై వానిజీవితకాలమున వానిని సేవించిరి. అట్టిఉత్తమనాయకుని చంపిన విజయోత్తుంగునిమీాద కసితీర్చుకొనుట వారందరికిష్టమే. కావున బలిమహోత్సవమునకు వారుక్షణములో నన్నియు తయారు చేసిరి. వింధ్యవాసిని దేవాలయము పూలతోను చిగురుటాకులతోడ నందముగా నలంకరింపబడినది. ద్వారములకు పసుపు కుంకుమలు పెట్టబడెను. స్త్రీలు, పురుషులు తగువిధముగా నలంకరించుకొనిరి. తప్పెటలు, కొమ్ములుభూరాలు, డోళ్ళు మద్దెలలు నొక్కపెట్టున మ్రోగినవి. స్త్రీలు పురుషులు చప్పటులు చరుచుచు పాటలుపాడుచు నాట్యములు చేయుచుండిరి, ఆనాడా వింధ్యవాసిని యాలయమంతయు మహానందముతో నిండిపోయెను. మహాదేవికి ధూపములు దీపములు వెలిగింపబడినవి. కోహలుడు వింధ్యవాసినీ దేవి యెదుట భక్తివినయములతో నమస్కరించి నిలుచుండెను. ఆసమయమున నలుగురాటవికులు విజయోత్తుంగు నలంకరించి దేవియెదుటకు కొనివచ్చిరి. వాని యొడలంతయు రక్తచందనము పూయబడెను. మెడనిండ పూలమాలిక లలంకరింప

బడెను తలను పూలదండలు చుట్టబడెను. ముఖమున కుంకు మబొట్టు, చేతులయందు వేపమండలు తాల్చిన విజయో దత్తుని చూచినప్పుడు శోకవిశేషమును భయము కలిగించు చుండెను.

విజయోత్తుంగుని ముఖమున దుఃఖమేఘము లావరించి నవి. వానికి మరణముతప్పనిది. వానిమనస్సునందు తనతొల్లిం టిమహావైభవము లు విజయ పరంపరలు నొకటివెంట నొక టిగా వచ్చివాలినవి. మహానందముగా గడపిన దినములు జ్ఞప్తికివచ్చినవి. వానిహృదయమును తునాతునకలుగావించి నవి. కనులవెంట నీరుకురిసినది. తానొనరించిన యకార్య ములు కనులయెదుట కనిపించినవి. ఒకనాడవి మహాత్కార్య ములుగా తోచినవి. ఇప్పుడవి యవినీతి చర్యలనితోచినవి. ఆఘోరకార్యముల కిదేఫలమని వానికి స్ఫురించినది. ఏచోట పరాక్రమించి పజ్జన నాయకుని చిత్రవధ కావించెనో యచ టనే తనకీశిక్షవిధింపబడుటచేత చచ్చినచావయినది. వానికి ప్రాణాలమీద యాశ నశించినది. కాని తానొనరించిన ఘోర కార్యములకు దైవమెదుట నేమిసమాధానము చెప్పగలుగుదు నను నాలోచనలు రేగిన, దానితో విజయోత్తుంగునకు భయము వణకుకలిగినది. మృత్యుదేవతను ధైర్యముగా నెదుర్కొనుటకు శక్తినిమ్మని యా మహాదేవిని ప్రార్థింప మొదలుపెట్టెను. వానిగుండె రాయియైనది. వెంటవచ్చినవారు విజయోత్తుం గుని మోకరింపజేసిరి. విజయోత్తుంగుడు దేవినొక్కసారి చూచెను. ఆమె యలంకార శూన్యమగు రూపము వాని హృదయమును సమూలముగా భేదించినది. పూర్వము తాను

చూచిన దేదీప్యమానమగు నా కాననము కనులయెదుట నిలిచి నది. అవును నాకీశిక్ష తగినదే' యని తలపంచెను.

కోహలుడు కత్తినెత్తెను 'కోహలా! కోహలా! ఆగు' అనుమాటలు వినిపించినవి.'

కోహలుడెత్తినకత్తి యెత్తినట్లుంచి వింధ్యవాసినీ మహాదేవి వంకచూచెను ఆమె కోహలా! జీవహింస మహా పాపముకాదా? యనెను.

స్త్రీ శిక్షకొరకు నేనిచ్చుచున్నబలి జీవహింసఎట్లగును తల్లీ!

నాయనా! ఈ ప్రపంచములోని జీవరాసులన్నియు నాబిడ్డలు ఏతల్లియైనను తనపిల్లలను బలికోరునా?

తల్లీ! తెలియనిమూర్ఖుడను. నాయపరాధ ముసహింపుము.

కోహలా! ఈతడు పూర్వజన్మయందు. నీతండ్రికి సోదరుడు. అదెట్లుతల్లీ?

వినుము. కాంచీపురమునందు గాలవుడను నొక బ్రాహ్మణుడు కలడు. వాడు మిగులపిసినిగొట్టు. అబద్ధము లాడుటయనిన వానికి మహానందము. వంచన నిత్యకృత్యము. వాడు ప్రతిదినము పరులను మోసగించి యబద్ధములాడి యాయావారము వలనడబ్బు సంపాదించుచుండును. దానిని గోచికొంగునముడివేసి దాచియుంచును. భార్యకుబిడ్డలకు పెట్టడు, తానుతినడు. అట్లుదాచినధనమును పరులకు వడ్డీల కిచ్చును వడ్డీలకు వడ్డీలుపెంచియార్జించిన యాధనముతో నిల్లువాకిలి – కట్టుకొని కొంతపొలమునుకూడ సంపాదించెను. అవి తనజీవితమునకు సరిపోయినను తనవృత్తిని మానలేదు. ఇట్లుకొంత ధనమునుగూడకూడబెట్టెను. ఆడబ్బుతో మారువర్త

కముసాగించెను. కొన్నిసంవత్సరములలో గాలవుడు లక్షాధికారి యయ్యెను. వానికి సునీతి,వినీతులనునిరువురుకుమారులుపుట్టిరి. వినీతి కుటిలస్వభావుడు. అన్నివిధముల తండ్రినిబోలినవాడు. సునీతుడమాయికుడు. తల్లిదండ్రులయందు భక్తివినయములు కలవాడు తమ్మునియందు ప్రేమభావముతో వర్తించుచుండును. వినీతికడగొట్టుకుమారుడు. వానియందు తండ్రికిప్రేమ మెండు. వాడేమిచేసినను గాలవునకు సంతోషంగానుండును. అది కనిపెట్టి వినీతి సునీతునిమీద కొండెములుచెప్పుచుండెను. తండ్రి సునీతిని దండించుచుండును. సునీతునియందువినీతిపైకి అధికమగుస్నేహముకనబరచుచు తండ్రిచర్యలకు వానిమీద జాలిపడుచున్నటులు నటించును

గాలవునకు ముసలితనం వచ్చినది. మరణకాలము సమీపించినది. వినీతికి తండ్రి యాస్తిపాస్తులను నపహరించవలయునను బుద్ధిపుట్టినది. సునీతియొద్దచేరి 'అన్నా! తండ్రి గుణములు నీకు తెలియునుగదా ఆయనదుర్మార్గుడు. బ్రతికి యున్నంతకాలం మనకుసరిగాతిండియైనను పెట్టలేదు. మనము యాచించి తెచ్చినడబ్బుకూడతీసుకొనిమానకుగవ్వైనచిక్కనీయలేదు. ఆయనమరణించినను మనకీయాస్తిలభించదు. ఈయననుకనిపెట్టుకొని యుండుటవలన లాభములేదు. పైగా తన యాస్తి దానధర్మములకు వ్రాసియిత్తునని బెదరించుచున్నాడు. వీనియాస్తిపాస్తులు మనకెందులకు. ఎక్కడికైనాపోయి జీవింతము' అనిబోధించెను. తండ్రివలనయగచాట్లుపడినవాడు గావున సునీతిసరేనని మీదబట్టతో పొట్టపోసుకొనుటకు పర దేశములకరిగెనువినీతియు సునీతినితోపాటు గృహము విడిచి

పోయినట్లుపోయి యిల్లుచేరెను. గాలవునకు మరణకాలము వచ్చినది. వినీతిమరలతండ్రితో నాయనా! చూచితివా! చివరి కాలమునందు సునీతి నిన్ను నానా విధముల నిందించి లేచి పోయెను. నేను వలదని నివారించితిని నన్నుతూలనాడెను. అట్టివానికి నీయాస్తిదక్కనిచ్చినను నిలుపుకొనడు. కష్టపడి సంపాదించినది, వాడు దుర్వ్యయముల పాలుచేయును నేను నీపేరుచక్కగానిలిపి యభివృద్ధిచేయుదును. ఆస్తిసర్వమునా వశముచేయుము. వాడు పితృద్రోహి, అని బోధించెను. తండ్రి యాస్తియంతయు తనవశముచేసికొనెను.

గాలవుడు కాలముమూడి మరణించెను. గ్రామాంతరమునందున్న సునీతి యామాటవిని యింటికివచ్చెను. వినీతి వానికెదురుపోయి తోడితెచ్చి అన్నా! మనతండ్రి మరణించినాడు మరణకాలమునందునీవు దగ్గరలేవు 'మనసునీతి బీద వాడు. అమాయకుడు, కష్టజీవి ఎక్కడ యేపాట్లుపడుచున్న వాడో, కూటికి గుడ్డకు కరవైలేచిపోయెను. నాయనా! నాకు నీ యాస్తితో పనిలేదు. నా భార్య వలయునంత ధనముతో వచ్చినది. నీ సంపాదనంతయు సునీతికినిమ్ము' అని నేనెన్ని విధముల పాదములుపట్టుకొని బ్రతిమాలితిని. నా మాట పెడ చెవిని పెట్టెను. నన్నుకాదని లేచిపోయినవానితో నాకేమి పని, వాడునాకుమారుడుకాడు నీవే నాయాస్తికంతయు వారసుడవు. నీ వశము చేయుచుంటినని సర్వము నాకువ్రాసి యిచ్చెను. నేనువద్దనిన నామాటవినలేదు. నీవింకెట్లు జీవింప కలుగుదువు. నీమాటలు తలంచుకొనిన నా గుండెచెరువగు చున్నది. ఒకవేళ ఇదియంతయునీకిత్తునుపోయి తండ్రియాత్మకు

శాంతియుండదు. ఆ యూవేదనతో నాయన నరకములపాల గును. మనము మనజనకుని క్షేమము కోరవలసిన వారము. అని కౌగలించుకొని లేనిదుఃఖము తెచ్చిపెట్టుకొనియేడ్చెను. సునీతి తండ్రికంత్యక్రియలు నిర్వర్తించెను. తానుకష్టములకే పుట్టెనని తలంచి వానిదారిన వాడరిగెను

సునీతి మధురానగరమునకు చేరెను. అచటయాయ వారముచేసికొని జీవించుచుండెను. అతడు ప్రతిదినము సూర్యోదయమునకు ముందుగాలేచి సంధ్యావందనము కావించుకొనును. భార్య తోమిచ్చిన రాగిచెంబును పంచాం గము చేతపట్టుకొని మీనాక్షి యాలయములోని కరుగును. ఆమెయెదుట పంచాంగమువిప్పి తిథినక్షత్రములు వరుసగా చదువును.భక్తితో నా దేవిని ధ్యానించి నగరమున కరగును. నడిజాము వరకు యాయవారముచేసికొని యింటికివచ్చును. తాను సంపాదించి తెచ్చిన దానిలో నాల్గవవంతు బ్రాహ్మణ భోజనమునకు నియమించును మిగిలిన దానితో భార్యబిడ్డలను పోషించుకొనును. ఇట్లు నలుబదిసంవత్సరము గడచినది.

మధుర యిరువదియామడల చుట్టుపట్టులయందు కరువు తటస్థించెను. నాలుగేడులు వర్షముకురియ లేదు పంటలు వేసినవి వేసినటుల మాడిపోయినవి. జనులుతిండిలేక మాడి పోయిరి. సునీతికి పిడికెడుబిచ్చమైనను లభించలేదు. భార్య బిడ్డలాకలికల్లాడిపోయిరి. సునీతియు ముసలివాడయ్యెను. వానికి నోపిక తగ్గినది. తనస్థితియు భార్యబిడ్డలగోడునుచూచి తనలో తానిట్లుతలంచెను 'నాసోదరుడుదువినీతి యఖిక ధనసంపన్నుడు. గుణవంతుడు. ఈ కాటకముతోపోవుచరకుననుక్షు-నా భార్య-బిడ్డ

లను పోషింపఁగలిగినవాఁడు వానినాశ్రయించి కొంతకాలమచ్చ టనే యుందును. నన్నత డాదరించును.

సునీతినిట్లుతలంచి కంచికివచ్చెను. అచటి జనుల వలన వినీతి నివాసముగుర్తించి యింటివాకిటికి పోయెను.

వినీతివానినిచూచి 'నీవెవరవు?' అని ప్రశ్నించెను.

సునీతి తమ్ముడా! నీవు నన్నుగుర్తింపలేదు. నేను నీ యన్నను సునీతిని. బహుకాలమునకుచూచితిని అని సమాధానముచెప్పెను.

అంత వినీతి వానిని నిందించుచూ, నాకు సునీతి అను సోదరుడేలేడు. నా తండ్రికి నే నొక్కడనే పుట్టితిని. నావంటి ధనవంతునకు నీవు సోదరుడవగుదువా! పో పో, అని విదలించెను.

సునీతి తనకథయంతయు వివరించి తన్నుకొంతకాల మిచటనుంచుకొనమని బ్రతిమాలెను. ఆ మూర్ఖుడు వానిని నోటికివచ్చినట్లెల్లతిట్టి తనచేతికఱ్ఱతో వానితలమీద నొక్క పెట్టుపెట్టెను. అది యాయువు పట్టునతగిలి వాడు మరణించెను. కొంతకాలమునకు వినీతిచేయు నవినీతిపనులకు సహింపనేరక భార్యబిడ్డలు వానితోద్వేషించి యిల్లు వెడలుగొట్టిరి. వాడు కాంచిపురములోని కామాక్షీయాలయమునాశ్రయించియుండి దేవిదర్శనమునకై వచ్చిపోవుభక్తులను ప్రార్థించి వారుపెట్టు ప్రసాదముతో కడుపునింపుకొనుచుండెను. కడకు మృత్యువు కాలము సమీపించినది. ఆ దేవిసమక్షమున వాడుమరణించెను.

సునీతిచేసిన బ్రాహ్మణపూజాఫలముగానీజన్మయందు. రాజకులమున బుట్టి రణోత్తుంగుని సర్వసేనాపతి యయ్యెను.

ఆకారణముచేతనే నీవు బ్రాహ్మణారాధన గావించిన గాని వానిని జయింపలేవంటిని. నీపుణ్యము వాని పుణ్యక్షయకాలమునకు మించినది. కావుననే వీను నీచేత నోడింపబడెను నీతండ్రియే యీ వినీతి. పాపఫలితముగా కిరాత కులమున బుట్టెను. నా ప్రసాదము భుజించుటచేత నీజన్మయందు నా భక్తుడయ్యెను. నా యాలయమునకు ప్రాకారమండపాదులు నిర్మించి పుణ్యలోకమున కరిగెను.

'నాయనలారా ! యీరీతిగా నొకరొకరిమీాద విరోధములను బూని చంపుకొనుచుండిన మానవుని కెప్పటికివిమోచనము! శాంతిసహనములు కలిగి పరోపకారమునకై తమ శక్తికొలంది పాటుపడవలయును. పదవులు, ధనములు పరుల కపకారము చేయుటకు కాదు' అని వింధ్యవాసిని వచింపగా కోహల విజయోత్తుంగు లా దేవికి చాగిలపడి నమస్కరించి 'అంబా! మమ్ము చీకటినుండి వెలుగులోనికి తెచ్చితివి. నీ సేవచేయుచు నిచ్చటనే యుందుము' అనిరి.

అందుల కామహాదేవి. 'బిడ్డలారా! మీారిచ్చట నుండుటకంటె మీా మీాపదవులందుండిన లోకమున కెక్కువ మేలు చేకూర్పకలరు. ఆదిత్యవర్మకు తోడునీడలై వర్తింపుడు. దేశశాంతికి దేశోపకారమునకు పాటుపడుడు' అని వచించి యా దేవి మాయమయ్యెను. దేవి యాదేశము ననుసరించి విజయోత్తుంగ కోహలు లాదిత్యవర్మను సేవింపనరిగిరి.

౭

ఆదిత్యవర్మ సేనలను తరలించుకొని కళింగ దేశము నకు రాజధానియగు సింహకటకము చేరెను. సింహాసనము స్వాధీనము చేసికొని నగరమునందు శాంతిని నెలకొల్పెను. ఒకనాడాదిత్యవర్మ మంత్రులతో కలిసి కళింగ రాజ్యపరిపాలనా విధానమును గురించి యాలోచించుచుండెను.

ఆసమయము నొక సేవకుడువచ్చి తగురీతి మహారాజు నకు నమస్కరించెను 'మహారాజా! కోహల విజయోత్తుం గులు తమ దర్శనమునకై ద్వారముకడ వేచియున్నవారు' అని మనవిచేసికొనెను.

ఆదిత్యవర్మ కామాట లాశ్చర్యముకలిగించెను. విజ యోత్తుంగుడు జీవించి మరలవచ్చునని యాదిత్యవర్మ తలం పలేదు. వింధ్యవాసినికి తప్పక బలియై యుండుననియే యూహించెను. రాణీవాసమునకు ద్రోహము కావించిన విజ యోత్తుంగుడు మరణశిక్ష ననుభవింపవలయునని వానినిశ్చ యము. కోహలుడుకాకపోయిన తానే ననాపని చేయవలసిందే. కోహలుడే యాపనిచేయుటకు నిచ్చగించుటచేత కొంత భారము తగ్గినట్లైనది. అందుకనే కోహలు నడ్డుపెట్టలేదు.

విజయోత్తుంగుని ప్రాణముతో తిరిగి కోహాలుడు వెంటపెట్టు కొనివచ్చెను. ఇందేదో విశేషముండి తీరునని తలంచెను

'వారిని ప్రవేశపెట్టుము' అని భటునకాజ్ఞాపించెను. భటుడు వెడలిపోయెను.

కోహాల విజయోత్తుంగులు రాజును సందర్శించిరి. ఆదిత్యవర్మ కోహాలుని వంకచూచి 'కోహాలా! నీకోపము తీరినదా?' యని ప్రశ్నించెను.

కోహాలుడు మహారాజా! అజ్ఞానమువలన నపరాధము చేసితిని క్షమింపుము' అని సమాధానముచెప్పెను.

తప్పు చేసినవానిని శిక్షించుట యపరాధమెట్లగును?

కోహాలుడు జరిగినదంతయు వినిపించెను ఆదిత్యవర్మ యబ్బురపడి వానివంకచూచెను.

విజయోత్తుంగుడు మహారాజునకు నమస్కరించి 'ప్రభూ! నేనుమహాపరాధిని. మీదండన కర్హుడను' అని చేతులుకట్టుకొని నిలిచెను.

విజయోత్తుంగా! నీవు స్వామిద్రోహము కావించితివి. దానికి మరణశిక్ష తప్ప యింకొక దండనము లేదు. కాని పశ్చాత్తాపము నిన్నుమార్చివేసినది. నీవు రెండవజన్మ మెత్తితివి. నీవు మరణదండనము పొందినటులనే యైనది. నీవు నీయధికారమును తొల్లింటివలె స్వీకరింపుము. కోహాలా! నీవు నాకు ప్రాణరక్షణము కావించితివి. నీవు జయించినరాజ్యమునకు నిన్నే యధిపతిని చేయుచున్నాను' అనెను.

కోహలుడు 'ప్రభూ! నేనొక భోయవాడను మీవంటి క్షత్రియవీరులేలవలసిన కళింగరాజ్యమునకు నన్నభిషేకించుట నన్నుపరిహసించుటయగును.' అని కోహలుడు వినయముగా బలికెను.

కోహలా! 'సంస్కారమునకు కులముతో పనిలేదు. నీకు వింధ్యవాసిని సహాయమున్నది. ఆమెయే నీకు దారిచూపును' అని యాదిత్యవర్మ పలికెను. కోహలుడు మాటలాడలేదు. మరునాడు ప్రజాసమక్షమున కోహలునికి రాజ్యాభిషేకము కావించెను. విజయోత్తుంగుడు సేనాపతియయ్యెను. నాటి నుండి కోహలునికి వింధ్యవాసినీ మహాదేవియందు భక్తిభావములు పెరిగిపోయినవి. ప్రతిదినము ప్రాతఃకాలమున లేచి సింహాసత్త్వముపైకిపోయి యాదేవిని దర్శించును. ఆమెను షోడశోపచారములతో పూజలు జరిపించును. నాగుల క్షేమములు విచారించును. పిమ్మట సింహాకటకమునకు వచ్చి కొలువుతీర్చును. మంత్రులు, నీతిబోధకులు. వింధ్యవాసి మార్గదర్శకురాలు విజయోత్తుంగుడు సేనాపతి ఆదిత్యవర్మ యూపర్శకుడుగా కోహలుడు కళింగరాజ్యము మహావైభవముతో నేలుచుండెను. వానిపేరు విఖ్యాతమయ్యెను.

ఒకనాడు కోహలుడు సింహాసత్త్వమను తన యశ్వము నెక్కి వింధ్యవాసినిదేవాలయమునకరిగెను. అచట తేనపసి నెర వేర్చుకొని సింహాకటకమునకు వచ్చుచుండెను. అనాడు మేఘము లాకాశమంతము నావరించి నల్లని కారుచీకటులను

వ్యాపింపచేయుచుండెను. మెరుపులు కనులకు మిరుమిట్లు గొలుపుచుండెను. ఉరుములు హృదయభేదకములగు ధ్వనులతో వినపడుచుండెను. వర్షము కడవలతో నెత్తిపోసినటులు కురియనారంభించెను. కోహలుడు గుఱ్ఱమునదలించి మేఘమండలమునుదాటి మింటికియెత్తున పోనిచ్చుచుండెను. గుఱ్ఱము ఉరుములకు మెరుపులకునదరి మరింత వేగముగా పరుగెత్తుచుండెను. గాలి సైతము దానిపరుగు నందుకొనలేకపోయినది. ఆసమయమున నొక రాక్షసుడతి భయంకరాట్టహాసములతో నశ్వము నడ్డగించెను.

'ఓరీ ! నీవెవడవు? మూడులోకములకు ప్రళయరూపుడనగు నన్ను నీ వెరుంగవు కాబోలు. నన్ను ధూమ్రాక్షుడందురు. ఇది నా నివాసము. నా యీ వాసముమీదుగా బోవుటకు నీ కీ ధైర్యమెక్కడనుండి వచ్చినది.' అని తన చేతి యాయుధము కోహలునిమీదికి విసరెను.

కోహలుడా యాయుధమును తనకత్తితో తుత్తునియలుగా నరికెను. అశ్వము గుండెలదరునటుల సకిలించుచు తన ముందరిగిట్టలతో నొక్కతన్ను తన్నెను. ఆతన్ను వజ్రాయుధమువలె వానిరొమ్మున తాకినది. ఆ రాక్షసుడు బంతివలె నెగిరి నూరామడలదూరమునందున్న దేవీ సరోవరతీరమునందు పడెను. అది పార్వతి చెలికత్తియలతో జలక్రీడలాడు కొలను. ఆసమయమున పార్వతి తనతోడి సఖియలతోగలిసి స్నానము చేయుచుండెను. ధూమ్రాక్షుడు లోకమాతయగు

నా మహాదేవియందమునుగాంచి జేలుపోయెను. ఆ దేవి వాని వికారచేష్టలను తిలకించి వానికి తగినబుద్ధి చెప్పవలయునని తలంచినది.

ఆ ధూమ్రాక్షుడు కనులనుండి పొగలెగయ గర్జింపుచు 'ఓ సుందరులారా! మీ రెవరు? నేను భువనములకు భయకారకుండనయిన ధూమ్రాక్షుడను. నేను కోపమున కనులు తెరచి చూచినచో నిప్పులమంటలతో పొగలెగయును. లోకములను భస్మముకావింతును. నా ప్రతాపము బలము మీ రెరుగరు కాబోలు. కొలనువెలువడిరండు. రాకుంటిరేని నేనే యీ సరోవరమునందు చొచ్చి మిమ్ములను నా బాహువులలో బంధించి యాకాశమార్గమున నా నివాసమునకు గొనిపోయెదను' అని గద్దించి పలికెను.

ఆ లోకమాత వానిమాటలువిని జయవిజయలను తన చెలికత్తెలకు కన్నుగలిపెను. వా రా సంజ్ఞనుగ్రహించి పక పక నవ్వనారంభించిరి. ఆనవ్వులకు రాక్షసునిమొండెలు మండి పోయెను. ఆ యుద్రేకముపట్టలేక సరోవరములోనికొక్క సారిగా దుమికెను. వారంతకంతకు వెనుకకుపోయిరి. రక్క సుడు ముందునకరిగెను. వానిరాకను కనిపెట్టి వారందరు నొక్కసారిగా నీటిలో మునిగిరి. వాడును నీటిలో మునిగి వారికొరకు వెదుకనారంభించెను. అంతలో వారు తప్పించు కొని మాయమైరి. ధూమ్రాక్షుండు కొలనంతయు వెదకెను. ఎచ్చట వారు కానరాలేదు. చివరికి విసిగి యొడ్డునకుచేరెను. అతడు తన మొండెలంతయు చూచుకొనెను. అది తొల్లింటి

వలెలేదు. వానికాడుకోతిరూపము వచ్చినది. పూర్వపు జన సత్వము నాకాశగమనము నశించినది. ఆ చుట్టుపట్టులందున్న చెట్లనాశ్రయించి యా రాక్షసుడు జీవించుచుండెను.

కోహాలునకు గుఱ్ఱము చాలసేపటివరకు స్వాధీనము కాలేదు. అదిచాలదూరము వానినిగొనిపోయెను. ఎండవేడిమికి వాని శరీరము తుకతుకలాడినది. చెమటలుదిగపోసినవి. అలసట చేకూరినది. దాహముపొడమినది. కోహాలుడు క్రిందికి చూచెను. అతడొకనగరముమీదగా బోవుచున్నటుల గ్రహించెను. గుఱ్ఱమును నెమ్మదిగా క్రిందికై పునకుదింపెను. అది మగధరాజ్యమునకు రాజధానియగు పాటలీపుత్రము. జనులందరు గుంపులుగుంపులు కూడియుండిరి. స్త్రీలు, పురుషులు, మహాప్రవాహమువలె వచ్చుచుండిరి, పోవుచుండిరి. మేళములు-తాళములు భూనభోంతరాళమున మారుమ్రోగుచుండెను. ఆటకత్తెలనాట్యములు, పండితులవేదఘోషలు నర్చకుల పూజారాధనలు, మనోరంజకముగానుండెను. ఆనాడు గౌరీమహోత్సవదినము. దేవాలయము కన్నులపండుగగానలంకరింపబడినది. లక్షలకొలంది దీపములుముత్తెపుబేరుల వలె వెలిగింపబడినవి. యువతులాబాలికా వృద్ధము గౌరీమహాదేవికి పూజాద్రవ్యములను ఫలములను సమర్పించి వందనములొనరించివచ్చుచుండిరి. కొందరు గుడిలోకిపోవుచుండిరి. త్రొక్కిడెక్కువగానుండెను. ఆ యొత్తిడికి తాళలేక పసిపిల్లలు రొదపెట్టియేడ్చుచుండిరి. ఆలయమంతయు రోగగోణాక్షవ్వనులతో నిండిపోయెను.

ఆ సమయమున రాజకుమారి విద్యావతి యేనుగంబారి నెక్కి వచ్చుచుండెను. ముందుముందుగ వాద్యములు మోగుచుండెను స్త్రీలు వరుసలుకట్టి కుంకుమ పసుపుపూలు ఫలములు పత్రి మొదలగు పూజాద్రవ్యములు బంగారుపళ్ళెములందమర్చుకొని చేతులందు పట్టుకొని వచ్చుచుండిరి. జనులలో కలకల మారంభమైనది. రాజకుమారి రాజకుమారి. విద్యావతి దేవియను కేకలు వినవచ్చినవి. జనులలో కొందరా యూరేగింపునకు కెదురుపోవుచుండిరి. కొందరు ప్రక్కకు తప్పుకొని దారియిండు దారియిండని యొత్తిగిలుచుండిరి. చోపుదారులు వెండిబెత్తములతో నదిలించుకొనుచు దారికడ్డమువచ్చినవారిని బరాబరులుచేయుచుండిరి. ఏనుగంబారిగుడివాకిటకువచ్చినిలిచెను. స్త్రీలొకరివెంటనొకరు గవిలొకరిగిరి మావటివాడంకుశముతో సంజ్ఞచేసెను. క్రమముగా నేనుగు వెనుకకాళ్ళనుంచి చతికిలపడినది. పనికత్తెలంబారికి నిచ్చెనను వేసిరి. ముందంబారి నుండి మహారాణి మందారమాల దిగినది. ఆమె వెనుకను రాజకుమారి విద్యావతి మేఘములోనుండి మెరపుతీగవలె బైటికివచ్చినది. జనులందరామెవంక చూచుచుండిరి. ఆమె కన్యక ప్రాయమునందున్న యందకత్తె. అలంకారము నామెనుమరింత మెరపించుచుండెను. మగధసామ్రాజ్యాధిపతియగు శ్రీధర విద్యానాథ చక్రవర్తిగారి యొక్కతియే కూతురు. ఆగర్భశ్రీమంతురాలు. అతిగారాబముగా పెంచబడినది ఆమె దర్శన మీనాడు సంవత్సరమునకొకసారి లభించును. జనులందరు విరుగబడి గొంతులెత్తియు కన్నులు చేసికొని యామెను చూతురు.

అంతలో చీకటుల వలె నల్లని కాంతు లలముకొనినవి హాతల్లీ! హాతండ్రీ' యనునేడుపు వినిపించినది. జనులందరు నబ్బురపడి చూచిరి. ఎవరో యొక పెను రక్కసుడా కన్య నెత్తుకొని యాకాశమున కెగిరిపోయెను. కనుమూసి తెరచినంతలో నాతడు మాయమయ్యెను. జనులు పెద్దపెట్టున కేకలు నేడ్పులు సాగించిరి దూరమునందుండి కోహలుడది చూచెను. గుఱ్ఱము నదిలించి వానివెంటపడెను.

జ్యోతిష్ప్రపంచ

'రాణీ! రాణీ!'

'ఆ'

'ఒకసారిటురా'

'ఎందుకు'

'వీరెవరో వచ్చారు'

'కూర్చుండమనకూడదా ?'

'అయ్యా దయచేయుడు'

రుద్రదమనుడు తలయెత్తిచూచెను. అది పంచవన్నెల రామచిలుక. దాని రెక్కలు నీలకాంతులను మరపించుచుండెను. తోక బంగారువన్నెలకలదై తళతళ మెరయుచుండెను. దానిముక్కు బాగుగాపండిన దానిమ్మగింజరంగు కలిగియుండెను. మెడమీద తెల్లనిరేఖ, తలమీద నాకుపచ్చనిజుట్టు అది కొంచెము కొసలుకొసలు తీరికుడివై పునకువాలియుండెను. అది తనతోకను పింఛమువలె విప్పి రెక్కలాడించుచు 'రండు లోనికి దయచేయుడు' అనిపలికెను.

రుద్రదమనుడు వింతపడుచు లోనికరిగెను. అది విశాలమగు మేడ. గోడలు గరుడ పచ్చరాళ్ళతో కట్టబడినది. దానిద్వారములు బంగారముపోతపోసి రవ్వలు చిత్రవిచిత్రములుగా పూవులు కాయలు నాకులతోడి తీగెలవలె తాపపడినవి. దానిద్వారములు పద్మరాగమణులతో కూర్చబడినటుల నెఱ్ఱనికాంతులు వెలయించుచుండెను. ఆ మేడ యాకాశమునకంటుకొనుచున్నటుల నైదారంతస్థులు

కలదై యుండెను. రుద్రదమనుడు హజారముదాటి సావడిలోనికి పోయెను. అది విశాలమగు మేడభాగము. దాని కిటికీలలోనుండి చల్లని పిల్లవాయువులు వీచుచుండెను. అగాలికి ధూపము నాల్గువైపులకు వ్యాపించుచు చక్కనివాసనలను వెల్లిగొలుపుచుండెను. అందు వేదికలు చలువరాళ్ళతో కట్టబడి యుండెను. ఆ వేదికల కిరుప్రక్కల నీలాలతో పూబోదరిండ్లు మూర్చబడియుండెను. వానిమధ్యమధ్యలందు బంగారుప్రతిమలు గలవు. వేదికలన్నింటిమీద పట్టుకుచ్చులు వ్రేలాడుచున్న పచ్చని పరుపులు, వానినడుమ రతనాలుచెక్కిన కోళ్ళతోడ గద్దెయొకటి కలదు. అది చాలా యందముగాయుండెను. దాని రెండువైపులందు నెమళులు పించములువిప్పి యాడుచున్నటులు చిత్రింపబడిన బొమ్మలుండెను. రుద్రదమనుడా సావడి యందమునుచూచుచు నిలబడెను.

ఆ సమయమున పంజరములోనిచిలుక 'ఆర్యా! ఆ వేదికమీద కూర్చుండుడుమారాణి రాగలదు' అని వినయముతో మనవిచేసుకొనెను.

రుద్రదమనుడు 'మీరాణి యెవరు?' అని ప్రశ్నించెను.

జ్యోత్స్నావళి.

ఆమె యెవరిపుత్రిక?

చంద్రునికుమార్తె.

చంద్రునికుమార్తెయా!

ఆ. అవును.

నే నేపురాణమునందు జదువలేదే!

పురాణములు పురాతనము. భూలోకమునందువలెనే దేవలోకమునందెప్పటికప్పుడవింతలు, వినోదములు, కథలు, గాథలు సంభవించుచుండును. వానిని గ్రహించి వ్రాయగల తపోధనులెవరు భూలోకమున లేరు. కావున నే గ్రంధము నందు చదివియుండరు.

ఈమె చంద్రునకెట్లు కుమార్తెయైనది

రాజకుమారా! వినుము. పూర్వమొకసారి పార్వతీ దేవి పరమేశ్వరుని యెదుట వినోదముగా నాట్యమొనరించు చుండెను. ఆయన మహానందముతో దానినిచూచుచుండెను. ముఖమునందు రసమున కనుగుణముగా భావముకనిపించు చుండెను. అర్థమునకు తగినటుల నభినయము సాగిపోవుచుం డెను. ఆమె ప్రతియంగమునందు లయానుగతముగా తాళ విన్యాసము గోచరించు చుండెను. పరమేశ్వరు డాయా విశేషములను కన్నార్పక విలోకించుచుండెను. మూడవకాల మున దేవి తాళమునుబట్టి యంగముల కదలిక నెరపుచుం డెను. దానిని చూచునప్పుడు శివునకు మేనపులకలుపొడమి నది. హృదయము పరవశమైనది. సంతోషాతి శయమున 'వహవ్వా' యని యొకవింతధ్వని యాయననోట నప్రయ త్నముగా వెలువడినది. దానికామె మిగులనాశ్చర్యము నొందుచు శివునివంక చూచినది. ఆసమయమున అడుగు చెదరి తాళయుతప్పినది. దానికాయన పరిహాసముగా నవ్వుచు వేళాకోళముచేసెను. పార్వతికి తలవంపులైనది. ఆమె యున్నది యున్నటులనే మాయమైనది. శివునకు గుండెదడ దడలాడినది. ఆయన విచారముతో నిటు నటుచూచెను.

పార్వతి కానరాలేదు. ఆయనకు నేమియు తోచలేదు. పిచ్చి వానివలె కైలాసమంతయు వెదకెను నదులు, లోయలు, గుహలు, వనములు చూచెను పార్వతి కనబడలేదు. ఆయనకు నిస్పృహకలిగినది. నాపార్వతి యేమైనది. నేనామెను విడిచి యెట్లుండగలుగుదును. అయ్యో! యీ నాట్యము మాయెడబాటునకే కలిగినది కాబోలు. నేనేమిచేయను. ఎవరిని ప్రార్థింపను! ఎక్కడనున్నదని వెదకను.' అని పలువిధములుగా విలపించెను. పుట్టినింటి కరిగినదేమోయని పర్వతరాజు పురమునకువచ్చెను. ఆమె యచ్చటలేదు. శివునకు భయము పుట్టినది. దాక్షాయణిని కోలుపోయి యెట్లోపార్వతిని పొందగలిగెను. మరియామెను పోగొట్టుకొనినచో గతియేమి. నాకుమారులేమగుదురు. అప్పుడు దాక్షాయణిని గురించి యడుగువారులేరు. కుమారుడుగాని గణపతి గాని నాతల్లికాన రాదెక్కడికి పోయినది అని అడిగినచో నేనేమి సమాధానము చెప్పుదను. నాగృహలక్ష్మియే లేనప్పుడునాకీకైలాసమెందుకు. ఈరత్నములతో వెలుగొందు గుహలు సానువులు నాకెందుకు. ఎవరికొరకు నేనీ ప్రాణములను తాల్పవలయును.' అని యేడ్చుచు పార్వతికొరకు వెదకెను. చివరకుమానససరోవరతీరమున నొంటరిగా విచారముతో కన్నీరు దొనదొన కార్చుచున్న పార్వతిని గాంచెను. శివునకు ప్రాణములు లేచి వచ్చినవి. ఆమె శివునిచూచి మరింత దుఃఖమున నేడ్చుచు లేచిపోవ యత్నించెను. కానిశివుడామె చేయిపట్టుకొని.' నీకీ విచారమెందులకు. నేచేసినపరాధమేమి? నన్నువిడిచి పోనేల యని బ్రతిమాలెను. అందులకు పార్వతి కోపముతగ్గిం

చుకొని.' చాలును నీమొగమిచ్చకపు మాటలు నాచెవులు ముందు నన్ను పరాభవించితివి. నాయనన్ను వేళాకోళముగా చూచిపకపకనవ్వెరి. నలువురిలో మొగము చిన్నబుచ్చిచాలున బ్రతిమాలుదురు మగవారిపనులన్నియు నిట్లేయుండును నను ముట్టరాకుడని దూరముగా బోయెను.

శివుడు చేతులు గడ్డమునుబట్టి తనతప్పు క్షమింపుమని బ్రతిమాలుచుండెను.

ఆ సమయమున మానససరోవరమునందున్న కల్హార దేవియను కలువ కనురేకులను విచ్చి పార్వతీపరమేశ్వరులను గాంచెను. ఆమె మొగలు పులకరించినది. నూతన భావము లంకురించినది. 'అక్కటా! మాకులము వారందరికిచంద్రమామ భర్తయని చెప్పగా వినియుంటిని నాబుద్ధి తెలిసిన నాటినుండియు నొక్కనాడైన మాయునికి పట్టునకు వచ్చియెరుగడు. ఆకాశమున దాటులు పెట్టుచుండెను. ఒక మంచియు నొక మాటయు నాతో పలుకడు. నా కష్టసుఖములనుగురించి విచారింపడు. నన్నుచూచి తాను నవ్వును. అమృతము చిందించు నా నగవులకు నేను వికవికలగుదును. నా మనోభావము గ్రహించియైన దాపునకు చేరడు. ఆపార్వతిచేసిన తపమేమో శివుడామెను బ్రతిమాలుచున్నాడు. వారి దాంపత్య మెంతయు సంతోషము కలిగించుచున్నది. ఆ అదృష్టము నాకెట్లు లభించునోగదా? పార్వతి భర్తనుగురించి ఘోరతపముచేసినది. నేను నట్లుతపముచేసి నా భర్త యనుగ్రహము పొందెద' నని తలంచెను.

కల్హారదేవి నాడు మొదలుకొని మంచు నీటికొలనునందు కంఠమువరకు మునిగి ఘోరమగు తపముగావింప మొదలు పెట్టెను. ఆమె చలి వానలకు చలింపలేదు. ఎండకు నొడల లేదు. ఆమె తప మొనరించునప్పుడు మంచురాళ్ళుకరిగి నీరయి నవి. చెట్లుయాకులు వాడి రాలిపోయినవి. ప్రకృతిరూపములు మారిపోయినవి. కాని యామె తనపట్టుదల మార్చుకొనలేదు. దేవతలుసైతము భయపడి యామె నివాసము మంచురాతి మయము మొనరించిరి. ఆ కల్హారదేవి ప్రాణములు చలింపనీయ లేదు. అట్లె పాషాణమధ్యమునందుండి మొగము నిగిడించి దీక్ష కొనసాగించినది. ఆమె తపమునకు చంద్రుడు ప్రసన్ను డైనాడు. ఒక శరత్కాలము నందలి పున్నమనాటిరాత్రి యామెకు చంద్రుడు ప్రత్యక్షమయ్యెను. కల్హారదేవి ముఖము విప్పారినది. ఆమె యంతరంగము సంతోషరసముచేత నుప్పొంగినది, కంటి రేకులల్లార్చినది. ఆచందమామ యంద చందమును ముఖమునంచక చూచినది. ఆయనకు మనసార నమస్కరించినది. పరవసత్వమున 'ప్రభూ ! యీనాటికి నా తపము పండినది, దయచేయుము. నా హృదయపీఠము నలం కరింపుడు' అనిపాదములంటుకొని ప్రార్థించినది.

చంద్రుని హృదయము కరుణారసముతో నిండిపోయి నది. ఆయన సంతోషముతో కల్హారదేవిని చూచెను. తన కర ములనుచాచియామెను లేవనెత్తెను. 'దేవి నీమనస్సు నేను గ్రహించితిని, నీపరితాపము తెలిసికొంటిని. ఇందు నీ లోప మేమియులేదు. స్త్రీలు భర్తసేవను కోరుట వింతకాదు. అది సహజము. నేనుక్రూరుడనై నీకష్టము గుర్తించియు నినాదరింపక

పోయితిని. నేనుపరాధీనుడను. పరమేశ్వరుడు మన యిద్దరను వేరుచేసెను. నీవు భూమియందును నేను గగనమందునుండ వలసివచ్చినది. నా యపరాధము క్షమింపుము. అని కల్హార దేవి నోదార్చెను. ఆ రేయియంతయు మెతోగడపెను. కల్హార దేవికి సద్యోగర్భమున నొకకుమార్తె. జన్మించినది. ఆమె యప్పుడప్పుడే యౌవనవతియయ్యెను. తండ్రియామెకు కోలని గట్టుననే యీ రాజభవనమును నిర్మించెను. తెల్లవారుజామైనది. చంద్రుడు కల్హారవతితో

'దేవీ! నేనుపోయివచ్చెదను, ఇంకజాగుసేయరాదు. నా కనుమతినిమ్ము' అని వేడుకొనెను. కల్హారవతి భర్తను విడిచిపెట్టలేకపోయినది. కాటుకకన్నులనుండి నీరు కాలువలు కట్టుచుండ తనముఖమును చంద్రుని వక్షమునందు చేర్చి యేడువనారంభించెను. ఆ కాటుకకన్నీరు. చంద్రుని వక్షమునపడి నల్లనైనది.

అదిచూచిచంద్రుడు 'దేవీ! యేడువకుము నీవియోగము నాకును భరింపరానిదే. ఐనను తప్పనిది. నీయనురాగమునకు గుర్తుగా నీకాటుక కన్నీటిచేత నల్లనైన యీ మచ్చ నా వక్షమునందెల్లప్పుడు చూచుకొందును నాకింక సెలవిమ్ము' అని యోదార్చి వెడలిపోయెను. ఆ మచ్చయే రాజకుమారా! యిప్పటికిని చంద్రునిమధ్యయందు కనబడుచుండును. శుక మీ కథను చెప్పి చాలించినది.

పిమ్మట రుద్రమనుజు. 'శుకరాజమా! నీవుపక్షివై యుండియునింతవిజ్ఞానమెట్లుసంపాదించితివి. ఇంతస్ఫుటముగా

మానవులవలెనెటు మాట్లాడగలిగితివి. నాకువింతయగుచున్నది.
రహస్యముకాదేని నాకు చెప్పుము.' అనియడిగెను.

అందులకా చిలుక యిట్లు తన కథ చెప్పెను.
ఆర్యా! నేను చిత్రప్రభయను విద్యాధరకుమారిని.
నాట్యశాస్త్రమును నేర్చుకొనుటకు భూలోకమునకు వచ్చితిని.
ఒకనాడు నేను మాగురువు వెంటలేనపుడు గంగాతీరమునకు
పోయితిని. అచట హరిహరసోమయాజియను నొక బ్రాహ్మణ
పుంగవునిగాంచితిని. ఆయుత్తమునియందచందములు, రూపు
రేఖలు నామనస్సు నాకర్షించినవి. ఎవరికి కనబడకుండ
ఆయన వెంబడి నే యాయనయింటి కరిగితిని. అప్పుడే మర
ణించిన యా బ్రాహ్మణునిభార్య శరీరమునందు పరకాయ
ప్రవేశమను విద్యచేత చొచ్చితిని. నాదేహమును పదిలముగా
రత్నపురమునందలి నాయింట గుప్తపరచితిని. ఆ పురమును
జ్వాలాజిహ్వుడను రాక్షసుడు జయించి స్వాధీనము చేసి
కొనెను. ఆ సమయమునరాక్షసులు నాయిల్లుచొచ్చి నా దేహ
మును కాల్చివేసిరి. నాకాసంగతి తెలియదు. కొంతకాలము
హరిహరసోమయాజికి భార్యగా వర్తించితిని. నాకు సుఖభోగము
లందాసలేని బ్రాహ్మణజీవితమునందు విరక్తి కలిగినది. ఆ
శరీరమువిడిచి మరల నా నగరమునకువచ్చితిని నా దేహము
కొరకు వెదకితిని. అదియెచ్చటకానరాలేదు. రెంటికిచెడిన దాన
నైతిని. నేనుగాలిలో కొంతకాలము సంచరించుచుంటిని.
ఒకచోట నీ చిలుకదేహమును గాంచి యందు ప్రవేశించితిని.
నేనందందు తిరుగుచుండగా నొకవేటగాడు నన్నుచంపుటకు
బాణమును గురిపెట్టెను. నేను భయమున పారివచ్చి యీ

మేడయందుచొచ్చితిని. జ్యోత్స్నావళి చేతిమీద వ్రాలితిని. అప్పటినుండియు నే నామె పోషణలోనుంటిని.

౨

ఆసమయమున నిరువురుస్త్రీలు మేడమెట్లుదిగి రుద్రదమనునిదగ్గరకు వచ్చిరి. వారిరూపములతి విచిత్రముగానుండెను. ముఖములు మానవులముఖములను బోలియుండెను. అవి వెండివలె తళతళ మెరయుచుండెను. కనులు కోలగా లేక గుండ్రనై యుండెను. వానిలో తెల్లగుడ్డులేదు. అవి నల్లనయి చీకటులు ప్రసరించుచుండెను. నొసలసలున్నదో లేదో తెలియరాదు. ముఖముమీదనుండియే వెంట్రుకలు మొలిచి శిరోజములతో కలిసిపోయినవి. వారికి వెన్నుసకిరువై పులందు చిన్న చిన్న రెక్కలు కలవు. ఆ రెక్కలలోనిమండి చేతులున్నవి. అవి పొట్టివి. వారు రుద్రదమనుని సమీపించి 'రాజకుమారా! మా రాణి స్నానగృహమునసున్నది. స్నానముముగించి యిప్పుడే వచ్చును. అంతవరకు నీ యాతిద్యమును స్వీకరింపుడు. ఇవి యేఫలములు' అని చెప్పి తాము తీసికొనివచ్చిన బంగారుపళ్ళెములను వానిముందుంచిరి రుద్రదమనుడు వింతపడి వారిని చూచుచుండెను. వారికంఠస్వరములు విచిత్రముగానున్నవి. వా రాతనినంక పకపకనవ్వుచు చూచి వేమట్లు చూచుచుంటిరి. మేము వింతగానుంటిమి కాబోలు అని పచించిరి.

అందులకు రాజకుమారుడు 'యువతులారా మీరెవరు ? ఏ జ్ఞాతికిచెందినవారు?' అని ప్రశ్నించెను.

'వారు మేము మత్స్యకన్యలము. మారాణికితండ్రియగు చంద్రుడు వరుణదేవునకు ప్రాణస్నేహితుడు. జ్యోత్స్నావళి వినోదముకొరకు నిరువురను సముద్రవాసులను పంపుమని వరుణునడిగెను. వరుణదేవుడు సముద్రునకు కబురుపంపెను. సముద్రుడు మమ్మిచ్చటికి పంపించెను. అని సమాధానము చెప్పి వారిదారిని వారు వెనక వెనకకు చూచుకొనుచు వచ్చిన దారినే వెడలిపోయిరి.

రుద్రదమనుడు ప్రయాణపుబడలికచే చాలాయాకలి గొనియుండెను. మత్స్యకన్యలు తెచ్చిన ఫలములనుతీసి యొకొ క్కటి తిననారంభించెను. ఆఫలములొకదానికంటె నింకొకటి మరింత రుచికరముగానుండెను.

కొంతసేపటిలో నిద్దరుదాసీలువచ్చి 'ఆర్యా! మారాణి స్నానము ముగించినది. అలంకారగృహమునకు వెళ్ళినది. క్షణముసేపటిలో మీరు దర్శింపవచ్చును. అంతలోపున నీ పానీయములను త్రాగుడు' అని నీలమణులతోచేయబడిన రెండుగిన్నెలను రాజకుమారుని ముందుంచెను

రుద్రదమనుడు ప్రక్కకు తిరిగిచూచెను. వారిముఖ ములు లేడిముఖములనుబోలియుండెను. శరీరాంగములన్నియు మనుష్యులనుబోలియుండెను.

రుద్రదమనుడు వారితో యువతులారా మీరెవరు ? అని యడిగెను.

ఆదాసీలు అయ్యా! 'మేము జ్యోత్స్నావళికి పరిచారి కలము. నాపేరు కురంగి దీనిపేరు మృగాంగి. మేము వనలక్ష్మికి మొదట పరిచారికలము. చంద్రుడు మావనలక్ష్మికి మిత్రుడు.

ఆయన యొకనాడు మారాణిని దర్శింపవచ్చెను. ఆమెచెంత వింజామరలు వీచుచున్న మమ్ముచూచెను. 'నాకుమూర్తియగు జ్యోత్స్నావళికి పరిచారికలుగా మమ్మొసంగుమని యడిగెను. ఆయనమాట కాదనలేక మమ్ము నానివెంట పంపెను. ఆనాటినుండియు మేమిచ్చటనే యుంటిమి' అని చెప్పిరి.

రుద్రదమనుడు పరిహాసముగా అమ్మలారా! మీరు చాలా యందకత్తెలు. మీకంటె నందకత్తెలుమత్స్యకన్యలు. మీ రాణి మీయందరినిమించిన యందకత్తె కావలయును. ఆమె నలంకారగృహముననే యుండనిండు. త్వరపెట్టకుడు. మీ యాతిధ్యమునకు నేను కృతజ్ఞుడను. నాకాయాసము తీరినది. పోయివత్తును' అని లేచెను.

అంతలో సర్పముఖియను నొకదాసి యచ్చటకు వచ్చెను.'రాజకుమారా! మారాణి యలంకరించుకొనుట పూర్తియైనది. ఆమెను మదనవనముననున్నది. మిమ్ము వెంట బెట్టుకొని రమ్మనది పోవుదమురండు అని వినయపూర్వకముగా ప్రార్థించెను. రుద్రదముడామె నెగాదిగచూచెను. ఆ వికృతరూపమును లోలోన ఏవగించుకొనుచుండెను. ఆమె మాటలపొందిక యందముగానున్నను కంఠస్వరము కర్ణకఠోరమనిపించినది. వీరు పిశాచములో దయ్యములోయైయుందురు. వారు వికారాకారముతో నుందురని వినియుంటిని. ఆవికృత రూపులలో వీరు కొందరు కావచ్చును. ఈమె యాకారమతి భయంకరముగా నున్నది.' అని యాలోచించుచుండగా సర్పముఖి అయ్యా! యేమిటి. యట్లాలోచించుచున్నారు దయ చేయుడు' అని బలవంతపరచెను.

రుద్రదమనుడు 'అమ్మా! నన్ను వదిలిపెట్టుము. నేను పోవలయును' అని పలుకుచు ముందుకు కదిలెను. ఆమెయూర కుండలేదు. 'మా రాణి మిమ్ము తీసికొనిరాకున్న మమ్ము దండించును. దయచేయుడు' అని చేయి పట్టుకొనెను. రుద్రదమనుని యొడలు జలుజల్లుమనెను. రోమములు నిక్కపొడుచుకొనినవి. కంపమెత్తినది.

రుద్రదమనుడు డాని చేయి విదలించుకొని త్వరత్వరగా గడపదాటిపోయెను. సర్పము వానిని వెంబడించినది. ఆమె మరల తన్నెక్కడ పట్టుకొనునో యని పరుగెత్తనారంభించెను. ఆమె రాజకుమారా! ఆగు మాగుమని వెంటపడెను. అతడు మరింత వేగముగా వెనుకవెనుకకు చూచుకొనుచు పరుగెత్తెను. ఆ సమయమున నతడొక కొండ చీరికల నడుమ నతివేగముగా ప్రవహించుచున్న సెలయేటి గుండములో పడెను. అతడెన్నిదినము లట్లు ప్రయాణము చేసెనో వానికి తెలియదు. రుద్రదమనుడు కన్నులు తెరచి చూచెను. అతడొక యందమగు దేవాలయమునందున్నటుల గ్రహించెను. అతడాలయములోనికి శిల్పములను ప్రతిమలను విగ్రహములను చూచుచు లోనికిపోయెను

అది పాతాళేశ్వరుని యాలయము. అందు దగదగ మెరయుచున్న స్ఫటికలింగము ప్రాణముపోసిన శివస్వరూపము వలె నుండెను. దానిని చుట్టుకొని విప్పిన పడగలతో నాగరాజు గొడుగు పట్టియుండెను అవి నీలస్వేతవర్ణముతో నిజముగా నాగరాజేమో యనిపించుచుండెను. ఆ లింగమున కెదుట నొక యౌవనవతి పద్మాసనము వేసికొనికూర్చుండెను

ఆమె ముఖమండలమునుండి వెన్నెలవంటి తేజము బైలు వెడలి నలువైపుల వ్యాపించుచుండెను. ఆమె కనులర్ధ నిమీలితములు. కుడిచేతియందు స్ఫటికాక్షమాల కలదు. సన్నని యామె ధరించిన కాషాయాంబరములోనుండి వెలువడిన శరీరకాంతులు కాషాయవర్ణముతో కలిసి వింతరంగును చుట్టుపట్టులకు ప్రసరించుచుండెను. నుదుట సింధూరతిలకము చందమామలోని మచ్చను తలపించుచుండెను. సన్ననికొన తేరినముక్కు. విశాలమైన చెవిని తాకుచున్నకనులు, నామె యతిసుందరమూర్తిని గావించుచుండెను. ఆమె నల్లని తల వెంట్రుకలలు మీఁది కెగదువ్వి ముడివైచినది. దానిచుట్టు చిరుతరుద్రాక్షలపేరు బిగించి కట్టినది. మెడలో నొంటిపేట రుద్రాక్షలు ధరించినది. ఆమెను గాంచినతోడనే పశుపతి కొఱకు తప మొనరించుచున్న పార్వతి రూపము రుద్రదమనునకు జ్ఞాపకమువచ్చినది.

రుద్రదమనుడు పాతాళేశ్వరునకు నమస్కరించెను. కొంచెముసేపు శివధ్యానముచేసికొనుచు నచటకూర్చుండెను. అంతలో నాయోగిని ధ్యానమును ముగించెను. చెలికత్తె తెచ్చిన పుష్పాదులచేత పరమశివుని పూజించెను. పిమ్మట నమస్కరించి 'పరమేశ్వరా ! ఎంతకాల మీ వియోగమును భవింపమందువు తండ్రీ. నీకు నాపై దయరాకున్నది. నే నే యపరాధ మెరుగనిదానను. నాకీకఠినశిక్ష యేల విధించితివి. ప్రభూ ! అని కన్నీరుకార్చెను. చెలికత్తె యామె యశ్రువులను తుడుచుచు అమ్మా! ధైర్యము చిక్కపట్టుము. కష్టసుఖములు కావడికుండలు. సమాన నియమములు కలవి. కష్టము

తీరిన వెంటసుఖములు రాకమానవు' అని ధైర్యముచెప్పెను. ఆ యోగిని హృదయభారముతో వెనుకకుతిరిగెను.

రుద్రవర్మ నామెని సమీపించి అమ్మా! మీ రెవరో దేవతా స్వరూపులవలె కనిపించుచున్నారు. దేవతలు భోగపరులని వినియుంటిని. వారిని దుఃఖమంటదని నేను తలంచెదను. మీ రీ చిన్నతనమునందు విరక్తిపొందుటకు కారణమేమి. ఈ తాపసివేషము నేల ధరింపవలసి వచ్చినది. నాకు చెప్పనగునేని చెప్పుడు' అని యడిగెను. అంత నామె దాసి రుద్రదమనునితో నిట్లనెను

అయ్యా! యీమె వాసుకియను నాగరాజుపుత్రిక. ఉపన్మాలయను నామె. ఈమెభర్త స్వసేనుడను నాగరాజు. అతడొకసారి విద్యాధరలోకమున సంచరింపనరిగెను. అచట విద్యుల్లేఖయను విద్యాధరాంగనను చూచెను. ఆమె త్రిలోకసుందరి. బ్రహ్మసృష్టికి ప్రతిసృష్టిగా సరస్వతి యీమెను సృజించెను. ఆమెను స్వసేనుడు ప్రేమించెను. కాని యీమె యందమునకు తాను లోలోన నుబికిపోవుచుండును. లోకములోని యువతులెవరు తనతో సమానులుకారని యీమె గర్వమునమిడిసి పడుచుండును సత్యమున కామెయంతయందకత్తె యనుటలో సందేహము లేదు ఎవరియందమునువారు పొగుడుకొనుట తన్నుతాను పొగడుకొనుటకంటె నసహ్యముగానుండును. ఎదుటివారుచూచి నుతించుట లోకసహజము. ఒకనాడు స్వసేనుడు విద్యుల్లేఖను నొంటరిగాచూచెను. తన ప్రేమ సంగతి యీమెకు వెల్లడించెను. ఆమెవికారముగాతలనడ్డము త్రిప్పి ముఖము చిట్లించుకొని 'నాగరాజా! నీయందచందము

లకుతోడు నేను నీకు భార్యను కావలయునా? ఎవ్వరైనా విని నవ్విపోవుదురు. నీ చీమకళ్ళు చికిలిముఖము చూచి నేనేకాదు లోకములో నే యువతియు వరింపదు. చీకటికోనయగు భోగవతియందు పడియుండలేక దేవలోకమునకువచ్చియు నీవంకర దనము మానవైతివి. చాలుచాలునింక నడువుము' అని నిందించెను.

ఆమాటలు స్వసేనునకు కోపకారణములైనవి. అవమానమువలని కలిగినకోపముతో బుసలుకొట్టుచు నానాటికి తిరిగిపోయెను. కాని స్వసేనుడు విద్యుల్లేఖయందు పగపట్టియుండెను. ఆమె నెట్లయిన సాధింపవలయునని తలంచెను. విద్యుల్లేఖను విడువక మాయారూపములతో వెన్నాడనారంభించెను. విద్యుల్లేఖ కళాకరుండను నొక గంధర్వరాజకుమారుని వరించెను. ఆయనయు విద్యుల్లేఖను మనసార ప్రేమించెను. అతడతిలోకసుందరుడు. వారిరువురు ప్రతిదినము మందాకినీ తీరమున నొకవనములో కలిసికొనుచుందురు. ఆసంగతి స్వసేనుడు గ్రహించెను. వారిసంకేతస్థలమున నొక మందార వృక్షముకలదు. దానితొఱ్ఱలో స్వసేనుడు దాగియుండును. వారిసంభాషణమాలకించును. వారిచర్యలు గమనించును. ఆ వినోదములను చూచినప్పుడెల్ల స్వసేనుడు కోపమున విషజ్వాలలు గ్రక్కుచుండెను. ఆ విషాగ్నికి మందారము మాడియాకులు పూవులులేక మొండిచెట్టాయెనది. ఒకనాడు విద్యుల్లేఖాకళాకరులు మహావినోదమున మునిగి గానమాలపించుచుండిరి. ఆ గాన రసపారవశ్యమున నొడలు తెలియలేదు. స్వసేనునకు దుష్టబుద్ధిపుట్టినది. కళాకరుని చంపినచో విద్యుల్లేఖ తన్ను

వరించునని యూహించెను. మందారవృక్షములోనుండివచ్చి కళాకరునదరంటకాలువేసి మాయమయ్యెను. కళాకరుడు మరణించెను. అది స్వసేనునిచర్యయని యామెగ్రహించినది. వాని కళేబరము భద్రముగా దాచియుంచెను.

కళాకరుడు భూలోకమున నొక కారణముచేత పుట్టవలసివచ్చినది. విద్యుల్లేఖ గాంధార దేశాధీశ్వరుడగు వైద్యుతికి కుమార్తెయై పుట్టినది. ఆమెకు తండ్రి రత్నప్రభ యను పేరుపెట్టెను. ఆమెకు యుక్తవయస్సురాగానే స్వయంవరము చాటించెను. దేశములలోని రాజులందరువచ్చిరి. ఆమె యెవరినివరింపలేదు. స్వసేనుడు మానవరూపమును ధరించి భూలోకమున కరిగెను. విద్యుల్లేఖను కలిసికొనెను. ఆమెకు పూర్వజన్మజ్ఞానముకలదు. స్వసేనుని గుర్తించినది. వానినొక కరండమున బంధించినది. ఆనాటినుండి యీనాటివరకు స్వసేనుడు తిరిగిరాలేదు. ఆనాగకుమారునితో పోయిన పింగాక్షుడను భటుడీసంగతి మాకు తిరిగివచ్చిచెప్పెను. స్వసేన కుమారు నెట్లైన విడిపింపుమని వానిని మరల భూలోకమునకు మాదేవి పంపినది. అతడుమాయావి. అతడు పాములవాని వేషముతో రాజుగారి విషతాంత్రికునింట నుండెను. ఒకనాడు రత్నప్రభ విషతాంత్రికుడగు కపాలకుని కొఱకు కబురంపెను. అతడింట లేడు. వానిరూపముతాల్చి రత్నప్రభను దర్శించెను. సుసేనుని పింగళాక్షుని వశముగావించెను. ఎవరికెరుకరాకుండ స్వసేనుని విడిపించెను. కాని వానికోపము మితిమీరినది 'పింగళాక్షుని తనపురమునకు పొమ్మ'నియానతిచ్చెను. సభయందు గానాలాపముననున్న రత్నప్రభను కాటువేసెను. ఆమె మరణిం

చిన కథయంత మగునని వానితలంపు. అదిచూచివచ్చి పింగళాక్షుడు మాదేవితో చెప్పెను. తరువాతేమిజరిగినదో తెలియదు. స్వసేనుడురాలేదు. మాదేవి యావియోగము భరింపలేక తాపసివేషముతాల్చి యీ పాతాళేశ్వరుని సేవించుచుండెను.

3

రుద్రదమనుడాదినమున నాగరాజకుమారి యింటనుండెను. ఆమె యొసగునాతిథ్యమును స్వీకరించెను. భోజనములైనవి. యువన్మాల రుద్రదమనుని సుగుణ సంపదకు మెచ్చుకొని.

'అయ్యా! మీరుభూలోకపు వాసులని తలంచెను. మీరు ప్రవేశింప నసాధ్యమగు. పాతాళనగరమున కెట్లు రాగలిగితిరి. మీరు మహారాజకుమారులవలె నగపడుచున్నారు' అనెను. రుద్రమను డిట్లుచెప్పెను.

భరతదేశమునందలి సామ్రాజ్యములలో మగధసామ్రాజ్యము మిగులవిఖ్యాతమైనది. వానిని శ్రీధరచక్రవర్తి పరిపాలించుచుండెను. ఆయన సకలశాస్త్ర విద్యావిధుడు. కావున రాజులందరు నాయనను శ్రీధర విద్యానాధ చక్రవర్తి యని పిలచుచుందురు. ఆ మహారాజునకు మందారమాలయను దేవేరి కలదు. ఆ రాజదంపతులకు రుద్రదమనుడను పేరుగల నేను, విద్యావతియను నాసోదరియును జన్మించితిమి. నాతండ్రి నాకుసకలవిద్యలు చెప్పించెను. గౌతమునియొద్ద నేను వేదములను శాస్త్రములను చదివితిని. ఒకనాడు శరత్కాలములోని పౌర్ణమిరేయి నేను చంద్రశాల యందు చంద్రకాంతపు

వేదికమీద పడుకొనియుంటిని. నాచూపంతయు చంద్రబింబము వైపు ప్రసరించినది దానిని కన్నార్పక చూచుచుంటిని. ఆ రూపములోని యందమునకు నామనస్సుపొంగినది. ఆ కాంతి పుంజమునుండి స్రవించు సమ్మృతము నాశరీరమును చల్లపరచినది. ఆ వెన్నెల నాకొకవింత చైతన్యము కలిగించినది. నాలోనే వేవో భావములుపుట్టినవి ఈ చంద్రునికీయందము బ్రహ్మయేల కల్పించెను. వానినవ్వులలో నింత కాంతి యేల పుట్టవలయును. కిరణములో నమ్మృతముండునని విందును. ఆ యమ్మృతమూలమునే యీ చలువతనము వికాసము కలిగియుండవచ్చును. ఈ వెన్నెలనంతయు నొకపోగుగాచేసి యమ్మృతముతోకలిపి సర్వాంగసుందరియగు నొక స్త్రీ నేల బ్రహ్మదేవుడు సృష్టించకూడదు. బ్రహ్మమతిమాలినవాడు. వానికీయాలోచన తోచలేదుకాబోలు. ఆయనకు తోచకపోవచ్చును. ప్రక్కన సర్వతియున్నది కదా! ఆమెయైన నేల చెప్పకూడదు. అవును చెప్పినచో బ్రహ్మసృష్టించును. భార్యమీరని భర్తయుండడు. అందులో నాయన ముసలివాడు. సరస్వతికి వయసునందున్న భార్య తప్పక యామెచెప్పినటుల చేయును. చేయగానే యాముసలి యారూపురేఖలకు బెంబేలుపోయి యామెయుపతి పొంటపడునని భయముకాబోలు. స్త్రీలసూయగలవారు. తమకంటె నందకత్తెలుండకూడదు. తమ భర్త యింకొక స్త్రీని వరింపకూడదు.' అని యిట్టియాలోచనలు పొడమినవి. ఆ యాలోచనలలో కొంచెమునిద్రపట్టినది. ఆ సమయమునఁ ... చంద్రబింబమునుండి ... యొక తేజము వెలువడినది. అది భూలోకమునకు దిగివచ్చుచున్నటుల తోచి

నది. ఆ తేజమంతకంతకు పెద్దవెలుగుగా మారినది. అది చంద్రునిలోనుండి యూడిపడిన యమృతపు ముద్దయో లేక వెన్నెలకునకారమైయుండునని యూహించితిని. అది నావైపునకే వచ్చుచుండెను. అదిమరుక్షణమున నొకమూర్తిని తాల్చినది. మొదట నాకంటవిషరముగానగుపించలేదు. రాను రాను సకలాంగములు విశదముగానగుపించినవి. తెల్లతామర వంటిముఖము దానిలోతూగాడు తుమ్మెదలవలె గాలికి చెదరి యాడుచున్న నల్లనిముంగురులు, పానిసనుము,కుంకమబొట్టు, విశాల మగునునును. ఉదికి చంద్రఖండములవలె నున్న చెక్కిళులు. ఆమెనిజముగా చంద్రునకు చెల్లెలో కూతురో యనునిపించినది. ఆమె నగవు ముఖమునుండి వెన్నెలలు ప్రసరించినవి. వానిలో చల్లని యమృతము తొణికిసలాడు చుండెను. ఆమెశరీరమంతయు తెల్లనై వెన్నెలతళుకులను వెలువరించుచుండెను. ఆ మోహనమూర్తి నాకిప్పటికి కన్నులలో మెసలుచున్నది. గులాబిరనె్నగల బంగారుజీరంచు చీరెచుధరించినది. ఆమె క్రమక్రమంగా చంద్రశాలలోనికి వచ్చెను. చంద్రకాంతపు శిలావేదిక దగ్గరగా నిలచినది. నా వంకనదేచూపులు వెల్లికొలిపినవి ఆ చూపులలో పాల సముద్రపుతరంగములుపొంగి, పొరలి వరదలెత్తించినవి. నేను నిద్రమత్తులోనుంటిని కనులు తెరుపుడు పడలేదు. ఆమె నెమ్మదిగా నడుగులిడుకొనుచువచ్చి నా ప్రక్కనకూర్చున్నది. ఆమె లోలోన నేమోయనుకొనినది ఆమెపెదవులు కదలినవి. అంతలో నాకు కన్నులు తెరుపుడు పడినవి ఆమెను చూచి తటాలున లేచితిని. ఆమె సిగ్గుపడి యాకాశమువైపున

కెగిరిపోయినది. నేనామె 'గిరి యామెపాదమందుకొంటిని దాని నామె వదలించుకొని పోయెను. కాని యామెపాదమంజీరము నాచేతచిక్కినది

సుందరుడా! నాకాలియందెమూలముననన్ను గుర్తించ గలవు' అనిపలికి యామె వెడలిపోయినది. 'ఇదియే యామె కాలియందె' యని సముద్రదమనుడొక యందెను నాగరాజ కుమారిచేతికందిచ్చెను. మొదటనదికలయని తలంచితిని. ఈ యందెనుచూచి నిజముగా నంతయు జరిగెననినమ్మితిని.

జరిగినసంగతి నామిత్రుడగు గ్రీవేయునితో చెప్పితిని. అతడు 'మిత్రుమా! రాజులకోటల నాశ్రయించి యక్షిణీదేవతలుందురు. వారు కామరూపులు ఏ యాకారమైన ధరింప గలరు. వారు రాజులను రాజకుమారులను తమవలలో వేసికొనుటకు ప్రయత్నించుచుందురు. వారినినమ్మరాదు. వారు మాయలుపన్ని ప్రాణములు తీయుదురు. అట్టివారిలో నీమె యొకతెయై యుండవచ్చును. నీవామెసంగతి. మరచిపొమ్ము' అని నాకుబోధచేసెను. కాని నామనస్సామెనుండి మరలించుకొనుటకు తిరస్కరించినది. ఆమె ప్రభావమో లేక నాభావనావిశేషమో నాకు తెలియదు. కన్నుమూసినను తెరచినను నామె రూపమే నాకనులయెదుట కనిపించినది. ఆమె చిరునవ్వులలోని వెన్నెలలే నాకుగోచరించినవి ఆమె దేవతాలోకమున విహరించు సుందరియనియు. నన్నువరించియే యిటువచ్చి యుండుననియు' నామనస్సు గట్టిగా బోధించినది. నేనామె యెడబాటు సహింపలేక పోతిని. మరల నామెనుచూడగలుగుదు నేమోయని రేనారేయిచంద్ర శాలయందే

నిద్రించితిని. ఆమె దర్శనము లభింపకేను ఈ నాచీరమును చూచుకొనుచు నామెను తలంచుకొనుచు కాలముగడిపితిని.

నాస్థితి గ్రెవేయుడు గమనించుచునే యుండెను. నేను నానాట సుఖములందు నన్నపానములందు విముఖుండనైతిని. ఒకనాడు గ్రెవేయుడు 'మిత్రుడా! నీవర్తనము బాగుండలేదు. కలలో చూచిన దానికై కలవరపడుట నీవంటివారికి తగినది కాదు, నామాటవినుము. హిమాలయములలోని కోనలు గుహలు దేవతలకు విహారభూములు. ఆ యక్షిణి యచటకనపడ వచ్చును. వేటనెపమున మీతండ్రి యానతిపొందుము' అని యుపాయము చెప్పెను. నామిత్రుని మాటలు పాటించి మా తండ్రియనుమతిని బడసితిని. కొంతమంది వేటకాండ్రతో హిమాలయమునకు వచ్చితిని. అచట నొకవిశాలమగు మైదానమున గుడారములను వేయించి యందారేయి సుఖముగా గడిపితిని. మరునాడు కొందరు బలవంతులు ననుభవము కలవారు నగువేటకాండ్రతో నడవికి బయలుదేరితిని. ఆనాడు మధ్యాహ్నమువరకు పులులను వేటాడుచు బహుదూరము పర్వతాటవులందిరిగితిని. ఆసమయమున నాకు బహువిచిత్రములగు రెండుమృగములు కనిపించినవి. అట్టిజంతువులను ముందెన్నడు నేను చూచియుండలేదు. వానిముఖము మానవుల ముఖములను పోలియుండెను. వానికనులు లేడికనుల కంటె నందమయి కాటుకరేఖలు దిద్దినటుల నుండెను. వాని ముక్కులు కొసలుతేరి నిడివిగలిగియుండెను. వానిలోనొకటి యాడుది రెండవదిమగది. ఆ యాడుమృగమునకు తలవెంట్రుకలు తుమ్మెద రెక్కలవలె నల్లనయి వంపులుతిరిగియుండెను.

సుఖము నందముననుసరించి తేనిటీగలవలె ముంగురులు గాలికి చెదరి విశాలమగు నుదుటనందు తూగాడుచుండెను. మగమృగమునకు శిరోజములంత పొడుపుగా లేవు. వానిముఖము చంద్రబింబమువలె నుండగనై బంగారు తళుకులను వెద చల్లుచుండెను. ఆ మృగముల కంఠమునందు నవరత్నహారములు తళతళ మెరయుచుండెను. వాని ముందుపాదములు మానవుల చేతులనుబోలి యతిమృదులములుగానున్నది. అవి కూర్చుండినపుడు చేతులనెగబట్టి యుంచుకొనును. నడుచునప్పుడు వెనుకపాదములమీదనె నడచును పరుగెత్తునప్పుడు నాల్గుపాదము లుపయోగించుకొనును. వానికి తోకలు లేవు.

నేను గుట్టమునుండిదిగి మెల్లగా పొదలచాటున పొంచి పొంచి వానిసమీపమున కరిగితిని. వానిముఖములను పరిశీలించి చూచితిని. మానవులందైన నంత యందమగు ముఖముల నేనుచూచియుండ లేదు. ఆమృగదంపతులు వినోదముగా మాట్లాడుకొనుచు క్రీడించుచుండిరి. వారిమాటలు నాకర్థము కాలేదు. అవి మృగభాషవలె నరుపులు కావు, కిచకిచధ్వనులు కావు, అక్షరములు స్ఫుటముగా వినిపించినవి. వానికంఠస్వరములు కిన్నరీతంతువుల నాదములనుబోలి వినసొంపుగా నుండెను. వాని శరీరములనుబట్టి వారొకయుభయజాతి స్త్రీ పురుషులై యుందురను కొంటిని. పాదములను నడకలనుబట్టి వింత రకములగు దేవతామృగములని యూహించితిని. వానిచర్మాలు మానవచర్మములనుబోలి యుండుటచేత వారే జాతి మృగములో పోల్చుకొనలేకపోతిని. కొంతసేపు వారిని పరికించుచు నచటనే యుంటిని. వానినిపట్టుకొని మా నగరము

నకుకొనిపోవలయునని బుద్ధిపొడమినది. నేను వారిముందువచ్చి నిలచితిని. నన్నుచూచి యా మృగదంపతులు వెనుకకాళ్ళ మీదలేచి గుప్పించిముందునకురికి చేతులానేలను నానించి పరుగిడనారంభించెను. నేను వారివెంట తరుముకొనిపోయితిని. అవిచాలాదూరము న న్నెలయించుకొని పోయెను చివరికొక పొదరింటియందుదూరెను. నేనువానివెంటఆపొదరింటియందు దూరితిని. నెక్క-డ వెదకిన నామృగదంపతులు గానరాలేదు.

అప్పటికి మధ్యాహ్నముదాటినది. ఎండ తీవ్రముగా నుండెను. నేను బడలికి చెందియుంటిని. ఒడలంతయు చెమటలు దిగపోసినది ఆకలి మితిమీరినది. అచట కొలనునందు స్నానముచేసి అచ్చటచ్చటనున్న ఫలములనుకోసి భుజించితిని. అంతలోనాకు కొంచెముని ద్రమత్తుగా వచ్చినది. కనులు మూసికొనిపోయిన మరుక్షణములో నా యొడలు నాకు తెలియలేదు చల్లగా యొకవిచెట్లనీడయందు మేనువాల్చితిని. నిద్రాదేవి నాకష్టము మరపింపచేసినది. నేనులేచునప్పటికింకబారెడు ప్రొద్దున్నది. నాకు మనస్సులో తొందరపుట్టినది. నాపరివారము నా కొఱకెంత వ్యధపడుచుండిరో! నా యశ్వరాజ మెచ్చటనున్నదో యనుయాలోచనలుకలిగినవి. నేనులేచి మరలపోవలయునని బయలుదేరితిని. నే నేదారివెంట వచ్చితినో తెలియలేదు. ఎటుపోవలయునో గోచరింపలేదు. దారులన్నియు నగమ్యగోచరముగానుండెను. నే నిటు-నటు తిరగాడితిని. ఆ సమయమున నాకొక కేకవినిపించినది. ఎవరో నాకొరకు వెదకుచు కేకలుపెట్టుచుంటిరని తలంచితిని. ఆ ధ్వనిని పట్టిముందునకుపోయితిని. ఆపిలచినవారెవరు కనుపించ

లేదు. కానున్నది కాకమానదని యా దారివెంటనరిగితిని. కొంతసేపటికి నే నొకవిశాలమగు నుద్యానవనముచూచితిని. దానియందు వివిధవర్ణములగు పూలు వికసించి కనులకువింపు కొలుపుచుండెను. చల్లనిమలయమారుతమువీచి నామేనిచెమట లార్చినది. నే నాతోటయందు ప్రవేశించితిని. అందు నానా విధములగు ఫలవృక్షములుకలవు. పండ్లబరువుచేత కొమ్మలు వంగియుండెను. నేను వానిని పరికించుచు ముందునకరిగితిని. ఆ పూదోటనడుమ నొక చలువరాతి మేడనుగాంచితి. అది గగనమంటుచున్నటులుండెను. అందలిశిల్పము నతివిచిత్రము. నే నావినోధములకు నానందించుచు నామేడలోనికరిగితిని. అప్పుడొక బంగారు పంజరమునందుండి పంచవన్నెల చిలుక నాకు స్వాగతమిచ్చినది.

అని యీరీతి రుద్రదమనుడు మేడలోజరిగిన సంగతియు తానచ్చటకు వచ్చినవిధమును నాగరాజకుమారినితో వివరించెను. అంత నాగరాజకుమారి చిరునవ్వులొలికించుచు నోర కంట వానినిగాంచి యిట్లనెను. రాజకుమారా ! నీవు మొదట చూచిన యా మృగములు కిన్నర మృగదరవతులు. హిమాలయంబున కుత్తరదిశయందు కిన్నర నగర మొకటికలదు. అది వారి నివాసము. అప్పుడప్పుడు వారు విహారముకొరకు మానస సరోవరప్రాంతమునకు వచ్చుచుందురు.

రాజకుమారుడేదో యడుగనెంచెను. ఆసమయమున నొక చేటివచ్చి 'అమ్మా! మీతండ్రి వాసుకి మీకై యెదురు చూచుచున్నాడు' అనిచెప్పెను. నాగపుత్రిక రుద్రదమను నొద్ద సెలవుతీసికొని తండ్రిని చూడనరిగెను.

ఐన పనియెమో మైనది. మిగిలినదికూడనీ చేతిమీదనే కానీయకూడదా పార్వతీ!

ఏమైనది?

ఆడు వా రసాధ్యులు. చేయవలసినది చేసి యేమి యెరుగ నట్లుందురు.

మగవారు ఇంటిలోనుండి గమనించుచుందురు.

తెలివిగలభార్యయున్నచో భర్తకిదియే లాభము.

అవును. అయినదానికి కానిదానికి నాడుదాని నప్ప గించి మగవారుచూచుచు నూరకుందురు. ఇదియేగదా లాభము.

తప్పించుకొను నుపాయము తెలియకపోయినకదా.

ఆకార్యము చెడినచో వేళాకోళము, వెకచెకాలు.

నీవు సర్వసమర్థురాలవు. నిన్ను వేళాకోళము చేయు వారెవరు ?

మీరే.

నే నెప్పుడైనా పరిహసించితినా ?

ఇదియంతయు నేమిటో?

పరిహాసముకాదు పార్వతీ. ప్రార్థన.

ప్రపంచ నాటకసూత్రధారులు మీ రెంతకైనా సమర్థులు.

పోనిమ్ము. మనకీవాదన యెందుకు. నే చెప్పినపని చేయుదువా ?

ఏమది. మరల చెంచితవేషము ధరింప మందురా ?

లేదు. ఎరుకలవేషము వేయమందును.

ఎరుకల వేషమా?

అవును అప్పుడుకాని కొరతపని పూర్తికాదు.

ఏమా కొరతపని.

కోతిరూపమున నున్న ధూమ్రాక్షుని వానరాసునితో చేర్పవలయును. వాడిప్పుడు హరిద్వారమునకు సమీపమున నున్న శీతగిరి గుహాయందున్నాడు.

వానరాసురుని మీరేగదా సృజించినది.

అవును.

మీరునాటిన మొక్కనుమీరే పెంచి మీరే నరుకుదురా?

అది విషవృక్షమైనప్పు డేమిచేయవలయును?

పూర్వము విశ్వామిత్రుడు బ్రహ్మఋషి కావలయునని ఘోరమగుతపము గావించెను. ఆ తపమునకు భయమంది యింద్రుడు మేనకయను నప్సరసను రావించి విశ్వామిత్రుని తపము భంగముకావించిరమ్మని పంపెను. ఆమెను మలయ మారుత, వసంతులనుతోడిచ్చెను. వసంతుడు ముందుగా విశ్వామిత్రుని తపోవనమునకేగెను. అచటి వృక్షములు ద్రుమములు, లతలు వసంతుని మహిమచేత చిగిరించిపూలు పూచినవి. మలయమారుతుడు మనోహరముగా వీచెను. ఆ గాలికి పూలవాసనలు వ్యాపించి యడవితుమ్మెద లన్నియు తపోవనముచుట్టు చేరి పూలలోని మకరందము త్రాగి మదించి మత్తిల్లినవి. ఆ తోటలు విడువలేక తుమ్మెదలు తేనె తుట్టెలను చెట్టునకు వందలు—వేలునిర్మించుకొని యచటనే నివసించినవి.

మేనక విశ్వామిత్రుని తన యాటపాటలచేత లోబరచుకొనెను. వానితో నా వనమున పెక్కేండ్లు నివశించెను. విశ్వామిత్రునకు మేనకమీఁది ప్రేమచేత నొకనాఁడు 'మేనకా! నీకేమి కావలయును? అడుగుము అనెను.'

మేనక యాలోచించి 'స్వామీ! యీ వనమున ప్రణయమునకు గుర్తుగా నెల్లప్పుడు నిట్లేయుండునట్లుల వర మింము' అనెను. విశ్వామిత్రుడు 'యట్లే' అనెను.

నాటినుండీ యా వనమట్లేయుండెను. ఆ తుమ్మెదలు సహితము నానాట నభివృద్ధిపొందెను. ఝంఝం అని రొద చేయుచు నల్లని కారుచీకటులు క్రమ్మినట్లుల తేనెటీగలు వ్యాపించెను. అవి హిమాలయములోని క్షేత్రముల దర్శింప వచ్చుయాత్రికులను కుట్టిచంపుచుండెను. అవి నానాట పెరిగి బదరికావనముదాక శారులుకట్టియుండెను. శివుడది చూచెను. యాత్రికుల బాధలను మునులకష్టములను నడంపనెంచెను. తేనెతుట్టెలను శిథిలముగావించి, తుమ్మెదలనుచంపుటకు వానరాసురని సృష్టించెను. అతడు తేనెపట్టులనుపిండి తేనెను త్రాగుచు. తుమ్మెదలనుపట్టి తినివేయును. కొలదికాలములో వనమంతయు తుమ్మెదలుబాధ లేకుండ చేసెను. వానరాసుడు మధుకోశములనుతిని బలిసిపోయెను. క్రమక్రమముగా వానికి తిండి తరిగిపోయినది. ఇంక మునులమీదను యాత్రికులమీద పడి నానాహింసలు కావింప మొదలుపెట్టెను. అతడు చాలా బలవంతుడు. మానవులకు వానినిబంధింపనలవికాలేదు. వాడు కొండగుహలలో నివసించుచుండెను. హఠాత్తుగావచ్చి ప్రజలపైబడును. శివుడు వాని చర్యలను బరిశీలించెను. వానిని

మట్టుపెట్ట నుపాయము వెదకుచుండెను. సమయమువచ్చినది. పార్వతి సహాయము కోరెను.

శివుడు పార్వతితో ప్రేయసీ! వానరాచరుడు బ్రహ్మచారి. వానిచెంత కేకోతియు పోజాలదు. భయమున వణకిపోవును. ఆడకోతిరూపమున నున్నధూమ్రాక్షునిచూచినదాని వెంబడిపడును. వారిరువురును కాంభోజదేశమునకు రాజధానియగు కంధారనగరమునకు గొనిపోమ్ము. ఇప్పుడా నగరము పాడుపడియున్నది. అచటకిచేరగానే వారిరువురుశిలారూపము దాల్తురు. అంతటితో మనపని తీరిపోవును, అని నుడివెను.

కాంభోజరాజకుమారియగు రత్నప్రభాదేవిని స్వసీమకు కసికొద్ది కాటువేసెను. ఆమె స్పృహతప్పి పడిపోయినది. దానినోటినుండి భయంకరములగు విషజ్వాలలు కోపాగ్నిజ్వాలలతో మిన్నుముట్టినది. అవి యా పూదోట నలుదిక్కుల వ్యాపించినవి. అందుమూలమున నచటి వృక్షములన్నియు నొడిమాడిపోయినవి. సభలోనివారందరు విషవాయువులకు ప్రాణము లుక్కిరి బిక్కిరై నలుమూలలకు పారిపోయిరి. కొందరా విషకలుషితమైన వాయువునుబీల్చి యచటనే మూర్ఛలో మునిగిపోయిరి. వారు బ్రతికియుండిరో మరణించిరో తెలుసుకొనలేకపోయిరి. రాణివాసమున జరిగిన యీ సంగతి నాలకించి జనులందరు భయపడిరి.నాలుకనరములేనిది. ఎప్పటికప్పుడు సమయానుకూలముగా తిరుగుచుండును. మంచిరోజులలో వేయివిధములుగా పొగడిన యీ నాలుకయే చెడురోజులురాగానే మానవుని నిందించును. ఏ యెండకాగొడుగుపట్టుట దానిస్వభావము.

మహారాజపుత్రిక రత్నప్రభను నింతనరకు సరస్వతి యపరావతారమని, యందములకు కాణాచియని, కాంభోజ రాజ్యమును సిరిసంపదలతో నింపుటకు పుట్టిన లక్ష్మియని, ఆమెను దర్శించినచో సకలశుభములు కలుగునని కంధార పురవాసులందరు దినదినము పొగడుచుండెడివారు. కాలము తప్పివచ్చినది. ఇప్పుడు ప్రజలామెను నిందింప నారంభించిరి.

'ఎంత సౌందర్యమున్న నేమి గుణముండవలయును. అందమునుజూచుకొని మిడిసిపడి నాగరాజును నగౌరవపరచి, కరండములో బంధించినది. నాగులకు కోపమువచ్చిన నూరకుందురా? అంతముచూతురు. వారు దేవతాస్వరూపులు. వారియెడ నపరాధముచేసినది. గానపగపట్టి నాగరాజు కాటువేసినాడు. ఇప్పుడు మిడిసి పాటడగినది. చచ్చినది యామెచావక తనతోబాటు చాలామందిని చంపినది. రాజ సౌధము పాడుపెట్టినది. మమ్ముకూడా కష్టములపాలుచేసినది. ఆ నాగరాజింతటితో నూరకుండడు; పట్టణము రాజ్యము సర్వనాశనముచేయును. మన మీనగరమునందుండిన మనకు వినాశముతప్పదు. ఎక్కడికైనా పోవుదము' అని జనులందరు కూడా పలుకుకొని నగరమును విడిచిపెట్టిపోయిరి. ఊరంతయు పాడుపడెను. కొందరు రాజ్యమునే విడిచి పారిపోయిరి.

సరస్వతి యానాడెడ తెగని కన్నీటిధారలతో విలపించి నది. వేడినిట్టూర్పువిడిచినది. హృదయవేదనతో కొన్ని దినములవరకు మౌనముగా కాలముగడిపినది. దానికి తగి నంత కారణము లేకపోలేదు. ఆమెకమనోవేదన బ్రహ్మదేవుడ నైతముగ్రహించెను. పలువిధములుగా సరస్వతినోదార్చ

యత్నించెను. కాని యామె శాంతించుటకు బదులంతకంత కెక్కువైనది. వెక్కి వెక్కి యేడ్చినది. లాభములేదని యా ముసలితాతయు ప్రాణమువిసిగి యూరకుండెను వేదకుంభుడు హృదయమునకు యానందమున కలిగించి భక్తుడు. భక్తులకు కష్టమువచ్చినప్పుడామె యెట్లూరకుండగలదు. ఆమె మనస్సు పరితపించినది, ఆమె కరుణాస్వరూపురాలు. వేదకుంభుని తాను స్వయముగా సంరక్షింపకలిగియు నూరకుండవలసివచ్చి నది తానుస్వతంత్రించుట భర్తను తిరస్కరించుటయగును. అది ప్రతివ్రతలక్షణముకాదు. అటుభర్త యిట్లు కుమారుడు భక్తుడు రెండు వైపుల రెంకుచితుల తూచినది. భర్తవైపునతల మొగ్గినది. కుమారుని బలిపుచ్చుటయేనా ? అందులకు తల్లి మనస్సు తాళలేదు. ఉపాయమాలోచించినది హంసవాహ నమునుపిలిచినది. దానిమీద నెక్కి కంధారనగరమునకు వచ్చి నది. ఒక్కసారి గగనమునందుండి చూచినది అంతఃపురోద్యా నమునందన్నియు శవములే. తలయూచినది. సరెననుకొనినది. వీరికేహానిరాకుండా కాపాడవలయును. దురాత్ముడగు నాగ రాజును దండింపవలయును. నవరత్నకంకణాంగుళీయకములచే మనోహరమగు కుడిచేతినెత్తి 'కుమారుడు సజీవుడగువరకు ఈ దరిదాపులకు వచ్చినజీవులు శిలారూపమగుదురు' అని శపించెను. నాటినుండియు జీవరాసులేవియు వైద్యుతిదుర్గ ప్రాంతములకు పోవొల్లవు అది దేవరహస్యము. మానవులెవరికి తెలియదు. దాపునకుచేరిన వారందరు శిలలగుచుండిరి. కాంభోజ గాంధార దేశములకు నిరంతరముగుపోరాటములు గలవు ఆపోరాటములు యుద్ధములుగా పరిణమించి ఒకప్పుడు

గాంధారమును కాంభోజము కబళించి పురుగులను తినినబల్లి వలె పొట్టపెంచుకొనినది. మరొకప్పుడు కాంభోజము గాంధారమును పొట్టనింపుకొని కొన్నిమృగములనుతిన్న కొండచిలువ వలె నిమిడించుకొనలేక పోయినది. ఇప్పుడిప్పుడు రెండురాజ్యములుకొంచెము పొత్తుకలసి సవతిబిడ్డల ప్రేమ కలిగియుండిరి. ఇంతలో నీకథజరిగినది. గాంధారరాజకుమారుడు పాడుపడిన కంధారనగరమున కనులారచూచి యానందింపవలయుననియు ఆ రాజ్యమును వీలయినచో సపరిహరింపవలయుననియు వచ్చెను. దైవమువిపరీతమైనది. అతడు సపరివారముగా కోట వెలుపలలనే శిలారూపముదాల్చెను. ఇట్లైపెక్కుమంది మోస పోయిరి, పాతికేండ్లుగడచినవి కోటయంతయు చెట్లు-చేమలు జిల్లేడుమొలచి చిన్నయడవివలె తయారయినది. ఇప్పుడాదరి దాపుల కెవరుపోనొల్లరు. పోయిన తిరిగిరాజాలరు.

పార్వతికి - పరమేశ్వరు డీవృత్తాంతమంతయువిశద పరచెను. పార్వతి శివునియానతి ననుసరించెను. యెరుకలవేషము దాల్చెను.జయ-విజయలామెకు చేతోడుగావచ్చిరి. వారు ముగ్గురు మానససరోవరము చేరువకుచేరిరి. ఎరుక లడవిజాతులలో నొకజాతివారు. వారుకోతులను కొండముచ్చులను బట్టుకొందురు. వానికి విద్దెములునేర్పి నగరములలోనికి కొని వత్తురు. వానినాడించి జీవనోపాధిసంపాదించుకొందురు. వారికి కోతులనుపట్టుకొనుటలో విచిత్రమగు నేర్పుకలదు. పార్వతి చెలికత్తెలతో .నావనమంతయుగాలించి యొకచోట కడుపునిండతిని పడుకొనియున్న ధూమ్రమాక్షునిగాంచిరి. ఆ వానరము వీరినిచూడగానే గర్జించుచులేచినది. పార్వతియు

నామె చెలికత్తెలు తాము తెచ్చిన పండ్లగంపనుదించి ఒక్కొక్క పండుతీసితినుచు నాకోతినూరించిరి. ఒక్కొక్కపండు దానికి విసరు వేయుచుండిరి. పండ్లమీదయాసచేత వానరము దాపు దాపునకు వచ్చెను. కోతులకుపండ్లనినను తేనెయనినను ప్రీతి యెక్కువ. వానిరుచిమరిగిచో విడిచిపెట్టవు. ఆ కోతిపడతికి కడుపారపండ్లను మేపిరి. కావలిసినంత పుట్టతేనె త్రాగించిరి. రెండు–మూడు దినములట్లు జరిగినది. నాల్గవనాడది వారికి బాగుగా మాలిమయ్యెను. దానినిపట్టుకుపోయి వానరాసురుని గుహాయందు విడిచిరి. వానరాసురుడుబలవంతుడు. అంతకు మించిన బలవంతుడో వానరాంగన రూపమునున్న ధూమ్రాక్షుడు. కానివాడు పార్వతీజయవిజయల కిప్పుడుపూర్తిగామాలిమయ్యెను. వారురమ్మనినవచ్చును, పొమ్మనినపోవును. ధూమ్రాక్షుడు వానరాసుని క్రమక్రమముగా లొంగతీసుకొనెను. వారిప్పుడు దంపతులు.

పార్వతీ జయవిజయలు మునుపటివలె వానరదంపతుల గుహాయొద్దకువచ్చిరి. తామలవాట్లు పరచిన గుర్తుల వెంబడిని ధూమ్రాక్షుని బైటకుపిలిచిరి. వానికికావలయుఫలములను మధువును త్రావించిరి. దానినివెంబడిపెట్టుకొని బయలుదేరిరి. వానివెంటబడి వానరాసురుడు బయలుదేరెను. వారిరువురనాడించుచు కంధారనగరమునకు పార్వతీ జయ – విజయులు గొనివచ్చిరి. అప్పటికా నగరము కోటచుట్టు చెట్లు పొదలవలె నల్లుకొనెను. కోతులురెండు వానిపై కెగబడి శిలారూపములను బొందెను.

పూర్వము పాతాళకేతువను రాక్షసుడు కలడు. వాడు మానవలోకమునంతయు జయింప తలంచి ఘోరమగు తపము గావించెను. వాని తపమునకు పరమేశ్వరుడు మెచ్చి ప్రత్యక్షమయ్యెను. నల్లని కారుమబ్బులవలె జడలు కట్టి మడమలవరకు వ్రేలాడుచున్న తన వెంట్రుకలు, తలమీద చుట్టకుదురుగానమర్చి యందు గంగాదేవినుంచి పెనుపామును బిగించి కట్టిన జటాజూటము. దాని ముందు తళతళ వెన్నెలలు విరజిమ్ముచుండిన చంద్రరేఖ. మెడలోను చేతులకు దండలకు నడుమువరకు జుట్టుకొనిన పాములు. వక్షమున పుసకలపేరు. మొలకుకట్టిన గజచర్మము. నొసటగలకన్ను, త్రిశూలముచూచి యారాక్షసుడు భయవిభ్రాంతుడయ్యెను. ఆ శివస్వరూపము నెగాదిగచూచుచు తన్ను తానుమరచుటయే గాక యడుగతలంచిన వరములుకూడ మరచిపోయెను.

పరమేశ్వరుడు వానితో ఓయీ! రాక్షసరాజా! నీకేమికావలయును? అని యడిగెను.

ఆకంఠధ్వని వేయియురుములొక్కపెట్టున యురిమినట్లయి మనస్సును శరీరమును వణకెత్తించెను. అతడు తడబడుచు 'ఓయీ! రాక్షసరాజా! నీకేమికావలయును' అని శివుడాడిన మాటలనే నప్పగించెను.

పరమేశ్వరుడు వాని యవివేకమునకు పకపకనవ్వెను. ఆ యట్టహాసమును వానిని మరింతభయకంపితునిచేసినది. పర

మేశ్వరుడు 'దానవరాజా! నీవు తత్తరపడుటచేత నడుగదలంచినది. మరచితివి. నేనేమిచేయగలను' అని పోబోవుచుండెను.

పాతాళకేతువు కొంత తెప్పరిల్లి 'నేను కోరికొనిన రూపము నాకువచ్చునట్లుచేయుము' అని అడిగెను.

శివుడు 'అట్లేజరుగును' అనిచెప్పి వెడలిపోయెను.

పిమ్మట పాతాళకేతువు తన యవివేకమును గురించి తలపోసికొని విచారించెను. 'కానిమ్ము శివుడు నన్ను మోసగించెను. వానిమోసమును వానిమీదనే యుపయోగించెదను అని యోచించెను. ఒకనాడతడు శివుని రూపతాల్చి కైలాసమునకరిగెను. ఆసమయమున శివుడు భిక్షాటనమున కరిగెను పార్వతి జయ విజయలతో వినోదముగా మాటలాడుచుండెను. జయ విజయులు పాతాళకేతువునుగాంచి తప్పుకొనిపోయిరి. పార్వతి వానిచూచినది. సర్వము గ్రహించినది. తన తొల్లింటి యాకార రేఖలను కోటిరెట్లుగా పెంచినది. తలపై మణికిరీటము కోటిసూర్యుల కాంతికలదియై తన కిరణ జాలములను దానవుని కనులలో పొడిచినట్లు ప్రసరించినది. వానికనులు మూసుకొని పోయినవి. అంత లోకమాత 'పాతాళకేతూ! రెండుకనులు మూసుకుపోయిన మూడవకన్ను తెరువవచ్చునుగదా' అనెను.

వాడునిర్ఘాంతపోయి 'నీమగడునన్ను మోసగించినాడు. నేను మానవులకు జయింపరాని బలమును పొందవలయునని తపముచేసితిని. నాకు కోరినయాకారము తాల్చుటకు వరమిచ్చెను. అట్లయ్యెను మూడవకన్ను నాకురాలేదు. నావరము వ్యర్థమైనది. తపమునిరర్థకమైనది' యని నిందించెను.

అంత నామహాదేవి. 'మహాదేవు డొసంగిన వరము చక్కగా నుపయోగించు కొంటివికదా? నీకంత విచారమెం దులకు. నీకు కావలసినంత బలసత్వముల నిచ్చితిని. పొమ్ము' అనెను.

పాతాళకేతువు. ఆనుగనిపొందిన మగనాలివి. నిన్ను మాత్రమెట్లు నమ్మవచ్చును. ఆరునెలలు స్నేహముచేసిన వారు వీరగుదురు. నావరమును నే నిక్కడనే తెల్పుకొన వలయును నీవే నాతో యుద్ధమునకురమ్ము, మాకులము వారినిచంపిన మహాశక్తివి. నీశక్తి నేను చూచెదను' అనెను.

పార్వతి పరిహాసముచేయుచు 'ఇప్పుడు కాదు. సమ యము వచ్చినప్పుడు చూతువుకాని' అని సమాధానపరచు చుండెను. అంతలోశివుడు భిక్షాటనమునుండి తిరిగి కైలాస మునకు వచ్చెను. తన యాకారమందున్న పాతాళకేతువును చూచి నిర్ఘాంతపోయెను. పార్వతి ఒకనాటకమాడతలంచినది. ఆమె యేమియునెరుగనటుల నటించుచు భయమున బెదురు చూపులు చూచుచు 'జయా! విజయా' త్వరగారండు త్వర గారండు' అని పిలచెను.

వారు వచ్చి యిరువురను చూచి యబ్బురపడిరి. భయమునవణకుచు 'అమ్మా యిదేదోమాయగానున్నది. పరమేశ్వరుని రూపముతో వచ్చెను.

'వీనిని వెడలగొట్టించుడు' అనివారుపార్వతితోననిరి.

ఆమెశివునివంకచూచి 'ఈతడెవరో మాయగానివలె కనిపించుచున్నవాడు. వీనికంఠములో విషమున్నది. వీని నవ లకు వెళ్ళగొట్టుడనియానతిచ్చినది.

శివునకు భయముకలిగినది. అంత పరమశివుడు ప్రేయసీ! నన్నే నీవవమానించుచుంటివా? చూడుము నీవనినట్లు నా కరములో హాలహాలరేఖ కనుపించుచున్నది. వీడెవడో మాయావి'యని పార్వతిదాపునరిగి చేయపట్టుకొని పోయెను.

'ఓయీ ధైర్యముచేసినన్ను తాకవచ్చుచుంటివా? నిన్నేమిచేయుదునోయెరుగవు. నీమాయనటలులిచ్చటసాగవు. దూరముగాపొమ్ము. పోకుంటివా' అనుచుండగా పాతాళకేతువు పార్వతికి తనపైన మనసుపారిననని తలంచి ధైర్యం తెచ్చుకొని యిట్లనెను.

'ఓరీ! పాపి లోకంటకుడవు నీవుదుడుకుతనము చూపక యావలికి పొమ్ము పోకుంటివేని నాత్రిశూలముతో నీ శిరము ఖండించెదను' అని యుద్రేకముతో అనెను.

పార్వతి యా ప్రతాపోక్తులకు సంతోషించుచున్నటుల నటించుచు 'ఔను చేసినతప్పు చేసితివి. ఇకనైన తెలివి తెచ్చుకొమ్ము. సర్వాంతర్యామియగు మహాదేవుడు విజృంభించెనా లోకములేనాశనమగును. దానికితోడు నన్నులిగింపకుము. వచ్చినదారి పట్టిపోమ్ము' అనిగద్దించుచు లోనికరిగెను పాతాళకేతువనినదినిజమనినమ్మెను. వాడుపరమ మూర్ఖుడు. పార్వతిమాటలలోని సత్యమువానికర్థముకాలేదు. పాతాళకేతువు పార్వతివెంటలోన కరుగవలయునని రెండడుగులు ముందునకువైచెను. జయ-విజయలు వానికడ్డము వచ్చి 'అయ్యా! మీలోమీరు సత్యస్వరూపమును తెలుసుకొనునంత వరకు లోనికిరారాదు. అచ్చటనే నిలువుడు' అని ద్వారము నొద్దనిలిపిరి.

పరమేశ్వరుడు దిగాలుపడి 'పార్వతీ!' అనుచున్నాడు. మననందీశుడుకలడు. వాడు నన్నుగుర్తించగలడు. వానినడిగి చూతము. నిజము తేలును. అంతవరకు తొందరపడకు. నీవు లేని దీప్రపంచమెందులకు' అని నందిని పిలచెను.

నందియు వారిరువురనుచూచి గుర్తించలేక 'స్వామీ! లోకమాతయగు పార్వతియే సత్యము తెలిసికొనలేక తబ్బిబ్బగు చున్నది. నేను పశుప్రాయుడను తమవాహనమును. నే నేమి గుర్తింపగలుగుదును. ఇరువురు నాకొకటిగానే కనుపించు చుండిరి. ఒకవేళ నేనెవనైనా పొరపాటున నీరే మని నిర్ణయిచి నచో నేమగునో తెలియ' దనెను.

అంతట కుమారస్వామిని! వినాయకుని పిలపించిరి. వారట్లేయనిరి. పార్వతి సకల ప్రపంచసూత్రధారణి; శివుడు సూత్రధారుడు. ఒకరినిమించినవారొకరు. విచిత్రనాటక మాడు చుండిరి

శివుడు 'సరే పార్వతీ! కనకముకాంతయూరెండు ప్రపంచ నందు పోట్లాటకు కారణములు. యుద్ధములు పొసగించి రక్త పాతము కలగింపనేల. దాక్షాయణిమరణము నాటినుండియు నేను సర్వసంగపరిత్యాగినై తపము చేయుచుంటిని. మధ్యన వచ్చిన నీ కొరకు కొంతకాలము మరలసంసారినై తిని. ఈ విరోధము నాకెందులకు. నేను దరిద్రుడను. బిక్షాటనము నా వృత్తి. కట్టుకొనుటకు బట్టయైన లేదు. నా బిక్షముతో నిద్దరి భార్యలను భరింపలేను. ఏనాడో యొకదానిని విడువ వలయునని నిచ్ఛయించుకొంటిని. ఇప్పుడు సమయము దొరికి నది. నేనింక పోయివచ్చెదను. బిడ్డలు చేతికక్కరకువచ్చిరి

కదా, నీవు సుఖపడుము. నేను తపోవనమున కరిగెదను. ఈ సంసారబంధము నాకెందుకు' అని బిక్షాపాత్ర చేతపట్టుకొని వెనుకకు తిరిగెను.

పార్వతిగుండె యామాటలకు దడదడ కొట్టుకొనినది. కాళ్ళు తడబడినవి. నోటమాటరాలేదు. ఏదోనాటకమారంభించినదేకాని దానినెట్లు తుదముట్టింపవలయునో యామెకు తోచలేదు. జయ విజయులామెకు తోడయిరి. జయ పరమేశ్వరున కడ్డమువచ్చి 'అయ్యా! నిజము తేల్చక నిష్ఠూరము అతో నాటకమలత మొందించుట సాంప్రదాయముకాదు.

నాదేవి మనస్సుల్లకల్లోలమగుచున్నది. మగువలమనస్సు మగలుగుంజాటనతో వదిలిపెట్టరాదు. ఎవరు మా దేవి కధిపతులో తేల్చి మీరుతపోవనమునకు పోవచ్చును. మా దేవికూడ మీతో వచ్చును. ఆమె సపర్యలు చేయుచుండును. మీరు కామదహనము చేయవచ్చును. ఇట్లు పరులచేతిలో పడతిని విడిచిపెట్టిపోవుట పురుషుల లక్షణముకాదు' అని వెనుకకు మరలించెను.

'మీ రందరు నొకటైన నే నేమి చేయగలుగుదును' అని శంకరుడనెను. మంచియుపాయము పన్నినది జయ, 'అని గౌరి లోలోన మెచ్చుకొనెను. 'జయా! పోయినపోనిమ్ము. అతడు మాయాశంకరుడు. నాయెదుట నిలచుటకు బయపడి పోవుచున్నవాడు. ప్రాణములు దక్కించుకొని యెచ్చటికి పోగలుగుడు. నా శూలముతో పీనినిపొడిచి ప్రాయుచిత్తము చేయుదును.' అని ముందునకువచ్చి పాతాళకేతువు తనచేతి శూలమునెత్తెను. శంకరుడుకోపమాపుకొనలేక చేతిశూలముతో

దానిని భస్మముచేసి దానిని పాతాళకేతువుపై విసరెను. అది యగ్నిజ్వాలలు క్రమ్ముచు వానివెంటపడెను. అతడు ప్రాణ భయముచేత పారిపోయెను. వానిని పాతాళమువరకు తరిమి శూలము తిరిగివచ్చెను. శివుడు పార్వతితో నవ్వుచిట్లనెను. 'నీ సందేహము తీరినదా పార్వతీ?' యనెను.

'దుర్మార్గులకు వరమిచ్చిన ఫలితము తెలిసినదా స్వామీ!. అని పార్వతి సమాధానము చెప్పెను.

నన్నేమి చేయమందువు.

ఇదే చేయమందును

వాడుఘోరతపము గావించెను.

అట్లని యడిగిన నెల్లయిచ్చినచో మాటి మాటికి విష్ణువెక్కడనుండి వచ్చును. ఆయనకు మాత్ర మలుసుగా నుండదా?

అలుసా! పిచ్చిదానా? నేనెవరిని? విష్ణువెవరు? యిద్దర మొకటి కాదా, యనుచు పార్వతిని కౌగలించుకొనెను.

పార్వతి అవును. పేదవాడు గొప్పవానిని నా చుట్టమని చెప్పుకొనినట్లున్నవి మీమాటలు. శ్రమపడితిరి రండు. భిక్ష లభించినదా! అని పరిహసించెను.

అన్నపూర్ణవు నీ వుండగా కొరతపడునా ? అని శివుని దెప్పిపొడిచెను.

పాతాళకేతువు పార్వతివలన మహాబలమునుపొంది, భూమియందలి ప్రజలను హింసింపమొదలుపెట్టెను. ఏ సమ యమునకు తగినరూపమువాడు ధరించును. ప్రజలను మోసగించి యంతమొదించుచుండును. జనులెవ్వరు వానినిపాపము

కనుగొనకుండ పాతాళమున సింహకేతుపురమను పేర నొక పట్టణము నిర్మించెను. దానిచుట్టు ఎత్తైన గోడనుకట్టించెను. దానికి రాక్షసబలము కాపుంచెను.

ఒకనాడు పాతాళకేతువు సంచారముకొరకరిగి తిరిగి వచ్చుచుండగా పాటలీపుత్రము కనిపించెను. అచటి గౌరీ మహోత్సవము చూచుచు నాకాశమున నిలచియుండెను. శ్రీశేఖర సార్వభౌమునిపుత్రిక విద్యావతిని గాంచెను. హఠాత్తుగా నా కన్నియను గ్రద్దవలెతన్నుకొని యాకాశమార్గమున కెగసెను. దాపుననున్న కొలనులో గుఱ్ఱమునకు నీరు పెట్టుచున్న కోహలుడదిచూచెను గుఱ్ఱమునెక్కి వానిని వెన్నంట తరిమెను. వాడు పాతాళగుహయందు ప్రవేశించెను. కోహలుడువానిని విడువలేదు. వాని వెంట పడెను. పాతాళకేతువు తనపురమున ప్రవేశించెను కోహలుడు పుర ద్వారము చేరునప్పటికి తలుపులు బంధింపబడినవి.

౨౩

సంధ్యా! సంధ్యా! ఒకసారియిటురా.సంధ్యావతివచ్చినది. ఆమె చాలాయందకత్తె. యౌవన విలాసములన్నియు నామె ప్రతియంగమునందు నద్దమునందువలె ప్రతిఫలించుచుండెను. ఆమెను ప్రత్యేకముగా చూచినవారందరు దేవకన్యకయని భ్రాంతిపడుచుందురు. తండ్రికూడా యామె యందమునకు తగినట్లు సంధ్యావతియని పేరుపెట్టెను. మాటలలో గుణములలో తండ్రిపోలికగాని,తల్లిపోలికగాని రాలేదు. ఆమె

రత్నభూషణములు ధరించి నిలిచినచో నిజముగా సంధ్యారాగ కాంతు గా మెరూపమునుండి వెలువడుచుండును. లేత గులాబీ గలశరీరము. రక్తముచిమ్ము కోమలములగున రుణారుపాద ములు లేచిగురాకులవంటి వ్రేళులు. కందినటుల నెఱ్ఱనై తళుకులు వెదచల్లు నిండుబుగ్గలు, నామె నవీనలావణ్యము నకు లావణ్యము; యౌవనమునకు యౌవనము, అందమున కందము నొదవించుచుండెను. ఆమెమందగమనములో నంద మున్నది. మాటలలో మకరందమున్నది. పాతాళకేతువు నామెను లాలించి వినసొంపగు పలుకులకొరకు నూరించు చుండును. పాతాళకేతు విట్లనెను.

అమ్మా! నీతల్లి మరణించిననాటినుండియు మానవ కన్యలను వరించి వివాహమాడవలయునను తలంపుకలిగినది. రాక్షసకన్యలు క్రూరస్వభావులు. వారు నిన్ను పలుహింసలు పాలుగావింతురు. నీక్షేమముకోరియే నే నిట్లు విచారించితిని. అందులకై నేను రాజకుమారుని రూపముదాల్చి మగధ రాజును తనకుమార్తెను నాకిమ్మని యొకప్పుడు యాచించి తిని. ఆమె విద్యావంతురాలు సౌందర్యవతి గుణవంతురాలని వినియుంటిని. ఆమెతండ్రి శ్రీధర విద్యానాథచక్రవర్తి నా ప్రార్థన మంగీకరింపలేదు. నా మోసమును కొంతవరకు గ్రహించి నాపై కత్తిదూసెను. వియ్యమునకుపోయి కయ్య మొనరింపనేలయని యప్పటి కూరకుంటిని. నే డామెనుచూడ కలిగితిని. వెంటనే బలవంతముగా నెత్తుకొని వచ్చితిని. ఇప్పు డామె మూర్ఛయందు డోడలు తెలియకపడియున్నది. నన్నొకవీర కుమారుడు తరుముకొనివచ్చెను. గమనవేగముచేత ఋగుల

బడలియున్నవాడను. కొంచెము అలసటతీర్చుకొని యీ వీరునితో కయ్యమునకేగెదను. అంతటితో చీకటిపడును. నాకు బలమువచ్చును. అంతవరకీ రాజకుమార్తెను కాచుకొని యుండుము’ అని వచించెను.

ఆమెహృదయము రాజకుమారి పరిస్థితి చూడగానే వెన్నవలె కరిగిపోయినది. జాలిపొడమినది. పాతాళకేతువు విద్యావతిని సంధ్యావతికప్పగించి విశ్రమింపనరిగెను. సంధ్యావతియు నామె చెలికత్తెలు విద్యావతికి నుపచారము చేసిరి. కొంత సేపటికామె వాడలు తెలిసెను. చుట్టునున్నవారిని చూచి భయముతో పెద్దపెట్టున నేడువనారంభించెను. సంధ్యావళి రాజకుమారి నోదార్చి అక్కా! నీవు భయపడకుము. నీ ప్రాణములు నేనుకాపాడెదను నామాటలు నమ్ముము. నీ కే యాపద రానీయను. శోకముమానుము’ అని పలువిధములుగా మంచిమాటలతో నామెనోదార్చెను. విద్యావతి యామెను మొదట నమ్మలేదు. ఆమె దేవిపై ప్రమాణముచేసెను. విద్యావతి యామెనుకౌగలించుకొని చెల్లీ! కష్టమునందున్న నాకు నిన్నుదైవముతోడుగా చూపించినాడు. నన్ను హానిరాకుండా కాపాడుము. ఆ జన్మాంతము నీయుపకారము మరువను’ అని కౌగలించుకొనెను. సంధ్యావతి చెలికత్తెలతో నీమెను నాగదిలోనికి కొనిపొండు. నేనిప్పుడే వచ్చెదను’’ అనిచెప్పి వెడలిపోయెను. చెలికత్తెలు విద్యావతిని సంధ్యావతిగదిలోనికి కొనిపోయిరి. ఆమెకు అన్నపానాదు లొసంగిరి. ఆమె నలంకరించి మంచిమాటలతో ధైర్యముచెప్పిరి.

సంధ్యావతి శంకిడియొద్దకు పోయెను. వానిని వినోదమగువమాటలతో సంతోషపెట్టెను. కడుపునిండ కల్లు త్రావించెను. నాయనా! విద్యావతి విషయము నాకు విడచిపెట్టుము. ఆమె మనస్సు వ్యాకులపడియున్నది' మూర్ఛనుండి తేరుకొనగానే యామెకు నిన్ను గురించి బోధింతును. రాజకుమార్తెలు పరాక్రమవంతుడగు భర్తనువరింతురు. వారేకులము వారైనను లక్ష్యముచేయరు. నే నామెనొప్పింప చూచెదను. నేను కబురంపునంతవరకు మీరామెకంటబడరాదు' అనియొప్పించెను.

పాతాళకేతువు మత్తు తలకెక్కి కన్నుమూసెను. సంధ్యావతి కోటదాటి కోహలుని కలిసికొనెను. అతడు తనగుఱ్ఱమును చెట్టునకు కట్టివేసి కోటలోనికరుగుటకు దారికై వెదకుచుండెను. కోహలుడు సంధ్యావతిని చూచెను ఆమె తన యందమును వెలయించుచు నాతనిని గమనించనియటుల వాని ప్రక్కనుండి యరుగుచుండెను. వాని యాకార రేఖలను గమనించుచుండెను కోహలుడామెను సమీపించి నీవెవరవు? అనియడిగెను.

ఆ యువతి రెప్పలల్లార్చుచు చిరునగవుతో కనబడుచుంటినిగదా, కన్యకను.

ఏ కన్యవు? నాగకన్యవా ?

కాదు.

దేవకన్యవా?

కొంతవరకు తెలిసికొంటివి.

ఖంగిలినది.

సమయమునుబట్టి తెలిసికొనగలరు. మీ రెవరు?

మానవుడను.

కాక దేవతవను కొందునా! పేరు?

కోమాలుడు.

ఇచ్చటికెట్లువచ్చితిరి. ఇది పాతాళలోకము.

ఒకదానవుని తరుముకవచ్చితిని,

ఎవ రాదానవుడు

తెలియదు.

మంచిసమాధానము పేరు తెలియలేదు. దానవుడని తెలిసినది. ఇదెవరైన నమ్ముదురా?

కోమాలుడు జరిగినదంతయు చెప్పెను. సంధ్యావళి యేమి యెరుగుగనటుల వినినది.

కోమాలుడు సుందరీ: నీవీ కోటలోని దారి చెప్పగలవా? అని ప్రశ్నించెను.

చెప్పిన నాకేమి లాభము?

మాలోకములోని యొకమహావీరుని సధింతును.

ఇంతేనా?

తప్పుచేసిన వారిని దండించకూడదా?

మీ కది తప్పుగా తోచవచ్చును. వారికి నొప్పుగా తోచవచ్చును. తప్పొప్పుల నిర్ణయింప గలవారెవరు? ఐన నా కదియంతయు నేటికి. దారి చూపినచో నే చెప్పినటుల చేయుదురా?

ఆ.

మాటను తప్పరుకదా.

తప్పను.

ప్రమాణము

సంధ్యావతి చేయిచాచినది. కోహలుడు దేవిమీద ప్రమాణముచేసి చేతిలో చేయివేసినాడు. ఆమె యాచేతి నట్లే పట్టుకొనినది. దానిని తన రొమ్మునకు హత్తుకొనినది. కోహలుడామెను మనసారచూచెను. అత డింతవరకు నే కన్యను కన్నెత్తిచూడలేదు.

నేను ధన్యురాలను అన్నది సంధ్యావతి.

నేను నట్లే తలంచుచుంటిని నీకొరకే దైవముపన్నినట్లు తీసికొని వచ్చెను. అని కోహలుడనెను.

సంధ్యావతి పరవశత్వము నొందినది. కోహలుని చేయి పట్టుకొని యొక రహస్యప్రదేశమునకు తీసుకొనిపోయెను. వారిరువురొక చలువరాతి వేదికమీద కూర్చుండిరి. సంధ్యావతి తనవృత్తాంత మిట్లు చెప్పనారంభించెను.

ఆర్యా! మలయపర్వతము పేరు విని యుండిరికదా. అది లోకమునందు పేరు పొందిన పర్వతములలో ప్రధానమైనది. అందు మంచి గంధపు వృక్షములు పెరిగి యొకదానితో నొకటి దట్టముగా నల్లుకొని చలువనీడలను ప్రసాదించుచుండును. మారుతము లెగబడి సువాసనలను వెదజల్లుచుండును. దాని సానువులందలి చంద్రకాంత శిలాసముదాయములు వెన్నెలరేలలందు చెమరించి గ్రీష్మకాలమునందు సైతము చల్లదనమును కలిగించుచుండును. ఆ గిరియందు పెరిగిన గొజ్జఁగూపాదిరిండ్లనుండి కురియుపన్నీరు కాలువల మూలమున ప్రవహించి యచటి వృక్షముల పెరుగు

దనకు సహాయపడుచుండును అనుటకై జ్యోతిర్లతలు చీకటిరేలయందు వెన్నెలను ప్రసాదించును. ఆ పర్వతము సిద్ధులకు, సాధువులకు, విద్యాధరులకు నివాసము. వారిలో విద్యున్మాలి యను విద్యాధరపతికలడు. వానికి విద్యుత్ప్రభ యను కూతురు కలదు. శరీర కాంతిచేత మెరపుతీగెలను గెలుచుటచేత నామె కా పేరు సార్ధకమైనది ఆ కన్య చిన్నతనమునుండియు గౌరీదేవిని పూజించుచుండెను. ఆమె యౌవనవతియై విద్యాధర కన్యలలలో నందచందములకు, గుణములకు, సంగీత సాహిత్యములకు పేరు పొందిన యువతియైనది. ఒకనా డాకన్య తోటిబాలికలతో గలిసి కైలాసమున పార్వతిని దర్శింప నరిగెను, అవి మహోత్సవ దినములు. దేవతలంద రా మహాదేవినిదర్శించి పూజించుచుండిరి. విద్యుత్ప్రభయు భక్తి తాత్పర్యములతో నామె పాదములు పూజించెను. కొంతసేపా పర్వత సానువులందలి మందారవనము నందాడుచు పాడుచు కాలమును గడిపెను. అప్పటికి మధ్యాహ్నకాలమైనది అచట నురుగులుగట్టి యుప్పొంగుచు ప్రవహించుచున్న మందాకిని యందు జలకమాడవలయునని తోడిబాలికలతో నా నదీ తీరమున కరిగెను. అచట దట్టముగా పెరిగిన పూపొదల మధ్య నొక సిద్ధుడు పద్మాసనాసీనుడై శివధ్యాన మొనరించుచుండెను. వాని తల వెండ్రుకలు జడలుకట్టి క్రిందివరకు వ్రేలాడుచుండెను. గడ్డము మీసములు పెరిగి ముఖమంతయు కప్పివేసినవి. కనులు, ముక్కు, నోరు కానరాకుండెను. అతడు బక్కచిక్కి యస్థిపంజరమువలె నుండెను. అతడు మరిగుజ్జు రూపమువాడు.

మే మందిరము నాయిచ్చకు వచ్చి పలుకినయట్లు పరిహాసములు గావించుచు. చప్పట్లు చరచుచు, పకపక నవ్వుచు వాని గడ్డము తల వెండ్రుకలు పీకుచు పలువిధములు బాధ పెట్టితిమి.

ఆ సిద్ధుఁడు కనులు తెరచి మమ్మును చూచెను ఆచూపులలో కోపము గాని యుద్రేకముగాని కనబడ లేదు. మేము వాని వినయమునుచూచి యసమర్థుఁడని తలంచితిమి. వానిని మరింత వేళాకోళముచేయుచు దాపుననున్న లతలనుండి పూవులను రెమ్మలను కోసి వానిమీద విసరితిమి. అతడు చిరునగవులతో నావంకచూచి యువతీ! నీ వెవరి కూతురవు ? యని ప్రశ్నించెను.

నేను నవ్వులాటలకు "పాతాళ కేతువుకూతురను" అని యంటిని.

పాతాళకేతు వెవరో నాకునిజమునకు తెలియదు.. నా నోటికా పేరువచ్చినది. అది చెప్పితిని. అతడు చిరునవ్వుతో 'యౌవనవతీ! నీకెంత మోజుకలదో యట్లే కానిమ్ము" అని పలికి వెడలి పోయెను. వానిమాటలు నాకర్థముకాలేదు. నేను నా యకృత్యములనప్పుడొక్కసారిగా తలంచుకొంటిని. నాకు పెద్ద పెట్టున దుఃఖమువచ్చినది. ఆమహాత్ముని పాదములమీదపడ వలయునని యిటునటు చూచితిని. కాని యాయన మాయ మయ్యెను. నా దేవియే నాకురక్షణయని తలంచితిని. నా యకృత్యము నివేదించితిని. నా యజ్ఞానము సహింపుమని కాళ్ళంబడి ప్రార్థించితిని.

ఆ లోకమాత "విన్ధ్యవతీ! విలపింపకుము. కర్మఫల మనుభవింపక తప్పదు. నీవు పాతాళకేతువునకు పుత్రికవై రాక్షసకులమున పుట్టుదువు నన్ను పూజించిన కారణముచేత నీకు పూర్వజన్మస్మృతి కలుగును. నీవొక మానవురాలిని రక్షించి యొక మానవుని వరింతువు వానితో సకలైశ్వర్యముల ననుభవింతువు" అనివచించెను. నేను పాతాళలోకమున పాతాళ కేతువునకు పుత్రికనై జన్మించితిని.

కోహలుని కనుమానముతోచినది. రాక్షసులు మాయలుపన్నెదురు అబద్ధములాడుదురు. వారిని నమ్మరాదు. ఈమె రాక్షసునిపుత్రిక, అందు విరోధునికూతురు. ఈమెను నమ్ముటెట్లు? ఈమె నన్ను మోసముచేసి ముందుగా దేవి మీద ప్రమాణముచేయించుకొనినది. దాని నబద్ధముచేయు టెట్లు! అని గుంజాటనపడనారంభించెను. అంతలో వానికేదో ధైర్యముతోచినది. అయినదికాక మానదు. రాజపుత్రిక నెట్లైన రక్షింపవలయును ఆలస్యముచేయరాదు. అన్నిటికా వింధ్య వాసినియేకలదని తలంచుకొనెను.

౬

'సంధ్యావతీ! యింతవరకు నీకథయే చెప్పితివి. రాజ కుమారిసంగతి చెప్పవైతివి' అని కోహలుడడిగెను.

రాజా! రాజకుమారిని నాతండ్రిపాతాళకేతు వెత్తు కొనివచ్చెను. ఆమెకేమియు భయములేదు. నాయంతఃపురము నందున్నది. కొన్నిదినములవరకు నామెమాట తలంపవలదని నాతండ్రికి చెప్పితిని. ఆయన యందులకంగీకరించెను. అని

సంధ్యావతి సమాధానము చెప్పినది.

కోహలునకు రాజకుమారిని చూడవలయునని కోరిక కలిగినది. ఆమాట ప్రసంగించినచో నామె మనస్సు కల్లోల పడుననియు నందువలన మొదటికే మోసము రావచ్చుననియు నాలోచించి యూరకుండెను. కోహలు డామె ప్రాణములు రక్షింపవలయునని తహతహపడెను.

ఇప్పుడామెను రక్షించుటెట్లు? అని కోహలుడు ప్రశ్నించెను.

ఆమె కోహలునిచంక కన్నార్పక నొక్కక్షణము చూచెను. కోహలుడు నట్లేచూచెను. కాని వారిచూపులలో భేదమున్నది. సంధ్యావతి ప్రేమపూరితములైనవి లోకనములు. కోహలు నిది యాలోచనా పూరితములైనది. ఆమె యేమి సమాధానము చెప్పునోయని యెదురుచూచుచుండెను. సంధ్యావతి కోహలునిచేతిని తన వక్షముమీద నుంచుకొనినది. ఆమెముఖములో దీనతయు వినయము నగుపించినది. కోహలు డది గ్రహించెను. ఆమె మనోభావము గ్రహించెను. అతడు ధైర్యశాలి. ఏమైన ననినమాటతప్పుట వానిజీవితచరిత్రమునందు లేదు. సంధ్యావతి యేమియు పలుకలేదు. ఆమె కనులలో నీరు సుళ్లుతిరిగినది. దానియర్థము కోహలుడు గ్రహించెను. కాని యొకమూల ననుమానపురేఖలు చీకటిమచ్చలను కలిగించుచుండెను. కోహలుడు మాటలాడలేదు.

సంధ్యావతి ఏమి నన్ననుమానించు చుంటిరా? యని దీనముగా నడిగెను.

లేదు సంధ్యా! లేదు.

మరి యెందు కాలోచన.

అదియు లేదు.

అయిన నాతో రమ్ము.

సంధ్యావతి లేచినది కోహాలుడుకూడ లేచెను ఆమె ముందునడచినది. కోహాలుడు పెరటిలోనికి వెంబడించెను. గుఱ్ఱము వారి ననుసరించినది. అప్పటికి చీకటు లావరించు చుండెను. వారు రహస్యమార్గమున కోటలోనికి ప్రవేశించిరి. విశాలమగు పూదోటనడుమనుండి కోహాలుని తన యంతఃపుర ములోనికి తీసికొనిపోయెను.

రాజకుమారి యెక్కడ?

మీ రామెను ప్రేమించితిరా?

లేదు. నే నామెను చూడనే లేదు.

మీ కెందుకింత తొందర.

ఆమెను చూడవలయునని.

చూచిన వివాహమాడుదురా!

కోహాలు డామె యనుమానము గ్రహించెను. లేదు సంధ్యా లేదు. ఏమైనను నిన్నే పరిణయమాడతలంచితిని. సంధ్యావతి యుబ్బిపోయినది.

సత్యమా!

నిజము. కోహాలునిమాటకు తిరుగు లేదు.

సంధ్యావతి పరవశమైనది. కోహాలుని పాదాలమీద పడి కన్నీటితో వానిని కడిగినది. కోహాలుడామెను లేవనెత్తెను.

'స్వామీ ! నా తపము ఫలించినది' అని యాతని పాదములు కనులకద్దుకొనినది. కోహలుని వెంటబెట్టుకొని విద్యావతి యొద్దకు తీసికొనిపోయెను. పరిచారికలామె కిరువంకల నిలిచి పరిచర్యలు చేయుచుండిరి. ఆమె మొగమున విషాదరేఖ లస్తమించినవి.

సంధ్యావతి 'స్వామీ ! ఈమెయే రాజకుమారి' అని చూపెను.

కోహలు డామెవంక తలవాల్చి చూచెను. కోహలు డిప్పుడు మానసికముగా వివాహితుడు. రాజకుమారి కన్యయైనను వానితలంపులో నామె పరస్త్రీ. కావున నామెవంక పూర్తిగా చూడలేకపోయెను. రాజకుమారియు కోహలునోరకంట చూచినది. తల వంచినది. అతడు సంధ్యావతి భర్తయనియే యామెతలంపు. ఆమె తన్ను కష్టమునందు తెప్పవలె నాదుకొనినది. కోహలుడామెకు నాప్తురాలివిభుడు. తాను కన్యయైన నాతనిని కన్నార చూడలేదు. విద్యావతి కోహలునిగాంచి లేచి నిలిచినది.

కోహలుడు 'సరే' యని సంధ్యావతి వెంట వెడలిపోయెను.

తరువాత విద్యావతి సంధ్యావతి చెలికత్తెల నడుగవలయునని తలంచినది. కాని యామెయున్నది పరప్రదేశము. వారన్యవిధములుగా తలంతురని యూహించి యూరకుండెను. అదియుగాక వారిమనోవృత్తు లామె యెరుగదు. సంధ్యావతి యొకపనికై త్తెనుపిలిచి యేదో చెప్పిపంపెను. ఆమె మిగిలిన వారికి చాటుగా నామాటలు వినిపించినది.

సంధ్యావతి కోహలుని తన శయ్యామందిరమునకు తీసికొనిపోయెను. కావలసిన సపర్యలన్నియు తాను స్వయంగా చేసినది. మరల విద్యావతిని చూడవచ్చినది. కోహలున కారేయి నిద్రపట్టలేదు. సర్వము మోహమయముగా తోచినది ఏది సత్యమో ఏది మోసమో గ్రహించలేకపోయెను. సంధ్యావతియందొకవిధముగా నమ్మకము కుదిరినది. జన్మమునుగురించియు తండ్రినిగురించియు తలంచినపుడు మోసమేమో యనిపించినది. ఆరేయి యంతయు నాలోచనలతో గడచినది. చివరకు వింధ్యవాసినీ దేవిమీద సకలభారము మోపి విశ్వాసముతో కనుమోడ్చెను ఆమె వానికి స్వప్నమునందు కనిపించినది.

'కోహలా! సందేహింపకు సంధ్యావతి చెప్పినదంతయు నిజము. ఆమెను వివాహమాడిసుఖింపుము. పాతాళకేతువును నీలోనుండి నేనుమడియింతును. విద్యావతిని వదలింపుము నిన్నామె వరింపగలదు' అని బోధించెను.

కోహలుడులికిపడి లేచెను. అప్పటికి తెల్లవారుజామైనది. సంధ్యావతి కోహలుని చూడవచ్చెను. కోహలుడామెను గాంచినంతనే విప్పారినముఖముతో నామెకెదురుపోయెను. ఆమె వానిపాదములకు నమస్కరించినది.

ఆర్యా! రాత్రి సుఖముగా నిద్రపట్టినదా? యని ప్రశ్నించెను.

వాని సందేహములన్నియు తీరిపోయినవి. హృదయము స్ఫటికమువలె నిర్మలమైనది. సంధ్యావతి సుందరాకృతి దానియందు స్ఫుటముగా ప్రతిఫలించినది.

ఆమెను చేతిలోనికి తీసుకొని సంధ్యా! నీవు లేనిది నాకు నిద్రయెక్కడిది' అని సమాధానము చెప్పెను.

ఆమె కావచనములు మహానందము కలిగించినది.

ఇప్పటికి నాపై యనుమానము తీరినదికాబోలు.

నిజము సంధ్యా నిజము. వింధ్యవాసిని నాకు కనిపించి యంతయు చెప్పినది.

ఏమని?

సంధ్యావతి చెప్పినదంతయు నిజము. ఆమెను పరిణయ మాడుమని.

అట్లయిన నామాట నమ్మలేదన్నమాట!

సంధ్యా నీవే చెప్పు క్రొత్తదానవు అందు రాక్షసుని పుత్రికవు. నీతండ్రిని చంపవచ్చినవాడను నేను. ఇక్కడంతయు నగమ్యగోచరముగా నున్నది. నే నెట్లు నమ్మగలుగుదును. నీవే నాస్థితియందున్నచో నీమనస్సెట్లులుండునో చెప్పు' అని యామెయున్నస్థితియంతయు విశదపరచెను.

వాని సత్యవచనములకామె సంతోషించెను. వానికి కావలసినవన్నియు గడపినది 'స్వామీ! నాండ్రి యిప్పటికి నిద్ర మేల్కొనియుండును ఆయనను చూచివత్తును' అని కోహలునిచు నుమతి తీసికొనితండ్రిని చూడనరిగెను. కోహలు నకుహృదయభారమంతయుతీరినది. సంతోషము చేకూరినది. వింధ్యావాసినీదేవిని ననేక విధముల నుతించుచు ముందు కగణీయ మాలోచించుచు స్వేచ్ఛగా నుండెను.

పాతాళకేతువు నిద్రమేలుకొనెను. అలవాటుచొప్పున సంధ్యావతిని చూడవలయుననితలంపున బయలుదేరెను. ఆమె

ప్రతిదినము తెల్లవారగానే తండ్రిని చూడవచ్చెడిది. నాఁడు రాలేదు. విద్యాసక్తిచేఁ ప్రొద్దుపోవువరకు కాలము గడిపియుండవచ్చును. ప్రొద్దెక్కినను నిద్రలేవలేదుకాఁబోలు. ఆమెను చూచివచ్చెదగాక యని తలంచి సంధ్యావతి మేడపైనికి వచ్చెను. అచట నామెకొఱకు వెదకెను. ఎచ్చట కానరాలేదు. ఆమెచెలికత్తెల నడిగెను. వారందరు నిప్పుడేయెచ్చటికో పోయెనని చెప్పిరి. గదులు వెంట గదులు వెదకెను. ఆమె కానరాలేదు. గొంతెత్తిపిలిచెను. సమాధానములేదు. చివరి కామె పడకగది దగ్గరకు వచ్చెను. అది లోపల బంధింపబడి యుండెను పాతాళకేతువు 'అమ్మా! సంధ్యా! సంధ్యా' యని పిలిచెను.

గోపాలుడు ధైర్యముగా గడియతీసెను. వానికి వింధ్యవాసినీదేవి శ్రీరామరక్షయని తెలియును. ఆమె యభయమిచ్చినది. వానికి భయమెక్కడిది గోపాలుడు రెండు చేతులుచాచి తలుపులు తెరచి నిలిచెను. పాతాళకేతువు వానినిగాంచి యాశ్చర్యపోయెను. క్షణమువరకు తెరచిన నోరుమూయలేదు. పెట్టినకాలు కదలించలేదు. మరల మరల వానిని నాపాదమస్తకము పరిశీలించెను. 'అవును అదే రూపము' అనుకొనుచు కనులునులుముకొని మరలచూచెను.

'సందేహములేదు అదే ముఖము, అదే కనులు. అదే కిరీటము. అదేయాకారము. ఆనాఁడు కైలాసమున చూచితిని. నేఁడు మరలచూచితిని.' అనుకొనుచు కొంతమనస్సు నిబ్బరము తెచ్చుకొనెను

నీ విక్కడికేలవచ్చితివి? అని కోహాలుని ప్రశ్నించెను. కోహాలునకు వానిచర్యలు విచిత్రముగా తోచుచుండెను. వానిమాటలు వింతగానుండెను. తలను తడుముకొనెను. కిరీటము లేదు. వీనికి పిచ్చియెత్తియుండవచ్చునని యూహించెను. కైలాసమేమిటి. కిరీటమేమిటి. వానికర్థము గాలేదు. కైలాసవాసినియగు మహాదేవి కోహాలునావేశించినది. వానియందు పాతాళకేతువు నామహాదేవి రూపము కనపడుచుండెను. ఆ మహాశక్తి 'నీకొరకే వచ్చితిని' అని సమాధానము చెప్పెను.

నా కొరకా?

అవును.

ఎందుకు?

నీవు కోరితివిక దా?

పాతాళకేతువు పొంగిపోయెను తనపంట పండినదను కొనెను కాని మహాదేవి మనోభావము వాడు గ్రహింప లేదు. వాడు ముందడుగువేశను.

'ఇది యంతఃపురము. కన్యకలుండునది. వారందరు బెదరిపోవుదురు బైటికిరానిమ్ము, అటుపోదము' అని పార్వతి ముందు దారితీసెను. దానవుడామెను మహానందముతో వెంబడించెను.

శంభునిల్లాలు వానిని మేడ వెలుపలికి కొనిపోయెను. అచటవానివైపు ముఖమై నిలిచెను. తొల్లింటియారూపమామె యందు కనిపించలేదు. ముఖము రక్తారుణకాంతులను ప్రసరించుచుండెను చెవులనంటి వెలయు కనుఱెప్పకములముల వలె విప్పారియుండెను. పద్మరాగమణి ఖచితమైనకిరీట ముదయ

భానురుచులను ప్రసరించుచుండెను. పాశమునంకుశము గద ఖడ్గములతోడ నాల్గుభాహువు లతిభయంకరములై కనిపించెను. సంధ్యారుణమైన చీరెను సవరించి పైటచెఱగునను బిగించి యా యాదిశక్తి ప్రాణకంటకమై వానిముందు నిలిచినది. పాతాళకేతువు మేనుఝల్లుమనినది. గుండె దడదడ కొట్టుకొనినది.

'మూర్ఖుడా! అట్లుచూచెదవేమి. బలగర్వమున నాతో యుద్ధము చేయుదునంటివికదా? నీబలము పరీక్షించుకొనుము. నేటితోనీకు ఋణముతీరినది'అని వానిమీదకి ఖడ్గమునెత్తెను. వాడు నధైర్యము తెచ్చుకొని యాదేవి నెదిరించెను. రాక్షసులందరా యలజడికి చుట్టుముాగిరి. అందరకు నాదేవియాకృతి కోహలుని రూపమువలెనే కనిపించినది. పాతాళకేతువునకు మాత్రమాదిశక్తిగా గోచరించినది. రాక్షసులు ఖడ్గములను ధరించి యాభయంకరమూర్తిపై నురికిరి. అందరి కన్ని రూపుల నగుపించుచు వారినందరిని వధించెను. అంతలో విద్యావతియు సంధ్యావతియు నచటికినచ్చిరి. ఆయుద్ధమును కోహలుని పరాక్రమముచూచి యాశ్చర్యపడిరి. ఆ మహాశక్తి చివరకు పాతాళకేతువుశిరమునుఖండించి. తనయుగ్రరూపము నుపసంహరించుకొనెను. సంధ్యావతి యింత జరుగునని తలంపలేదు. తండ్రికొరకు గొల్లుగొల్లున నేడువనారంభించెను. కోహలుడామెను నోదార్చి లోనికికొనిపోయెను. రాక్షసులెక్కడి వారక్కడ పారిపోయిరి.

నాగరాజకుమారీ! నీ విషాదకలుషితమగు ముఖము చూచునప్పుడు నాహృదయము సమూలముగా కదిలిపోవు చున్నది. మీవంటి యుత్తమవనితలకు నే నేయుపకారము చేయలేని నా యసమర్థతకు నేనే లోలోన సిగ్గిలుచుంటిని. అమ్మా! యెంతకాల మీ విషాద సముద్రము నీదగలరు. ధైర్యము నవలంబింపుము.

రాజకుమారా! ధైర్యమును వహింపక చేయగలిగిన దేమున్నది. సర్వమునెరయుచున్న యాపరమేశ్వరుడే నాకుప కారము చేయలేనప్పుడు మానవు లేమిచేయగలరు. జన్మాం తరపాపఫలము వడ్డితో వేయిరెట్లనుభవింపక తీరదు. నాకై మీరు విచారింపకుడు. నాకీ మరణవ్యథతప్పనిది.

నాగరాజకుమారి కనులనుండి యెడతెగని కన్నీటి ధారలు ప్రవహించినవి. ఆమెస్థితి గారకట్టినపుండు రేపినటు లైనది. ఆమె భరింపరాని మనోవేదన యనుభవించినది. చెలి కత్తెలామె నోదార్చిరి. వరదలుకట్ట నురుగులు గ్రక్కుచు నుప్పొంగివచ్చు నదీప్రవాహమున కెవరడ్డుకట్ట వేయగలరు. ఒకవేళ వేసినను దానిని త్రెంచుకొని మరింతపొరలివచ్చును. నాగకుమారి వివేకముగలది. మనోవేగమునడచుకొనగలశక్తి యామెయందున్నది. ఐననేమి? శోకవాహిని యాశక్తి నతిక్ర మించినది. ముఖముచేతులలో దాచుకొని యేడువనారంభిం చినది. ఆ యావేదన రుద్రదమనుడుచూడలేకపోయెను. వాని కనులవెంట నీరుకారినది. నాగకుమారి నీవు పూరడిల్లుము.

నేనా కంధారనగరమునకుపోయి పుట్టలు, గుట్టలు గాలించి నీ విభుడెక్కడున్నను కొనివత్తును.

రాజకుమారా! అది నీకుసాధ్యముకానిపని నాగరాజుల గుర్తించుట మానవుల కసాధ్యము.

అట్లయిన నాతో నెవరినైన పంపకూడదా?

పోయినవారు తిరిగిరాలేదు మీరు తిరిగివత్తురని నమ్మకము నాకులేదు. వారిట్లు మాట్లాడుకొనుచుండగా నొక దూతిక యచటికివచ్చెను. ఆమె నాగకుమారికి నమస్కరించి యిట్లుచెప్పెను 'చెలీ! ఉపన్మాలా మనలోకములు, మేనులు కులములు, వేరయ్యును ప్రాణములొకటిగా జీవించితిమి. నీవు పతివియోగమున క్రుంగికూనమగుచుంటివి. నేను మోహాబందములందు తగులుకొని కృశించుచుంటిని ఇరువుర పరిస్థితులొకటిగానున్నవి. నీవింక నయము. నిన్ను శోకాగ్ని యొకటియే కాల్చుచున్నది. నాసంగతి నేమిచెప్పుదును. నాతండ్రి కరములే నన్నుచిదాగ్నివలె దహించివేయుచున్నవి నాపెంచిన చిలుకల పలుకలలో దావాగ్ని ప్రజ్వరించుచున్నది. వసంతారామము కాలానలమును వెడలగ్రక్కుచున్నది. ఈ పంచాగ్ని మధ్యమున నేనింక బ్రతుకజాలను. నా ప్రాణములు విడుచుటకుపూర్వము నిన్నొకసారి చూడవలయునని యున్నది. నా చెలి వెంటరావలసినది. నిన్నుచూచి ప్రాణములు విడుతును.'

రుద్రదమను డావార్తవినెను. నాగరాజకుమారిని 'నెవరాచెలి' యని ప్రశ్నించెను.

ఆమె నవ్వుచు 'మాచెలి మీవలెనే యెవరో పేరులేని పెద్ద రాజకుమారుని వరించి వలపుగొన్నది. ఐన నొకసారి

చూచిరావలయును మీరు నావెంట వచ్చినచో నిరువురి మనోరథములు తీఱవచ్చును' అనెను.

రుద్రదమను డంగీకరించెను. వారు రథములనెక్కి పాతాళమునుండి బయలుదేరిరి వాయువేగముతో పాతాళమును దాటి రథములు భూలోకమునకు వచ్చెను. అవి హిమవత్పర్వతములమీదుగా మానససరోవర ప్రాంతములకుచేరెను. రుద్రదమను డాదారినిగుర్తించెను. తొల్లి జ్యోత్స్నావళిసాధమునకు పోయినమార్గమది. కొంత సేపటికి రథములు రెండు జ్యోత్స్నావళి సౌధముయెదుట నిలిచినవి. రుద్రదమనుడాశ్చర్యముతో నాగరాజకుమారిని సమీపించి యిట్లనెను.

నాగరాజకుమారీ! ఇదిజ్యోత్స్నావళి నివాసముకాదా!

అవును.

మీచెలి జ్యోత్స్నావళియా !

అవును.

రుద్రదమనునకు తొల్లింటి కథజ్ఞాపకమునకు వచ్చినది.

అట్లయిన నే నింకనామెను చూడవలసిన పనిలేదు.

ఎందుకని !

అదివరకే మీకు చెప్పితినికదా !

రాజకుమారా ! నీవు పొరబడుచున్నావు. వినోదాకృతులనుచూచి నాయకురాలి రూపరేఖలూహించుట పొరపాటు.

ఏమీ నేను చూచినవన్నియు వినోదరూపములా ?

అవును. ఆమెతండ్రి యొకొక్కచోటునుండి యొక్కొక్కదానిని తెచ్చి యామెకిచ్చెను. అవి యామె ప్రొద్దుపోక

ఉపయోగించుచున్నది. అవి కామరూపములు. కోరినరూపమును దాల్చగలవు.

ఉషన్మాల రుద్రదమునితో సౌధమునందు ప్రవేశించినది. ముంగిటనున్న రామచిలుక రెక్కలల్లార్చుచు 'రాణీ! ఉషన్మాల వచ్చినది. రా యక్కా' అని స్వాగతమిచ్చినది.

లోపలనుండి కొందరు పరిచారికలువచ్చి ఉషన్మాలను లోనికి గొనిపోయిరి.

జ్యోత్స్నావళి యెక్కడఅని యామె వారినాతురతతో ప్రశ్నించినది.

వారు చంద్రశాలలో నున్నది, యని సమాధానము చెప్పిరి.

రుద్రదమునుని పరిచారికలు పరిశీలించి తమలో నేమేమో గుసగుసలాడుకొనిరి నాగరాజకుమారి రుద్రదమునునితో 'రాజకుమారా! నీవిచ్చట నేయుండుము. నేనిప్పుడే వచ్చెదను' అని లోనికరిగెను

ఆమెచంద్రశాలయందున్న జ్యోత్స్నావళినిగాంచెను. ఆమె చంద్రకాంత శిలావేదికమీద తామరపూల సెజ్జమీద పరుండెను. చుట్టు చెలికత్తెలు పచారము చేయుచుండిరి. కొందరు మంచి గంధపుపూతలను పూయుచుండిరి ఆమె యావేదన భరింపలేక యిటునటు పక్కపై పొరలుచుండెను. వేడినిట్టూర్పులు విడుచుచుండెను. ఉషన్మాల జ్యోత్స్నావళి యొకలంటిమూచెను దేహము నిప్పువలె కాలిపోవుచుండెను.

చెలికత్తెలు జ్యోత్స్నావళితో 'రాణీ! మీచెలి ఉషన్మాల వచ్చినది. ఒకసారి కన్నులు తెరచి చూడుము' అనిరి.

ఆమె తెరువలేక తెరువలేక కనులు తెరచినది. అవి చింతనిప్పులవలె నెఱ్ఱగానుండెను. 'సఖి! జ్యోత్స్నా! ఒకసారిటు చూడుము' అనెను. ఆమె నాగరాజకుమారిని చూచెను. వచ్చితివా! చెలీ యని తటాలున లేచి కౌగలించుకొనెను. ఆమె మొదలి వేడికి ఉపన్యాల మొడలంతయు కసుకెత్తిపోయెను.

'చెలీ వగవకుము. నీ కొరకొక వైద్యుని తీసికొనివచ్చితిని. ఆయన ధన్వంతరివంటివాడు. నీ జ్వరమును క్షణములో పోగొట్టగలడు' అనెను.

చెలులు కొందరు అవునమ్మా! అవును మే మాయన నెరుగుదుము అని. నాగరాజకుమారి రుద్రదమనుని పిలిపించెను.

అయ్యా! 'ఈమె మా చెలి జ్యోత్స్నావళి. ఈమె చేయి పట్టుకొని నాడి పరీక్షింపుడు' అనెను.

రుద్రదమను డామెనుచూచి నిర్ఘాంతపోయెను.

అయ్యా! అట్లు చూచెద రేమి. నాడి పరీక్షింపుడు అని చిరునగవుతో ననెను.

రుద్రదమనుడు చేయివంక చూడసారంభించెను.

అయ్యా! 'నాడిచూడమంటిని. మీరు గాజులు పరిశీలించుచుంటిరి. ఇదేమివైద్యము' అనెను.

నాని కామాటలర్థమైనవి. రుద్రదమనుడు జ్యోత్స్నావళి చేయిపట్టుకొని నాడి పరిశీలించుచుండెను.

నాగరాజకుమారి నానితో అయ్యా! ఎట్లున్నది? అని ప్రశ్నించెను.

'భయపడకుము. సరిగా పరీక్షించుకొనుము. నీ యనుమానము తీరినదా ?' అనెను.

జ్యోత్స్నావళి కనులు విచ్చిచూచినది. ఆమె తాపజ్వరము సగము మాయమైనదైనది.

నాగరాజకుమారి నవ్వుచు జ్యోత్స్నా! వైద్యులు వచ్చినవారేనా యనెను.

ఆమె సిగ్గున తలవంచినది. ఆమె చూచివరించిన రాజకుమారుడే రుద్రదమనుడు. జ్యోత్స్నావళీ రుద్రదమనులు మహానందమునొందిరి. మరునాడు నాగరాజకుమారి చంద్రమనకు కల్హారదేవికి కబురుపంపించెను. వారిరువురు వచ్చిరి. జ్యోత్స్నావళీ రుద్రదమనులకు వివాహము మహావైభవముగా జరిగినది. ఉమన్మాల జ్యోత్స్నావళితో రెండుమూడు దినము లుండెను. పిమ్మట వారందరు కలిసి పాతాళేశ్వరుని దర్శింప వచ్చిరి. ఆ సమయముననే కోహాలుడు విద్యావతి సంధ్యావళులను వెంటపెట్టుకొని యచటికి వచ్చెను. రుద్రదమనుడు విద్యావతిని చూచెను. విద్యావతి రుద్రదమనుని గాంచెను. వారికనులను వారే నమ్మలేకపోయిరి.

రుద్రదమనుడు విద్యా! నీ విచటికెట్లు వచ్చితివి ? యని ప్రశ్నించెను.

ఆమె జరిగినదంతయు చెప్పినది. కోహాలు సంధ్యావళులను వారికి పరిచయముచేసెను.

దీపకము

దేవి! ఎంతకాల మీవిచారము?

నే నున్నంత కాలము.

అట్లయిన ప్రపంచము లేమికావలయును?

నాకు కావలసినది లేనప్పుడు నాకీ ప్రపంచముతో పనియేమి?

నీ విట్లుండుట చేత వేదములు విఘాతమగుచున్నవి. శాస్త్రములు శిథిలమగుచున్నవి. పండితహృదయములు పాడుపడినవి. కవి, గాయకులనోరులు కట్టుపడినవి.

సృష్టికర్తలు మీరున్నారుగదా?

ప్రేయసీ! నీవులేనిది నే నేమి చేయగలుగుదును.

పుట్టించినవారికి శాపములు నిర్ణయింపగలరు.

అది నాదోషమా!

కాదు నాదోషము. ఉన్నవారూరకుండక తథాస్తనుట మీవంతైనది, కష్టము నావంతైనది ఇప్పుడనుభవింపక యేమి చేయుదును.

ఇప్పుడు నన్నేమి చేయమందువు

నన్ను మాట్లాడింప వద్దందును.

అది నాసాధ్యమా శారదా!

ఒకటి సాధ్యమైనప్పుడు రెండవది సాధ్యముకాదా? పురుషులెంతకైనను సమర్థులు. 'అబలాయకలనుచేసి స్త్రీలనాట్లాడింతురు' అని సరస్వతి కన్నీరు నించినది. బ్రహ్మను దేవున కేమియు తోచలేదు. 'నన్నొంటరిగా నుండనిండు' అనుచు నామె లేచి పోబోయినది.

బ్రహ్మ యాదేవిని చేయిపట్టుకొని బ్రతిమాలెను. బ్రతిమాలినకొలంది ముఖము ముడుచుకుపోయినది. దుఃఖము పొంగివచ్చినది. ఆమె పెద్దపెట్టున రోదనము గావించినది. బ్రహ్మ యామె ప్రక్కన కూర్చుండెను. వాణిమనస్సు ఆలోచనలకు ప్రారంభించినది. ఉపాయము తోచినది. ముఖము పైకెత్తి గడ్డముక్రింద చేయిచేర్చి యొక్కసారి వెనుకటికథ జ్ఞాపకమునకు తెచ్చుకొనెను.

ఒకనాడు సరస్వతి వైకుంఠమునందున్న యత్తగారిని చూడబోయెను. బ్రహ్మయు నామె వెంట తల్లిదండ్రులను దర్శింపనరిగెను. అంతకుముందే పార్వతి పరమేశ్వరులచటికి వచ్చియుండిరి. పార్వతి లక్ష్మితో వినోదముగా మాట్లాడు చుండెను. సరస్వతి యత్తగారికినమస్కరించి వదినగారికుశల మడిగినది. పిమ్మట లక్ష్మిచూపిన యాసనముమీద కూర్చుండెను. లక్ష్మిపరిచారికలందరు ముచ్చటగా ముగ్గురనుచూచి మురిసిపోవుచుండిరి. నిజముగా నది మురియవలసిన సమయము. ముగ్గురుమూర్తుల యిల్లాండ్రు నొక్కసారిగా నొక్కచోట కలిసినదినము లేదు. అది హఠాత్తుగా సమకూడినది. మూడు కొప్పులుకలసిన విలయమో, ప్రళయమో కాక తప్పదని విష్ణువు తలంచుచునేయుండెను.

ఊరకున్నది యూరకుండక పార్వతి లక్ష్మితో 'అమ్మా! ప్రపంచము సృష్టించినదాది యింతవరకు మనముగ్గర మొక్కచోట నెన్నడు కలువలేదు. ఈనాడు నాకు పండుగగానున్నది. తండ్రిగారికి వినోదము కొరకేదైన మనమొకటి ప్రదర్శింపవలయును' అనెను.

లక్ష్మి యుతిగరిష్ఠురాలు. సరస్వతి ముగ్ధురాలు. పార్వతి యన్ని తెలిసిన ప్రౌఢురాలు.

లక్ష్మి పార్వతీ! 'నీవన్నిటిలో సమర్థురాలువు. నీవేమైన చేయగలవు. నీయిష్టమైనది కానిమ్ము' అని క్లుప్తముగా సమాధానము చెప్పినది.

సరస్వతి మీయిష్టము నదినే, యని యత్తగారివంక చూచినది.

పేదరాలి కాలోచన లెక్కువ. ధనికురాలికి నీ తెక్కువ. విద్యావతి కౌదాత్యమధికము. పార్వతి లక్ష్మివంకచూచి 'అమ్మా! మనలో పెద్దదానవు నీవుకదా. నీ పరిణయ మెప్పుడైనదో మేము చూడలేదు. త్రిలోకములలోని వారతి విచిత్రముగా చెప్పుకొందురు అది నాటకముగా ప్రదర్శింతము. ముమ్మూర్తుల కది వినోదముగా నుండును. నేను విష్ణువునై నటింతును. నీవు మోహినివేషము వేయుము. సరస్వతి లక్ష్మిగా నటించును.' అనెను. లక్ష్మి సమాధానము చెప్పలేదు. సరస్వతి యత్తగారియాడిపోతలన్ని బైటపెట్టవచ్చు గదా యని యంగీకరించెను. పార్వతి లక్ష్మికి కన్నకూతురు కాకపోయినను లేని స్వతంత్రమును తెచ్చిపెట్టుకొని లక్ష్మిని వేధించినది. ఆమెపోరుపడలేక 'సరే' యనినది. ఈసంగతి త్రిమూర్తులకు చెప్పవలయును. వారు ప్రేక్షకులు. ఎవ్వరుపోయి చెప్పుదురు. అన్నిటికి నేనుంటినికదా యని యా బరువుకూడ తన భుజములమీద ధరించినది. బ్రహ్మ, విష్ణు, మహేశ్వరులు ముచ్చటలాడుకొనుచుండగా వారియొద్ద కరిగెను.

మహావిష్ణువుతో 'నాయనగారూ నేటి సంఘటనము లన్నియు క్రొత్తవి. మున్నెన్నడూ జరిగినవి కావు. ఈ సన్ని వేశ సమయమున 'లక్ష్మీపరిణయము' ప్రదర్శింపదలచితిమి. మీరందరు దయచేయవలయును' అని యాహ్వానించెను

'నాటకము పేరు చెప్పితివి కాని నటీ నటుల పేరు చెప్ప నైతివి?' అని విష్ణుమూర్తి నవ్వుచు అనెను.

'చూచి తెలిసికొనవలసినదే కాని ప్రకటింపవలసినది కాదు.'

పోనిమ్ము మా యల్లునితోనైనా పనియుండునందువా?

లేకేమి. వారు హాలాహలము తినుటకు, మీరమృతము పంచిపెట్టుటకు, అని పార్వతి సమాధానము చెప్పెను. మరదలిమాట నేర్పరితనమునకు మెచ్చుకొని నేనుకూడనుంటి నమ్మాయని బ్రహ్మ పార్వతీ నాకేమిపనిలేదా? అనెను.

పార్వతి 'అన్నగారు: పెద్దవారు, పనికల్పించతలంచుకొన లేదు' అని చతురతగా సమాధానము చెప్పినది. ఆమె మాట కారి, పనులకు పెద్దది. బ్రహ్మముఖముచిన్న పుచ్చుకొనెను. అదిపార్వతి గ్రహించినది.

'అన్నగారు. అల్లుని కూర్చుండబెట్టెదమనిక చూడు. గంటలో నాటకము తయారు కావలయును. అది మీవంతు. రంగాలంకరణ మైపోవుచున్నది. రాత్రికి నాటకము. త్వరగా మొదలుపెట్టి త్వరగా ముగించవలయును' అనుచు బ్రహ్మ కుత్సాహము కలిగించినది.

ఏనాటకమో చెప్పలేదు. ఆయననడుగ లేదు. అసలేమతి మరపు. బ్రహ్మనవ్వుచు శివునివంక చూచి బావా; 'మా చెల్లెలు

చాల యసాధ్యురాలు. మూలనుంచి ముక్కు మూసుకొన నీయకుండా యీపని పెట్టినది' అని నాటకరచన కుపక్రమించినాడు బ్రహ్మ. ఆయన వేదవిధుడు. కవితకు రశికత్వము భావకల్పన కథాచమత్కార ముండవలయును. అది వేదశాస్త్ర పండితుల పొట్టకోసి కంచుకాగడాలుపెట్టి వెతికినాకనపడదు. గంటము చేతపట్టి తాళీపత్రాలమీద వ్రాయుటకు మొదలు పెట్టినాడు. శ్రీరామతో మొదలుపెట్టినాడు. ఆకాగితమంత టితో ముగిసినది. కాగితా లొకటివెంట నొకటి తిరిగిపోవు చుండెను. ఒకటివెంట నొకటి చిలిపివేయుచుండెను ఎప్పటికి కప్పుడు శ్రీరామయే మిగిలినది. పాతపురాణాలలోబట్టి పెట్టిన పద్యాలన్ని వల్లెవేసినాడు. దాచి వరలుమార్చి నాటకము తయారుచేసినాడు. దానిని పార్వతి యంగీకరించవలయును. ఆమె దర్శకురాలు. గంటకాగానే తిరిగివచ్చినది.

అన్నగారూ! అయినదా ? అని దీర్ఘముపాడిగించి యడిగినది. బిక్కముఖముతో బ్రహ్మ ప్రతిని చేతిలోపెట్టి నాడు.

మొదలుకొని చివరివరకాదేవి చూచినది. 'అన్ని ప్రాతపద్ధతులేగాని క్రొత్తలులేవు' అని పెదిమెవిరిచినది.

నేను ప్రాతవాడను కథ పాతది. క్రొత్త వెక్కడనుంచి వచ్చును ?

'తీగె ప్రాతదైనను పూచెడి పూవులతో క్రొత్తగా కని పించును, అని యీ ప్రతిచేతపట్టుకొని పార్వతివెడలిపోయినది. నాటకరంగము తయారయినది అలంకారములుపూర్తియైనవి. పాత్రలెవరా యని త్రిమూర్తుల యాలోచన. కూడపలుకు

కొనుటకు నవకాశము లేదు. ఎవరి మనస్సులో వారే నీళ్ళు నమలనారంభించిరి. విష్ణువు లక్ష్మినిపిలిచి యడుగవలయునని తలంచెను. వచ్చినవారికి మర్యాదలు చేయుచుండెను. ఆమె పనికి భంగపరుపనేల యని యూరకుండెను. మీదుమిక్కిలి లక్ష్మిని నున్నచోటునుండి కదలనీయలేదు పార్వతి. ముసలి మగని ముద్దుభార్య సరస్వతి. ఆమె యడుగుటకే యవకాశ మిచ్చినదికాదు బ్రహ్మకు. 'తినుచు రుచి యడుగనేల' యని మూతిత్రిప్పుకొని పోయినది.

శివుడిదంతా నాకెందుకు, నేను సర్వసంగ పరిత్యాగిని అని యూరకుండెను. అష్టదిక్పాలకులకు, ముక్కోటి దేవతలకు నాహ్వానములు పంపబడినవి. మహాదేవి పిలువ పంచినది. ఎవరికెన్ని పనులున్నను మానుకొని నాటకమునకు నందరు హాజరైరి. నాటకశాలయం దడుగడుగునకు మణి దీపములు వెలిగింపబడెను. రంగమంతయు విద్యుత్తీగలు మిలమిల మెరసిపోవుచుండెను. క్రొత్త క్రొత్త వింతరకపు జవని కలమర్చబడినవి. సకాలమునకు నాటక మారంభమైనది. నాంది నడచినది. నటీసూత్రధారులు రంగమున ప్రవేశించిరి. వారి మాటల చతురతకు సభికులందరుపొట్టలుబ్బనవ్విరి. పేరు లేని నాటకమట, కవిలేని కావ్యమట, ఎవరికి వారే రచయితలు, రసికులు నవ్వురాకెట్లుండును?

పార్వతి లోకోత్తర సౌందర్యవతి, యందాలకాణాచి. విష్ణువు వేషమును స్వయంగా నలంకరించుకొనిన నలయు సామగ్రులన్నియు నాయన నడిగి తెచ్చుకొనినది. సాక్షాత్తు విష్ణుమూర్తివలె, నంతకంటె రెట్టింపందముగా నగుపించినది;

మగవాడాడవేషము వేసినను, ఆడదిమగవేషము వేసినను చూడ ముచ్చటగానుండును. ప్రక్కనసరస్వతిలక్ష్మివేషము తాల్చినది. అత్తగారిది ముదురుముఖము లేతవయస్సునందున్నది శారద. అత్తగారి నందములో తలతన్నినది. లక్ష్మినారాయణుల వేష ములుతయారైనవి. సరస్వతియద్దముముందునిలుచుండి చీరసవ రించుకొనుచుండెను. పార్వతి లక్ష్మివేష మెంతవరకు వచ్చెనో చూడవలయునని మిష పెట్టుకొని సరస్వతివద్దకు మెల్ల మెల్లగా వచ్చినది. ఆమె వెనుకవైపునవిలిచినది. విష్ణురూపమునునున్న పార్వతి, యాకార మద్దమునందు గోచరించినది. సరస్వతి యా రూపమును కన్నార్పక చూచినది. ఆమూర్తిని మనస్సులో హత్తుకొనినది, ఏమేమో తలంచినది. కోరికలు తలచూపి కొమ్మలు, రెమ్మలు సాగి మనస్సంతయు నాక్రమించినది. ఆమె యొడలు పులకరిచ్చినది, సిగ్గువేసినది. విషు వామె వెనుక నిలిచినాడనుకొనినది.

'ఆహా! ఏమా మనోహరాకారము' అనుమాటలు నోటవెడలినవి.

పార్వతి యఖండమగు తెలివికలది. అంతయుగ్రహించి నది. 'ఎవరది?' అని భుజములమీద చేయివేసినది.

పార్వతి నిమించిన తెలివికలది. సరస్వతి. వెనుకకుతిరిగి నీవేనదిరా? అన్నది సరస్వతి. కనురెప్ప లల్లార్చుచు అంద మనిన నీదేయుంవను. 'నీవు మగవాడవైన నెంతబాగుండెడి దానవు' మరల మరల చూచినది సరస్వతి, పార్వతిని.

ఆమె చిరునవ్వు చిందించుచు, చెక్కిలికొట్టి చిలిపిగా 'యేమి? నీవు నన్ను వరించెడిదానవా!' యనినది.

సరస్వతి యాసనముమున త్రిలోకమోహినివలె గోచరించినది పార్వతికి. తాను నిజముగా విష్ణువునను నూహ యా వేషములో నామె పరవశతచేత ననిపించినది. సరస్వతి యందమునకు మురిసిపోయినది.

సరస్వతి పార్వతివంకనే చూచుచు 'వదినె యంతకంతకు చిలిపిదగుచున్నది' అని సిగ్గుతో తలవంచుకొని యవతలకు పోయినది.

నాటకము పూర్తియైనది. సరస్వతి చూపు మనస్సు పార్వతివేషముమీదనే యుండెను. ఆమె సత్యలోకమునకరిగెను. ఆరేయి నిద్రపట్టలేదు. పార్వతివేషముమీదనే భావములు ప్రసరించినవి. ఎంతమరల్చుకొన్నను తరలిరాలేదు. కొంచెము కునుకుపట్టినది. స్వప్నములో నదేరూపము కనుల యెదుట కనిపించినది. ఆమాటలే వినిపించినవి.

'ఏమి నీవు నన్ను వరించెదనా ?'

తప్పక.

ఎందుకు ?

మరునివంటి కుమారునికొరకు.

'తథాస్తు'

ప్రక్కనున్న బ్రహ్మయు తథాస్తనెను. అతిసుందరుడగు కుమారుడామె పక్కలోనుండెను. ఆశిశువు గుక్కపెట్టి యేడ్చెను. సరస్వతి నిదమేలుకొన్నది. ఆమె శిశువునుగాంచి యబ్బురపడినది. 'ఇదేమిటి?' అని బ్రహ్మవంక చూచుచు నడిగినది.

'నీవు కోరినదే. తథాస్తు' అంటిని అనెను.

ఆ బాలుని సరస్వతి యానందముతో నెత్తిముద్దాడెను. ఆమె మింట చంద్రునివంకచూచినది, కొడుకును చూచినది. ఇరువురకు భేదముకనిపించలేదు. కళాధరాయని వానిని పిలిచినది.

౨

బ్రహ్మ ప్రపంచమునందలి సుకుమారములు సుందరములునగు వానిలోని యందమును నువ్వుగింజంతలుగా తీసికొని యొక యప్సరసను సృష్టించెను. ఆమెయందము మరే యచ్చరకుగాని దేవతాస్త్రీలకుగాని లేదు. ఆమె యింక భూమియందలి యువతుల తలతన్నినదని చెప్పనక్కరలేదు. ఆమెకు తిలోత్తమయను పేరు పెట్టబడెను. దేవేంద్రుడామెకు తన సభాభవనమునందు ప్రత్యేకస్థానము నిచ్చి రంభాది యప్సరసలకంటె చాల గౌరవించుచుండెను. ఒకనాడు తిలోత్తమ తనమేడకు వెనుకనున్న వసంతారామములో కూర్చుండెను. అది వసంతకాలము. తీగెలు, చెట్లు పూలను పూచి కనులకు జూడముచ్చట కలిగించుచుండెను. అస్తమించుచున్న సూర్యుడు కిరణములను కుంచెలతో వానికిబంగారు రంగులను దిద్దుచుండెను. తుమ్మెద వానిసౌందర్యముచేత నాకర్షింపబడి యెండతాకున దాహనముకై చలివేంద్రములోనికెగబడిన జనసముదాయమువలె తేనెటీగలు గుంపులు గుంపులుగా చెలరేగి తేనెకొఱకు పూలలోవ్రాలుచుండెను. అవియు కాదనలేక శక్తికొలందిగా వానిదాహము తీర్చుచుండెను. మలయమారుతుడు రాజభటులవలె పూలనదిలించి

తుమ్మెదలను తరిమివేయ చూచుచుండెను. సుగంధములను సేకరించి దిక్కులకు వెదచల్లుచుండెను.

తిలోత్తమ వనమంతయు నొక్కసారి తిరిగివచ్చినది కొలనిదాపున రత్నవేదికమీద కూర్చున్నది. అటునుండి తోటనలువైపులు చూచినది. ఆయందమునకు మురిసిపోయి నది. మాలతి మధురవాసనలు వెదజల్లినది. సంపెగత్రావులు విరపోసినది. మల్లెసుగంధము మీదచల్లినది. ఆమె పరవశము చేత ముక్కురంధ్రములను విశాలముచేసి సగముకన్నులు మూసికొని 'ఆహా' యని యావాసనల నెగపీల్చినది. ఆమె యొడలేకాదు, హృదయము నూపిరితిత్తులు ప్రతియంగము వసంతవాసనలతో నిండిపోయినవి. 'వసంతకాలము రాకచేత నీ వనమింత రమణీయమైనది. అసలువసంతుడే యిచటకు వచ్చిన యెట్లుండునో' యనుకొనినది.

దేవతలు తమ్ముతలంచుకొనువారియెదుట ప్రత్యక్షము కాగలశక్తి వారికున్నది. వారిభక్తుల మనస్సులు వారు గుర్తించగలరు. తిలోత్తమ తలంపునకు వసంతుడెదుటనిలి చెను. తిలోత్తమ వానిని కనులెత్తిచూచినది. అతడు మూడు లోకములు మోహింపచేయు రూపముకలవాడు. ప్రాణము తీసిచెట్లను, చేమలనే యలరించును. ప్రాణులను మైమరపించు టలో ననుమానమేముండును. తిలోత్తమ యారూపము చూచి బేలుపోయినది. పూవువలె కోమలమగు శరీరము, పుప్పొడివలె మెత్తనగు నవయవములు, చిగురులవంటి పాద ములు, పలురకముల పూవువాసనలనించు నిశ్వాసములు, విచ్చిన కలువరేకనులు. వానినిచూచినకొలంది చూడవలయు

నని యామెను కౌఁగిలఁబట్టినది. కోకిల కోకిలకు భావములను మొలకలెత్తినవి. ప్రతిశాఖమునఁ చల్లగాలికూనలు రెచ్చకొట్టినవి. ఆమెమేను గగుర్పొడిచినది. ప్రక్కనున్న గండుకోయిల ముత్తుక సవరించుకొని 'కో' యనినది. తిలోత్తమ సిగ్గుపడి లేచినది. సమీపమునందలి గున్నమావితోఁట్లోనుండి మొగము సిగిడించి శుకము మంగళగీతము పాడినది. జలయంత్రము మీదనెక్కి నెమలి తథాస్తునినటుల బిగ్గరగా కేకలుపెట్టినది, పింఛము నింపారవిప్పి.

అంత వసంతకుమారుడు నవ్వుచు 'తిలోత్తమా! నేటికీదాసునిమీద దయకలిగినదా?' యనెను.

ఆమె తనతప్పిదమునకు జ్ఞప్తికి తెచ్చుకొనినట్లు నాలుక కరచుకొనినది. 'నా యపరాధము క్షమింపుము' అనిదీనముగా నన్నది.

ఆనాడు విజయోత్సవము ముమ్మరముగా జరుగుచుండెను ఇంద్రుడు రాక్షసులమీద దండెత్తి వారినోడించెను. రాక్షస కులములను పాతాళమునకు పారదోలెను. అందుకా విజయోత్సవములు, దేవతలందరుకూడి చేయుచుండిరి. ఇంద్రుడు మహానందముగా నుండెను. అప్సరసలు వానిచుట్టు చేరి యాడుచు పాడుచు, వీణెలుమీటుచు నింద్ర విజయమును గురించి గానముచేయుచుండిరి దేవతలు కల్పవృక్షముల నుండి తీసినమధువులు ద్రావి వివిధవినోదములందు మునిగియుండిరి ఆసమయమున తిలోత్తమ యింద్రుని యెదుట నాట్యముచేయుచుండెను. వసంతుడామెను చూచుటకదియే మొదటిసారి. ఆమెయును వసంతునిగాంచినది. వారిచూపులలో

ప్రేమరసము తొణికిసలాడినది. తిలోత్తమ యింద్రుని చేతి లోని కీలుబొమ్మ ఆయన చెప్పుచేతలలో నామె మెలగవల యును. వానికి తెలియకుండ కాలు కదిలించుటకువీలు లేదు. కన్ను మలుపుటకు నవకాశములేదు. వసంతున కాసంగతి తెలియును. అయినను కదలించి కాలుమలపించ వలయునని తిలోత్తమ సరసకుచేరెను. ఇంద్రుడది చూచుచుండెను. తిలోత్తమ యదికనిపెట్టినది. తటాలునలేచి యవలకుపోయి నది వసంతుడది పరాభవముగా పరిగణించెను. ముఖము చిన్న పుచ్చుకొనెను. కాని తిలోత్తమ మనస్సులోని మర్మము గ్రహించుకోలేదు. కొంచెము సేపటులనేయుండి లేచిపోయెను. తిలోత్తమ యదిపరికించినది. తానొనరించినపని కామె మన స్సులో గుంజాటన పడినది. ఏమిచేయగలను. ఎంతవినోద సమయమైనను స్వామిని మోసపుచ్చుట యవివేకము. ఆసమ యమటువంటిది. మరల వసంతునిచూడలేదు. ఆనాటికీనాడు తిరిగిచూచినది తిలోత్తమ.

వసంతు డామెవదనము పరికించుచు అదినీతప్పుకాదు. నిన్ను అస్వాతంత్రురాలిగాచేసిన యా బ్రహ్మదేవునితప్పు' అనెను.

'నేనొక దేవదాసిని. ఇంద్రుడు దయాదాక్షిణ్యములు లేనివాడు'

అది నాకు తెలియును. అందుకనే నే నచటనుండి వెడలి పోయితిని.

మంచిపనిచేసితిరి. లేకున్నచో...

లేకున్నచో ?

ఇంద్రుని శాపమునకు గురియయ్యెడివారము.

అవును. తిలోత్తమా! అవును. సేవకావృత్తి నీచమైనది. అధికారుల యడుగుపాఁజులకు లోనుకావలయును. తిట్టినను కొట్టినను చిత్తము చిత్తమనవలయును. అతఁడు నీచాతినీచుఁడైనను 'నీవింద్రుఁడవు చంద్రుఁడవని' పొగడవలయును. అధికారమదముచేత మహాపండితులను నిందించుచు తనంతటివారు లేరని వారుబ్బితబ్బిబ్బులగుచుందురు. ఇది యందరకున్న జాడ్యము. తామే బ్రహ్మ విష్ణు మహేశ్వరుల మనుకొందురు. ఆ యధికారము కొంచెము నూడినతరువాత వాని పనులు తలంచుకొని క్రిందనూయని వారుండరు.

'నిజము. వసంతకుమారా! నిజము.'

తిలోత్తమా వసంతు లాపూదోటలో చాలాసేపు విహరించిరి. వసంతసమయమున ప్రకృతియందమును చూడవలయుననుకోరిక కలిగినది. వారచ్చటచ్చట తిరుగుచు రత్నకూటమునకు వచ్చిరి. అందొకచోట సుందరమగు సరోవరమును గాంచిరి. అది చాలా విశాలమైనది. దానిచుట్టు పూలచెట్లు పెరిగియుండెను. పలురకములగు తీనెలావృక్షములమీద కెగబ్రాకి వ్రేలాడు పూగుత్తులతో కనులపండుగ కావించుచుండెను. ఆసరోవరము నలువైపులందువిశాలమగుపూబొదరిండ్లు కలవు. ఆ యారామము తిలోత్తమావసంతుల మనస్సునకానందము కలిగించినది. నారాచోట నాడుచుపాడుచు పరుగులిడుచు వినోదముగా కాలమును గడిపిరి. చివరకు కొలను గట్టున కూర్చుండి యలలమీదుగావచ్చు చల్లని పిల్లవాయువుల ననుభవించుచుండిరి.

నాటినుండి యూర్వశి యింద్రుని [illegible] నాట్య కర్త్రిగా నియమింపబడెను. ఆమె తనయందముచేత ఇంద్రుని మనస్సులోగొనెను. ఆమె రంభదాపున నున్నవసంతుని గాంచినది. వానిమీద యనురాగము కలదయ్యెను. కాని వసంతుడామె ప్రేమను నిరాకరించెను. ఒకటి రెండుసారులు వసంతుని నందనవనమునందు చూచెను. తనప్రేమను వెల్లబుచ్చెను. వసంతుడామెను నిరాదరణతో చూచెను. ఆనాటినుండి యూర్వశికి వసంతునిమీద నసూయాకోపములు పొడమినవి. వానిని తీర్చుకొనుటకు సమయము కనిపెట్టియుండెను. తిలోత్తమయు వసంతుడునుల్లాసముగా విద్యాధరోద్యానమున తిరుగుచుండుట చూచెను వారివిలాసము లుల్లాసములు చూచి యోర్వలేక పోయినది. ఉన్నవిలేనివి కల్పించి యింద్రున కూర్వశి తిలోత్తమా వసంతులమీద పితూరీలు చెప్పినది. ఇంద్రుడు మొదట నమ్మలేదు. ఊర్వశి స్వయముగా చూపింతును రమ్మనివచించెను. ఇంద్రుడూర్వశిని వెంటపెట్టుకొని విమానముమీద రత్నకూటోద్యానమునకు వచ్చెను. ఆసమయమున తిలోత్తమ వసంతుని యొడిలో దలపెట్టుకొని మీదువంక చూచుచుండెను. ఆమె ఇంద్రుని విమానమగుపించినది. ఆమె తటాలునలేచి గుండెలు తటతట కొట్టుకొనుచుండ ఇంద్రుడింద్రుడు; అని కొలనులోనికి దుమికెను. ఇంద్రునకు కానరాకుండ బంగారుకమలపుతీగగా మారిపోయెను. ఆమె ముఖము సుగంధమును వెదజల్లుచు విప్పారిన కమలమైనది. వసంతుడుపాయమూహించి వెంటనే గండుతుమ్మెదగా మారి కమలములోనికి చొరబడెను.

ఇంద్రుడు పైనుండి యిదియంతయు గమనించెను. అశ్లేషముండుము అని వదించెను

అంతటిలో నూర్వాపి యక్కస్పృతీరినది. ఈసంగతి తిలోత్తమా వసంతులకు తెలిసెను. తిలోత్తమ ముఖకమలము చుట్టుతిరుగుచు ప్రణయగీతములాలపించుచు వసంతుడు మహానంద పరవశత్వమున దానియందు చేరి మకరందమును గ్రోలుచుండెను. ఆ కమలము తుమ్మెదయైయున్న ప్రేమ వీడనలేక తనరేకులతో దానిని తనలో నణచుకొనుచుండెను. మారురూపములందు సైతము తిలోత్తమావసంతుల ప్రేమ యమితముగా నుండెను. కొంతకాలమునకు కమలముయొక్క యండకోశమునుండి యొక ఆడశిశువు జన్మించెను. ఆశిశువును తనరేకులే పొత్తులుగా నొనరించి యాకమలము సంరక్షించుకొనుచుండెను. పగలంతయు నెండవేడిమి తగులకుండ రేకులతో బాలికను కప్పియుంచుచు రేలువిచ్చుకొనియుండును. చంద్రుని కిరణములందలి యమృతమును గ్రోలి యాబాలిక దినదినము పెరుగుచుండెను. ఒకనాడు విద్యాధర చక్రవర్తి యాకొలనియొద్దకు వచ్చెను చంద్రుని కాంతులలో తళతళ మెరయుచున్న యా శిశువునుగాంచెను. అతడు సంతానములేనివాడు. ఆశిశువుమీద మమకారమున శిశువును గొనిపోయి పెంచుకొనెను. ఆమెకు విద్యుల్లేఖయని పేరుపెట్టెను. ఆబాలికకు సకలవిద్యలు నేర్పించెను. ఆమె పెరిగి పెద్దదయ్యెను. ఆమెకు తత్త్వభేదిమంత్రోపదేశమును బోధించెను. చాలకాలము మంత్రమును జపించెను. సరస్వతి ప్రత్యక్షమై

నది. విద్యుల్లేఖ తనకు సకలవిద్యలు వరముగా కోరెను. సరస్వతి యామె యందమునకు గుణమునకు మెచ్చుకొని తనతో కొనిపోయెను. తన శిష్యురాలిగా స్వీకరించెను.

3

కళాధరుడు క్రమక్రమముగా పెరిగి పెద్దవాడగు చుండెను సకల విద్యాధిదేవత సరస్వతి ఆమెస్వయంగావాని కక్షరాభ్యాసము కావించినది. బ్రహ్మ ప్రపంచమునందలి సకలవిద్యలు నీనోట నటించుగావుతమని యాశీర్వదించినాడు. సరస్వతి కళాధరునకు వేదములు పాఠములు చెప్పినది, వల్లె వేయించినది. స్వరసంయుతము గా వేదములు చదువునప్పుడు, సామగానమొనరించునపుడు, మహానందమును బొందుచుండె డిది. ఆ కంఠ మతిమధురమైనది. ఆ స్వరములో నమృతము తొణికిసలాడు చుండును. అది యాదేవికి చెవుల పండువ గావించును. కళాధరుడు వేదపఠన మారంభించెను. ఆ దేవి కచ్ఛపిశ్రుతులుసారించి వీణావాదనము కావించును. మధ్యలో కళాధరుని కంఠమాధుర్యమును వినుటకు వీణెనాపివేయును. ఆ స్వరమువిని మురిసిపోవును. కచ్ఛపి నీవలనుంచి గడ్డముక్రింద ముంజేయి నుంచుకొని మోచేయి తొడలమీద నానించి ముందునకువంగి ముఖముచూచుచు చిరునగవుతో చెవులు విచ్చుకొని వినును. ఊరించి యూరించి వానివలన సామ గానము వినును. లోలోన పరవశత్వమునొందును. 'కళాధరా! నీవు నిజముగా కళాధరుడవు' అని దగ్గరకుతీసి ముద్దుపెట్టు

కొనును వేదములు పూర్తియైనవి. శాస్త్రములు క్రమక్రమముగా వాదోపవాదములు సర్వరహస్యములు బోధించిన దాదేవి. దేవలోకములోని పండితులతో వాక్యార్థవాదములు చేయించి యలరినది. సకల విద్యారహస్యములు నెరిగించినది. 'నాయనా! నీకు సాటి యెవరు లేరోయి' యని కళాధరుని పొగడినది.

అమ్మా! సంగీత సాహిత్యములులేని శాస్త్రపాండిత్యమైదవతనము లేని యాడుదాని వంటిది. సరస్వతీదేవి కుమారుకట ప్రధానములగు సంగీతసాహిత్యములు శూన్యమటయని నవ్వుదురు. ఆ లోటుకూడా తీర్పుము తల్లీ! యని కళాధరుడు తల్లిని ప్రార్థించెను.

అవును నాయనా! అవును. చక్కగా వివరించితివి. రేపే లలితకళలకు విఘ్నేశ్వరపూజకావించియారంభింతును. అని సరస్వతి వాగ్దానము చేసినది.

అప్పటికి కళాధరు డిరువదేండ్ల వాడయ్యెను. అతడు సర్వాంగ సుందరుడు. దేవలోకములోని యందగాండ్రందరు కళాధరుని ముందు నిలువలేకపోయిరి. మదన మాయుమయ్యెను. వసంతుడు చెట్లనుపట్టెను. చందమామ చిక్కిపోయెను. కళాధరుడు సకల కళాధరుడయి దేవలోకమున కలంకారమై యొప్పెను. మరునాడు వాణీమహాదేవి, విద్యుల్లేఖా కళాధరులను చెరియొక వైపున కూర్చుండబెట్టుకొనినది గాంధర్వ విద్యారంభమునకు వారిచేత వినాయకపూజ చేయించినది. వారు మహాదేవి పాదకమలములకు నమస్కరించిరి వాణి మనోభీష్ట సిద్ధిరస్తు అని దీవించినది.

ప్రక్కనుండి యది యంతయు చూచుచున్న బ్రహ్మ తదాస్తు అని యక్షతలు వారిపై చల్లెను. దేవి ముసిముసి నగవులు పచరించినది.

'ఆడువారి యంతరంగములు నిగూఢములు' అని బ్రహ్మ యొకమాట విచిత్రముగా విసరెను.

'మగవారిమాటలుమర్మసహితములు' అనిసరస్వతిసమాధానం చెప్పినది. సరస్వతి వారికి గాంధర్వవిద్య ప్రారంభించినది. విద్యుల్లేఖ శాస్త్రాభ్యాసమంతయు దేవగురువునొద్ద జరిగినది. ఆమె మహాపండితురాలనని తలంచుచుండెను. నిజము నందు సత్యములేదు. షచ్ఛాస్త్రములు, బ్రహ్మసూత్రములు నుపనిషత్తులు, నారణ్యకములు పరిపూర్ణముగా కంఠస్థముచేసెను. వివిధ విద్యలునేర్చెను. కళాధరు డవియెరుగడని యామె యూహ. కావున వారివంక సగర్వముగా చూచినది. విద్యుల్లేఖ కళాధరునకు విద్యయందుతప్ప యితరములందు చూపు లేదు. విద్యుల్లేఖచూపులోని పరమార్థమాతడు గ్రహింపలేదు. అది వానికంతుపట్టలేదు. ఆనాటికి పాఠము ముగిసినది. కళాధరుడు తల్లియానతి తీసుకొని లోనికరిగెను. వీణాసాధనమున కుపక్రమించెను. సరస్వతి కటాక్షమాతనియందున్నది. క్షణములో సాధన విధానమంతయు గ్రహింపగలిగెను.

ఆనాడు సరస్వతిచిత్తమమితానందమున తాండవించినది. ఆమెకు చిత్రవిచిత్రభావములు మలయమారుతము తాకున పొడసూపు కొలనులోని చిరుతరంగములవలె మొలకెత్తినవి. అవి దేవి చెవిపుటముల చెంతచేరి యేమేమో మంతనను లారంభించినవి. ఆమెముఖమున చిరునవ్వు వెన్నెలలు

మోసులెత్తినవి. కళాధర విద్యుల్లేఖ లా దేవిమనఃసీమలో ప్రతిబింబించిరి. 'అవును కళాధరుడు జగన్మోహనాకారుడు. విద్యుల్లేఖ యమితసౌందర్యవంతురాలు, విద్యావతి, గుణము లకు రత్నాకమనుటలో సందేహములేదు. ఈ జోడులు సరి పోయినవి' అని యేమేమో యాలోచించినది. ఆ యాలోచన లలో నామెయొడలు మరచినది. బ్రహ్మవచ్చి తన ప్రక్కన నిలిచినసంగతియు నామె పరిగణించలేదు.

ఆలోచనలు పూర్తియైనవా? అని పలుకరించినాడు బ్రహ్మదేవుడు.

ఆమె చటాలున లేచినది. పైట సవరించుకొనుచు పొరపాటుమన్నింపుడు అని వల్లభునిసగౌరవముగా కూర్చుండ పెట్టిన దా దేవి.

ఇది పొరపాటుకాదు, లోకముపరిపాటి.

అయినను మీ యభిమతముకూడ చేకమ్ముకావల యునుగదా?

అది యెప్పుడో యేకమైనది.

అట్లయిన ధన్యురాలను.

కాని?

కాని యేమిటి.

కొంత యంతరాయమున్నది

మీరాడు తలంచుకొనిన నంతరాయములన్నియు క్షణ ములో పటాపంచలగును.

సరి యందరకు పెద్దవాడు, మీమామగారున్నారుకదా? అయినను కళాధరుడు బాలుడు. విద్య పరిపూర్తికాలేదు.

ఇంకా గాంధర్వము, చిత్రలేఖనము, నృత్యము నేర్పించ వలయును.

దానికేమి. క్షణకాలములో సర్వకళాపరిపూర్ణుడగును.

నీవు తలంచుకొనిన కాకేమగును? అన్నియు నీచేతి లోనివి.

మొదటివాడు త్రిలోకసంచారియై, పెండ్లి పేరంటము లేక యున్నవాడు. వీడైనా నొకయింటివాడైన చూచి యానంది చవలయునని యున్నది.

నేనుమాత్రము కాదందునా? బ్రహ్మ సమాధానము నకు సరస్వతి మురిసిపోయినది. చిత్రలేఖాకళాధరుల వివాహ మైనట్లు తలంచినది. పెండ్లిపనులన్నియు జరుగుచున్నటులనే యూహించినది. కాలము జరిగిపోవుచుండెను. కళాధరుడు లలితకళయందు ప్రజ్ఞావంతుడయ్యెను గానవిద్యాసారమంతయు వానికి పిండిపోసినది సరస్వతి. కళాధరుడు దానిని దాహము తీరునట్లు త్రాగి జీర్ణించుకొనెను సరస్వతి కళాధర విద్యుల్లేఖల నొక్కచోట చేర్చి గాంధర్వ కళారహస్యములను బోధించినది. వారిరువురొకరినిమించిన వారింకొకరైరి. ఒక్కొక్కప్పుడు సరస్వతి వీణవాయించును. వారిరువురు గాత్రములనుజోడించి గానమొనరింతురు. వారి కలయికనాలించి మహానందము నొందును మరొకప్పుడు కళాధరువీణసారించును. విద్యుల్లేఖ పాడును. ఆ మోస్వరకల్పన యమోఘమైనది వానివీణావాదన ములో నమృతము కురియును. దానినాలించి వాణి నమితసం తోషమందును. విద్యాప్రదర్శన సమయములందు పరస్పరము వారికి యనస్పర్థ లేర్పడును. వారికి సరస్వతి తీర్పుకర్త్రి. ఆమె

ముందు తమవాదములు విన్పించిరి. ఆపైన వారికి తీర్పు చెప్పెను. గెలిచినవారి నోడించినవారిని వెక్కిరించుచు ఓడిన వారికక్కసు పట్టలేకపోవుటయు మందున్నా ఒకదానిలో లేకున్న నింకొకదానిలో గెలుపు సాధించుటయు ఇట్లనువుగు దినమునకొక్కక్షణమైన భిన్నపోకయుండెను. సరస్వతికి వారివాదోపవాదములు, పోట్లాటలు తీర్పులతోడ తీరికలేకపోయినది ఆమెకొకవిధముగా నది సంకటము సంతోషమును ననిపించినది. పార్వతి వారికి లాస్యము, నృత్యము, నభినయము నేర్పినది. వారు సంపూర్ణ విద్యావివేకములు గలవారయిరి. దేవలోకమంతయు వారి పాండిత్యము వేనోళ్ళ ప్రశంసించుచుండెను. నారదుడు, తుంబురుడు వారిగానవిద్యాకౌశలముతలంచుకొని యబ్బురపడుచుందురు. అప్పటికి వారు సంపూర్ణయౌవనము గలవారైరి.

కళాధరు డొకనాడు గృహమునందొంటరిగా కూర్చుండెను. అతడేదో యాలోచించుచు విప్పారిన కనులతో కిటికీలోనుండి బైటికి చూచుచుండెను. వాని కొకవైపున శృతిమేళవించిన వీణయుండెను. గాలి తాకున తంతువులు పరిస్ఫుటనాదములతో నవీనస్వరకల్పనలు గావించుచుండెను. రెండవ ప్రక్క మృదంగము స్వరకల్పన కనుగుణముగా తాళమతికి తగినటుల వాయిద్యమును నెరపుచుండెను ముందు గ్రంథములు తెరువబడి పత్రమువెంట పత్రములు తిరగబడుచుండెను. కళాధరుని మనస్సు కల్పనాప్రపంచములో నూగుటుయ్యాలలమీద నూగులాడుచుండెను. అదే సమయమున వెనుకనుండి యందెలచప్పుడు వినిపించినది. అదియాతడంతగా

పట్టింపు [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
నటుడు [illegible] ప్రసంగించినను. [illegible] [illegible] [illegible]
వానికి స్థానములేక పోయెను. [illegible] చూచుచుండెను.

కళాధరా! [illegible] [illegible] నా హృదయము
కమును [illegible] అది [illegible] [illegible] నేను
నీతో రహస్యము [illegible].

కళాధరా! ఏమిటా ధ్యానము.

అనుమాటలు వినిపించినవి. కళాధరుడు ప్రక్కకు
చూచెను. మరల వెనుకకు చూచెను. విద్యుల్లేఖ సంపూర్ణా
లంకారములతో త్రిభంగిగా [illegible] నిలిచి
యున్నది. అప్పటికే [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible]
మనస్సు [illegible]. [illegible] [illegible] మాటలు [illegible]
హృదయము [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] మాటలు
[illegible]. మరల [illegible] [illegible].

ఏమిటి? [illegible] కళాధరా? అని ప్రశ్నించినది.

కాదు [illegible] [illegible]. విద్యుల్లేఖా! అని
కళాధరుడు సమాధానము చెప్పెను.

అవునా! [illegible] ఒక [illegible].
కాక నేడేమైన విశేషము కాదా?
నేను నీతో [illegible] [illegible].
[illegible] వచ్చితి నా.

ఇంక [illegible] నా భాగ్యము [illegible]. నీవు సుఖముగా
నుండవచ్చును. విద్యుల్లేఖ [illegible] [illegible] [illegible]
బిందువులు రాలినవి. కళాధరునిగుండె [illegible].

ఈకన్నీరేమిటి, నేను కన్నీరియు నన లేదుకదా?

ఏమియు ననలేదు. నిన్ను మరల చూచు నదృష్టము నాకు లభింపదు.

ఎందుకని?

నే నింటికి పోవుచున్నాను.

ఎప్పుడు?

నేడు.

మా యనుమతి యైనదా?

'అవును'. అని విద్యుల్లేఖ వెక్కి వెక్కి యేడువనారంభించినది. కళాధరునిగుండె జల్లుమనినది. నాలుకనుండి నీరు కారినది. విద్యుల్లేఖను నోదార్చుటకు రాలేదు. అంతలో 'కళా' యని పిలుపు వినవచ్చినది. కళాధరుడచోటు విడిచి పోయెను.

నాయనా! రేపు నీవు గంధర్వరాజ్యమున కభిషిక్తుడవు కావలయును. అని సరస్వతి కళాధరునితో ననెను.

నాకు రాజ్యము లెందుకమ్మా?

కాదునాయనా! ఇది తప్పనిసరి.

నిన్నటివరకు చదువు పరిశ్రమ, రేపు రాజ్యపాలనాపరిశ్రమ, ఇంక నాకు స్వతంత్రము స్వేచ్ఛ యెక్కడిది తల్లీ?

నీమనస్సు నాకు తెలియును. అదియు త్వరలోనే చేకూరును విద్యుల్లేఖా! ప్రయాణమునకు వేళ యతిక్రమించుచున్నది. ఇంక బయలుదేరవలయును' అని విద్యుల్లేఖను పిలిపించినది మహాదేవి సరస్వతి. విద్యుల్లేఖ వచ్చినది. ఆమెకు దుఃఖమాగలేదు అమ్మా! అని యేదేదో చెప్పబోయినది.

నాకు తెలియుటలేదా! [illegible]. ఇక్కడికి వచ్చిన మీ కోర్కెలెల్ల యగును. అని సెలవిచ్చినది సరస్వతి. విద్యుల్లేఖా కళాధరులు సరస్వతిపాదములకు నమస్కరించిరి.

ఆమె 'కల్యాణమస్తు' అని వారిని దీవించి లేవనెత్తెను.

కళాధరుడు గంధర్వరాజ్యమున కధిపతి యయ్యెను. కళాధరుడు సకలవిద్యలు నేర్చిన మహాపండితుడు. ప్రజలను న్యాయమును తప్పక ధర్మము ననుసరించి పరిపాలించుచుండెను. గంధర్వులందరు వానిని మిక్కిలి ప్రేమించుచుండిరి. విద్యుల్లేఖను విడిచి వచ్చిన నాటినుండియు కళాధరునకు నామె రూపురేఖలు జ్ఞప్తికి వచ్చుచునే యుండెను. చివర కామెతో మనసార మాటలాడుటకైనను నావకాశము లభించినదికాదు. ఇన్ని దినములు నామెతో కలిసిమెలిసి విద్యల నభ్యసించెను. కాని యామె కులగోత్రములను గురించికాని, తల్లిదండ్రుల గురించి కాని తానడుగలేదు. అడుగుటకు నావకాశము లభింపలేదు. ఎప్పుడామె నొంటరిగా కలిసికొనలేదు. అట్లు కలిసికొనుటకు కళాధరుడు ప్రయత్నింపలేదు. అతనికి విద్యయందు పిపాస మెండు. దానిని తీర్చుకొనుటకు కాలమంతయు విద్యాభ్యాసంగములతో గడిపెను. వానిమనస్సునందితరాలోచనలకు తావులేదు. దానికి తోడు తల్లి దాని నెల్లప్పుడు వెంట నిడుకొని సంగీతమని సాహిత్యమని శాస్త్రములని, యేవేవో బోధించుచుండెడిది. విద్యుల్లేఖ కళాధరు నొంటరిగా కలిసికొనవలయునని బహు ప్రయత్నములు గావించినది. ఎప్పుడు

చూచినను తల్లి సమక్షమునందే యుండును. ఒకవేళ నామె పలుకరించినను ముక్తసరిగా మూడుముక్కలు మాటాడును. ఆమెకు కనిపెట్టి యేదోయొక గిల్లికజ్జాపడుచుండును. ఆనాటితో వాదోపవాదాలుగా ప్రబలును. ఆ సమయమందున నొకరినొక రొకరికి పట్టుదల హెచ్చిపోవును. అన్నపానములుండవు. ఆకలి దప్పులుండవు. పూర్వపక్ష సిద్ధాంతములు పెరిగిపెరిగి సరస్వతి యొద్దకు పోవుదురు. ఆమె వారికి తీర్పు చెప్పును. ఓడినవారు తలవంచుకొని పోవును. విద్యుల్లేఖ కిది చాలనాళులు జరిగినది. ఆమె కోరచూపులు కలాధరునివంక చూచుకొనుచు పోయెడిది. ఏనాటి కానాడామె వచ్చిన పని యొకటి. జరిగిన పని యొకటి యగుచుండును. ఇంక నామె కలాధరునికి తన్నెరిగించుట యెప్పుడు. రాత్రులందామె తన యవివేకమును నిందించుకొనును. కలాధరున కేయాలోచనలు లేవు. విద్యుల్లేఖను ముఖములో ముఖముంచి చూచిన దెన్నడూ లేదు. చూచిన నాచూపు క్షణికము. ఆమెయందమునం దప్పగసాగు తన్నినదని వానికి తెలియదు. ఆమె యందమునకో వాని కెంతకాలము పనిపట్టలేదు. ఆమె వాదములతోడనే పని. విద్య పూర్తియైనది మీరు సకలవిద్యావేత్తలైనారని సరస్వతి యానతిచ్చినది. వారామెపాదములకు నమస్కారము చేసి లేచిరి. మహానందముతో సగర్వముగా నొకరినొకరు మనసారచూచుకొనిరి. ఆనాడు విద్యుల్లేఖయందము కన్నుల కరువుతీర చూచెను. సరస్వతి యది చూచినది. విద్యుల్లేఖ సిగ్గునతల వంచినది. అదే వారికడసారిచూపు. తరువాత యెడబాటు. తుది ఘడియలయందు తాను చూచిన విద్యుల్లేఖయే వాని

హృదయము నందు ప్రతిఫలించుచున్నది. ఆ కాలమందిద్దరు వాలు కనులు, ముత్యాలవంటి పలువరుస, కస్తూరి పరిమళము, వియోగమునకు తుంతుకలాడిన ... దిగులుపోవాలి వారి బాగులవంటి నిట్టూర్పులు కళాధరుని మనస్సున గాఢముగా తీర్చిన రేఖలైనవి. విద్యుల్లేఖతో అతడు కళాధరుడు కలవరింప నారంభించెను. గాన యోగిని ... లోలోన తపించెను. ఆమె నెచట కలిసికొనగలుగుదునా యని యాలోచించెను. ... మొదలుపెట్టెను.

ఒకనాడు కళాధరుడు రత్నకూటనందు సంచరించుచు విద్యానగరోద్యానమునకు వచ్చెను. అచట నొకయిసుకతిన్నె మీద కూర్చుండి యాలోచించుచుండెను. ఆసమయమున వానికి గానాలాపము వినిపించినది. తలఎత్తి చూచెను. ఆ గాన మెదుటి మేడమీదనుండి వచ్చుచుండెను. వానికేదో స్ఫురించినది. ఎచ్చటనో యాగానమాధుర్య మాలకించినటులస్ఫురించినది. కళాధరుడు బాగా జ్ఞప్తికి తెచ్చుకొని అది దేవగంధారిరాగమని వానికి గుర్తువచ్చినది. ఒకనాడు విద్యుల్లేఖ యారాగము పీఠెమీద నాలపించినది. ఆ మాటులోని చెణుకులు కళాధరుని మనుకరించినది. అదే రాగము, అదేపాట అదే విధానము కళాధరుడు లేచెను. ఆమేడ వైపున కరిగెను. అంతలో గానమాగిపోయినది. కళాధరుడు నిరాశచెందెను. ఆ దారినే మానస్సుపోయినవాడై ముందునకు నడచెను. మరల గానము వినిపించలేదు.

'వాణీ కుమారా!'

'ప్రాణేశ్వరా!' అనుచు [illegible] సమీపించినది [illegible] టును వెనుకకుచూ[illegible] విద్యుల్లేఖ. [illegible] చెప్ప రానియానందము కలిగినది. ఒక్కసారి పోయి యామెను కౌగలించు కొనవలయునని బుద్ధిపుట్టినది. కాని స్త్రీ. అది బహిరంగప్రదేశము. ప్రేమను సమయానుకూలముగా [illegible]. అట్టిస్థితిలో [illegible] విద్యుల్లేఖకు ప్రాణములు లేచివచ్చినట్లయ్యెను. పోయిన పెన్నిధి లభించినట్లైనది. ఆమె [illegible]గారి కళాధరునిసమీపించెను. ఒకరికంట నానందబాష్పములు నింకొకరికంట దుఃఖాశ్రువులు తొంగిచూచినవి. వారిద్దరును [illegible]. ఆనాటి మొదలు వారిద్దరును ప్రతిదినము [illegible] కలిసికొనుచుండిరి. కళాధరుడు విద్యుల్లేఖను వివాహమాడ నెంచెను. విద్యుల్లేఖ యస్వతంత్రురాలు. తల్లిదండ్రుల యనుమతి కావలయును. వారియనుమతిని పొందుమనియు పరిస్థితి బహిర్గతపరచుమనియు విద్యుల్లేఖను బలవంతపెట్టుచుండెను. ఆమె [illegible]. తనపరిణయమునుగురించి తల్లిదండ్రులనడుగుటకు సిగ్గుపడుచుండెను. తల్లిదండ్రుల కామెయొక్కతియే సంతానము. ఆమెకు వివాహమొనరించిన తమ్ము విడిచిపోవునని బెంగ. కావున నెవరెంత యొత్తిడిచేసినను 'పిల్ల యిష్టపడిన మాకేమి?' యని సమాధానము చెప్పుచుండిరి.

దాదాపొక సంవత్సరము గడచినది. దేవలోకమునందానాడుగాదిపండుగ. మహావైభవముగా జరుగుచుండెను. ప్రతిగృహము నందముగా నలంకరింపబడెను. దేవలోకము లోనివారందరు క్రొత్తక్రొత్తవిధములుగా నలంకరించుకొని మనోవికాసముతోపాటు ముఖవికాసము కలవారై యుండిరి.

అదినమున త్రిలోకాధిపతియగు దేవేంద్రుడు నిండుకొలువు తీర్చును. దిక్పాలురు, విద్యాధర, కిన్నర, గంధర్వ యక్షుల సులా సభకు రావలయును. సముచితములగు కానుకలర్పింప వలయును. అప్సరసలు నాట్యమొనరింప నారదతుంబురాదులు గానమొనరింతురు. సరస్వతీపుత్రుడగు కళాధరుడు సకల విద్యావంతుడనియు గాంధర్వవిద్యయందు వానితో సమానులెవ్వరు లేరనియు నింద్రుడు వినెను వానిగానము వినవలయు ననునాస వానికికలిగెను. దేవేంద్రుడు కళాధరునకు వర్తమానము ప్రత్యేకముగా పంపెను. కాని యీసంగతి కళాధరునకు తెలియదు. అతడు విద్యాధరోద్యానమున విద్యుల్లేఖను కలిసి కొనపోయెను. సభ ప్రారంభమైనది. వందిజనములు పలుముఖముల దేవేంద్రుని పొగడిరి. రంభాద్యప్సరసలు వినోదముగా నాట్యాభినయములు ప్రదర్శించిరి. సభయంత నపరిమితానందమున మునిగిపోయినది. తరువాత కార్యక్రమము కళాధరుని వీణాగానము. దేవేంద్రుడు నలుమూలలు పరికించెను కలాధరచక్రవర్తి కానరాలేదు. బృహస్పతి యింద్రుని మంత్రి. కలాధరునికొరకు వెదికించెను. ఆయన సభకు రాలేదు. దేవేంద్రుడు అమితముగా కోపించెను. ప్రళయ రుద్రునివలె గర్జించెను. కలాధరుడు దేవేంద్రునకు సామంత రాజు. స్వయముగావచ్చి పాదప్రణామాచరింపవలయును. కానుకలర్పించిపోవలయును. అట్లు కళాధరుడు చేయలేదు. మీదు మిక్కిలి ప్రత్యేకముగా పిలువనంపినను రాలేదు. ఆ సమయమున బ్రదనరుడు తన దివ్యదృష్టిచే నంతయుగ్రహించి యింద్రుడు మారుడు సర్వస్వతంత్రుడు. త్రిలోకాధిపతులకువినతు

దగువాడు కాడు. మా మానవతికంటె విద్యాధర రాజకుమారి యందలి ప్రణయవిహారము ముఖ్యముగా తలంచెను. అతడు రత్నకటకమునందలి వసంతవనమున విలాసముగా మునిగిపోయి యున్నవాడు' అని వచించెను.

ఆమాటలు దేవేంద్రుని కోపాగ్నిలో నెయ్యిపోసినట్లు యైనది. దేవేంద్రుడు దివ్యదృష్టితో చూచెను. వసంతవనమున వీణాగాన మొనరించుచున్న విద్యుల్లేఖ కళాధరుని గాంచి పులకించెను సర్వము గ్రహించెను.

ఎవతెను ప్రేమించి నా యానతిని తిరస్కరించెనో యామెను వరించిన స్వసేనునిచే కళాధరుడు శపింపబడి భూలోకమున విద్యావిహీనుడై పరదారిగా జన్మించుగాక. నా సర్వస్వముచే నా నిశాపము మరలుగాక' యని శపించెను. అది యట్లే జరిగినది. విద్యుల్లేఖ చెలికత్తెలు రంభాదులవలన జరిగినసంగతులన్నియు తెలిసికొనివచ్చి యామెతో చెప్పిరి. ఆమె యా వేదనమున కంతులేకపోయింది. పొరలివచ్చు దుఃఖమునకు పగ్గములు లేకపోయినది. దానికి కోపము తోడైనది. ఆమె కళాధరుని కళేబరమును నొడియందుంచుకొని గగనయానంబున నింద్రసభకరిగెను. దాని నింద్రుని ముందుంచి యెడతెగని కన్నీటిధారలతో నిట్లనెను.

'దేవేంద్రా! నీవు త్రిలోకాధిపతివి. సకల జీవరాసుల సుక్షేమము కోరవలసినవాడవు. ధర్మాధర్మము లెఱింగిన వాడవు. పరులకు బోధపఱుచుటకు మానవుడవుగాని పరులచేత చెప్పించుకొన తగినవాడవుగావు. కంచయే చేనిని మేయబూనినచో కాపేమి చేయగలుగును. ప్రజ్ఞాసంరక్షణ చేయవలసిన

నీవే యహంకార గర్వంబున ప్రజావినాశనమునకు బూను
కొంటివి. త్రిలోక సామ్రాజ్యాధిపత్యము న్యాయముగా పురుషు
లను శపించి వారిని వధించి సుఖింపదలచు కన్నియల నధో
గతిపాలు కావించుటయే కాబోలు. నీ పనులు కావింపనంత
మాత్రమున మరణశాప మొసంగుదువా? దేవేంద్రా! ప్రేమ
మానవప్రకృతి కామాంధుడవై కన్నుగానక గౌతమునిల్లాలి
వరింపబోయిన నాటి వృత్తాంతము మరచిపోతివి కాబోలు
నావల్లభు డేపతివ్రతను వంచింపబోలేదు తాను వరించిన
యిల్లాలితో సుఖముగా వినోదముల గాలము గడుపుచుండెను
అది తప్పా! పరిపాలిత జనంబుల కపకార మొనరించు నీపాప
ఫలం బనుభవింపక పోవు. పతివ్రతలగు నుత్తమ యిల్లాండ్ర
కన్నీటిధారలు మున్నీరయి, పొంగిపొరలి నిన్నును నీ రాజ్య
మును ముంచివేయునను మాట మరచిపోకుము. తనపతి ప్రాణ
ములు కొనిపోయిన యముని గతి యేమైనదో తలంపుము.
పతి మరణింప శపించిన మాండవ్యుని శాపమునకు ముల్లో
కముల నంధకారమున ముంచి సూర్యోదయము కాకుండ
చేసిన సుమతి వృత్తాంత మొకసారి జ్ఞాపకము చేసికొనుము.
మహేంద్రా శక్తికలదు కదాయని నోటికివచ్చినట్లున శపించు
వారి గతులేమైనవో యూహించుకొను. ఒక్క యబల నే
కారణముగా ననాథనొనరించి వైధవ్య బారడిగావించిన యా
పాపంచకము నీమేన నలయుకొని జన్మజన్మాంతములందు
పట్టి పీడింపకమానదు. నాథవియోగతాపానలము నన్ను
నలితే నిన్ను నూర్చి మసిచేయుననుటకు సందేహములేదు.
మునితాపన్నుడవై నాథుర్ద సకాశమున సర్పము కాటున

కాహుతిచేసి నాసుఖమును మంట కలిపితివి. నాభావి సుఖసౌధమును కూలద్రోసితివి. నాజీవిత సర్వస్వమూ నాశనము చేసితివి దానిఫలిత మనుభవింపుము నీవును నాపతితోపాటు భూలోకమున జన్మించి రాజ్యమునుబాసి మతిచెడి దేశదిమ్మరివై గతిలేక పరిభ్రమింపుము. నాపతి దేవలోకమునకుమరల ప్రాణములను బొంది వచ్చునంతవరకు నీవట్లే యుందువు.

ఆ మాటలకు సభాసదులందరు నాశ్చర్యమునొందిరి. దేవేంద్రుడు సైతము నోరు మెదల్పలేకపోయెను. సముద్రమునందలి బాడబాగ్నివలె నామె కన్నీటిధారలలో ప్రళయకోపాగ్ని పొగలురాజి మంటలు మండినది. దానికాకల కచ్చటివారు తపించిపోయిరి. దేవేంద్రుడు తొందరపడెనని కొందరూహించిరి. కాని యెవరు నామాట వెలిబుచ్చుటకు సమర్థులుకాలేరు విస్మయశ్లేష సుఖమునందే వారి చూపులు నిలిచిపోయెను. ఆమె రోదనములు వారి శ్రవణపుటములను గింగురు లెత్తించినవి. ఆమె శాపోక్తులు వారి హృదయమునకు భయము గొలిపినది. వారు ప్రాణములులేని ప్రతిమలవలె నిలువబడిరి. ఇంతవరకు నింద్రు నదిరించి యిట్లు మాట్లాడ సాహసించినవారు లేరు. ఆమె విద్యాసంపన్నురాలు, అభిమానవతి, సరస్వతీ కటాక్షమును బొందిన యువతి. కన్యక యయ్యును. సత్యముగా తన పతిని దైవమువలె తలంచిన యిల్లాలు. వానిని మనసార నాదినుండియు ప్రేమించినది. పరిణయమాడ తలంచినది. వాని సుఖములనే త్రికరణశుద్ధిగా కోరినది తపస్విరాలు ఆమెమాట నెరవేరకేమగును.

విద్యుల్లేఖ శాపోక్తులు శూలములవలె సరస్వతి చెవు లందు దూరబడి హృదయమును మహావ్యాకులమును కలిగించినవి. సభామధ్యమున తనకడ వినయ గౌరవమునకు చంద్రుడు తలవంచెను. విద్యుల్లేఖ నేమియు ననలేకపోయెను. ఆమె కళాధరుని కళేబరముతీసుకొని సత్యలోకమునకరిగెను. జరిగినదంతయు సరస్వతీ బ్రహ్మలకెఱిగించెను. వారు పట్టరాని యావేదన ననుభవించిరి

౨౮

అమ్మా! భూలోకములోబుట్టి కష్టములనుభవింపవలెనా ? మందువా ?

తప్పదు వైశ్యదేవా! తప్పదు. నాకొఱకునైనా నీ కష్టము పడవలయును. నాకుమారుడు సకలశాస్త్రవిదుడు. పవిత్రమూర్తి, గుణములకు దారాశి. అట్టివాడు మానవులకు జన్మించుట నా కిష్టములేదు.

ఇంకెవరినైన యాజ్ఞాపింపకూడదా ?

అట్లుకాదు. నీవు యజ్ఞరూపుడవు, పావనుడవు. వేదములవలన జన్మించినవాడవు. అట్టి నీకు కళాధరుడు కుమారుడై జన్మించును. వానిని రక్షించుభారమంతయు నీయందిడితిని. నాకింకొకరియందు నమ్మకములేదు.

అమ్మా! మీమాట కాదనుటకునాకునోరురాకున్నది. కాని...

అదినాకు తెలియును. నీభార్య సువర్ణ పభను కపిలుని యాశ్రమమునవిడిచిపొమ్ము.ఆ మహాతపస్వి నీవచ్చునంతవరకు

నామును సంరక్షించుచుండెను. ఆమె యుపదేశమునందు వలన నొక ప్రయోజనము కలదు.

ఏమది ?

అది దేవరహస్యము.

నాకు చెప్పరాదందువా !

నీకు చెప్పిన రహస్యమొక్కటియును !

వైశ్యదేవుడు సరస్వతీయానతిని శిరమున దాల్చెను. ఆ పిల్లాలిని కపిలమహర్షి యాశ్రమమునందుంచెను. భూలోకమున హరిహర సోమయాజియై జన్మించెను. సువర్ణప్రభను విద్యాధర రాజవమానింపబోయి శాపమును బొందెను. రక్కసుడై చరించుచు స్త్రీలను వధింపనున్నతరి వేదకుంభుడు సంరక్షించెను. వానిమూలమున శాపవిముక్తిని బొందెను. తత్త్వభేదిని వానికుపదేశించెను. అందువలన వేదకుంభుడు సకల విద్యావంతుడయ్యెను వేదకుంభుడే కళాధరుడుగా హరిహరునికి జన్మించెను.

వైశ్యదేవుడు విశ్వేదేవతల యంశతో జన్మించినవాడు. మహాతేజస్వి. అగ్నిదేవునివలె ముఖమండలమునుండి ధగధగ కాంతులు వెదలుచుండును. అతడు బ్రహ్మయొద్ద వేదవిద్యలభ్యసించెను. శాస్త్రములను నేర్చెను అతడు నిరంతరము సరస్వతీ బ్రహ్మలను సేవించుచుండును. వాని తేజోమూర్తులకు తగినయిల్లాలిని సృజింపవలయునని సరస్వతి బ్రహ్మను ప్రార్థించినది. ఆయన వినోదముకొరకు నొక యతిరూపవతిని సృష్టించెను. వాణియామెను వైశ్యదేవునకిచ్చి వివాహము కావించెను. వైశ్యదేవుడు విష్ణుభక్తుడు. ప్రతిదినము ప్రాతః

కాలమున లేచి కాలకృత్యములు నిర్వర్తించుకొని విష్ణుపూజ యొనరించును. నందనవనమునకరిగి పారిజాతపుష్పములతో మాలికలుకట్టి విష్ణువునకు సమర్పించి వచ్చుచుండును. ఒక వసంతసమయమున వైశ్యదేవుడు ప్రతిదినముపలె నందనవనమునకరిగెను. బాగుగా విప్పారిన పారిజాతసూనములను కోయనలయునని యొకపుష్పమును గోళ్ళతో చిదిమెను. ఆ సమయమున నావృక్షమునుండి 'అబ్బా' యను ధ్వని వినిపించెను. వైశ్యదేవుడదివిని యొక్క యీ దారోదమని యాశ్చర్యపడుచు చెట్టువంక చూచుచుండెను. ఆచెట్టునుండి యొకసౌందర్యవతి వెలికివచ్చి వైశ్యదేవుని యెదుట నిలువబడెను.

'మీమూలమున నాయెడలెంత గంటుపడినదో చూడుడు' అని యామె వైశ్యదేవునిదగ్గరకువచ్చి చిగురాకువంటి తన వ్రేలిచివరను చూపించెను అది యెఱ్ఱగా కందిరక్తము కారుచుండెను. అతడు దానినిచూచి యిట్లనెను.

ఏమిటిది!

రక్తము.

ఎట్లు వచ్చినది?

మీరు గిల్లితిరిగదా ?

నేనా ?

అవును.

ఎప్పుడు ?

ఇప్పుడే !

నేను గిల్లలేదే !

అబద్ధము. మీ రాపువ్వును పుణికితిరిగదా ?

అవును

దానివలననే సగం కోసినది. రక్తము వచ్చినది.

నీవెవరవు ?

నందనలక్ష్మిని.

వైశ్యదేవుడు నందనలక్ష్మివంక చూచెను. ఆమె శరీరమునుండి వెన్నెలవంటి తెల్లని కాంతులు వెలువడుచుండెను. ఆమె ఉల్లిపొరవంటి తెల్లని చీరె ధరించెను. శిరస్త్రాలము నందలి చంద్రబింబము మీదజీరాడు నీలమేఘములవలె నామె నల్లని వెండ్రుకలు గాలికిచెదరి యిటునటు తూగాడుచుండెను. ఒడలంతయు చక్కని పారిజాతపుష్పములనే యలంకరింపబడి యుండెను. వైశ్యదేవుడామెను కన్నార్పక నొక్కక్షణమటులనే చూచెను. ఆమెకు సిగ్గుపొడమినది.

తలవంచి ఏమట్లు చూచుచుంటిరి?

ఏమియు లేదు.

కారణములేనిది కార్యము కలుగదుకదా.

అదియే నేను తలంచుచుంటిని. ఒక స్త్రీ పురుషుని యెదుట నేకతముగా మాట్లాడుట కేమికారణమాయని ?

ఆర్యకుమారా ! మీరీవనమునకు ప్రతిదినము వచ్చుచుంటిరి. నేను చూచుచుంటిని. పెక్కుమంది నా యలరులను చిదుముచుందురు. వారియందు నాకు కోపము కలుగుచుండును. మీరు పూలుకోయుచో నాయొడలు పులకరించినటులగును. మీకు నా స్వరూపమునుచూపి మాటాడనెంచుచుందును. కాని పలువురుండుటచే నావకాశము కలుగలేదు. ఇప్పుడది లభించినది.

నందనలక్ష్మి! నీవందరి ప్రమానిపన్నను ప్రాయత్నించుచుంటివి.

ఆర్యా! మీరు పురుషులు.

నేను ఏకపత్నీవ్రతుడను. ఈజన్మయందది యసాధ్యము.

నందనలక్ష్మి కన్నీరు కార్చినది. వైశ్యదేవుడచట నిలువలేదు. తననెలవునకు వచ్చెను ఆనాటినుండి యాతడు నందనవనమునకు మరలపోలేదు. వనలక్ష్మి వానినితలంచుచు వియోగమున కుంకుచుండెను. సరస్వతికాసంగతి తెలియవచ్చినది ఆమె నందనవనలక్ష్మిని పిలిపించినది. వనలక్ష్మి సరస్వతియెదుట నిలిచెను

వనదేవీ! నీవు వైశ్యదేవుని వలచియుంటివికదా? యని యడిగెను.

ఆమె సిగ్గున బొటనవ్రేలు నేలనువ్రాయుచు అవునని తలయూచెను. సరస్వతి యిట్లనెను.

'కాశీనగరమున వైశేషికభట్టాచార్యులను మహాపండితుడు కలడు. అతడు సకలవిద్యావేత్త వానికి కుమార్తెవై జన్మింపుము. వైశ్యదేవుడు భూలోకమున కాశీనగరమున జన్మించెను అతనిపేరు హరిహరుడు అతడు తండ్రియొద్ద విద్యల నభ్యసించుచున్నవాడు. వానికిభార్యవై యిష్టసుఖము లనుభవింపుము'.

నందనవనలక్ష్మి యందులకంగీకరించెను. వైశేషిక భట్టాచార్యునకు కూతురై జన్మించి హరిహరునకు భార్యయై వేదకుంభుని గనెను. ఆమెకుమారుడు చిన్నవాడై యుండగానే

వనదేవతల యాదేశమున పాముకరచి మరల సంజీవనము చేరెను. ఆమెశరీరమును వనదేవతలు గొనిపోయిరి.

దేవేంద్రుడు విద్యుల్లేఖశాపమును పొంది శిలాదిత్యుడనుపేరున కాశీరాజ్యమునకు రాజుగాజన్మించెను. అతడు నీతివేత్త. పరాక్రమవంతుడై ధర్మముతప్పక రాజ్యపరిపాలనము గావించెను. వానికనులకు జ్యోతివలె హరిహరభట్టోజీ నీతిబోధకుడై యుండెను. హరిహరసోమయాజికొలువును బాసిననాటినుండియు శైలాదిత్యునకు బెంగపొడమినది. పగలంతయు వానిమాటలనే తలంచుచు, వానికథలనే స్మరించుచు, వాని ప్రసంగములనే తెచ్చును. రాత్రులందు వానిని గురించి కలవరించును. తిన్నగా కొలువుకూటమునకైన మాని వేసెను. ప్రజలకు ధర్మమిచ్చుటలేదు. రాయబారుల మనవు లాలించుటకుకూడ యంతరాయములు ఘాటకములు కలిగించుచుండెను. రాజులకంతయూ వేదన తగదనియు నంతమాత్రమున రాజ్యము పాడగుననియు నొక్కవ్యక్తికై రాజునకే ముప్పగలుగ వచ్చుననియు మంత్రులనేకవిధముల బోధించిరి. శైలాదిత్యుడు వారిమాటలు పెడచెవిబెట్టెను. కాలక్రమమున నీసంగతి విరోధిరాజుల చెవినిబడినది. వారు కాశీరాజ్యమున కబళింప వలయునని యువ్విళ్లూరుచుండిరి. ఐనను శైలాదిత్యుని పరాక్రమము తలంచుకొని క్రుంగిపోవుచుండిరి. అంగరాజు ఉగ్రసేనుడు. అతడు మహాతేజస్వి ధైర్యసాహసములుగల రణవీరుడు. అతడొకసారి శైలాదిత్యునిమీదికి దండెత్తుకొని పోయెను. వానితో నిరువదిదినములు హోరాహోరిగా పోరాడెను. కాని చివరికోడిపోయి తనరాజధానికి వచ్చెను. ఆనాటి

నుండి యుగ్రసేనుడు శైలాదిత్యునకు రాకుండునట్లు, సింహాసనమున కెవరెవరికి ల నహాయము కన్నము కట్టుచుండెను. అతడు తన పరాభవము మరవలేదు. నానాటికి తన సేనలను పెంచి బలవంతుడగుచుండెను. శైలాదిత్యుని మనోవైకల్యమును గురించి చారులు వారికెరిగించిరి. ఉగ్రసేనుడు సమీపస్థులై యున్న రాజుల సహాయమును సంపాదించి యుద్ధమునకు సేనను కూర్చుకొనెను. శైలాదిత్యుని మీదికి దాడివెడలెను

శైలాదిత్యునకు ముందు యుగ్రసేనుని దురాగతమును గురించి తెలిసినది. రాజ్యతృష్ణను తీర్చుకొనుటకు, మనస్సున ప్రేరేపణమున నుగ్రసేనుని యెదుర్కొనుటకు సైన్యముతో నరిగెను. శైలాదిత్యునియందు తొల్లింటి తేజముగాని, బల పరాక్రమములుగాని కనబడలేదు. దండనాథులే యుద్ధమును చాలవరకు నిర్వర్తించిరి. ఎంత పెనుగులాడినను విజయము నుగ్రసేనునే వరించెను. శైలాదిత్యు డడవులపాలయ్యెను. ఉగ్రసేనుని భటులు వానిని యమదూతలవలె వెంబడించు చుండిరని తెలిసి, భార్యతో పాంచాల రాజ్యమును దాటి గాంధారమున ప్రవేశించెను. వారొక మహారణ్యమున నడచి పోవుచుండిరి. అసహాయమున మహారాణి శ్రమలకు సహింపలేకపోయినది. మండుటెండకు దేహలతయు వేడెక్కెను. తగునాహారము లేకుండుటచే నాకలిదహించుకొని పోవుచుండెను. ఆమెకొక నాడతితీవ్రమగు జ్వరమువచ్చెను. దాహముచే నోరెండిపోయినది. శైలాదిత్యుడు చల్లని జలమును తీసికొనివచ్చుటకై వెళ్ళెను. వానికి జలము లభింపలేదు. ఆమె నోరెండి మరణించెను. ఆమె మరణమును శైలాదిత్యు

నకొ మరింత మతి భ్రమగాను సాగినది. నాటినుండియు పిచ్చి వానివలె నభస్థ్సలమున తిరుగ నారంభించెను.

బ్రహ్మదేవ! శ్రీ సదాశివుని నాగలింగము తెచ్చుకొనెను. శైలాదిత్యుని విశ్వనాథుని లింగమునకేగెనయ్యెను. విద్యుల్లేఖ కొనసాగిన శాపమును బట్టి శైలాదిత్యుడు నేటగంధునిగాంచి నంతట నే శాపవిముక్తి పొందును. వానికి మదనమోహనమూర్తి నింపవలయును బ్రహ్మదేవుడు సరస్వతితో పల్కెను.

దేవి! మదనమనోహరను శాపవిముక్తి పొందుకాలము వచ్చినది. శైలాదిత్యుడు మతిచెడి కంధారప్రాంతము నందు తిరుగుచున్నాడు. నీవా నగరముపై విడిన శాపము మరలింపుము. నేను వారికే యూపవరాహుండ శాపడుదును, అనెను. సరస్వతి యాదులను సమ్మతించెను.

పిమ్మట వరలుడను నొక దివిజునిబిలిచి బ్రహ్మ యిట్లనెను. వరలా! అటుచూడుము. అతడు శైలాదిత్యుడను కాశీదేశమునకు రాజు. వానిని నీవు కలిసికొని కంధారదుర్గమునకు గొనిమ్ము. అచట వేదమంత్రములు స్వసేనని విషధూమముల చేత నొడలు మరచియుండిరి. వారియొద్దకు శైలాదిత్యుని గొనిపొమ్ము.

వరలుడు వరాహుని రూపమున నచటనుండి వెడలి పోయెను.

—

'నీ వెవరవు?

'నేను భూలోకవాసిని'

'ఔను'

'నేను భూసురుడను'

'వచ్చినపని'

'నాగమణికొఱకు వచ్చితిని'

'నాగమణికొఱకా!'

'అవును'

'అసాధ్యమగు దానిని కోరితివి'

'నాగరాజా! తపస్వులకసాధ్యము కానిది యేదియు లేదు.'

'అవి కృతయుగపుమాటలు'

'కలియుగమైనను వేదజ్ఞులు తమవీర్యమును గోల్పోవ లేదు.'

'ఏమీ నన్ను భయపెట్టుచుంటివా?'

'లేదు. యాచించుచుంటిని'

'చంకదుడ్డు శరణార్థియన్నటులున్నవి నీమాటలు'

'అందను మానము లేదు. సామమువలన నెరవేరనప్పుడు దండమే మిగులును.'

'ఓయీ బ్రాహ్మణుడా నాపరాక్రమము నీవెఱుగవు కాబోలు'

'ఎఱుగకపోలేదు. అకారణముగా నాగలోకమునకు విలయము తెచ్చుకొనవలదని నా మనవి'

'ఏమీ? నాగలోకమునకే విలయము కలిగింతువుగా!'

'అలిగించినచో నంతయు జరుగకమానదు.'

'మీ యలుకలు మాకు తెలియనివి కావు.'

'నాగరాజా! మరచితివి కాబోలు సౌఖ్యవతీ దేవి కుండలములను తెచ్చుకొని హరించిననాటి వృత్తాంతము'

'నీవు ఉదంకుడవు కావు'

'అది నీవే తెలిసికొనగలవు'

'భూలోకవాసికింత పొగరా?

నాగలోక వాసికింత కన్నుగానని ఉన్మాదమా! అకారణముగా కుసుమపేశలములైన శరీరములను విషజ్వాలల కాహుతి కావించు మీకుటిల స్వభావము మానవులను సంహరించు నీ స్వభావము పొగడతగినది. వాసుకీ! నీయనుచరులు కావించు ఘోర కార్యములు నీకు విశదము గుట్టులేదు. దేవతలతో సమానులను గావించి మీకర్ఘ్యపాద్యాదులొసంగుచు పూజలు గావించు మానవులను ప్రమదించు మీకృతఘ్నతకు పరిహారము లేదు శంకరునకు కంఠభూషణంబని గర్వపడుచుంటివి కాబోలు. మీజాతి దురాగ్రహమును శంకరుడైనను సహింపడని తెలిసికొనుము. శంకరుడు భక్త పరాధీనుడు భక్తుల అపకారమొనరించు తనకుమారునైనను మన్నింపడు. నాగరాజా! ఆసంగతిప్పుడైనను గ్రహించుకొనుము.

వాసుకి యమితకోపమున కన్నులెఱ్ఱబార మెడ నూగించుచు, ఫూత్కారమొనరించెను. వాని ఫూత్కారములనుండి విషవాయువులు క్రమ్ముకొనెను. అవి గ్రీష్మ వాయువులవలె వేదకుంభు నావరించినవి. వానికోపా తపాలము ముందు విషానిలము హిమమువలె చన్ననైనది. తనసేవకు లను పిలిచి వేదకుంభుని బంధింపుడని యాజ్ఞాపించెను. కాని

వారాశి సమీపమునకైనను రాజాలరైరి. అంత వేడుకుం ఘను. 'నాగరాజా! నీగర్వమునకు ప్రతీకారమనుభవింతువు' అని యాచోటు విడిచిపోయెను.

నాగుబాము వనాలురూపమున శైలాదిత్యునికి బిసికొనెను. శైలాదిత్యునకు మతిభ్రమణము కలిగినది. చెట్టులను పుట్టలను పట్టుకొని పలువిధముల విలపించుచుండెను. అన్నపానీయములను మానివేయుటచేత చిక్కి శల్యమై, చర్మముకప్పిన యెముకల గూడువలె నుండెను. వస్త్రములు చినిగిపట్టి వాలికలైనవి. తల జడలుకట్టినది. ఒడలు దూళిగప్పినది. నడుచుటకైనను శక్తిచాలని స్థితియందుండెను. ఐనను రాజ్యము మీదను, సంసారముమీదను కలవ్యామోహము వానినివిడిచి పెట్టలేదు. అతడొక మిట్టమీద కూర్చుండి యది తనసింహాసనమనియు, చెట్టుచేమలు తనప్రజలనియు, నడవిజంతువులు తనసేనలనియు, నడవి తనరాజ్యమనియు తలంచుచు వారికి తన యానతులెరిగించును. వారు తనయానతులు నెరవేర్ప కుండుటచే మహోగ్రుడై మండిపడుచు తీగెలనుద్రుమములను మోదును. అడవిమృగములను రాళ్ళతోడను రప్పలతోడను రువ్వును. అవియెదురుతిరిగినపుడు ప్రాణభయముచేత చెట్లపై కెగ బ్రాకును. ఒకొక్కప్పుడు పెద్దగా నేడ్చును. సొమ్మచెంది నేల మీదపడిపోవుచుండును. నరులును శైలాదిత్యునిగాంచి జాలి నొందెను.

అతడు వానిని అయ్యా! మీరెవరు? అని ప్రశ్నించెను.

శైలాదిత్యుడు చాలసేపటివరకు నే సమాధానము చెప్పలేకపోయెను. వానికొకవిధముగా భయము నొకవిధముగా

దుఃఖముచు వెల్లుబికివచ్చినది. నోటిమాట రాలేదు. వరలుడు వానిని శాంతవచనములతో డదుఃఖమునుపశమయుసునుపాాపెను. శైలాదిశ్యుడు తనకథనంతయు వరలునకు చెప్పెను.

వరలుడిట్లనెను. రాజా! మానవులు కష్టజీవులు. వారు కష్టములలోపుట్టి కష్టములలో పెరిగి కష్టములలోనే మరణింతురు. కుమ్మరిపురుగు మురుగు గుంటలలోనుండి తాను సుఖపడుచున్నానని, తలంచుచుండును. అట్లే మానవుడు కష్టములతో చుట్టుకొనబడియు సుఖమనుభవించుచున్నట్లు భ్రమించును. కాని నిజముగా సుఖమనుభవింపజాలడు. అట్లుండియు పలువిధనముల మానవుని గర్వాంధుని చేయుచున్నవి. వాని నాధారముగా చేసికొని యమాయికులు నసమర్థులనైన ప్రజలనుపట్టి పీడించి హింసించుట అలవాటైనది. అందు మూలమున వారిజీవితము శోకముల పాలుకావించుచున్నారు. వారితో సరిపోల్చుకుని తాను సుఖపడుచున్నానని యున్న పదవియందున్నవాడును, ధనవంతుడును కలలు కనుచుండును. రాజా! సుఖము భోగభాగ్యము లనుభవించుటలో లేదు. తన తోటివారి నాదరించి యానందించుటలోనున్నది. అసూయా ద్వేషములను మనస్సులోనుంచుకొని పరులనుపీడించు రాక్షస రూపులగువారికి సుఖమెక్కడిది. పూరిగుడిసెలలోవసించు పేదవానికి, నున్నతసౌధములందువసించు రాజులకును ధనపద వులుతప్ప మరేతారతమ్యముకలదు ? పేదయు రాజువలెనే జన్మించును. రాజువలెనే మరణించును. మధ్యకాలమున వచ్చిన ధనమునుచూచుకొని మురిసిపడుచుండుట, యజ్ఞానము. సూర్యచంద్రుడు లోకరియింటిపై పూలవాన కురిపించి

యింకొకరియింటికిగూడ [illegible] గురిపించరు. సమాన ముగా ప్రవర్తింపని [illegible] గర్భ్యులు రాజుకొరకు తానుపూనుకొన్నప్పు ధనికు [illegible] ప్రవర్తించని గా ఫలప్రదాపదు లేనే ప్రవృత్తి పేదవానికిని ప్రవహించును. అదికానిచో కడుపు కాలుచున్న పేదవానినిచూచి ధనికు గుండెపక్కిరించుకొనును. తనకలిమికి తొలుగుచున్నదను [illegible] మానవునకు ధన సంపదలు, పదవులు, పరాక్రము శాశ్వతమను లేను గర్వించుట కొఅక్రమలేను. పరులనపకార మొనరించుటకొ అకొసంగెను.'

వరలుచు మంచిమాటలతో శిలాదిత్యునకు నీతియు ధైర్యము బోధించెను. వానిదుఃఖమును చల్లార్చి వానిని వెంటపెట్టుకొని కందారదుర్గమునకు కొనిపోయెను. కందార దుర్గము మహోన్నతమైనది. ఎత్తగు బురుజులతో నున్నతము లగు ప్రాకారములతో బలిష్ఠమైయుండును. అది శత్రువుల భేదింపరానిది. అది మిగుల యంత్రములకలదై కనులకు నింపుగొలుపుచుండును కాని యిప్పుడది తుప్పలు తుమ్మలు జిల్లేడులు మొలిచి చిట్టడవిగా మారినది. దానిని పరామర్శించు వారులేరు. బాగుచేయువారు లేరు. వరలుడు శైలాధిత్యు నితో నా యడవియందు దారి చేసికొని దుర్గముదాపునకరిగెను. శైలాదిత్యునకు హృదయముప్పొంగినది. దుర్గదర్శనముచే మరల తానొక మహారాజునైతినని యానందించెను. పదవు లందు వ్యామోహముకలవారికి మానాభిమానములుండవు. ఒకవారి చవిమూచినతరువాత పదవిని విడిచిపెట్టజాలరు. ఎవరే మనుకొనినను వారికి లక్ష్యముండదు.

శైలాదిత్యుడు కోటయందు ప్రవేశించెను. వరలుడు వానిని వెన్నంటిపోయెను. వీధులన్నియు పాడుబడినవి. గృహములు తాళములు పెట్టబడినవి. రాజభవనములన్నియు తెరచినతలుపులు తెరచినటులనే యున్నవి. వేసినపక్కలు వేసినటులనే యున్నవి కాని యన్నియు దుమ్ముకొట్టుకొనియుండుటచే కళావిహీనములై కనబడుచుండెను. శైలాదిత్యుడు రాజసౌధమంతయు పరిశీలించెను. వరలుడా సౌధమునందొకభాగమును శుభ్రపరచి శైలాదిత్యునందుపరుండనియమించెను. నడచిన బడలికచేతను మెత్తనిపక్క లభించుటచేతను శైలాదిత్యుడు వరలుడుపెట్టిన ఫలములనుతిని యొడలు తెలియక నిద్రించెను.

శైలాదిత్యు డింతవరకు కన్నాగ నిద్రించి యెరుగడు. ఆనాటతనికి మైకము క్రమ్మినటులైనది. అంతలోపున వరలుడు రాజభవనమంతయు పరిశీలించెను. దారులు వెదుకుకొనుచు నుద్యానవనములోని కరిగెను. అచట నిద్రించుచున్నవారివలె వేదికలపై పడియున్న రత్నప్రభను వేదకుంభుని గాంచెను. మహారాజు వైదూర్యతి సింహాసనమున తలవాల్చియుండెను. వానిచుట్టు పరివారములు కత్తులను విడువక పట్టియుండిరి. పండితులు గాయకులు నెచ్చటి వారచ్చటనే కొయ్యబొమ్మలవలె బిగుసుకొని పోయిరి. వారి ముఖలక్షణములను వరలుడు పరిశీలించెను. వారియందు మరణించినవారి చిహ్నములు కనిపించలేదు. నాడులు పరిశీలించెను. అవి వానికి గోచరించలేదు. వారినందరినిలేపి యొక్కొక్కరినిగా

రాజభవనమందు చేర్చెగాడు వరలుడు. అప్పటికి సాయంకా లము కావచ్చినది. శైలాదిత్యుడు నిద్రనుండి మేలుకొనెను.'

'మహామంత్రీ! అని కేకవేసెను.

'వరలుడు మహారాజా! యిదిగో వచ్చుచుంటిని' అని పరుగు పరుగున రాజును సమీపించెను.

'ఏమి ప్రభూ!'

నేను ప్రభువునా? రాజ్యములేని యీ ప్రభుత్వము దేనికి.

లేకేమి ప్రభూ! యిదియంతయు మీరాజ్యమే. ఇది మీకోట. మీరిప్పుడు రాజసౌధము నందున్నారు.

'రాజసౌధమునందా?

'ఆ. అవును'

మా మహారాణియేది? ఇంకెక్కడి మహారాణి మర ణించెనుకదా! శైలాదిత్యుడు వెక్కి వెక్కి యేడువనారంభిం చెను.

మహారాణి యంతఃపురమునందున్నది. ఏల విల పించెదరు?

'అంతఃపురమునం దున్నదా? మరణింపలేదా?

'లేదు ప్రభూ! లేదు.

'అబద్ధము. మహామంత్రీ యబద్ధము'

అబద్ధముకాదు ప్రభూ! మీరు చూడవచ్చును.

ఏది యెక్కడనున్నది. అచ్చటికి వన్నుకొనిపొమ్ము.

వరలుడు శైలాదిత్యుని వెంటపెట్టుకొని, యంతఃపుర ములోనికి గొనిపోయెను. అందొక గదిలో మంచముమీద

పడుండబెట్టిన వేదకుంభుని చూపించెను. శైలాదిత్యుడు మీరాడిముంగకుండు తీసి వానిముఖమును పరిశీలించెను. అంత టితో వానికి పూర్వజన్మస్మృతి కలిగినది. శైలాదిత్యుడు దేవేంద్రుడగుట్టయి. తానొనరించిన యాకార్యమునకు లోలోన సిగ్గిలెను. పరితాపపడెను. విషాదమునొందెను. వాని వేయి కన్నులనుండి భాష్పములుగారినది ప్రక్కనుండు తిరిగిచూచెను. ఆకాలిదకుడులేడు. ఆతడు వగలుమగూచూ లేను? నరలుడు సర స్వతీ యోగమతిని నింద్రుడను తెలిపెను. దేవేంద్రుడు వేదకుం భుని ప్రక్కన కూర్చుండి ముఖము నిమురుచు కంటిరెప్పలను తెరచెను. కనీనికలందు తేజమున్నదనిన్ని ఇంద్రునిరూపము వానియందు గోచరించెను. క్రమక్రమముగా వేదకుంభునకు జీవములు వచ్చినవి. అతడు లేచి కూర్చుండెను. వానికి పూర్వ జ్ఞానము కలిగినది.

'అయ్యా! మీరెవరు?' అని ప్రశ్నించెను.

నేను దేవేంద్రుడను అని యింద్రుడు సమాధానము చెప్పెను.

నా విద్యుల్లేఖయేది. వారు రత్నప్రభను చూపించి జరిగినదంతయు తెలిపిరి.

కళాధరా. వాసుకి శిరమున నాగమణికలదు. దాని కాంతి పడుటచేత విషము దిగి వీరందరు బ్రతుకగలరు, అని యింద్రుడు పలికెను. వానిని పాతాళమున దిగవిడిచి యింద్రాదులు మాయమైరి.

వేదసంభవుడు వాసుకిచేత తిరస్కరింపబడి పాతాళేశ్వరుని యాలయమునందు ప్రవేశించెను. వేదోక్తులతో నా దేవదేవుని ప్రార్థించెను పార్వతినిస్తుతించెను. తల్లియగు శారదను మనసారతలంచెను. పద్మాసనము వేసికొని సుఖాసీనుడయ్యెను. దీపక రాగాలాపనను ప్రారంభించెను. క్షణ కాలము గడచినది. శివుని మూడవనేత్రమునుండి సన్నని పొల్లనగు పొగలుబయలుదేరినది. అది యంతకంతకు దట్టమయి నల్లనివర్ణముతాల్చినది. అది యాలయమంతటను నిండి కారుచీకటులు వ్యాపింపచేసెను. అనుక్షణమావిపాతాళలోకమునందతటను వ్యాపించినది. వాసుకి నివాసమునందు నల్లని కారుచీకటులు క్రమ్మెను. రత్నదీపములు మలినములయ్యెను. కన్ను పొడిచికొనినను కానరాలేదు. వాసుకి భయభ్రాంతుడయ్యెను. ప్రలయమేఘము లావరించినట్లు తలంచెను. నాగజాతి వారందరు, నెక్కడివారక్కడ నిర్ఘాంతపోయి నిలిచిరి. హృదయములు దడదడలాడినవి. ఈ కారుచీకటులెక్కడివి. ఈపొగ లేమియని పైవంకనరసిరి. ఘడియ కాలము గడచినది. దేవదేవుని కంటి సన్నని నిప్పుమంటలు, రక్త కాంతులతో బయలుదేరినవి. అవి సూర్యకిరణములకంటె వాడియయి కారుచిచ్చుకంటె వేడియయి, పాతాళమును నలువైపులు చుట్టుముట్టినవి. ఆ తీవ్రతకు నాగుపాముల యొడలు మంటలెక్కి కాలినటులు బొబ్బలు తేరినవి ఆ బాధను భరింపలేక వాసుకిని చేరి తమబాధలను మనవిచేసికొనినవి. వాసుకి యొడలంతయు పుళ్ళమీద కారము వ్రాసినటుల, భగభగమండి

పోవుచుండెను. మరుక్షణమున విలయాగ్నివలె మంటలెల్లెడల నావరించినవి. వాసుకి ప్రాణభయముచేత పాదములనుండి తలవరకు వణకిపోయెను. ఇది వేదకుంభుని కొనరించిన యవమాన ఫలితమని తలంచెను. తనభటులను పంపి వేదకుంభుని వెదకితీసికొనిరండని యాజ్ఞాపించెను.

వేదకుంభుని ముఖమున బ్రహ్మతేజము వెలుగొందుచుండెను. అరమోడ్పు కనులతో ప్రసన్నమగు ముఖముతో స్వరయుతముగా దీపకరాగ మాలపించుచుండెను. పరమశివుని లలాటనయనమునుండి స్రావముపొకడల ననుసరించి, నిప్పుమంటలు వెడలుచుండెను. వాసుకిభటులు లదిగాంచి భయకంపితులైరి. వేదకుంభుని పలుకరించుటకైన వారికి ధైర్యము చాలలేదు. తిరిగివాండ్రు వెడలిపోయి, వాసుకికి ఆసంగతి తెలియచెప్పిరి. వేదకుంభుని శక్తిసామర్థ్యములు మొదట వానికి తెలియలేదు. ఇప్పుడు బాగుగా గోచరించినది. ఆలస్యమొనరించినచో తన కులమువారందరు నగ్నికీలలలోపడి మ్రగ్గిపోవుదురను భయముకలిగినది. తన పరివారములతో లేచి వేదకుంభుని కడకరిగెను. వానిపాదములమీదపడిరక్షింపుమని ప్రార్థించెను. తన తలపైనున్న నాగమణిని వేదకుంభుని యెదుటనుంచెను.

బ్రాహ్మణులకోపము క్షణభంగురము. వేదకుంభుడు రాగాలాపమును మాని కనులు తెరిచెను. క్షణములో నగ్నికీలలంతరించిపోయినవి.

వాసుకి బ్రాహ్మణోత్తమా! నీప్రభావ మెరుగక నేకారుల రచితిని, నన్ను క్షమింపుడు. ఈ నాగమణిని గైకొనుడు. మీాపని కాగానే నాకు మరలదయచేయుడు, అని వేడుకొనెను.

వేదకుంభుడు శాంతచిత్తుడయ్యెను. వాసుకి తోగూడ నానికుమార్తెయు, కోహలుడు, జోత్స్నావళి మొదలగువారం దరు నచటికివచ్చిరి. నాగరాజకుమారి వేదకుంభుని వృత్తాంత మంతయు వారికి తెలిపెను.

శారదాకుమారా! అజ్ఞానముచేత నాభర్త నీకు,విద్యు ల్లేఖకపకారము గావించెను. వానినిక్షమించి నన్ను కనికరిం పుము. నాకు భర్తృభిక్షపెట్టుము. అని కన్నీటితో ప్రార్థిం చెను.

అమ్మా! నాగరాజకుమారీ! బ్రాహ్మణులు పరులను బాధించుటకిష్టపడరు తమకపకారముచేసిన వారికి సైతము ఉపకారముగావింతురు. నావలన నీభర్తకేయపకారము కలు గదు. సుందరముగు దానిని ప్రేమించుట ప్రతిజీవికి సహజ గుణము కాని స్వలాభముకొరకు పరులకపకారము కావిం చుట రాక్షసకృత్యము. తనకు లాభింపదని సౌందర్యమును వినాశమొనరించుటకంటె, ఘాతకమింకొకటి యుండదు. నీభర్త రత్నప్రభను కరిచి ఘోరపాపము గావించెను. దానికి శిక్ష యా పరమేశ్వరుడే యొసంగవలయును. నేను కావింపగల దేమియులేదు. అని యామె నోదార్చెను.

వాసుకి సర్వవిషయము లవగతములైనవి. అతడు స్వాసే నుడొనరించిన యాకార్యమునకు లోలోన విచారించెను. వేదకుంభునితోగలిసి కంధారదుర్గమునకు వచ్చెను. అచటి పరిస్థితులనన్నింటిని చూచెను. నాగమణిప్రభావమున నచటి వారిని విషవిరహీల గావించెను వైద్యుతి జరిగినదంతయు వేదకుంభునివలన వినెను. రత్నప్రభాదులు మరల జీవించుటకు

మహానందము నొందెను. కంధారదుర్గము యుక్తవిధముగా బాగుచేయబడెను. ప్రజలు యథారీతిగా తమ తమ యిండ్లకు చేరుకొనిరి. స్వసేనుడు తానొనరించిన ఘోరకృత్యములకు పశ్చాత్తాపమునొందెను. అచటికివచ్చి రత్నప్రభా వేదకుంభులను క్షమింపుమని ప్రార్థించెను.

అనంతరము వాసుకి స్వసేనునిగాంచి 'స్వసేనా! నీ వింతకాల మెచ్చటనుంటివి?' అని ప్రశ్నించెను.

స్వసేను డిట్లు చెప్పెను.

'రత్నప్రభ నన్నాజ్ఞాపించినటుల మందారవృక్షమును విషపూరితముకావించితిని. అది దావాగ్నిచే మలమలమాడిన యడవిచెట్టునలె మాడిపోయినది. తరువాత కపాలిక వేషమున నన్ను విడిపింపవచ్చిన నాగభటుడు' నాగరాజ కుమారి, నీకయి యన్నపానములను నాహారవిహారములను మాని కడు విలపించుచున్నది. నిన్ను వెదకికొని తెమ్మన్నది. నీయెడబాటు భరింపలేక మరణింపయత్నించుచున్నది. ఆమెను నీవుపోయి బ్రతికించుకొనుము' అని నన్నువిడిచిపుచ్చెను. కాని నామనస్సునందలి కోపమణగలేదు. అది క్షణక్షణము నన్ను ప్రతీకారమొనరింపుమని యుసికొలుపుచుండెను. ఇంతటితో నీకథ పరిసమాప్తికావలయునని తలంచితిని. ఎవరికి కానరాకుండవచ్చి మల్లికాజొంపమున దాగియుంటిని. సమయము కనిపెట్టి రత్నప్రభను కాటువేసితిని. ఆమె చెలికత్తెలు నన్ను గాంచి యరువనారంభించిరి. నాప్రాణములకు భయపడి విషానలకీలలను వెడలించుచు, ఫూత్కారములు చేసితిని. పొగలు

రేగినవి. విషవాయువులు, నాసాపుటములలో చొరబారి యందఱు మూర్ఛితులైరి. నేను రాజోద్యానమును దాటి బైటపడవలయునని త్వరత్వరగా నడుగుచుంటిని. అంతలో కపాలికుడు నాకెదురయ్యెను. నా యాకారమునవలోకించి నన్ను పట్టుకొననెంచెను. గారుడమంత్రముచేసి నన్ను నిర్బంధిగావించెను. నాపై తన యుత్తరీయమును వేసి పట్టుకొనెను తనయింటికి తీసుకొనిపోయి నన్నొక బుట్టయందు బంధించెను రాజోద్యానమున జరిగినసంగతులు పురజనులవలన వినెను. దానికి కారణము నేనే యైయుందునని సరిగా వూహించెను. నన్ను చంపవలయునని ప్రయత్నించెను.

నేను వానితో నిట్లంటిని 'కాపాలకా! వీరు నాకపకారముకావించిరి. నేను స్వసేనుడను సర్పరాజును. దీనికి చాల కథకలదు అది నీకు చెప్పరాదు. రత్నప్రభా వేదకుంభులు దేవాంశమున పుట్టినవారు. శాపవశముచేత నిట్లు జన్మించిరి. కొంతకాలమునకు శాపవిముక్తి కలుగును. అప్పుడు వారికి మేలుకలుగ గలదు. నేను మరణించినచో నపకారమగును. నన్ను చంపవలదు' అంటిని.

వాడు నన్ను చంపక బంధించియుంచెను. అతడు నన్ను తనతో ప్రక్కనున్న గ్రామమునకు గొనిపోయెను. నావిషమునంతయు పిండి కోరలూడతీసెను. నిన్న కాపాలికుడిచ్చట జరిగినదంతయువిని; నన్నిచ్చటకు గొనివచ్చెను. నేను వానికంతయు వివరించి యిచ్చుటకే వచ్చితిని. అదిగో యతడే కాపాలికుడు' అని చూపెను.

వైద్యుతి రాజపురోహితుని బిలిపించి, రత్నప్రభా వేద కుంభుల వివాహమునకు సుహూర్తములు పెట్టించెను. రాజుల కందరకు వార్తలు పంపెను. శ్రీధరుడు సైతము వచ్చెను. తన కుమారుని కుమార్తెనుజూచి యానందించెను. రత్నప్రభా వేదకుంభులకు వివాహము జరిగెను. శ్రీధరుడు కోహలునకు తన కుమార్తెనిచ్చి పెండ్లి గావించెను. అనంతరము రత్నప్రభా వేదకుంభులు దేవలోకమున కరిగెను.

సమాప్తము